

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sami Lauri

VALISTUKSEN SANANSAATTAJAT

Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2012

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Historiatieteen ja filosofian laitos

LAURI, SAMI: Valistuksen sanansaattajat: Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva.

Pro gradu tutkielma, 138 s. +1 liitesivu.

Suomen historia

Huhtikuu 2012

Tutkimus käsittelee suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva. Historiakuvalla tarkoitetaan menneisyydestä valikoitujen kertomusten perusteella rakentuvaa kokonaista tarinaa. Tutkimus selvittää kuinka vapaamuurarillista historiakuva on rakennettu, mistä se koostuu ja miksi siitä on rakennettu juuri tietynkaltainen. Historiakuvassa merkittäväksi nouseekin paitsi se mitä sanotaan ja miten sanotaan, mutta myös se mitä jätetään sanomatta. Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva on rakennettu järjestön toimesta lukuisilla foorumeilla. Merkittävimpinä voidaan pitää Tutkimusloosi Minerva N:o 27:n julkaisemia vuosikirjoja, jotka sisältävät vapaamuurarillista tutkimusta 1960-luvun lopulta näihin päiviin. Tutkimuksen lähteinä toimivatkin Tutkimusloosi Minervan julkaisemat ja tutkimuskäyttöön luovuttamat Annales Minervae sekä Acta Minervae -vuosikirjat. Lähdeaineistoa on täydennetty vapaamuurarien sähköisesti julkaisemilla artikkeleilla sekä muilla laajemmalle yleisölle tarkoitetuilla historiaesityksillä.

Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva ei ole aikaisemmin tutkittu. Vapaamuurarius on 1920-luvun alusta alkaen ollut vaikutusvaltaisten suomalaisten miesten järjestö, joka asettaa historialle suuren painoarvon kaikessa toiminnassaan. Näin ollen on perusteltua tarkastella järjestön historiakuva, varsinkin kun muistetaan, että sen jäseniin on kuulunut lukuisia suomalaisia merkkimiehiä. Historiakuvan kautta voidaan yrittää ymmärtää näiden henkilöiden historiallista toimintaa ja sen taustoja.

Tutkimus osoittaa, että suomalainen vapaa ja oikeutettu muurarius on rakentanut pääsääntöisesti eheän historiakuvan. Historiakuvan merkittävimmät ristiriidat liittyvät järjestön ja politiikan

suhteeseen. Epäpoliittiseksi julistautuva vapaamuurarius osoittautuu oman historiankirjoituksensa valossa varsin läheisesti aikansa poliittisiin kysymyksiin kietoutuneeksi. Tutkimus myös esittää, että vapaamuurariuden historiakuva voidaan perustellusti nähdä poikkeuksellisena. Tämä johtuu siitä, että vapaamuurariuden historiakuvaan sisältyy lukuisia myyttisiä aineksia, jotka kuitenkin tiedostetaan ja nimetään myyttisiksi. Merkillepantavaa on, että tiedostamisesta huolimatta myytit jatkavat osana historiakuvaa. Näin ollen vapaamuurariuden historiakuvaa voidaan nimittää tiedostetun myyttiseksi.

Tutkielma osoittaa, että suomalainen vapaa ja oikeutettu muurarius on historiakuvassaan monin paikoin sitoutunut osaksi kansainvälistä vapaamuurariuden historiakuvaa. Esiin nousee vapaamuurariuden rakentama kuva valistuksen parhaille aatteille pohjaavasta järjestöstä, jonka historiaa värittävät lukuisat pahansuovat ja aiheettomat vainot. Nämä vainot vapaamuurarius on kääntänyt voimavarakseen ja liittänyt osaksi identiteettiään. Tutkielma osoittaaakin, että historiakuvat paitsi rakentavat kuvaa menneisyydestä myös vaikuttavat käsitykseen nykyisyydestä. Lisäksi historiakuvat vaikuttavat siihen kuinka tulevaisuutta arvioidaan.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. HISTORIAKUVA TUTKIMUKSEN KOHTEENA SEKÄ HISTORIAKUVIEN MERKITYS	3
1.1.1. VAPAAMUURARILLINEN HISTORIANKIRJOITUS	5
1.1.2. KESKEISET KÄSITTEET	8
1.2. VAPAAMUURARIUS JA TIETEELLINEN HISTORIAN TUTKIMUS	10
1.2.1. YHTEISKUNNALLINEN ELIITTI	12
1.3. LÄHTEET SEKÄ TULKINNAN METODI	13
1.4. AIKAISEMPI TUTKIMUS	19
2. VAPAAMUURARIUDEN ALKUPERÄN JÄLJILLÄ	21
2.1. YLIMUISTOINEN AIKA JA MYYTTINEN MENNEISYYS	23
2.1.1. OPPIEN AUTENTTISUUS	28
2.1.2. KÄSITYS VALISTUKSESTA VAPAAMUURARIUDEN SYNNYTTÄJÄNÄ.....	32
2.2. SUOMALAISEN VAPAAMUURARIUDEN VARHAINEN HISTORIA.....	36
2.3. VAPAAMUURARIUDEN TOINEN TULEMINEN.....	39
2.3.1. GRANATENHJELMIN SÄÄTIÖ JA SUHDE RUOTSALAISEEN MUURARIUTEEN	41
2.4. MONIULOTTEINEN ALKUPERÄ.....	45
3. VAPAAMUURARIUDEN HISTORIAALLINEN ILMENEMINEN.....	48
3.1. HISTORIAKUVALLE KESKEISET TAPAHTUMAT JA ILMIÖT	48
3.1.1. VIIMEINEN KOKOONTUMINEN 1809 JA TOIMINNAN LAKKAUTTAMINEN 1813 ..	49
3.1.2. SUOMILOOSI I:N JA SUOMEN SUURLOOSIN PERUSTAMINEN	54
3.1.3. TOIMINNAN KESKEYTTÄMINEN II MAAILMANSODAN AJAKSI.....	61
3.1.4. UUTEEN KUKOISTUKSEEN 1945–1980	65
3.2. VAINOTUT	68
3.2.1. PALJASTUSKIRJOITUKSET.....	69
3.2.2. SUHDE KRISTINUSKOON SEKÄ VALTAKIRKKOIHIN.....	72
3.2.3. SUHDE PUOLUSTUSVOIMIIN.....	82
3.2.4. 1930-LUVUN VAIKEAT VUODET JA 1980-LUVUN NEGATIIVINEN JULKISUUS	86
3.3. MERKITTÄVIÄ MIEHIÄ ELI MUURARILLISET ESIKUVAT	91
4. PAIKKA HISTORIASSA.....	98
4.1. VALISTUKSEN, VAPAUDEN, VELJEYDEN JA TASA-ARVON PUOLESTA	99
4.2. HYVÄNTEKIJÄT	104
4.3. VAPAAMUURARIUS HENKILÖKOHTAISENA INSPIRAATION LÄHTEENÄ	111
4.4. VAPAAMUURARILLINEN ARVOMAAILMA.....	116

5.	SUOMALAISEN VAPAAN JA OIKEUTETUN MUURARIUDEN HISTORIAKUVA	120
5.1.	MUURARIUDEN KANSAINVÄLINEN HISTORIA	120
5.2.	TIEDOSTETUN MYYTTINEN HISTORIAKUVA	122
5.3.	VAINOTUT HYVÄNTEKIJÄT	125
5.4.	VALISTUKSEN SANANSAATTAJAT	128
6.	JOHTOPÄÄTÖKSET	129
7.	LÄHTEET	132
8.	LIITTEET	139

"Vapaamuurarit tuntevat legendansa legendoiksi ja myyttinsä myyteiksi, mutta suhtautuvat niihin vakavasti."
- Aarre Heino 1986

1. JOHDANTO

Vapaamuurarius näyttäisi olevan yksi maailman vanhimpia ja laajimmin levinneitä esoteerisiä järjestöjä. Suomessa vapaamuurarius on toiminut ensimmäisen kerran jo 1700-luvun lopulla, mutta 1813 lakannut toiminta alkoi uudelleen vasta 1922, jolloin pidettiin itsenäisen Suomen ensimmäinen vapaamuurari-istunto. Alusta alkaen on vapaamuurareihin kuulunut yhteiskunnallisesti merkittäviä henkilöitä, niin Suomessa kuin muualla. Esimerkiksi Ruotsiin vapaamuurarius saapui aateliston välityksellä ja levisi sitten Suomeen. Perustamisensa jälkeen vapaamuurarius on levinnyt kattamaan koko Suomen, ja maassamme toimii tällä hetkellä 160 loosia ja yli 6000 vapaamuuraria.¹

Vapaamuurarius on mahdollisesti saanut alkunsa Skotlannissa, jossa rakentajakiltojen jäseniksi alettiin 1600-luvulla ottaa myös muita kuin ammattia harjoittavia jäseniä.² Vapaamuurariuden piirissä varsinaisena syntyhetkenä pidetään 1700-luvun alkua ja erityisesti vuotta 1717, jolloin joukko englantilaisia looseja yhdistyi ensimmäiseksi suurloosiksi. Englannista vapaamuurarius levisi ensiksi Ranskaan ja levittäytyi sitten eri tavoin hyvinkin laajalle. Vapaamuurarius liittyy laajempaan yleiseurooppalaiseen salaseuratoimintaan, joka kukoisti 1700-luvulla. Pohjoismaisena erityispiirteenä voidaan mainita toiminnan läheinen liitos julkiseen virkamiesmaailmaan.³ Vapaamuurari-järjestöjä löytyy nykyään lähes kaikkialta maailmasta.

Suomen Suurloosi määrittelee vapaamuurariuden verkkosivuillaan seuraavasti: "Vapaamuurarit ovat valistusajalla syntynyt miesten veljeskunta, jonka tavoitteena on auttaa perinteisten rituaalien ja symbolien avulla jäseniään heidän pyrkimyksessään paremmiksi ihmisiksi. Opetus on porrastettu

---

¹ Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. [www.vapaamuurarit.fi] Luettu 30.8.2011.

² Bogdan 2007, s. 69–70.

³ Alapuro & Stenius 1987, s. 21.

asteiksi, joilla kullakin on oma rituaalinsa".⁴ Toisaalta vapaamuurariudesta on olemassa hyvinkin erilaisia määritelmiä ja tulkintoja. Vapaamuurariutta tutkinut Reijo Ahtokari käsittelee väitöskirjassaan *Salat ja valat: Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756-1996* vapaamuurariuden määritelmää hyvin laajasti. Tiivistäen voidaan todeta Ahtokarin osoittavan, että vapaamuurariutta on määritelty laajasti niin muurareiden itsensä, kuin ulkopuolistenkin toimesta, eivätkä määritelmät aina ole sovitettavissa yhteen.⁵ Ahtokari itse esittää vapaamuurariuden nykymääritelmäksi Suomessa seuraavaa:

*Vapaamuurarius pohjautuu vanhojen rakentajakiltojen traditioon. Se edellyttää uskoa Korkeimpaan ja kuoleman jälkeiseen elämään. Vapaamuurarius pyrkii tarjoamaan käyttökelpoisia elementtejä niille miehille, jotka haluavat itseään positiivisesti kehittämällä tulla paremmiksi yhteiskunnan jäseniksi. Työssään se käyttää vanhoja seremonioita ja rituaaleja, joiden opetuksellinen ja elämyksellinen teho halutaan säilyttää pitämällä ne ainoastaan muurariveljien tiedossa. Vapaamuurariloosissa ei keskustella uskonnosta, politiikasta eikä liiketoimista.*⁶

Tämän tutkielman kohdalla pitäydytään Ahtokarin edellä esittämässä määritelmässä, sillä Ahtokarin määritelmän voidaan perustellusti katsoa edustavan suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden näkemystä itsestään.⁷

Vapaamuurarit harjoittavat Suomessa muun toimintansa ohessa laajahkoa tutkimustoimintaa. Merkittävin vapaamuurarillisen tutkimuksen tuottaja on vuonna 1962 perustettu tutkimusloosi *Minerva n:o 27*, joka on julkaissut tutkimustuloksiaan vuosikirjojen muodossa vuodesta 1968. Vuosikirjoissa julkaistuissa tutkimuksissa historialla on merkittävä osuus. Kuten vapaamuurarit Risto Harisalo, Seppo Hätönen ja Lauri Ruippo ovat todenneet, on vapaamuurarihistoria järjestön sisällä yleinen ja suosittu tutkimuskohde.⁸ Vapaamuurarien omasta historiastaan tekemä tutkimus ei useinkaan ole päätyntä järjestön ulkopuolisten tarkasteltavaksi. Osaltaan syynä on mahdollisesti ollut julkaisujen verrattain pieni levikki, mutta myös järjestön perinteisellä sisäänpäin kääntyneisyydellä lienee osansa asiassa. Toisaalta ulkopuoliset eivät ole myöskään osoittaneet

---

⁴ Usein kysyttyjä kysymyksiä, Mikä vapaamuurarijärjestö on? [<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Useinkysyttyä/tabid/11062/language/en-US/Default.aspx>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 22.12.2011.

⁵ Vapaamuurariuden vaikeasta määrittelystä katso tarkemmin Ahtokari 2000, s. 21–32.

⁶ Ahtokari 2000, s. 12. Kursivointi alkuperäinen.

⁷ Reijo Ahtokari on pitkän linjan vapaamuurari, joka on toiminut aktiivisesti osana suomalaista vapaata ja oikeutettua muurariutta. Ahtokari on ollut ennen eläköitymistään ammatiltaan historioitsija ja häntä voidaan luonnehtia järjestönsä korkea-arvoiseksi edustajaksi.

⁸ Harisalo & Hätönen & Ruippo 2001, s. 91.

suurta kiinnostusta järjestön oman historiankirjoituksen tutkimiseen. Kiinnostus lienee pääosin kohdistunut pikemminkin järjestön todellisiin ja kuviteltuihin salaisuuksiin.

Vapaamuurareille, kuten monille muillekin yhteisöille ja järjestöille, historia on merkittävä identiteetin, imagon ja itseymmärryksen lähde. Vapaamuurareilla, kuten muillakin yhteisöillä ja järjestöillä, on omaa historiankirjoitusta sekä muita historian representaatioita, jotka muodostavat yhteisölle omalaatuisen historiakuvan. Kuvan avulla tehdään havaintoja, hallitaan nykyisyyttä ja hahmotetaan tulevaisuuden vaihtoehtoja. Vapaamuurarius on, kuten jo edellä todettiin, maassamme laajalle levinnyt yhteiskunnallisesti merkittävien miesten järjestö. Tästä huolimatta järjestön historiakuvasta ei ulkopuolisilla ole juurikaan käsitystä. Käsillä olevan pro gradu-tutkielman tavoite on analysoida ja tuoda esiin suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva.

1.1. HISTORIAKUVA TUTKIMUKSEN KOHTEENA SEKÄ HISTORIAKUVIEN MERKITYS

Katja-Maria Miettunen on teoksessaan *Menneisyys ja historiakuva: Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona* tutkinut historiakuvan muodostumista ja merkitystä. Miettunen toteaa tutkimuksensa alkuun, että tutkimuksen lähtökohtana on ajatus historiakuvien merkittävydestä. Merkittäviä historiakuvat ovat siksi, että ne muokkaavat ihmisten käsityksiä menneisyydestä ja sen merkityksistä. Se, kuinka ihminen näkee menneisyyden, vaikuttaa siihen, kuinka hän näkee nykyisyyden ja tulevaisuuden.⁹ Tämä käsitys on myös tämän pro gradu - tutkimuksen lähtökohtana.

Historiakuvilla on myös yhteisön identiteetin kannalta keskeinen merkitys. Historia voi Pirjo Markkolan mukaan esiintyä "oman identiteetin myönteisenä rakennusaineena, vahvuuden varastona, josta voi ammentaa aineksia nykyiseen ja tulevaan". Markkola toteaa myös, että menneisyys voidaan nähdä myös nykyisyyden synkkänä käänköpuolena. Tällöin historiaa käytetään osoittamaan tapahtunutta edistystä ja korostamaan saavutuksia.¹⁰ Edellä esitetyn pohjalta voidaan todeta, että historiakuvilla on suurta merkitystä eri yhteisöjen toiminnalle. Osaltaan historiakuvat voivat selittää eri yhteisöjen tekemiä historiallisia ratkaisuja. Tätä voidaan havainnollistaa esimerkiksi ajattelemalla, että jos yhteisö näkee itsensä historiansa aikana uhattuna ja vainottuna, niin on helppo ymmärtää miksi se silloin suhtautuu varauksellisesti yhteisön ulkopuolisiin.

---

⁹ Miettunen 2009, s. 11.

¹⁰ Markkola 2009, s. 274.

Historiakuva voidaan Katja-Maria Miettusen mukaan määritellä useammalla tavalla. Historiakuva on mahdollista ymmärtää kunkin sukupolven käsitykseksi itselleen merkittävistä menneisyyden tapahtumista sekä ilmiöistä. Toisaalta historiakuvilla voidaan tarkoittaa myös osia, joista käsitys menneisyydestä rakentuu. Historiakuva on näin ollen kokonaiskäsitys jostakin menneisyyden ilmiöstä tai ajanjaksosta.¹¹ Kyseessä on kokonaisuus, joka muodostuu useista merkittäviksi koetuista tarinoista, jotka yhdessä muodostavat kertomuksen. Historiakuva on siis kokonainen kertomus jostakin historiallisesta asiasta tai ilmiöstä.

Historiakuvien tutkimus on ajankohtainen aihe, sillä historiakuvat ovat tätä nykyä vahvasti politisoitumassa. Ajankohtaisina esimerkkeinä toimivat muun muassa Venäjä, Kiina, Japani ja Ranska.¹² Historiankirjoituksella voi olla myös selkeästi poliittinen luonne, sillä se on usein toiminut vallankäytön välineenä. Tätä vallankäyttöä Jorma Kalela kuvaa oivallisesti diskurssin käsitteen kautta:

Diskurssin ytimen voi ajatella säännöstöksi, jolla on kaksi tehtävää. Se määrittelee ensiksikin, mitkä asiat kuuluvat diskurssiin. Samalla se sulkee jotkut ilmiöt asiaankuulumattomina diskurssin ulkopuolelle. Toiseksi tuo säännöstö määrittää, miten asiat tulee esittää tai miten niistä tulee puhua.¹³

Historiakuva voidaankin käsittää diskurssina, sillä historiakuva sulkee tietyt ilmiöt ja asiat pois historiakuvaan kuulumattomina, sekä määrittää kuinka asioista tulee puhua ja kuinka ne tulee esittää.

Yksi oleellinen piirre historiakuvan rakentamisessa on sen tarkoituksellisuus eli intentionaalisuus. Intentionaalisuus ilmenee kun historiaa ja menneisyyttä käytetään apuvälineenä yritettäessä saavuttaa tiettyjä yhteiskunnallisia päämääriä.¹⁴ Esimerkiksi Claude Lévi-Strauss on esittänyt, että historiankirjoitus ei ole menneisyyden tuote, vaan heijastaa sitä kirjoittavien henkilöiden tarpeita.¹⁵ Näin ollen merkitykselliseksi nousee paitsi se mitä sanotaan ja miten sanotaan, mutta myös se mitä jätetään sanomatta. On tietenkin vaikeaa tietää, mitä jätetään kertomatta. Avuksi on tällöin otettava

---

¹¹ Miettunen 2009, s. 11.

¹² Torsti 2008, s. 62-64. Ks. myös Aunesluoma & Torsti 2009, s. 276-279.

¹³ Kalela 2000, s. 43.

¹⁴ Torsti 2008, s. 62.

¹⁵ Lévi-Strauss 1969[1962], s.257. Ks. tarkemmin luvut 8 ja 9.

muurareiden ulkopuolelta tuleva tutkimuskirjallisuus, joka saattaa antaa viitteitä niihin kysymyksiin, joita virallisessa historiakuvassa ei ole käsitelty.

Historiakuvan tutkimisella on suuri merkitys akateemiselle historianitutkimukselle. Jorma Kalelan mukaan historianitutkijan työn lähtökohdانا ovat hänen tutkimuskohteeseensa liittyvät historiakuvat. Näillä lähtökohdilla hän viittaa paitsi aihepiiriä käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen, myös aihepiiriin liittyviin muihin historiakuviin.¹⁶ Tutkimalla vapaamuurareiden historiakuvaa voidaan pohjustaa tietä mahdolliselle jatkotutkimukselle. Sillä kuten Kalela toteaa, on historianitutkijan työ aina jo olemassa olevien historiakuvien kommentointia, historiaksi jo käsitteellistetyn tiedon ja tietämyksen kestävyuden arvioimista.¹⁷

Kaikka mitä vapaamuurareiden historiasta on kirjoitettu ei tässä työssä käsitellä. Esille nostetaan historiakuvan kannalta keskeisiä teemoja, joiden pohjalle vapaamuurariuden historiakuvan voidaan nähdä rakentuvan. Keskeistä on, että käsillä olevan tutkimuksen pyrkimyksenä on esittää vapaamuurarillisen historianitutkimuksen käsitys järjestön historiasta. Pyrkimyksenä ei siis ole löytää tapahtumien ja ilmiöiden todellista luonnetta, saati itsetarkoituksellisesti kritisoida vapaamuurarillista historianitutkimusta ja sen tuottamaa historiakuvaa. Pikemminkin tarkoituksena on ymmärtää niitä tekijöitä ja prosesseja, jotka ovat vaikuttaneet järjestön historiakuvan syntyyn.

1.1.1. VAPAAMUURARILLINEN HISTORIANKIRJOITUS

Vapaamuurari Pentti Antila toteaa loosin jäseneksi ottoa käsittelevän artikkelinsa alussa seuraavaa:

"Loosit vaalivat toiminnassaan muinaisuudesta perittyjä tapoja. Siksi ei loosin toimintaan kuuluvia asioita yleensä ole mahdollista kirjallisesti käsitellä ilman, että taustaa etsitään vapaamuurariuden historiasta."¹⁸

Edellä esitetty lainaus kuvastaa hyvin historianitutkimuksen asemaa vapaamuurarillisessa julkaisutoiminnassa sekä aatemaailmassa. Historialla on suuri merkitys vapaamuurariuden kannalta,

---

¹⁶ Kalela 2001, s. 16-17.

¹⁷ Kalela 2001, s. 16.

¹⁸ Antila 1982, s. 115.

sillä juuri historiasta, kuten jäljessä tullaan osoittamaan, vapaamuurarijärjestöt saavat oikeutuksensa sekä toiminnan kannalta merkittävän tunteen jatkuvuudesta.

Vapaamuurarit Risto Harisalo, Seppo Hätönen ja Lauri Ruippo määrittelevät vapaamuurarillisen historiantutkimuksen tavoitteeksi valottaa vapaamuurariuden kehitystä historiatieteen keinoin. Samalla se on heidän mukaansa tuottanut tietoa esimerkiksi eri maiden vapaamuurariliikkeistä ja niiden kokemuksista. Se on myös valottanut eri maissa vapaamuurareiden ja heidän yhteiskuntansa välisiä suhteita.¹⁹ Edellä mainitut vapaamuuraritutkijat ovat luokitelleet vapaamuurarillisen tutkimustyön kuuteen luokkaan. Tämä luokittelu pohjaa Risto Harisalon 1998 julkaisemaan luokitteluun.²⁰ Luokat ovat:

1. vapaamuurarihistoria
2. vapaamuurariuden rituaalit
3. vapaamuurariuden symbolit
4. vapaamuuraripersonat
5. vapaamuurarius yhteisönä
6. vapaamuurariuden aatteellinen perusta

Mainitut luokat eivät ole täysin toisiaan poissulkevia, mikä on ymmärrettävää, kun otetaan huomioon jo aiemmin mainittu Antilan toteamus vapaamuurarillisen toiminnan sekä tutkimuksen historiaan pohjaavasta luonteesta.

Historiantutkija Henrik Bogdanin mukaan vapaamuurarius monissa muodoissaan on hyvin konservatiivinen organisaation muoto. Erityisesti siksi, että se on muuttunut hyvin vähän koko 1700–2000-lukujen aikana. Perustava organisaatiollinen rakenne, initiaatiojärjestelmä, keskeiset symbolit ja jopa kieli (sanavalinnat ja fraseologia jne.) ovat pysyneet enemmän tai vähemmän koskemattomina. Tämä vapaamuurariuden konservatiivinen luonne ja kyky vastustaa muutosta, liittyvät läheisesti käsitykseen traditiosta. Bogdanin mukaan on selvää, että monet muurarit kokevat itsensä eivät vain osaksi traditiota, mutta myös sen vartijoiksi ja välittäjiksi.²¹ Edellä esitetyn valossa voidaan myös tulkita vapaamuurarillista historiankirjoitusta.

---

¹⁹ Harisalo & Hätönen & Ruippo 2001, s. 91.

²⁰ Harisalo & Hätönen & Ruippo 2001, s. 91. Ks. lisäksi Harisalo 1998, s. 188–120.

²¹ Bogdan 2010, s. 236.

Suomalaisen vapaamuurarillisen historian tutkimuksen haaste on mitä ilmeisimmin ollut ulkomaisten lähdeaineistojen puute. Vapaamuurari Kosti Sisto summasi tilanteen vuonna 1987 pidetyssä esitelmässä seuraavalla tavalla:

"[...] suomalaisen tutkimuksen on vaikea tunkeutua esim. sellaisiin asioihin joista meillä ei ole olemassa minkäänlaatuista lähdemateriaaleja. Tällaisia ovat esim. Hiram-legenda tai vapaamuurariuden muinaisaikaisten rajapylväiden synty j.n.e. Luonnollisesti kirjallisuutta em. aiheista löytyy paljonkin, mutta varsinaiseen perustutkimukseen meillä ei tämänkaltaisissa asioissa ole mahdollisuuksia."²²

Edellä mainittu lähdeaineistojen puute on osaltaan vaikuttanut suomalaisen vapaamuurariuden historiakuvaan. Jos mahdollisuuksia perustutkimukseen puuttuu, on ymmärrettävää, että historiakuva näiltä osin jäljittelee niiden maiden muurareiden historiakuva, joihin yhteydet ovat olleet parhaat. Tässä tapauksessa pääsääntöisesti New Yorkin osavaltion suurloosin sekä Englannin yhdistyneen suurloosin historiakuva.

Vapaamuurareille historia on myös opetuksen väline, jonka kautta muurarillisia mysteerejä voidaan käsitellä. Esimerkkinä toimikoon vaikkapa Salomon temppelin historia. Useimmat muurarit todennäköisesti pitävät tarinaa Salomon temppelinrakentajista ja heidän yhteydestään vapaamuurariuteen myyttinä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei Salomon temppeli voisi vaikuttaa muurarillisessa historiakuvassa. Historiakuva on kokonaisuus ja siihen liittyvät osat tuovat kokonaisuuteen oman merkityksensä ja värinsä.

Historiakuvan myyttinen ulottuvuus on osa vapaamuurariuden tutkimuksen vaikeutta, sillä järjestykseen kuulumattomien on hyvin vaikea tietää mitkä seikat muurarillisessa historiakuvassa mielletään legendoiksi ja myyteiksi. Tutkielman alkuun siteerattu Aarre Heinon näkemys, jonka mukaan vapaamuurarit tuntevat myyttinsä myyteiksi ja legendansa legendoiksi, on monella tapaa oleellinen käsillä olevan työn kannalta. Voidaan nimittäin kysyä kuinka myyttiset ainekset vaikuttavat osana historiakuva silloin kun ne katsotaan tiedostetuiksi? Minkälainen historiakuva tästä käsityksestä muodostuu?

---

²² Sisto 1989, s. 95.

1.1.2. KESKEISET KÄSITTEET

Vapaamuurariutta löytyy ympäri maailman, ja järjestö on osoittanut hämmästyttävää kykyä sopeutua eri kulttuureihin ja yhteiskuntiin. Samalla vapaamuurarius on kuitenkin onnistunut pysymään hyvin konservatiivisena organisaationa, jonka perustavanlaatuisen organisatorinen rakenne ei ole juurikaan muuttunut järjestön pitkän historian aikana.²³ Yli kolmesataavuotisen historiansa aikana vapaamuurarius on saanut lukuisia erilaisia muotoja, jotka pohjaavat enemmän tai vähemmän niin sanottuun hyväksytyyn (tunnustettuun) vapaamuurariuteen. Suomen Suurloosi katsoo edustavansa juuri tätä muinaisaikaista hyväksytyä vapaamuurariutta, jonka juuret ja rituaalit periytyvät Englannista.²⁴ On hyvä huomata, että Suomessa vapaamuurarius on jakaantunut myös kielen mukaan, sillä Suomessa toimii pienilukuinen mutta ilmeisen elinvoimainen ruotsinkielinen vapaamuurariorganisaatio Svenska Frimurare Orden i Finland.²⁵

Tutkimuksen kannalta merkittävä määrittely koskee Suomen Suurloosia, jonka alaisuudessa toimii keskusjärjestön oman ilmoituksen mukaan noin 160 loosia.²⁶ Vapaamuurariutta Suomessa tutkineen Reijo Ahtokarin mukaan vapaamuurarius Suomessa on muinaisaikaista hyväksytyä (eli tunnustettua) vapaamuurariutta. Tunnustetuksi tuleminen vaatii suurloosilta Englannin Yhtyneen Suurloosin edellyttämien ehtojen täyttymistä.²⁷ Lisäksi vapaamuurariuden määrittelyyn kuuluu myös, että vapaamuurarit käyttävät itsestään lyhennystä V. ja O.M. eli Vapaat ja Oikeutetut Muurarit.²⁸ Edellä esitetty määritelmä on oleellinen, sillä kuten jo aiemmin on todettu, on vapaamuurarius jakautunut moniin suuntauksiin ja esimerkiksi Suomessa toimii kaksi vapaata ja oikeutettua vapaamuurarillista järjestöä. Nämä järjestöt ovat jo edellä mainitut Suomen Suurloosi sekä ruotsinkielinen Svenska Frimurare Orden i Finland. Vapaamuurariuden eri suuntauksilla on selkeitä eroja muun muassa käytetyissä rituaaleissa, perussäännöissä sekä näistä tehdyissä tulkinnoissa. Merkittävää on nimenomaisesti se, kuuluuko muurarillinen suuntaus edellä mainittuihin hyväksytyihin eli tunnustettuihin järjestöihin vai ei. Tutkimuksessa käsitellään nimenomaisesti suomalaista vapaata ja oikeutettua muurariutta. Kun tutkimuksessa viitataan

---

²³ Bogdan, 2010, s. 236.

²⁴ Ahtokari, 2000, s. 12. Reijo Ahtokari kuuluu itsekin vapaamuurareihin, mutta on väitellyt vapaamuurariuden julkisuuskuvasta Suomessa. Käsittelen Ahtokarin väitöskirjaa *Salat ja valat: Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756-1996* näin ollen osana tutkimuskirjallisuutta, ennemmin kuin osana lähdeaineistoa.

²⁵ Holm 2008, s. 70.

²⁶ Suomen suurloosi ry. [www.vapaamuurarit.fi]. Luettu 30.8.2011.

²⁷ Tunnustuksen saamisesta katso tarkemmin Ahtokari 2000, s. 13.

²⁸ Ahtokari 2000, s. 12–13.

vapaamuurariuteen tai muurariuteen niin viitataan, ellei toisin mainita, juuri tähän vapaaseen ja oikeutettuun muurariuteen.

Loosi on vapaamuurariudelle keskeinen käsite. Suomen suurloosi määrittelee loosin seuraavalla tavalla: "Englannissa keskiajan kirkonrakentajilla oli rakennustyömaalla suojarakennus, jossa myös kokoonnuttiin. Siitä käytettiin nimitystä lodge. Koska vapaamuurarit noudattavat näiden kirkonrakentajien perinteitä, käytetään järjestön perusyksiköistä lodge-nimeä. Suomen kielessä lodgesta tuli loosi. Loosiksi voidaan lisäksi sanoa veljeskunnan kokoushuonetta, jonka suomalaiset vapaamuurarit tuntevat myös ”temppelinä”.²⁹ Reijo Ahtokari selventää loosin käsitettä kertomalla, että "loosi sanalla on kolme merkitystä: vapaamuurarien kokoontumispaikka, istuntoon kokoontuva veljesjoukko sekä työtä organisoiva laitos".³⁰

Vapaamuurarirituaaleja käytetään Reijo Ahtokarin mukaan pääasiassa loosien opetustoimintaan. Erilaisia *seremonioita* taas käytetään virkailijoiden virkaanasettajaisissa ja suurissa vapaamuuraritulaisuuksissa. Rituaaleihin kuuluu Ahtokarin mukaan "koko järjestetty tapahtuma tilakoristeluineen, kalusteineen ja regaaleineen sekä puhetta ja usein myös musiikkia. Osana rituaalia on ennakolta suunniteltuja liikkeitä ja kulkueita". Ahtokari toteaa myös, että "tarkan eron tekeminen vapaamuurarillisen seremonian ja rituaalin välillä on vaikeaa, joten eri nimitysten käyttäminen on useimmiten merkityksetön tulkintakysymys". Vapaamuurarirituaali on Ahtokarin mukaan "allegorinen, jota täydennetään erilaisilla symboleilla. Rituaalin sisältämää opetusta tehostetaan korostamalla jotakin symbolia, jonka sisällön tulkitseminen jätetään uuden tulijan tehtäväksi. Rituaaliin kuuluvat paitsi puhuttu teksti myös liikkeet, käsiotteet, erilaiset viittaukset, merkit, sanalliset ilmaukset yms".³¹ Ahtokari toteaa, että rituaalit ovat suurimman ulkopuolisen mielenkiinnon kohteita vapaamuurarillisessa toiminnassa.³² Kuitenkin rituaalit ovat kenties kaikkein salaisin osa vapaamuurariutta. Ahtokarin mukaan rituaalien salaisena pitäminen pohjaa pyrkimykseen "säilyttää yllätyksellisyys ja dramaattisuus". Lisäksi "rituaalien uskotaan väljähtyvän ja menettävän tehonsa, jos ne julkistetaan esimerkiksi painotyönä".³³

Myytillä on käsitteenä monta merkitystä, ja vapaamuurariuden historiakuva vaatii myytin käsittämistä useammalla tavalla. Myyttiä ei tule tämän tutkielman kohdalla ymmärtää yksinomaan

---

²⁹ Mikä on loosi? [<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Useinkysytyä/tabid/11062/language/en-US/Default.aspx>].

Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 9.1.2012.

³⁰ Ahtokari 2000, s. 11. Ks. myös Coil 2011, s. 379–384.

³¹ Ahtokari 2000, s. 49.

³² Ahtokari 2000, s. 48.

³³ Ahtokari 2000, s. 48.

alkuperää koskevana kertomuksena tai todellisuuden vastakohtana. Myytti voidaan Peter Aronssonin mukaan ymmärtää historian- ja kulttuurintutkimuksen näkökulmasta "tekniikkana tai diskursiivisena kehikkona, joka tekee todellisuuden selityksistä luonnollisia".³⁴ Pirjo Markkolan mukaan esimerkiksi "kansalliset kertomukset saavat merkityksiä, joiden avulla ihmiset ymmärtävät omaa paikkaansa kokonaisuuden osina". Näitä kertomuksia voidaan hänen mukaansa nimittää myyteiksi juuri edellä kuvatussa mielessä.³⁵ Myyteillä on myös yhteisöä lujittava tarkoitus. Antropologi Sir Edmund Leach on todennut, että "myytillä, kuten rituaalilla, ei eroteta tietoa tietämättömyydestä. Se rakentaa kategorioita ja vahvistaa ihmisten välisiä suhteita".³⁶ Myyteillä on näin ollen merkittävä osansa kaikkien ihmisryhmien rakentumisen ja yhteenkuuluvuuden kannalta.

Tutkielman aikana käytetään käsitteitä kuten muurari ja vapaamuurari. Näissä tapauksissa viitataan nimenomaisesti suomalaiseen vapaaseen ja oikeutettuun muurariuteen. Milloin viitataan kansainväliseen vapaaseen ja oikeutettuun muurariuteen, tuodaan se erikseen ilmi.

1.2. VAPAAMUURARIUS JA TIETEELLINEN HISTORiantutkimus

Suomalainen vapaa ja oikeutettu muurarius on oman määritelmänsä mukaan "seura, jonka kokousmenot ovat suljettuja ulkopuolisilta".³⁷ Tässä mielessä vapaamuurarit eivät eroa toimintatavoiltaan monesta muustakaan järjestöstä. Vapaamuurariuteen kuuluu kuitenkin selvästi enemmän salattua ja ulkopuolisilta kätkettyä kuin moneen muuhun järjestöön. Pääasiallisena syynä tähän voitaneen pitää järjestön esoteerista luonnetta, joka korostaa henkisen tiedon eli gnosiksen siirtymistä vain vihityille. Vapaamuurarillisissa rituaaleissa järjestön ulkopuolisilta salatun tiedon katsotaan siirtyvän uusille järjestön jäsenille. Tämä salailu on herättänyt paljon epäluuloja ympäröivässä yhteiskunnassa. Epäluulo on vapaamuurariuden historian aikana ajoittain kanavoitunut jopa vainoiksi asti. Tämä on saanut järjestön sulkeutumaan ulkopuolisilta, jos mahdollista, entistäkin tiukemmin. Reijo Ahtokari on todennut vapaamuurarijärjestön kokeneen omatoimisen julkisuuteen tulon vieraaksi aina 1980-luvulle asti. Ahtokari toteaa vanhan vapaamuurarillisen perinteen olleen "provosoituina emme puhu".³⁸ 1980-luvun jälkipuoliskolla hyväksyttiin Ahtokarin mukaan yleisperiaate, jonka mukaan vapaamuurariudesta voi kertoa kaiken,

---

³⁴ Lainaus Markkola 2009, s. 472 mukaan.

³⁵ Markkola 2009, s. 472.

³⁶ Leach 1969, s. 96.

³⁷ Ahtokari 2000, s. 11.

³⁸ Ahtokari 2000, s. 285.

mutta rituaaleista ei saa puhua.³⁹ Tätä nykyä vapaamuurareilla on Suomen suurloosi ry:n ylläpitämät verkkosivut, joiden kautta järjestö levittää tietoa toiminnastaan.

Suljetun järjestön tutkiminen asettaa tutkimukselle omat haasteensa. Marko Nenosen mukaan vapaamuurareiden tutkiminen tuo mukanaan muun muassa sellaisia ongelmia, kuten kuka valikoi sen, mitä tietoja esitetään ja mitä aineistoja käytetään? Myös haastatteluiden kohdalla on vastassa edellä esitetyn kaltaisia haasteita, sillä vapaamuurareiden valaan kuuluu, ettei tiettyjä asioita ulkopuolisille paljasteta.⁴⁰ Tieteellisesti uskottavan tutkimuksen tekemisen edellytys on yllä mainittujen seikkojen selkeä tiedostaminen, huomioon ottaminen, kriittinen tarkastelu sekä esille tuominen.

Käsillä oleva tutkimus joutuu aiheensa puolesta vastaamaan lukuisiin epäilyksiin. Erityisesti se joutuu vastatusten epäilysten kanssa, jotka pohtivat mitä vapaamuurariudesta voidaan tieteellisen tutkimuksen puitteissa todella sanoa? On selvää, että käsillä olevassa tutkimuksessa rakentuva historiakuva ei voi kattaa kaikkia vapaamuurarillisen historiakuvan rakentumisen foorumeita. Vaikka historiakuva on kokonaisuus, niin jokaisen tutkimuksen ulkopuolelle jää aina jotakin aineistoa. Tämän tutkielman tekijällä ei esimerkiksi ole ollut pääsyä vapamuurarien omiin arkistoihin.⁴¹ Tutkimuksen ulkopuolelle jääviä historiakuvan rakentumisen paikkoja ovat lisäksi vapaamuurarirituaalit ja seremoniat, jotka sisältävät vapaamuurariuden oppisisällön kannalta keskeisen aineksen. Tästä syystä niiden siirtymiseen mahdollisimman muuttumattomina ja alkuperäisinä muurarisukupolvelta toiselle on kiinnitetty vapaamuurariuden parissa paljon huomiota. Koska seremonioiden ja rituaalien katsotaan periytyvän kaukaa menneisyydestä, on niillä oma merkittävä paikkansa historiakuvan rakentumisessa. Rituaalien ja seremonioiden sisältämät eleet, symbolit ja viittaukset luovat omanlaistaan historiakuva, mutta avautuvat vain järjestön jäsenille. Näköpiirissä ei ole ainakaan vielä mahdollisuutta ulkopuoliselle kirjoittaa niiden sisältämästä historiallisesta aineksesta. On tämän tutkielman kirjoittajan mielipide, että käsillä oleva tutkimus tulee nähdä ensi askeleena, jonka voidaan toivoa viitoittavan tietä jatkotutkimukselle. Edelleen voidaan toivoa tutkimuksen osoittautuvan hedelmälliseksi ja suotuisaksi akateemisen yhteisön sekä vapaamuurarijärjestön yhteistyölle.

---

³⁹ Ahtokari 2000, s. 287.

⁴⁰ Nenonen 2011, s. 161.

⁴¹ Tämä johtuu siitä, että tutkielman tekijä ei kuulu vapaamuurarijärjestöön.

1.2.1. YHTEISKUNNALLINEN ELIITTI

Vapaamuurariuteen liittyvä tutkimus on lähes väistämättä myös yhteiskunnallisen eliitin tutkimusta. Vapaamuurareiden jäsenistöön on perinteisesti kuulunut yhteiskunnassa merkittävässä asemassa olevia henkilöitä. Tämä näkyy varsinkin järjestön alkutaipaleella, jolloin aatelin osuus jäsenistöstä oli ilmeisen suuri. Esimerkiksi Ruotsiin vapaamuurarius levisi Ranskasta juuri aateliston välityksellä.⁴² Vastaavasti aateli toimi järjestön keulakuvana muun muassa Englannissa, Skotlannissa ja Ranskassa. Aatelin merkityksen korostuminen on toisaalta ymmärrettävää, sillä varhaiset vapaamuurarit lienevät pyrkineet todistamaan järjestönsä kunnollisuutta ja arvostettavuutta tuomalla julki aatelin kiinnostuksen järjestöä kohtaan.

Vapaamuurarius Suomessa on toisen tulemisensa jälkeen profiloitunut edelleen vahvasti yhteiskunnallisen eliitin järjestöksi. Eliitti voidaan säätö-yhteiskunnan murenemisen jälkeen ymmärtää joukoksi henkilöitä, jotka varakkuutensa, koulutuksensa, muun yhteiskunnallisen asemansa tai kaikkien edellisten kautta käyttävät merkittävää yhteiskunnallista valtaa. Vapaamuurarien itsensä suorittamien tutkimusten avulla voidaan havaita, että ammattinimikkeiden pohjalta suurehko osa järjestöön kuuluvista miehistä edustaa edellä mainittua eliittiä.⁴³ Esitettyä tukee myös jäsenistön korkea keski-ikä 59,1 vuotta.⁴⁴ On kuitenkin syytä huomauttaa, että järjestön suljetun luonteen vuoksi ei ole mahdollista saada täyttä varmuutta jäsenistön sosiaalisesta statuksesta. Esitettyjä väitteitä voidaan kuitenkin tukea vapaamuurarien omien kirjoitusten avulla.

Vapaamuurari Erkki Leimun 2011 ilmestyneessä artikkelissa *Sinisen muurariuden tulo Suomeen 1918–1923* kuvataan suomalaisen vapaamuurariuden yhteiskunnallista taustaa. Leimun mukaan Suomen vapaamuurariuden perustajajäseniin kuulunut diplomi-insinööri J. E. Tuokkola (1882–1958) on todennut eräässä kirjeessään, että suomalainen vapaamuurariliike "pakosta muodostuu enempi sivistyneiden luokkien yhtymäksi, sillä meikäläinen työmies ei ole kypsinyt, kuten Amerikassa, tällaiseen työhön". Leimun mukaan "Tuokkolan lausuma ilmentää yleisempääkin suhtautumista työväestöön, punaisiin, sisällissodan jälkeisinä vuosina". Leimu toteaa, että "myöhemminkin muurari liikkeen jäsenistön enemmistö on ollut leimallisesti sivistyneistöä tai ylempää keskiluokkaa".⁴⁵ Se, että vapaamuurariliike saapui uudelleen Suomeen pian itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen, lienee vaikuttanut liikkeen jäsenistön poliittiseen

---

⁴² Ekman 2004, s. 19–21.

⁴³ Katso liite 1. Yleisimmät ammattinimikkeet.

⁴⁴ Wegge 2011, s. 23.

⁴⁵ Leimu 2011, s. 72.

suuntautumiseen ja yhteiskunnalliseen asemaan. Ajan vallitseva ilmapiiri tuskin olisi suosinut vasemmiston kansoittamaa "salaseuraa".

Vapaamuurariuden sosiaalisen pohjan rakentumista voidaan selittää myös sillä, että järjestö ei periaatteessa suorita jäsenhankintaa. Järjestön jäseneksi pääseminen edellyttää kolmen vapaamuurarin suositusta, minkä lisäksi suoritetaan vielä salainen palloäänestys.⁴⁶ Tosin on syytä huomata, että mikään ei kuitenkaan estä vapaamuuraria esittämästä tuntemaansa ja sopivaksi katsomaansa henkilöä vapaamuurariksi. Käytännössä jäsenhankintaa kuitenkin tapahtuu. Reijo Ahtokarin mukaan asenne jäsenhankintaa kohtaan on ollut muuttumassa 1990-luvun viimeisinä vuosina.⁴⁷ Sopiviksi koetuista ehdokkaista keskustellaan järjestön parissa ennen kuin heille tarjotaan mahdollisuutta hakea järjestön jäsenyyttä.⁴⁸ Näin vapaamuurarien joukkoon valikoituu helpommin saman sosiaali- ja ammattiryhmän edustajia.

1.3. LÄHTEET SEKÄ TULKINNAN METODI

Tutkimuksen lähteinä toimivat vapaamuurareiden itsensä tuottamat vapaamuurareiden historiaa käsittelevät esitykset. Tutkimusmateriaali koostuu tutkimusloosi Minervan N:o 27 julkaisemista *Annales Minervae* -vuosikirjoista ajalta 1977-2010 (yhteensä 27 kpl) sekä *Acta Minervae* -kirjoista vuosilta 1968-1995 (yhteensä 10 kpl). Vuosikirjoissa on ajan kuluessa julkaistu monenlaisia tutkimuksia sekä tutkielmia. Näistä vain osa käsittelee tälle tutkimukselle relevantteja aiheita. On silti syytä todeta, että merkittävä osa kaikesta vuosikirjoissa julkaistusta tutkimuksesta on historiallista tai läheisesti historiaan liittyvää. Lisäksi tutkimusmateriaalia täydentävät tutkimusloosi Minervan 30-vuotishistoriikki vuodelta 1992, Koilliskulman vuonna 1990 julkaisema *Kirjoituksia vapaamuurariudesta I*, Suomiloosi I:n vuonna 1923 julkaisema *Vapaamuurariudesta Suomessa ja Venäjällä* sekä Reijo Ahtokarin ja Eero Ekmanin toimittama *Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia* vuodelta 2004.

Edellä mainittu aineisto kattaa suurimman osan Suomen Suurloosin alaisuudessa julkaistusta vapaamuurarillisesta tutkimuksesta, mihin järjestöön kuulumaton henkilö pääsee tutustumaan. Aineistosta jäävät puuttumaan vapaamuurarien oma lehti, *Koilliskulma* sekä *Fraternitas*-lehti.

---

⁴⁶ Ahtokari 2004a, s. 16.

⁴⁷ Ahtokari 2000, s. 288.

⁴⁸ Ks. tarkemmin Antila 1982.

Vaikka Koilliskulmassa on julkaistu vapaamuurariuden historiaa käsitteleviä artikkeleja, niin tutkielman aineistoa voidaan pitää kattavana. Huomautettakoon vielä, että Reijo Ahtokarin mukaan suomalaisten vapaamuurarilehtien yleispyrkimyksenä on ollut edistää vapaamuurariutta. Tästä syystä myös Ahtokari katsoo, että vapaamuurarilehtien lähdearvo kriittisessä tutkimuksessa on vähäinen.⁴⁹ Historiakuvan rakentamisen kannalta lehdillä on toki arvonsa, mutta lukuisat lehdissä julkaistut tutkimukset ovat peräisin Tutkimusloosi Minervan julkaisuista. Olisi kuitenkin jatkotutkimuksen kannalta kiintoisaa laajentaa aineistoa käsittämään myös vapaamuurarilehdet, jotta historiakuva mahdolliset ulkoiset pyrkimykset tulisivat selkeämmin esille.

Acta Minervaen ensimmäisen vuonna 1968 ilmestyneen vuosikirjan alkusanoissa todetaan, että julkaisun tarkoituksena ei ole yleisessä merkityksessä levittää tietoutta vapaamuurarillisista rituaaleista. Tavoitteeksi mainitaan pyrkimys viitoittaa tietä sinne mistä jotakin mielenkiintoista on löydettävissä, ja herättää kiinnostusta "moisiin löytöretkiin".⁵⁰ Annales Minervaen ensimmäisessä julkaisussa taas todetaan, että julkaisun lähtökohtana on toimia välineenä, johon Minerva-loosi voi kirjata työnsä näkyvät tulokset. Julkaistavat tutkimukset ja esitelmät ovat valikoituneet siten, että töillä on katsottu olevan sekä vapaamuurarillisen tutkimuksen että/tai vapaamuurarillisen tiedonlevityksen kannalta arvoa. Erityisesti tiedonlevityksen merkitystä korostetaan toteamalla, että myös "profaanin maailman" tiedeseurojen vuosikirjat palvelevat usein enemmän tiedon levittämistä kuin uusien tutkimustulosten julkaisemista.⁵¹ Vastaavasti Annales Minervaen 27 vuosikirja toteaa saatesanoissaan seuraavaa:

V. ja O.M. Tutkimusloosi Minerva n:o 27:n tarkoituksena on vapaamuurarillisia periaatteita noudattaen toimia vapaamuurarillista tutkimustyötä tekevien ja tutkimustyöstä kiinnostuneiden mestarimuurarien yhdysiteenä. Se avustaa, edistää, tukee ja tekee vapaamuurarillista tutkimustyötä. Hallituksen julkaistaviksi hyväksymät tutkielmat ja esitelmät julkaistaan vuosittain ilmestyvässä loosin vuosikirjassa Annales Minervae.⁵²

Vuosikirjojen tutkimisessa on huomattava vielä, että niissä julkaistut tutkimukset ja tutkielmat ovat pääosin lähtöisin vapaamuurarien omista intresseistä. Toisin sanoen mitään ylhäältä ohjattua tutkimusprosessia ei vuosikirjojen yhteyteen liity. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että vuosikirjojen tarjoama kuva olisi historiakuva kannalta epäedustava. On muistettava, että kaikki vuosikirjoissa

---

⁴⁹ Ahtokari 2000, s. 18.

⁵⁰ Acta I 1968, s. 5.

⁵¹ Annales I 1977, s. 4–5. Käsitteellä "profaani" tarkoitetaan vapaamuurarien parissa järjestön ulkopuolisia.

⁵² Annales 27 2011, s. 5.

julkaistu materiaali on tutkimusloosin arvioimaa ja julkaistavaksi hyväksymää. Tätä tutkielmaa kirjoitettaessa viimeisin tutkimusloosi Minervan julkaisema ohje toteaa: "Tutkielman kieliasu tarkistetaan ja samalla sovitaan tutkijan kanssa tarpeellisiksi katsottavista täsmennyksistä tai mahdollisista tekstiosista joita ei vakiintuneen käytännön mukaisesti voida julkaista."⁵³ Tämä tarkoittaa sitä, että vuosikirjoissa tuskin julkaistaan mitään vallitsevasta historiakuvasta radikaalisti poikkeavaa. Aineiston aihepiirejä tarkastelemalla voidaan muun muassa havaita vapaamuurarien tutkijajäsenistön parista nousevat kysymykset ja merkittävänä pitämät historialliset tapahtumat.

Vapaamuurarillista historiaa kirjoittaneiden miesten joukko on verrattain pieni. Kirjoittajat ovat pääsääntöisesti pitkän järjestötyön tehneitä jäseniä. Pitkän järjestöön sitoutumisen voidaan ajatella vaikuttaneen ainakin joiltakin osin siihen, kuinka historiaa kirjoittaneet henkilöt ovat asiat nähneet ja kuinka he ovat asioista kirjoittaneet. Esimerkkeinä sitoutumisesta vapaamuurarijärjestöön mainittakoon vaikkapa tutkielman lähdeaineistossa usein esiintyvät varatuomari Uno Dahl, johtaja Kosti Sisto, lääketieteen lisensiaatti Pentti Antila ja FT Reijo Ahtokari. Edellä mainituista voitaneen nostaa esiin erityisesti varatuomari Uno Dahl (1892–1984), joka oli yksi Tutkimusloosi Minervan perustajajäsenistä ja vapaamuurari 50 vuoden ajan. Miehistä vain Reijo Ahtokarilla on historia-alan koulutus. Edelleen Tutkimusloosi Minervan vuoden 1967 jäsenluettelossa on 43 nimeä, joiden joukossa on 3 filosofian maisteria, 3 professoria, 1 maisteri sekä 1 valtiotieteen maisteri. Joukkoon mahtuu lisäksi lukuisia lääkäreitä, lakimiehiä sekä muita korkeasti koulutettuja henkilöitä.⁵⁴ Selvää on, että vaikka vuoden 1968 jäsenistöllä on lähteiden mukaan ollut tieteellisesti korkeatasoinen koulutus, niin historia-alan koulutusta ei moneltakaan jäseneltä liene löytynyt. Mukaan on myöhemmin liittynyt joitakin humanistisen alan tutkijakoulutuksen saaneita henkilöitä, mutta pääasiallisesti vapaamuurarien jäsenistö koostuu ilmeisesti muista kuin humanististen alojen tieteiden harjoittajista.⁵⁵

Suhde lähdeaineistoon on osittain pakotetun kaksijakoinen. Toisaalta muurarilliset kirjoitukset ovat tutkimuksen lähdeaineistoa, mutta paikoitellen ne ovat ainoita saatavilla olevia tutkimuksia. Valaisevana esimerkkinä toimii vapaamuurarien sosiaalinen ja yhteiskunnallinen asema. Koska kyseessä on suljettu veljeskunta, ei aiheesta löydy ulkopuolelta käsin tehtyä tutkimusta. Vastaavasti vapaamuurariuden historiaa Suomessa ei ole akateemisen yhteisön, taikka muiden ulkopuolisten,

---

⁵³ Annales 27 2011, s. 198.

⁵⁴ Acta I 1968, s. 87–88.

⁵⁵ Ks. liite I.

toimesta juurikaan tutkittu.⁵⁶ Näiltä osin ja tämän kaltaisissa tapauksissa on turvauduttu muurarillisen tutkimuksen tarjoamaan tietoon. Milloin näin on tehty, se on pyritty tuomaan esille.

Edellä mainittua kaksijakoista suhtautumista lähdeaineistoon kuvaa hyvin teos *Näkymättömän temppelin rakentajat*, joka on laajin suomalaisen vapaamuurariuden historiaa käsittelevä teos. Olen sijoittanut teoksen osaksi lähdeaineistoani kahdesta syystä. Ensinäkin teos on vapaamuurareiden toimittama ja pääosin kirjoittama. Toisekseen teos ei täytä tieteelliselle tutkimukselle asetettuja vaateita, sillä se ei sisällä asiaankuuluvia lähdeviitteitä ja lähdeluetteloa. On toki huomattava, että teosta ei varsinaiseksi tieteelliseksi tutkimukseksi ole tarkoitettukaan. Teoksen lukijalle osoitetussa alkupuheenvuorossa todetaan, että teoksen tarkoituksena on jakaa vapaamuurariuden historiaa järjestöön liittyville uusille jäsenille ja vastata ulkopuolisten kiinnostukseen järjestöä kohtaan.⁵⁷

Historiakuva koostuu merkittäviksi koetuista kertomuksista, joista muodostuu kokonainen tarina, historiakuva. Katja-Maria Miettunen on esittänyt, että historiakuva voidaan tehokkaasti analysoida kun se ensin puretaan osiin.⁵⁸ Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva on kertomus, joka koostuu kolmesta elementistä. Nämä elementit vastaavat kysymyksiin mistä vapaamuurariuus alkoi, miten se ilmeni ja mikä oli sen merkitys. Koska vapaamuurariuus on yhä omana aikanamme vaikuttava järjestö, ei järjestön historiakuvan kohdalla voida käsitellä kysymystä päättymisestä.

Tutkielman rakenne seuraa johdantoluvun jälkeen temaattista kaavaa. Toisessa luvussa perehdytään vapaamuurariuden alkuperään ja siihen liittyviin kertomuksiin. Nämä alkuperää käsittelevät kertomukset rakentavat pohjan tarinalle, joka on vapaamuurarillinen historiakuva. Kolmannessa luvussa keskitytään vapaamuurariuden historialliseen ilmenemiseen järjestön merkittäviksi kokemien tapahtumien kautta. Ilmeneminen on merkittävä osa historiakuvan kokonaisuutta, sillä se liittyy vapaamuurariuden osaksi historiallisia tapahtumia. Samalla se paljastaa minkälaisista kertomuksista kyseinen historiakuva pääosin rakentuu. Historiakuvan kokonaisuuteen liitetään myös historiallinen suhde ympäröivään yhteiskuntaan, sekä historiakuvan kannalta merkittäviksi esitetyt henkilöt. Lisäksi analysoidaan aiheiden käsittelyn tapaa ja asetetaan kerrotut tarinat osaksi historiakuvan kokonaisuutta. Neljännessä luvussa perehdytään vapaamuurarillisen historiakuvan rakentamaan kuvaan vapaamuurariuden historiallisesta merkityksestä sekä yhteiskunnan ja yksilön

---

⁵⁶ Ahtokari 2000, s. 17.

⁵⁷ Ahtokari 2004a, s. 9.

⁵⁸ Miettunen 2009, s. 37.

kannalta. Viidennessä luvussa kootaan suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva. Kuudennessa luvussa esitetään tutkielman keskeiset johtopäätökset ja pohditaan jatkotutkimuksen mahdollista suuntaa.

Esityksen muodoksi on valikoitunut kuvaileva ja selittävä. Lähteiden käsittelytavaksi taas on valikoitunut temaattinen näkökulma. Kronologinen eli lähteiden julkaisuajankohdan mukainen käsittely ei ole hedelmällinen, sillä vapaamuurareiden kirjoittaman historian pääosin muuttumaton luonne ei tue kronologista lähestymistapaa. Vapaamuurarillista historiantutkimusta hallitsevat, kuten tulen työssäni osoittamaan, lukuisat järjestön historiasta ja luonteesta periytyvät konventiot, josta vain aivan viimeaikainen tutkimus on pyrkinyt irrottautumaan. Edelleen on syytä huomata, että vapaamuurarillista historiantutkimusta on julkaistu tasaisesti aina *Tutkimusloosi Minervan* perustamisesta saakka. Näin ei voida myöskään havaita selkeitä ajallisia kiinnekohtia, joiden avulla kronologinen lähestymistapa olisi perusteltavissa.

Teemojen alla käsitellään merkittävä osa siitä, mitä edellä mainitussa lähdeaineistossa on käsitelty. Pääasiallinen esille tuomisen kriteeri on ollut aiheen käsittelyn historiallisuus. Mikäli aihetta ei ole historian kannalta tutkittu tai käsitelty, ei sitä ole myöskään historiakuvan rakentumisen kannalta huomioitu. Käsittelemättä on lisäksi tietoisesti jätetty muutamia aiheita. Ensimmäinen on vapaamuurariuden korkeampien asteiden historia Suomessa.⁵⁹ Historiakuvan kannalta aihe liittyy elimellisesti vapaamuurarillisten oppien historiaan, eikä tarjoa oppien historiasta poikkeavaa historiakuvan rakennusainesta. Lisäksi on huomattava, että korkeammat asteet ilmenevät käytännössä rituaalien kautta, ja ovat näin ollen tämän tutkimuksen ulottumattomissa. Toinen käsittelemättä jätetty aihe on paikallisloosien historia, joka on pääsääntöisesti luonteeltaan historiikkimaista. Tätä paikallisloosien historiaa ei *Tutkimusloosi Minervan* julkaisuissa juurikaan käsitellä. Kaikkiaan *Annales Minervae* ja *Acta Minervae* vuosikirjoista löytyy vain kaksi paikallisloosien historiaa käsittelevää artikkelia. Erikseen voidaan mainita vielä *Tutkimusloosi Minervan* historiaa käsittelevät tutkimukset, joiden merkitys ja tyyli ovat yhteneviä paikallisloosien historian kanssa. Voidaan lisäksi katsoa, että aineistotyyppinä historiikit eivät juurikaan rakenna historiakuva, vaan pikemminkin tallentavat mekaanisenomaisesti muistiin tapahtumia järjestön historiasta. Historiakuvan analysoinnin ja rakentamisen kannalta ei ole tarpeen käsitellä esimerkiksi

---

⁵⁹ Vapaamuurariuden korkeampia asteita Suomessa ovat muun muassa merkkimestarimuurarius, Royal Arch -muurarius sekä Suomen Muinainen ja Oikeutettu Riitti (Scottish Rite). Vapaan ja oikeutetun muurariuden perustana Suomessa ovat ns. siniset asteet eli oppilasmuurari, veljesmuurari ja mestarimuurari. Merkkimestarimuurariudesta tarkemmin ks. Huovinen 2004, s. 209–219. Royal Arch muurariudesta ks. Erolin 2004, s. 220–225. Suomen Muinainen ja Oikeutetusta Riitistä ks. tarkemmin Ahtokari 2004c, s. 226–232.

paikallisloosien perustamisen ajankohtia. Ei myöskään ole mahdollista pyrkiä analysoimaan, vaikkapa loosien mestarien nimityksiä, ilman asiaan liittyviä pöytäkirjoja. Tiivistäen voidaan todeta, että paikallisloosien historia ei tarjoa yllätyksiä suhteessa järjestön muihin historian esityksiin.

Järjestötoiminnan eri osa-alueet nivoutuvat osaksi teemojen käsittelyä siinä määrin kun niitä on lähdeaineistossa käsitelty. Järjestötoiminnalle keskeistä taloutta ei vapaamuurarillisissa julkaisuissa historian kannalta ole kattavasti käsitelty. Taloudelliset kysymykset ilmenevät lähdeaineistossa pääsääntöisesti lyhyinä selontekoina, joissa käsitellään lähinnä Tutkimusloosi Minervan talouden tilaa. Tutkimusaineiston joukosta löytyy yksi loosien taloutta laajasti käsittelevä artikkeli. Kyseessä vapaamuurari Risto Liimataisen tutkimus *Talous aatteen ja toiminnan tukena - Sinisten loosien talouden järjestelyistä* vuodelta 1996. Liimataisen tutkimus on tilastollinen otantatutkimus sinisten loosien vuoden 1992 taloudellisesta tilanteesta. Tutkimuksen ajanjakso viittaa pyrkimykseen selvittää Suomea 1990-luvun alussa koetelleen laman vaikutuksia loosien talouteen. Toinen loosien taloutta historiallisesti kommentoiva osuus on löydettävissä 1930-luvun osalta, jolloin maailmantalouden lama heijastui Suomeen. 1930-luvun loosien taloudesta ei kuitenkaan ole lähdeaineistossa yhtään itsenäistä tutkimusta. Taloudellisiin seikkoihin liittyy myös vapaamuurarien harjoittama hyväntekeväisyystoiminta, jonka yhteydessä loosien taloudellinen tilanne käy ajoittain ja välillisesti ilmi. Yhtenäistä kuvaa suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden taloudellisesta tilanteesta ei lähdeaineiston pohjalta ole mahdollista rakentaa. Historiakuvan kannalta järjestön taloudelliset asiat vaikuttavat aihepiiriltä, jonka tarkempaan julkiseen käsittelyyn järjestöllä ei ole ollut suurta kiinnostusta.

Katja-Maria Miettusen mukaan kertomuksista rakentuva historiakuva asettaa vaatimuksia sille, miten lähteitä käsitellään ja esitellään. Miettusen mukaan tutkimuksen päätelmien ymmärrettäväksi tuleminen vaatii lähteiden toistuvaa referointia. Tämä johtaa hänen mukaansa siihen, että tutkimuksessa käytetään paljon johtolauseita, kuten Siston mukaan tai Sisto kertoo. Tämä voi Miettusen mukaan olla lukijan kannalta raskasta, mutta tutkimuksen luonteen vuoksi välttämätöntä. Historiakuvaa tutkittaessa on keskeistä erottaa tutkimuskohteen esittämä näkemys tutkijan ja tutkimusten näkemyksistä.⁶⁰

---

⁶⁰ Miettunen 2009, s. 38.

1.4. AIKAISEMPI TUTKIMUS

Reijo Ahtokarin mukaan vapaamuurariudesta on kirjoitettu maailmalla varsin paljon. Ahtokarin laskelmien mukaan vuoden 1717 jälkeen jopa yli viisikymmentätuhatta teosta.⁶¹ Tästä huolimatta vapaamuurariuden kriittinen tutkimus on Suomessa ollut hyvin vähäistä. Ahtokarin mukaan tähänastinen tutkimus on kohdistunut lähinnä vapaamuurariuden historiaan.⁶² Tutkimusta ovat suorittaneet lukuisat aiheesta kiinnostuneet muurariveljet, joiden töitä on julkaistu *Annales Minervae* sekä *Acta Minervae* -vuosikirjoissa. Tehty tutkimus ei kuitenkaan kaikilta osin täytä tieteelliselle tutkimukselle asetettuja vaatimuksia. Varsinaisia vapaamuurariutta käsitteleviä akateemisia opinnäytteitä tai tutkimuksia ei tekijän tietoon Suomessa ole Ahtokarin teosta lukuun ottamatta tullut. On kuitenkin mainittava, että Petri Mirala on väitellyt vuonna 1999 Dublinissa Trinity Collegessa teoksella *Freemasonry in Ulster, 1733–1813: A social and political history of the masonic brotherhood in the north of Ireland*. Akateemisen tutkimuksen vähäistä määrää selittää osaltaan Henrik Bogdanin toteamus, jonka mukaan vapaamuurariutta ja muita länsimaisia initiatorisia yhteisöjä ei ennen viime vuosikymmentä ole pidetty vakavan tutkimuksen arvoisina. Bogdan selittää vallinnutta asennetta sillä, että suuri osa vapaamuurariutta käsitelleestä kirjallisuudesta ei täyttänyt akateemisia vaatimuksia.⁶³

Tutkimustradition puolesta käsillä oleva tutkielma sijoittuu länsimaisen esoterismin (Western Esotericism) tutkimuskenttään. Henrik Bogdanin mukaan länsimaisen esoterismin tutkimus on kehittynyt lähivuosina tärkeäksi tutkimusalaksi, joka kattaa laajan kentän ja johon kuuluvat muun muassa renessanssin hermetismi, 1800- ja 1900-lukujen okkultismi sekä New Age. Länsimaisen esoterismin tutkimus on verrattain nuori tutkimusala, jonka arvostus on lähivuosina kasvanut suuresti. Tämän puolesta puhuvat Bogdanin mukaan lukuisat konferenssit, organisaatiot, akateemiset julkaisut, kirjasarjat sekä akateemiset oppituolit, jotka ovat keskittyneet tutkimaan länsimaista esoterismia. Bogdan toteaa, että esoterismi voidaan karkeasti määritellä tarkoittamaan länsimaista hengellisyyden muotoa, joka painottaa yksilön pyrkimystä saavuttaa hengellistä tietoa, tai gnosisia, jonka kautta hän kohtaa olemassaolon jumalallisen puolen. Edelleen Bogdanin mukaan esoterismissa on yleensä vahva holistinen piirre, jossa jumaluuden nähdään manifestoituvan luonnollisessa maailmassa (natural world), joka nivoutuu yhteen niin sanottujen vastaavuuksien kautta. Ihminen nähdään jumalaisen universumin, makrokosmoksen mikrokosmoksena. Lisääntyneen itseymmärryksen kautta katsotaan saatavan lisää tietoa luonnosta

---

⁶¹ Ahtokari 2000, s. 11.

⁶² Ahtokari 2000, s. 17.

⁶³ Bogdan 2007, s. 23.

ja sitä kautta Jumalasta. Bogdan kuitenkin huomauttaa, että se mitä gnosioksella ymmärretään, tai mitä vastaavuudet itse asiassa ovat, vaihtelee suuresti länsimaisen esoterismin historiassa.⁶⁴

Henrik Bogdanin mukaan edellä esitetyt ajatukset ovat löydettävissä jo gnostilaisuudesta ja hermetismistä. Tästä huolimatta länsimainen esoterismi, sellaisena kuin se pääasiallisesti nykypäivänä ymmärretään, ilmeni vasta renessanssin aikana. Bogdanin mukaan juuri tuona aikana voidaan havaita ajanjakso, jolloin suuri joukko erilaisia traditioita vaikutti toisiinsa. Uusplatonismi, mystisismi, juutalainen kabbala, keskiaikainen rituaalimagia sekä hermetismi nähtiin yhteensovittavina. Bogdanin mukaan tämä johti uuden ajattelun muodon, länsimaisen esoterismin syntyyn. Bogdan kuitenkin huomauttaa, että länsimaista esoterismia ei tule nähdä traditionaalisessa, vaan pikemminkin opillisena rakennelmana, joka on tarkoitettu avuksi pyrittäessä ymmärtämään erilaisia virtauksia. Bogdan myös katsoo, että länsimainen esoterismi on hyvin kompleksi tutkimusala. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että suuri joukko ilmiöitä, joita länsimaisen esoterismin tutkimussuuntaus tarkastelee, on sulautunut osaksi länsimaisen kulttuurin eri trendejä.⁶⁵

Bogdanin kanssa pääosin yhtenevän käsityksen jakaa Wouter J. Hanegraaff, jonka mukaan länsimainen esoterismi käsitteenä on monitulkintainen, mutta se voidaan puhtaan historiallisesti määrittellä yleiskäsitteeksi (container concept). Sellaisena länsimainen esoterismi kattaa monimutkaisia toisiinsa liittyviä virtauksia ja traditioita aina esimodernilta ajalta meidän päiviimme saakka. Hanegraaffin mukaan länsimainen esoterismi näin käsitettynä sisältää renessanssin niin sanotun okkulttisen filosofian (occult philosophy) ja sen myöhemmät kehitykset. Näillä kehityksillä Hanegraaff viittaa alkemiaan, paracelsianismiin ja ruusuristolaisuuteen; kristilliseen ja jälkikristilliseen kabbalaan; teosofisiin ja illuministisiin virtauksiin; sekä lukuisiin okkultistisiin ja siihen liittyviin kehityskulkuihin 1800- ja 1900-luvuilla. Hanegraaffin mukaan länsimaisen esoterismin tutkimus kohdistuu "joukkoon tiettyjä historiallisia virtauksia modernissa ja oman aikamme läntisessä kulttuurissa".⁶⁶

Länsimaisen esoterismin ja okkultismin alalla ohittamattomia tutkijoita ovat Henrik Bogdan, Wouter J. Hanegraaff sekä Antoine Faivre, joiden tutkimus alalla on ollut uraa uurtavaa. Edellä mainituista erityisesti Henrik Bogdan on kunnostautunut vapaamuurariuden tutkimisessa, ja hänen

---

⁶⁴ Bogdan 2007, s. 5.

⁶⁵ Bogdan 2007, s. 5–6.

⁶⁶ Hanegraaff 1999. Some Remarks on the Study of Western Esotericism. [<http://www.esoteric.msu.edu/Hanegraaff.html>]. Esoterica verkkosivusto. Luettu 22.3.2012.

vapaamuurariutta koskevat tutkimuksensa ovat käsillä olevan työn kannalta erityisen merkittäviä, sillä Bogdan on muun muassa tutkinut tradition rakentumista vapaamuurariuden historiankirjoituksessa. Vapaamuurarius liittyy kiinteästi osaksi länsimaista esoterismia, sillä kuten Henrik Bogdan teoksessaan *Western Esotericism and Rituals of Initiation* osoittaa, esoterismi sulautui osaksi initiatorisia yhteisöjä. Bogdanin tutkimus keskittyykin erityisesti siihen, kuinka esoterismi välittyi muurarillisten initiaatorituaalien kautta.⁶⁷ Bogdanin tutkimusta vapaamuurariuden historiasta on käytetty apuna erityisesti silloin, kun on pyritty ymmärtämään kansainvälisiä trendejä ja tendenssejä vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa. Lisäksi Bogdanin tutkimusta on käytetty apuna pyrittäessä selittämään vapaamuurarillisen historiankirjoituksen painotuksia ja ydinalueita.

Historiakuvia ja historian merkitystä on suomalaisessa historiantutkimuksessa käsitelty vähän. Samalla menneisyyttä koskevien kertomusten merkitystä ja käyttöarvoa nykyisyydessä sekä menneisyyden merkitystä ihmisen identiteetille on tutkittu niukasti. Merkittävimmät aihetta tutkimuksissaan käsitelleet tutkijat lienevät Jorma Kalela, Markku Hyrkkänen sekä Katja-Maria Miettunen.⁶⁸ On kuitenkin syytä huomauttaa, että historiakuvien tutkiminen vaikuttaa olevan nouseva trendi, sillä viime aikoina on valmistunut useampia pro gradu -töitä, jotka paneutuvat historiakuviin. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa Hannu Savolaisen vuonna 2011 Helsingin yliopiston Poliittisen historian laitoksella kirjoittama pro gradu -työ *Jatkosodan ihmisluovutukset menneisyyden kipupisteinä: Elina Sanan Luovutetut-teoksen aiheuttama kohu*. Lisäksi voitaneen mainita vaikkapa Eveliina Matalamäen vuonna 2011 Jyväskylän yliopistolla kirjoittama Yleisen historian pro gradu -työ *Kohti uutta Japania: Meiji-restauraatiota ympäröivän aikakauden 1853–1878 historiakuva Rurouni Kenshin – mangassa*.

2. VAPAAMUURARIUDEN ALKUPERÄN JÄLJILLÄ

Vapaamuurarillisia kirjoituksia luettaessa käy ilmeiseksi, että liikkeen ja sen oppien alkuperällä on erityinen sija vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa. Samalla ilmenee kyseisen alkuperän usein myyttinen ja epäselvä luonne. Reijo Ahtokari toteaa vapaamuurariuden synnystä, että vapaamuurariuden alkuperän tutkimusta haittaavat lukuisat myytit, legendat, okkulttiset arvelut ja kabbalistiset selostukset, joita vuosisatojen aikana ovat synnyttäneet niin vapaamuurarit itse kuin

---

⁶⁷ Bogdan 2007, s. 6.

⁶⁸ Miettunen 2009, s. 22.

muutkin. Samalla Ahtokari jakaa vapaamuurariuden alkuperän tutkijat karkeasti kahteen koulukuntaan: autenttis-tieteelliseen ja romanttiseen. Näistä ensin mainittu edustaa pääsääntöisesti akateemista tutkimusta ja jälkimmäinen esoteerista ja mystistä tulkintaa.⁶⁹ Eräs mielenkiintoinen vapaamuurarillisen historiankirjoituksen piirre on molempien koulukuntien sopuisa yhteiselo suomalaisissa vapaiden ja oikeutettujen muurarien julkaisuissa.

Mistä tutkittava ilmiö on saanut alkunsa, on historiakuvan kokonaisuuden kannalta oleellista. Henrik Bogdan on hahmotellut vapaamuurariuden alkuperän merkitystä nimenomaisesti legitimitetin kannalta. Hänen mukaansa 1700-luvulta alkaen esoterismin institutionalisoituneissa muodoissa tradition rakennelma (construct) liittyy usein väitteisiin legitimitetistä sekä auktoriteetista. Tämä näkyy kenties parhaiten muurarillisissa initiatorisissa yhteisöissä. Kysymys legitimitetistä, tai oikeutuksesta kuten asiaa usein vapaamuurariudessa kutsutaan, voidaan nähdä keskeisenä diskurssina tämän tyyppisessä organisaatiossa.⁷⁰ Bogdanin mukaan tradition käsite on keskeinen diskurssi muun muassa kaikissa uskonnoissa. Traditio lepää uskon varassa, jonka mukaan uskonnollisten tapojen sekä uskomusten välittäjät ovat luotettavia. Uskonnon perustajien ja välittäjien luotettavuus takaa, että se, mikä välitetään tradition kautta, on totta ja legitiimiä. Toisin sanoen traditio esiintyy auktoriteetilta tulevana pysyvän totuuden ruumiillistumana.⁷¹ Traditiolla taas on Bogdanin käsityksen mukaan pääasiallisesti normatiivinen tehtävä. Näin ollen, jotta traditio voisi täyttää tehtävänsä, on se nähtävä legitiiminä. Tämä legitiimiys taas lepää auktoritatiivisen lähteen varassa.⁷²

Edellä esitetyn valossa vapaamuurarillisen historiakuvan merkittävä painotus järjestön sekä oppien alkuperään muuttuu ymmärrettäväksi. Näkökulma ei tietenkään riitä selittämään historiakuvan kaikkia piirteitä, mutta tendenssin juuri alkuperän laajaan tutkimukseen sekä esittelyyn se selittää hyvin. Tässä luvussa keskitytään siihen mitä suomalaiset vapaamuurarit ovat kirjoittaneet vapaamuurariliikkeen ja sen oppien alkuperästä Suomessa ja maailmalla. Samalla tarkastellaan sitä tapaa, jolla alkuperästä puhutaan ja mitä siihen liitetään. Lisäksi sanottu asetetaan kontekstiinsa osana suomalaista vapaamuurariuden historiakuvaa.

---

⁶⁹ Ahtokari 2000, s. 33.

⁷⁰ Bogdan 2010, s. 217.

⁷¹ Bogdan 2010, s. 218–219.

⁷² Bogdan 2010, s. 219.

2.1. YLIMUISTOINEN AIKA JA MYYTTINEN MENNEISYYS

Aikojen kuluessa vapaamuurarit ovat jäljittäneet historiaansa jopa vuoteen noin 950 eaa. myyttisen Salomon temppelin rakentamiseen saakka.⁷³ 2000-luvulla maininnat Salomon temppelistä ja myyttisestä alkuperästä johtuvat pääsääntöisesti vanhojen käsikirjoitusten analysoinnista tai referoinnista. Ahtokari kirjoittaa *Näkymättömän temppelin rakentajissa*:

Vapaamuurariuden alkuperää on yritetty hakea monen monista ihmiskunnan historiaan liittyvistä tapahtumista ja ilmiöistä. Jotkut ovat vakavasti otettavaksi tarkoitetuissa tutkimuksissa selostaneet vapaamuurariuden synnyn ajoittuvan kuningas Salomon temppelin rakennusaikaan, eräät ovat nähneet vapaamuurariuden aamunkoiton olleen ristiretkien sivutuotetta, ja joidenkin asianharrastajien mielestä vapaamuurariuden synnyn ainoa oikea ajankohta on alkemistien ja mystikkojen pimeä keskiaika.⁷⁴

Varhaisimmissa suomenkielisissä vapaamuurarillisissa julkaisuissa vapaamuurariuden alkuperä on enemmän tai vähemmän hämärän peitossa. Esimerkiksi 1923 julkaistussa teoksessa *Vapaamuurariudesta Suomessa ja Venäjällä* vapaamuurariuden alkuperästä ennen vuotta 1717 todetaan:

Vapaamuurari-liike oli kyllä aikaisemminkin jo ollut olemassa, mutta toisessa muodossa. Sellaisena sen historia kulkee ajassa kauas taaksepäin – eräiden tutkijain mukaan aina Egyptin faaraoiden ajoille asti.⁷⁵

Lähes vastaava näkemys löytyy vapaamuurari Kalevi Pentilän Savonlinnan Wanhalla kasinolla vuonna 1987 pidetystä juhlapuheesta, jossa Pentilä toteaa vapaamuurariutta sanottavan "muinaisaikaiseksi, ammoisilta ajoilta peräisin olevaksi. Se on vanhempi kuin Rooman Kotka tai Kultaisen Tähtien Ritarikunta".⁷⁶ Kyseessä saattaa hyvinkin olla retoriikka, mutta oleellista on, että sanottu on osa diskurssia. Vapaamuurarien kesken on mahdollista esittää edellä kuvattuja näkemyksiä ilman pelkoa kritiikistä. Henrik Bogdanin mukaan sana "muinainen" voidaan muurarillisessa diskurssissa käsittää tarkoittamaan aitoa tai alkuperäistä. Tällöin muinaisuus sitoutuu legitimizeettiin, sillä painottamalla järjestön muinaisuutta vapaamuurarit esittävät olevansa autenttisen tradition haltijoita sekä välittäjiä.⁷⁷

---

⁷³ Ahtokari 2000, s. 34.

⁷⁴ Ahtokari 2004a, s. 11.

⁷⁵ Viljanen 1923, s. 7–8.

⁷⁶ Pentilä 1989, s. 13.

⁷⁷ Bogdan 2010, s. 224.

Teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat* vapaamuurariuden alkuperäksi hahmotellaan keskiaikaisia rakentajakiltoja.⁷⁸ Käsitteiden ovat vapaamuurarillisten julkaisujen historiassa jakaneet useat vapaamuurarit.⁷⁹ Näkemystä voidaan pitää pääsääntöisesti yhdenmukaisena ulkomaisen vapaamuuraritutkimuksen käsitysten kanssa. Esimerkiksi New Yorkin suurloosi toteaa verkkosivuillaan, että vapaamuurari on luultavasti peräisin keskiajalta.⁸⁰ Myös Englannin yhdistynyt suurloosi jakaa näkemyksen vapaamuurariuden keskiaikaisesta alkuperästä, vaikka huomauttaakin, että kysymys on edelleen kiivaan keskustelun aiheena.⁸¹ Vastaavasti yksi vapaamuuraritutkimuksen perusteoksista *Coil's Masonic Encyclopedia* katsoo vapaamuurariuden pohjaavan keskiaikaisiin rakentajakiltoihin.⁸² Erikoista kyllä, edellä esitetyt näkemykset voivat olla sinällään harhaanjohtavia. Vapaamuurari Tapio Takin mukaan vapaamuurarit itse katsovat pääsääntöisesti, että keskiaikaiset muurarikillat ovat toimineet lähinnä esimerkkeinä vapaamuurariuden järjestörakenteelle. Toisaalta Takki huomauttaa, että mannermaiset ja amerikkalaiset tutkijat ovat englantilaisia vapaamuurareita liberaalimpia koska he ottavat huomioon myös antiikin rakentajayhteisöt.⁸³ Vastaavasti Risto Härmän mukaan "totuus kuitenkin on, että Englannissa ei ollut operatiivisia looseja ja spekulatiivisen muurariuden syntyessä".⁸⁴

Keskiaikaista alkuperää perustellaan pääsääntöisesti viittaamalla joukkoon käsikirjoituksia, joista vanhin mainitaan yleensä nimellä *Regius-käsikirjoitus*. Regius-käsikirjoitus, joka tunnetaan myös nimellä Halliwell-käsikirjoitus on British Libraryn kokoelmiin kuuluva käsikirjoitus, jota pidetään vanhimpana vapaamuurariutta käsittelevänä asiakirjana. Reijo Ahtokarin mukaan Regius-käsikirjoitus ajoittuu noin vuoteen 1390.⁸⁵ Vapaamuurarit katsovat Regius-käsikirjoituksen osaksi joukkoa käsikirjoituksia, jotka vapaamuurarit tuntevat nimellä muinaisaikaiset rajapylväät (Old Charges).⁸⁶ Muinaisaikaiset rajapylväät mainitaan myös vapaamuurarijärjestöjen Perussäännön (The Constitution of The Free-Masons) kirjoittajan James Anderssonin antamalla nimellä

---

⁷⁸ Ahtokari 2004a, s. 11.

⁷⁹ Mm. Takki 1991 sekä 1993; Antila 1977 sekä 1982; Jotuni 1982a; Härmä 2010.

⁸⁰ What's a Mason? [<http://www.nymasons.org/freemasonry/what-is-a-mason.html>]. New Yorkin osavaltion suurloosin verkkosivut. Luettu 22.12.2011. Yhdysvaltojen osalta katso myös Haywood 1973.

⁸¹ History of Freemasonry [<http://www.ugle.org.uk/what-is-masonry/history-of-freemasonry/>]. Englannin yhtyneen suurloosin verkkosivut. Luettu 27.12.2011.

⁸² Coil 2011, s. 310. Coil myös sanoutuu vahvasti irti vapaamuurariuden legendaarisesta historiasta. Kirjoittaja Henry Wilson Coil (1885-1974) oli korkea-arvoinen yhdysvaltalainen vapaamuurari, jonka teoksen merkitys vapaamuurarillisessa tutkimuksessa on suuri, sillä lukuisat tutkimukset viittaavat tai perustuvat kokonaan Coilin teksteihin.

⁸³ Takki 1993, s. 55.

⁸⁴ Härmä 1989a, s. 133. Ylimääräinen "ja" -sana alkuperäinen.

⁸⁵ Ahtokari 2000, s. 23.

⁸⁶ Ks. mm. Coil 2011, s. 285–286.

Goottilainen perussääntö (Gothic Constitutions).⁸⁷ Käsikirjoituksissa luetellaan keskiaikaisten muurarikiltojen sääntöjä sekä moraalisia ohjeita. Käsikirjoitusten rakenne seuraa yleensä kaavaa, jossa teksti alkaa rukouksella, sitä seuraa legendaarinen rakentamisen historia ja lopuksi ammattikunnan erilaiset säännökset. Käsikirjoitusten sisältämät legendaariset tarinat liittävät katedraalien rakentajien historian Baabelin tornin ja Salomon temppelin rakentajien historiaan, joiden perillisiksi keskiaikaiset muurarit teksteissä katsotaan. Käsikirjoitusten kirjoittajina pidetään työläisiä valvoneita pappeja, joiden motiivina pidetään halua sitoa työläiset vahvemmin kristilliseen elämään.⁸⁸ Näiden ohjeiden pohjalta englantilainen vapaamuurari ja presbyteerinen pappi James Anderson kokosi myöhemmin nimellään tunnetun Andersonin Perussäännön vuonna 1723.⁸⁹ Reijo Ahtokari kuvaa Perussääntöä seuraavalla tavalla:

Perussääntö on mielenkiintoinen asiakirja, joka kertoo vapaamuurariuden alkuvaiheita Aatamista lähtien, kuvailee yksityiskohtaisesti Salomon temppelin rakennustyön ja kustannukset, korostaa Tieteiden ja Taiteiden merkitystä sekä lomittaa toisiinsa näppärästi erilaisia legendoja ja taruja. Perussäännön kirjoittajat johdattelevat vapaamuurariuden Englantiin ja Skotlantiin ja julkaisevat ensimmäisen kerran yhteen kerättynä Vapaan Muurarin Vanhat Käskyt. Niistä ensimmäinen koskee Jumalaa ja uskontoa, toinen maallisia viranomaisia, kolmas looseja, neljäs loosin virkailijoita ja veljiä, viides veljeskunnan työn hoitamista ja kuudes vapaamuurarillista käytöstä ja käyttäytymistä. Vapaan Muurarin Vanhat Käskyt pohjautuvat goottilaisiin muurariohjeisiin ja keskieurooppalaisiin ammattikuntasääntöihin.⁹⁰

Merkittävä suomalainen muuraritutkija Kosti Sisto toteaa käsikirjoitusten merkityksestä, että "vaikka löydetyt käsikirjoitukset eivät ole luonteeltaan esoteerisia, muodostavat ne kuitenkin eräänlaisen renkaan operatiivisen ja spekulatiivisen muurariuden välille".⁹¹ Juuri tämä rengas on vapaamuurariuden historiakuvan kannalta hyvin merkittävä. Se sitoo vapaamuurariuden keskiaikaisiin rakentajakiltoihin ja antaa muurariudelle merkittävästi lisää historiaa. Muurarillisissa kirjoituksissa kyllä tunnustetaan, kuten jo edellä on mainittu, että keskiaikaisilla rakentajakilloilla on lähinnä esikuvallinen merkitys. Tästä huolimatta keskiaikaisiin rakentajiin viitataan puheissa ja kirjoituksissa usein. Vaikuttaa siltä, että mielikuva järjestön keskiaikaisista juurista on hallitseva, vaikka varsinainen muurarillinen tutkimus myöntää yhteydet lähinnä esikuvallisiksi.

---

⁸⁷ Coil 2011, s. 285; Bogdan 2007, s. 68.

⁸⁸ Hanegraaff 2006, s. 383.

⁸⁹ Reijo Ahtokari toteaa, että Perussäännön syntyyn vaikutti suuresti myös Lontoon suurloosin silloinen suurmestari lakitieteen ja filosofian tohtori John Theophilus Desaduliers. Ks. tarkemmin Ahtokari 2000, s. 37.

⁹⁰ Ahtokari 2000, s. 37–38.

⁹¹ Sisto 1988, s. 14.

Kysymykseen alkuperästä liittyy läheisesti jako operatiiviseen eli ammatilliseen ja spekulatiiviseen eli henkiseen muurariuteen. Siinä missä vapaamuurariuden nimi, osa symboliikasta sekä jotkut tavat pohjaavat keskiaikaisiin rakentajakiltoihin, on varsinaisen spekulatiivisen muurariuden syntyä jäljitetty 1600-luvulta. Lukuisissa teksteissä mainitaan ensimmäiseksi tunnetuksi ei-operatiiviseksi muurariksi John Boswel, joka oli tiedetysti maanomistaja Skotlannista. Boswel liittyi loosin jäseneksi vuonna 1600.⁹² Vallitsevan käsityksen mukaan seuraavan sadan vuoden aikana liittyi järjestöön miehiä ammatin ulkopuolelta aina siinä määrin, että vuonna 1717 Englannissa joukko puhtaasti spekulatiivisia looseja yhdistyi ensimmäiseksi Suurloosiksi. Vuosi 1717 on vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa merkittävä vuosi, sillä sitä pidetään yleisesti varsinaisen spekulatiivisen vapaamuurariuden syntymävuotena.

Tutkimusta operatiivisen muurariuden muuttumisesta spekulatiiviseksi, vertauskuvalliseksi muurariudeksi, on Suomessa vaivannut lähdeaineistojen puute, joka on pakottanut muurariveljet pitäytymään lähinnä ulkomaisten tutkimusten vertailussa.⁹³ Tämä lähdeaineistojen puute voidaan huomata suomalaisessa vapaamuurarillisessa tutkimuksessa pääsääntöisesti silloin kun tutkitaan muita kuin kotimaata käsitteleviä aiheita. Vilho Lukkarinen pohtii Annales Minervaen ensimmäisessä numerossa vuodelta 1977 operatiivisen muurariuden muutosta spekulatiiviseksi Edinburghin loosin kohdalla seuraavalla tavalla:

Uutta - ja operatiivisten loosien spekulatiivisiksi muuntumisessa tärkeätä - vaihetta edustavat eräät vaiheet tämän loosin historiassa noin vuoden 1650 paikkeilla. Tätä vaihetta ja sen merkitystä ei vapaamuurariuden historiaa käsittelevissä kirjoituksissa ole ainakaan meillä ehkä tuotu esille sen merkitystä vastaavasti. Tapahtuu nimittäin sellainen omituiselta näyttävä käänne, että *operatiivisten jäsenten panos loosin toimintaan heikkenee heidän ammattinsa harjoittamiseen liittyvistä syistä*. Kyseessä ei siis ollut harrastuksen laimeneminen muiden huolten paineessa, vaikka taustalla olivatkin taloudelliset tekijät, vaan taktikointi ammattiin liittyvien taloudellisten rasitteiden kiertämiseksi. Muuntautumiselle operatiivisesta loosista spekulatiiviseen tällä kehityksellä oli kuitenkin merkitystä, koska se loi pohjaa ei-operatiivisten jäsenten vaikutuksen suhteelliselle voimistumiselle loosissa.⁹⁴

Vapaamuurari Kalevi Ourama on pohtinut operatiivisen muurariuden muutosta spekulatiiviseksi. Ourama lainaa tekstissään F. de Castellsin teosta *Origin of the Masonic degrees* vuodelta 1974,

---

⁹² Ahtokari 2004a, s. 12.

⁹³ Ourama 1989, s. 115.

⁹⁴ Lukkarinen 1977, s. 98. Kursivointi alkuperäinen.

jonka mukaan killat elivät kriittisiä aikoja 1600-luvulla. Killoista oli kirjoittajan mukaan tullut klubeja, joiden jäsenmäärät sekä rahat olivat hupenemassa. Samalla kiltojen toiminta tiivistyi lähinnä syömiseen ja juomiseen sekä keskinäiseen hauskanpitoon.⁹⁵ Kiltalaitoksen "kriisi" on mahdollisesti yksi spekulatiivisen vapamuurariuden synnyn kannalta oleellinen taustatekijä, sillä se osaltaan selittää miksi killat ryhtyivät ottamaan riveihinsä ei-ammattikuntaan kuuluvia jäseniä.

Harvojen joukossa Kosti Siston *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta* näkee Englannin kiltalaitoksen ongelmat selityksenä ulkopuolisten mukaan ottamiselle.⁹⁶ Rakentajakiltojen kriisistä mainitsee myös Risto Enarvi, joka ilmiötä enempää analysoimatta katsoo, että "Brittein saarilla tapahtui erikoinen herääminen. Ammatillisesta yhteisöstä kasvaa aatteellinen suurjärjestö".⁹⁷ Tämä tekijä on kuitenkin jäänyt osassa muurarillista historiankirjoitusta ilmeisen vähälle huomiolle. Ahtokari toteaa teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat*, että erityyppiset rakentajayhteisöt menestyivät Brittein saarilla ja, että niiden merkitys yhteiskunnallisina instituutioina oli tärkeä. Ahtokari mainitsee yhtenä syynä ulkopuolisten osallistumiseen kiltojen yhteiskunnallisen arvon, sekä kiinnostuksen kiltojen salaisuuksia kohtaan.⁹⁸ Ahtokarin näkemys on linjassa muun muassa Kirk MacNultyyn kanssa, jonka mukaan herrasmiesten (gentlemen) liittymisen syynä oli operatiivisten muurarien renessanssin aikana nauttima maine. Tämä maine liittyi erityisesti vanhempien muurarien taitoihin sekä tietoihin seitsemästä vapaasta taidosta.⁹⁹

Spekulatiivisen vapaamuurariuden oppisisällön sekä symboliikan synty on osittain epäselvä. Esimerkiksi *Näkymättömän temppelin rakentajat* ei mainitse oppisisällön synnystä muuta kuin sen, että The London Masons` Company, josta löytyy tietoja jo vuodelta 1376, pidetään monien toimesta vapaamuurariiloosin varhaisimpana esikuvana. Tämän rakentajayhteisön sisäpiirin sanotaan uskoneen toisilleen rakentamiseen liittyviä salaisuuksia ja pyrkineen kehittämään itseään paitsi ammattilaisina myös ihmisinä.¹⁰⁰ Oppisisällön synnyn epäselvää luonnetta kuvaa hyvin myös Siston näkemys aiheesta:

Kun vapaamuurariiloosien operatiivinen työ oli päättynyt ja toiminta muuttunut puhtaasti henkiseksi, muuttui myös vapaamuurariuden filosofia. Toiminta sai yhä voimakkaamman henkisen ja symbolisen

---

⁹⁵ Ourama 1989, s. 117.

⁹⁶ Sisto 1988, s. 13–14.

⁹⁷ Enarvi 1974, s. 10.

⁹⁸ Ahtokari 2004a, s. 12.

⁹⁹ MacNulty 2006, s. 22. Vapaat taidot (joista käytetään myös nimitystä vapaat taiteet), latinaksi artes liberales, käsittävät antiikin aikana ja sittemmin yleensä koulutuksen historiassa ja erityisesti keskiaikaisissa yliopistoissa opetetut tärkeimmät oppiaineet.

¹⁰⁰ Ahtokari 2004a, s. 12.

sisällyksen, jota ohjasivat uskonnolliset periaatteet. Alkuperäinen tiukka, määrättyyn uskontoon sitoutuminen kuitenkin poistui ja tässä suhteessa siirryttiin humanitäärisemmälle linjalle siten, että jokainen sai pitää oman uskonsa, mutta kaiken perustana oli kuitenkin oltava usko Korkeimman olemassaoloon ja sielun kuolemattomuuteen.¹⁰¹

Siston teksti ei erityisemmin avaa vapaamuurariuden oppisisällön syntyä. Vaikka tiukka määrättyyn uskontoon sitoutuminen poistui vapaamuurariudesta, niin Raamatulla ja kristinuskolla on oleellinen asema vapaamuurariuden oppisisällön kannalta. Tämän puolesta puhuu muun muassa Jukka-Pekka Rauhala, jonka mukaan vapaamuurariuden rituaalit ja opetukset perustuvat sanallisesti ja sisällöllisesti raamattupohjaiseen jumaluskoon.¹⁰² Seuraavassa kappaleessa perehdytään lähemmin vapaamuurarillisen oppisisällön ja symboliikan alkuperän merkitykseen järjestön historiakuvalle.

2.1.1. OPPIEN AUTENTTISUUS

On tutkielman tekijän näkemys, että oppien ja rituaalien alkuperällä ja sen tutkimuksella voidaan nähdä pitkälti samankaltainen arvo ja tehtävä kuin koko järjestön alkuperällä ja sen tutkimuksella. Lähdeaineiston perusteella voidaan todeta, että suomalaisessa vapaassa ja oikeutetussa muurariudessa vaikuttaa oppien kohdalla alkuperän jäljittämiseen pyrkivä tendenssi. Tämä tendenssi kiteytyy pyrkimykseen mahdollisimman alkuperäisen opin ja rituaalin löytämiseksi. Oppien ja rituaalien alkuperän merkitystä kuvaa hyvin seuraava katkelma:

[..] rituaalillamme on tarkka, tarkoitettu tehtävä VM:n perimän viisauden **välittäjänä**, opettajana ja säilyttäjänä. Jos pienikin osa **alkuperäistä** rituaalia muuntuu tai poistuu sisällöstä, rituaali ei enää siltä osin vastaa eikä kata tehtävänsä välittäjänä, ei mallina eikä referenssinä.¹⁰³

Henrik Bogdan toteaa, että alkuperä sekä traditio ja nimenomaisesti sen välittäminen (transmission) liittyvät läheisesti Antoine Faivren länsimaisen esoteerisen ajattelun perustavien osien määrittelyyn.¹⁰⁴ Faivre näkee välittämisen yhtenä kuudesta länsimaiselle esoteeriselle ajattelulle keskeisestä osasta. Tieto välittyy mestarin kautta oppilaalle, tiettyjen sääntöjen mukaan. Välittyvä tieto ei ole kyseenalaistettavissa. Se nähdään osana traditiota, jota tulee kunnioittaa ja

---

¹⁰¹ Sisto 1988, s. 15.

¹⁰² Rauhala 2005, s. 23.

¹⁰³ Räikkönen & Stenberg & Laine 1986, s. 22–23. Lihavointi Sami Lauri.

¹⁰⁴ Bogdan 2010, s. 220.

joka on kiinteä, orgaaninen osa kokonaisuutta.¹⁰⁵ Tästä näkökulmasta katsottuna vapaamuurarius toteuttaa länsimaisille esoteerisille liikkeille tyypillistä tradition ja historiakuva rakentamista.

Rituaalien ja symbolien alkuperän etsintä sekä muinaisuuden korostaminen toistuu vapaamuurarillisen historian tutkimuksen aiheissa yhä uudelleen. Jo ensimmäisessä Annales Minervaen numerossa vuodelta 1977 on luettavissa Vilho Lukkarisen installaatiosemoniaa käsittelevän esitelmän tiivistelmä. Lukkarisen mukaan "installaatiosemonialla on vapaamuurariudessa syvälle muinaisuuteen ulottuvat perinteet". Heti perään Lukkarinen täsmentää muinaisuutta käsittämään lähinnä 1700-luvun alkua.¹⁰⁶ Ahtokarin mukaan muinaisuus tai ylimuistoinen aika viittaa muurarillisessa keskustelussa yleensä tarkemmin tuntemattomaan ajankohtaan 1700-luvun alkupuolella tai sitä ennen.¹⁰⁷ Oleellista on, että Lukkarisen käyttämä retoriikka vaikuttaa edustavan tyypillistä vapaamuurarillista retoriikkaa. Järjestön, oppien ja symbolien muinaisuus on keskeisellä sijalla. Ahtokarin mukaan "rituaalit ovat ikivanhoja, ja niiden alkuperä häviää usein muinaisuuden hämärään".¹⁰⁸

Edelleen valaiseva esimerkki on valtaköytenä tunnetun symbolin alkuperää jäljittäneen Lauri Salon teksti, joka viittaa useasti 1700-luvulta peräisin oleviin saksalaisiin ja englantilaisiin vapaamuurarillisiin teksteihin. Salon mukaan:

Tutkimuksen ainoa tie on silloin koettaa vain seurata sen kohteiden jälkiä vapaamuurariuden rituaaleihin ja kirjallisuuteen niin kauas taaksepäin kuin mahdollista. Tällöin voidaan melkein poikkeuksetta havaita niissä vuosisatojen aikana tapahtuneen muutoksia ja lähes aina näiden muutosten ketjut yhteisvaikutukseltaan aiheuttavat sen, että meidän on äärimmäisen vaikeata väittää löytäneemme jonkin symbolin todellisen alkuperän tai jonkin legendan tai tradition alkuperäisasun.¹⁰⁹

Katkelma osoittaa hyvin alkuperän etsinnän toistuvuuden sekä päämäärän muurarillisessa historian tutkimuksessa. Voidaan väittää, että eräs vapaamuurarillisessa tutkimuksessa ja keskustelussa epäsuorasti läsnä oleva seikka on huoli oppien ja rituaalien muuttumisesta. Reijo Ahtokari toteaaakin, että "rituaali on vapaamuurariuden eräs peruspilari - eräiden mielestä jopa merkittävin. Sen myötä kuljetamme vuosisataista perinnettä tuleville polville eikä suinkaan ole

---

¹⁰⁵ Faivre 1994, s. 10–15.

¹⁰⁶ Lukkarinen 1977, s. 43.

¹⁰⁷ Ahtokari 2000, s. 12.

¹⁰⁸ Ahtokari 1990, s. 38.

¹⁰⁹ Salo 1977, s. 46.

yhdentekevää minkälaisena saamamme opetuksen annamme eteenpäin.”¹¹⁰ Bogdanin mukaan yhtäläisyys *philosophia perenniksen* kanssa on hätkähdyttävä. *Philosophia perennis* (lat. ”pysyvä/ikuinen filosofia”) eli perenniaalinen filosofia on ajatus siitä, että tietyt filosofiset ajatukset toistuvat historiassa aikakaudesta ja kulttuurista riippumatta. Ajatuksen mukaan on olemassa tiettyjä universaaleja ja ikuisia totuuksia, jotka koskevat esimerkiksi todellisuuden luonnetta, ihmisluontoa tai tietoisuutta. Vapaamuurariuden legendaarinen historia jakaa *perenniaalisen filosofian* diskurssin, jonka mukaan välitetty tieto sisältää todellisen viisauden jatkumon läpi historian. Muinaisen historian konstruktio ei ole ainoastaan mahdollistanut väitettä autenttisuudesta, mutta myös legitimizeerata ja auktoriteetista. Tästä Bogdanin mukaan kertoo se, että väittämällä edustavansa muinaista traditiota ensimmäinen suurloosi vaati itselleen sekä auktoriteettia suhteessa alisteisiin looseihin että oikeutta leimata ulkopuolelle jäävät loosit ei-säännönmukaisiksi.¹¹¹

Alkuperän kanssa painiskelee myös vapaamuurari Reino Lammin-Soila, joka vaikuttaa käsittelevän Raamatun kirjoituksia historiallisina lähteinä. Lammin-Soila kuvaa vapaamuurarilliseen symboliikkaan liittyvässä tekstissään yhden pylvään pystyttämistä antiikin aikana:

Antiikin aikana pystytettiin useinkin kivinen pylväs jonkin merkittävän asian johdosta. Tällaisten taivasta kohti kohotetuilla pylväillä haluttiin osoittaa kiitollisuutta Jumalalle saadusta avusta. Ne pyrkivät samalla olemaan säilyviä todistuskappaleita uskosta ja vuorovaikutuksesta Jumalan kanssa. Useissa vanhoissa uskonnoissa puhutaan Jumalalle pystytetyistä pylväistä maan tukipilareina, jotka nähtiin Jumalallisen voiman ja lujuuden symboleina. Vanha Testamentti kertoo useista tällaisista tapauksista.

Jakob pystytti pylvään Betheliin muistoksi merkellisestä näystäään taivaaseen saakka ulottuvista tikapuista ja myöhemmin hän pystytti pylvään muistoksi liitostaan Laabanin kanssa. Joosua pystytti pylvään Gilgaliin ikuistaakseen muiston ihmeellisestä Jordanin ylityksestään ja Samuel pystytti pylvään Mizpehin ja Shenin välille muistoksi taistelustaan filistealaisten kanssa. Erään legendan mukaan Absalomin kerrotaan pystyttäneen pylvään vain omaksi kunniaakseen. Esimerkkejä voisi luetella enemmänkin, mutta lisään tähän vain sen, että aikamme ehkä merkittävin selvännäkijä Edgar Casey kertoo eräässä transsiluennossaan Atlantiksesta, jossa päätempelin edessä oli korkea valkoinen pylväs. Sillä oli joku uskontoon liittyvä merkitys.

Näistä mainituista esimerkeistä juontavat varmaankin alkunsa monet muistomerkit, riemukaaret, tornit ja hautakivet.¹¹²

Lammin-Soilan teksti ei missään vaiheessa anna ymmärtää, että Raamatun tapahtumiin suhtauduttaisiin legendoina tai vähintäänkin epävarmoina tietoina. Tekstissä ne esiintyvät kuin mitkä tahansa historialliset lähdetiedot. On merkittävää huomata, että myös *Annales Minervaen* toimituskunta on pitänyt tekstiä hyväksyttävänä. Lammin-Soilan teksti ei myöskään kirvoittanut vastauksia tai vastalauseita muilta vapaamuurareilta. Tämä saattaa hyvinkin johtua vapaamuurarien

---

¹¹⁰ Ahtokari 1990, s. 38.

¹¹¹ Bogdan 2010, s. 225.

¹¹² Lammin-Soila 1986, s. 38.

keskuudessa vallitsevasta veljeyden ja sopuisuuden tapakulttuurista, joka pyrkii välttämään konflikteja. Pyrkimys sopusointuun ja konfliktien välttämiseen näkyy muun muassa kiellossa keskustella uskonnosta tai politiikasta loosissa.¹¹³ Lisäksi monissa teksteissä painotetaan sopusoinnun ja veljeyden merkitystä jäsenten käytöksessä.¹¹⁴ Voidaan ajatella, että tämä pyrkimys sopusointuun osaltaan mahdollistaa monimutkaisen historiakuvan rakentumisen.

Vapaamuurarillisen historiakuvan monimutkaisesta diskurssista kertoo myös vuonna 1979 pidetyn esitelmän jälkeinen keskustelu. Esitelmän aiheena oli ollut tähtitaivas ja valo vapaamuurarisymboliikassa. Keskustelussa oli nostettu esiin lukuisia aiheita, joiden joukosta historiakuvan kannalta on merkittävä toteamus, jonka mukaan "on voitu osoittaa, että tiettyinä hetkenä keskipäivällä valo lankesi Salomon temppeliin myös sen koilliskulmaan".¹¹⁵ Kiinnostavaa on, että jälleen Salomon temppeliin viitataan selkeästi olemassa olleena paikkana. Vastaavasti Salomon temppelin merkityksestä muurarillisessa opetuksessa antaa kuvaa seuraava katkelma:

Salomon temppelin rakentajille maksettiin heidän palkkansa kuudennen päivän iltana, siis aina kerran viikossa. Tästä meidänkin tulisi oppia käyttämään palkkaamme taitavasti siten, että emme tuhlaa sitä hetkessä, vaan jaamme sen riittämään seuraavaan palkanmaksupäivään saakka. Lisäksi meidän tulee pitää mielessämme, että joukossamme on aina veljiä, jotka ovat epäonnistuneet tehtävässään tai veljiä, jotka eivät ole vielä saaneet työtään valmiiksi. Heitä varten meidän tulisi panna osa palkastamme syrjään, olivatpa he sitten ravinnon, virkistyksen tai ilon puutteessa.¹¹⁶

Salomon temppelin vertauskuvallista merkitystä kuvaa myös Jukka-Pekka Rauhala, joka toteaa esitelmässään:

"Mutta hyvät veljet, vapaat ja oikeutetut muurarit, onko temppeli ollut olemassa juuri sellaisena kuin me ajattelemme, onko se ollut toisenlaisena, vai onko sitä ollut laisinkaan olemassa, sillähän ei meidän toiminnallemme ole oikeastaan merkitystä."¹¹⁷

Katkelma kuvaa hyvin sitä, kuinka vapaamuurarillinen historiaa koskeva diskurssi antaa tilaa erilaisille tulkinnolle ja näkemyksille. Ei ole vapaamuurariuden kannalta nähdäkseni oleellista, saati tarpeellista, määritellä legendoja ja taruja tarkasti legendoiksi tai taruiksi. Kun tulkinta jätetään

---

¹¹³ Ahtokari 2000, s. 13.

¹¹⁴ Ks. mm. Sorvola 1983; Kytö 1989.

¹¹⁵ Annales 3 1982, s. 47.

¹¹⁶ Walin 1982, s. 70.

¹¹⁷ Rauhala 2005, s. 34.

riittävän avoimeksi, luodaan joustavampi ja sitä kautta kestävämpi rakennelma johon useampi jäsen kykenee sitoutumaan. Samalla legendojen, joiden alkuperä ja todenmukaisuus ovat hämärän peitossa, voidaan katsoa luovan mystiikan ja muinaisuuden ilmapiiriä. Lisäksi on todettava, että vapaamuurariuden opetuksen kannalta ei ole oleellista ovatko legendat tosia vai eivät. Tarujen ja legendojen sisältämä opetus on ensisijainen.

Edellä esitetty kuvaa hyvin muurarillisen historiakuvan, tutkimuksen sekä diskurssin monimutkaista luonnetta. Sillä, kuten jo johdantoluvussa on todettu, ilmeisesti monikaan muurari ei käsitä lukuisia legendoja ja taruja tapahtuneiksi tosiasioiksi. Tämä ei kuitenkaan poissulje sitä mahdollisuutta, että osa muurareista saattaa käsittää joitakin legendoista ja taruista historiallisiksi tapahtumiksi. Lisäksi on syytä huomioida erilaisten myyttisten ja vertauskuvallisten aineiden mahdollinen vaikutus historiakuvan kokonaisuuteen. Myyttisten ja esoteeristen aineiden vaikutus on mielenkiintoisesti ristiriidassa spekulatiivisen vapaamuurariuden valistukseen ja modernin maailmankuvan syntyyn sidotun alkuperän kanssa. Seuraavassa kappaleessa käsitellään vapaamuurariuden ja valistuksen läheistä suhdetta.

2.1.2. KÄSITYS VALISTUKSESTA VAPAAMUURARIUDEN SYNNYTTÄJÄNÄ

Joidenkin tutkijoiden mukaan spekulatiivinen eli ammatillisesta toiminnasta irrallaan oleva puhtaasti henkinen muurarius syntyy mitä ilmeisimmin 1600-luvulla. Henrik Bogdan esittää teoksessaan *Western Esotericism and Rituals of Initiation*, että aivan viimeaikoihin asti tutkijat ovat katsooneet vapaamuurariuden synnyinpaikaksi 1600-luvun Englannin. Bogdanin mukaan David Stevenson esittää vapaamuurariuden muutoksen operatiivisesta spekulatiiviseksi tapahtuneen pikemminkin Skotlannissa, jossa sen merkitys oli kenties suurempi.¹¹⁸ Varsinaisesta syntypaikasta huolimatta spekulatiivisen vapaamuurariuden alkuajat sijoittuvat siis ainakin osittain valistuksen aikakaudelle, tai ainakin sen juurille.

Lukuisissa vapaamuurarien teksteissä valistus mainitaan vapaamuurariuden synnyttäjänä sekä merkittävänä vaikuttajana. Eero Ekman kirjoittaa Näkymättömän temppelin rakentajissa valistuksen merkityksestä vapaamuurariuden synnylle seuraavaa:

---

¹¹⁸ Bogdan 2007, s. 69. Stevensonin tulkinta on kiistanalainen.

Ilmapiirin vapautumisesta tuli liikkeellepaneva voima useille uusille ilmiöille. Sen merkitys oli kiistaton siinäkin muutosprosessissa, joka teki operatiivisten kivenhakkaajien ja kirkonrakentajien veljeskunnasta henkiseen rakentamiseen keskittyvän yhteisön – vapaamuurarijärjestön.¹¹⁹

Vastaavasti Antti Enkovaara toteaa Illuminati-järjestöä käsittelevässä artikkelissaan, että: "koska muurariuden perusideat olivat monessa suhteessa miltei yhteneviä valistusaatteiden kanssa, on ymmärrettävää, että valistusaatteiden kannattajista useat etsiytyivät muurariuden pariin".¹²⁰ Myös Matti Hokkanen liittää valistuksen ja vapaamuurariuden tiiviisti toisiinsa. Hokkasen mukaan "valistuksen vuosisadaksi nimetty 1700-luku oli myös vapaamuurariuden organisoitumisen ja nopean alueellisen laajentumisen aikaa. Valistusaatteet ja loosien perustaminen näyttävät kulkeneen ikään kuin käsi kädessä Brittein saarilta Manner-Eurooppaan sekä valtamerentakaisiin brittisiirtokuntiin".¹²¹ Myös Heikki Hakala liittää valistuksen sekä tieteellisen maailmankuvan synnyn vapaamuurariuteen. Hakalan mukaan:

1600-luvun tieteellinen läpimurto ja rituaalisällöltään nykyisen kaltainen vapaamuurarius näyttävät siis kytkeytyvän toisiinsa. Vapaamuurarius näyttää omaksuneen uuden maailmankatsomuksen hyvin nopeasti. Vain muutama vuosikymmen sen jälkeen, kun maakeskeisestä maailmankuvasta oli luovuttu, vapaamuurarius asettaa oman toimintansa perustaksi selkeästi luonnontieteellisen tiedon. Mielestäni tämä on osoitus siitä, että järjestäytymisvaiheessaan 1600-luvun lopulla vapaamuurarius edusti kaikkein dynaamisinta ja moderneinta tapaa ajatella.¹²²

Hakalan tekstissä vapaamuurarius liitetään tiiviisti osaksi tieteellisen maailmankuvan syntyä. Merkillepantavaa on lisäksi okkulttisen sisällön loistaminen poissaolollaan. Ylipäätään suomalaisessa vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa ei juurikaan huomioida valistuksen ajalle ominaista magian, uskonnon ja tieteen yhteen kietoutuneisuutta.¹²³ Rationaalinen tieteellinen ajattelu, sellaisena kuin se nykyään ymmärretään, asettuu vastakkain maagisen ja alkemistisen ajattelun kanssa. Paolo Rossin sanoin "valistusajan ajatteluun ja positivismiin pohjautuva kuva tieteellisen tiedon voittokulusta halki magian pimeyden ja taikauskon tuntuu tänään jo aikansa eläneeltä".¹²⁴ Toisin sanoen vapaamuurarillinen historiankirjoitus jättää huomioimatta sen, että

---

¹¹⁹ Ekman 2004a, s. 18–19.

¹²⁰ Enkovaara 1989, s. 26.

¹²¹ Hokkanen 2009, s. 14.

¹²² Hakala 2008, Usko ja Tieto.

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta/Artikkeli>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 9.1.2012.

¹²³ Rossi 2010, s. 51; von Greyertz 2008, s. 14.

¹²⁴ Rossi 2010, s. 51.

tiedettä, uskontoa ja magiaa ei voida 1600–1700-luvuilla selkeästi erottaa toisistaan. Tätä piirrettä vapaamuurarillisessa historiakuvassa selittää osaltaan vapaamuurarien kuva valistuksesta. On siis syytä selvittää tarkemmin mitä valistus käsitteenä vapaamuurareille merkitsee.

Valistus vaikuttaa muurarillisessa historiankirjoituksessa ja historiakuvassa varsin ihanteelliselta ja mullistavalta ilmiöltä. Aarre Heino kuvailee 1700-lukua ajaksi, joka suhtautui epäillen pappissäätöön ja oli hengeltään varsin maallista.¹²⁵ Vastaavasti Eero Ekman maalailee kuvaa valistuksen ajasta toteamalla, että "noitavainojen - noiden oman aikansa polttouhrien - savun hälvettyä oli Eurooppa nyt tarkistamassa kurssia. Tietä olivat näyttämässä sellaiset hengen jättiläiset kuin David Hume, Francois-Marie Voltaire, Charles de Montesquieu ja Jean le Rond d'Alembert".¹²⁶ Kosti Sisto liittää valistuksen Ranskan suureen vallankumoukseen. Siston mukaan "valistusajan kantavat aatteet, jotka Ranskan vallankumouksessa tiivistyivät vapauden, veljeyden ja tasa-arvoisuuden käsitteiksi, saavuttivat myös Ruotsin ja Suomen".¹²⁷ Kenties kaikkein ihannoivinta käsitystä valistuksen ajasta edustaa Heikki Helenius, jonka mukaan "valistusaikakaudelle olivat luonteenomaista ajatuksenvapauden ihanne, poliittinen ja uskonnollinen suvaitsevaisuus, samanarvoisuus lain edessä, inhimillisen persoonan kunnioitus ja veljellinen suhde ihmisten välillä".¹²⁸

Harvinaisen poikkeuksen vapaamuurarien valistusajan ihanteelliseen kuvaukseen esittää Matti Hokkanen vuonna 2009 julkaistu tutkimus *Vapaamuurarius ja valistus uusimman historian tutkimuksen valossa*. Hokkanen lainaa historiantutkija Sisko Haikalaa, jonka mukaan "valistus voidaan väljästi määritellä 1600-luvun lopulta 1800-luvun alkupuolelle Euroopassa ja Amerikassa vaikuttaneeksi aatevirtaukseksi, jonka yleisiä tunnusmerkkejä olivat rationaalisuus, reformistisuus ja kriittisyys". Lisäksi Hokkanen lainaa Markku Peltosta ja tuo esiin sen, että "tutkijat nykyään ovat lähes yksimielisiä siitä, että valistuksen nimittäminen 'järjen aikakaudeksi' on harhaanjohtavaa". Hokkaselle valistus on varsin monimuotoinen liike, jolla ei ollut mitään yhteisesti sovittua "projektia". Hokkanen nojaa Haikalaa ja toteaa, että "oikeastaan oli monta valistusta, sillä keskustan ja periferian väliset erot olivat suuret: Länsi-Euroopassa valistus kosketti laajoja ihmisjoukkoja ja uudisti syvästi yhteiskuntaa, mutta reuna-alueilla se jäi vaatimattomaksi ja valtaapitävien kannalta vaarattomaksi reformityöksi".¹²⁹

---

¹²⁵ Heino 1986, s. 50.

¹²⁶ Ekman 2004a, s. 18.

¹²⁷ Sisto 1988, s. 46.

¹²⁸ Helenius 2000, s. 148.

¹²⁹ Hokkanen 2009, s. 15–16.

Edellä esitetty Matti Hokkasen näkemys on kiinnostava poikkeus vapaamuurarien valistuksen historiakuvassa. Vaikuttaa siltä, että vapaamuurarillisessa historiantutkimuksessa on Suomessa siirrytty tasaisesti kohti akateemisen tutkimuksen käytäntöjä sekä näkemyksiä. Tällaisena Hokkasen teksti luultavasti liittyy suomalaisen vapaamuuraritutkimuksen laajempaan trendiin, joka ilmeisesti pyrkii mahdollisimman akateemiseen tutkimustapaan sekä tulkintaan. Tämän puolesta puhuvat muutamat selvästi havaittavat seikat. Ensinnäkin julkaistuissa tutkimuksissa on selvästi havaittavissa käytettyjen lähteiden määrän lisääntyminen. Toiseksi käytettyjen lähteiden sekaan mahtuu yhä enemmän akateemista tutkimusta, pelkkien muurarillisten julkaisujen rinnalle.¹³⁰ Lisäksi kehityksestä on keskusteltu myös vuosikirjojen sivuilla.¹³¹ Kehitys voidaan myös nähdä osaksi Englannissa jo vuosisadan taitteessa alkanutta autenttisen koulukunnan tutkimussuuntausta. Merkillepantavaa on lisäksi se, että Ruotsissa tehdään tieteellisesti korkeatasoista vapaamuurariuden tutkimusta myös vapaamuurarien itsensä toimesta. Esimerkkinä toimikoon Svenska Frimurare Ordenin vuonna 2010 julkaisema teos *Hertig Carl och det svenska frimureriet*.¹³²

Edellä esitetyn pohjalta voidaan väittää, että vapaamuurarillisessa historiakuvassa valistuksen ajalla on merkittävä paikkansa. Valistus osuu vapaamuurarien historiakuvassa samaan aikaan kuin spekulatiivinen muurarius muotoutuu. Teksteistä voidaan hahmotella vapaamuurarillisen historiakuvan käsitys valistuksesta. Valistus näyttäytyy pääsääntöisesti mullistavana ja äärimmäisen positiivisena aikakautena, jolloin eurooppalainen kulttuuri ikään kuin uudisti itsensä, johtajinaan sellaiset suurmiehet kuin vaikkapa David Hume, Francois-Marie Voltaire, Charles de Montesquieu ja Jean le Rond d'Alembert.

---

¹³⁰ Vrt. esim. Puolamäki 2009, s. 61; Lukkarinen 1977, s. 109.

¹³¹ Karjalainen 2009, s. 9–10; Weckström 2006, s. 16–17. Pertti Weckströmin julkaistu veljesateriapuhe mainitsee muun muassa sen, että Reijo Ahtokarin toimiessa Minervan mestarina käytiin keskusteluja tutkielmien tason parantamisesta. Mielenkiintoista on, että Weckström ottaa esille edellisen mestarin kehotuksen, jossa Minervan hallitusta pyydettiin katsomaan peiliin ja pohtimaan ovatko he olleet liian vaativia uusia tutkielmia hyväksyttäessä. Weckström myös toteaa Ahtokarin jakaneen niiden näkemyksen, joiden mukaan alan suomalainen tutkimus olisi näivettynyt, jos tasovaatimukset olisivat olleet korkeakoululuokkaa. Weckström itse kuitenkin puolustaa puheessaan vallitsevien vaatimusten tasoa, ja ehdottaa kannustavia toimia tutkijoiden innostamiseksi.

¹³² Ks. tarkemmin Eklund & Svensson & Berg 2010.

2.2. SUOMALAISEN VAPAAMUURARIUDEN VARHAINEN HISTORIA

Suomeen vapaamuurarius kulkeutui Ruotsista, jonne vapaamuurarius saapui aatelismiesten välityksellä Ranskasta. Ranskaan vastikään järjestäytynyt vapaamuurarius saapui Englannista, jossa neljä loosia oli muodostanut maailman ensimmäisen suurloosin vuonna 1723. Vapaamuurariuden nopeasta leviämisestä kertoo se, että jo 1730-luvulla Ruotsissa perustettiin ensimmäinen vapaamuurariloosi. Vapaamuurariuden nopea leviäminen käy ilmi esimerkiksi Tom Bergrothin ruotsalaista vapaamuurariutta käsittelevästä tutkimuksesta. Tom Bergrothin mukaan "tieto spekulatiivisesta vapaamuurariudesta saavutti Ruotsin 1720-luvulla niiden ruotsalaisten kautta, jotka olivat matkustaneet Englannissa ja Ranskassa".¹³³ Tämä antaa olettaa, että vapaamuurarius levisi nimenomaisesti niiden yhteiskuntaluokkien kautta, joilla oli syytä ja varaa matkustella ulkomailla tuohon aikaan. Vaikka vapaamuurarien pariin on ilmeisesti liittynyt varakkaampaa ja koulutetumpaa keskiluokkaa, niin ainakin Ruotsin tapauksessa vapaamuurariuden leviämisestä ovat vastuussa aatelismiehet.

Suomalaisessa vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa, kuten oletettavasti ruotsalaisessakin, on oma merkittävä paikkansa miehellä, joka toi vapaamuurariuden Ruotsin valtakuntaan. Kyseessä on Pariisissa järjestöön tutustunut kreivi Axel Wrede-Sparre, joka vihki järjestöön sukulaismiehensä sekä kanssa-aatelisensa, kreivi Carl Gustav Tessinin. Kreivi Wrede-Sparre mainitaankin lukuisissa suomalaisissa vapaamuurarillisissa teksteissä.¹³⁴ On myös syytä huomata, että Ruotsin kuningas on perinteisesti toiminut sikäläisen vapaan ja oikeutetun muurariuden suojelijana. Viimeisin vapaamuurariksi tiedetty Ruotsin kuningas oli Kustaa VI Adolf (1882–1973).¹³⁵

Vapaamuurariuden ensimmäisestä kaudesta Suomessa on mainintoja useissa vapaamuurarillisissa kirjoituksissa. Jo vuonna 1923 julkaistussa *Vapaamuurariudesta Suomessa ja Venäjällä* todetaan, että:

Suomeen tuli vapaamuurarius silloisesta emämaasta Ruotsista, jonka pääkaupunkiin, Tukholmaan, jo v. 1735 oli perustettu vapaamuurariloosi.

---

¹³³ Bergroth 1985, s. 62. Vetskapen om det spekulativa frimureriet nådde Sverige redan på 1720-talet genom de svenskar, vilka varit på utrikesresor i England och Frankrike. Käännös: Sami Lauri.

¹³⁴ Mm. Ekman 2004a; Bergroth 1985; Sisto 1968.

¹³⁵ Coil 2011, s. 640–643. Ruotsin kuningashuoneen ja vapaamuurarien yhteyksistä ks. myös Eklund & Svensson & Berg 2010.

Valitun perintöruhtinaan Adolf Fredrikin suojeluksen alaisena liike sieltä levisi ympäri valtakunnan ja tuli Suomeenkin, jonka pääkaupunkiin Turkuun v. 1756 perustettiin loosi nimellä "Pyhä Johannes-loosi Augustin"¹³⁶

Vastaavasti Suomen V. ja O.M. suurloosin viisikymmenvuotis juhlaulkaisussa vapaamuurariuden alkuvaiheista Suomessa kirjoitetaan:

Suomeen tuli vapaamuurarius ensimmäisen kerran 1756. Helsinkiin perustetun loosin nimenä oli S:t Johannes Logen S:t Augustin. Sen varhaisimmasta historiasta tiedetään sangen vähän. Perustajajäsenistä on jälkimaailmalle tuttu ainoastaan loosin ensimmäinen puheenjohtaja, ratsumestari John Jennings.¹³⁷

Kosti Siston *Piirteitä vapaamuurariuden historiasta Suomessa* kertoo vapaamuurariuden tulosta Suomeen:

Ei tiedetä kuka tai ketkä herättivät ajatuksen perustaa vapaamuurariloosi myös Suomeen. Koska Suomi siihen aikaan oli Ruotsin valtakunnan huomattava osa, kehityksen kulku oli tässä suhteessa odotettavissa. Asiaa oli varmaan veljeskunnan keskuudessa pohdittu pitkään, sillä joutuivathan monet virkamiehet ja upseerit toimimaan Suomessa. Varmaa tietoa ei myös ole siitä, kuuluiko suomalaisia vapaamuurarilooseihin Ruotsissa aikaisemmassa vaiheessa.¹³⁸

Eero Ekman esittää määrätietoisemman kuvan teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat*. Ekmanin mukaan kun uusia looseja alkoi syntyä Ruotsin valtakuntaan, niin "ensimmäisiä oli S:t Jean Auxiliairen aloitteesta 24. päivänä kesäkuuta 1756 perustettu S:t Johannes looseihin kuuluva, sittemmin (1769) nimekseen S:t Augustin saanut loosi, jonka tavoitteena oli aloittaa vapaamuuraritoiminta Suomen Turussa. Loosin mestariksi määrättiin ratsumestari, sittemmin kamariherra ja hovimarsalkka John Jennings, joka oli otettu jäseneksi S:t Jean Auxiliaire loosiin tammikuussa 1753".¹³⁹ Myös Reijo Ahtokari liittyy varhaisen vapaamuurariuden osaksi nykyistä vapaamuurariuden historiaa. Hän avaa suomalaista vapaamuurarirituaalin syntyä käsittelevän artikkelinsa toteamalla, että "vapaamuurarius astui Suomen maan kamaralle ensimmäisen kerran vuonna 1756, eli täällä Suomen sodan päättymiseen ja sammui vuonna 1822".¹⁴⁰

---

¹³⁶ Viljanen 1923, s. 8. Adolf Fredrik kruunattiin 1751 Ruotsin kuninkaaksi ja hän hallitsi aina vuoteen 1771 asti.

¹³⁷ Enarvi 1974, s. 12.

¹³⁸ Sisto 1988, s. 35.

¹³⁹ Ekman 2004a, s. 22.

¹⁴⁰ Ahtokari 1990, s. 5

On merkillepantavaa, että vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa mainitaan yhä uudelleen vapaamuurariuden lyhyt alkujakso Suomessa 1700-luvun lopulla. Yhteys 1700-luvun vapaamuurariuteen vaikuttaa ulkopuolisesta tutkijasta helposti hieman keinotekoiselta, sillä vapaamuurariutta edustivat Suomessa 1700-luvun lopulla lähinnä ruotsalaiset virkamiehet, upseerit sekä muut säätyläiset.¹⁴¹ Lisäksi nykyisen suomenkielisen vapaamuurariuden rituaali pohjaa Yhdysvalloista saatuun rituaaliin, joka on suoraa perua Englannin yhdistyneen suurloosin rituaalille. Vastaavasti ruotsinkielinen rituaali pohjaa ranskalaiseen vapaamuurariuteen. Vaikka ranskalainen vapaamuurariutus oli alkujaan hyväksyttyä eli oikeutettua vapaamuurariutta, niin myöhempi kehitys on irrottanut Ranskan *Grand Orientin* vapaasta ja oikeutetusta muurariudesta.¹⁴² Nykyinen Suomen vapaa ja oikeutettu muurariutus on perustettu suomenkieliselle ja kansalliselle pohjalle. Tästä todistaa muun muassa vaikea suhde ruotsalaiseen vapaamuurarijärjestöön, jonka tunnustus suomenkieliselle vapaamuurariudelle saatiin vasta vuonna 1949.

Voidaan perustellusti kysyä: mikä merkitys 1700-luvun vapaamuurariudella on suomenkieliselle 1920-luvulla syntyneelle vapaamuurariudelle? Vastauksena voitaneen ajatella, että 1700-luvulle ulottuva historia luo arvokkuutta sekä uskottavuutta suomenkieliselle vapaamuurariudelle huolimatta siitä, että liitos 1700-luvun muurariuteen on enemmän tai vähemmän jälkikäteen rakennettu. Kosti Sisto onkin todennut suurteoksessansa *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta*, että "vaikka muurariutus 1700-luvulla oli ruotsinkielistä ja Ruotsista käsin johdettua, sen toteuttajat olivat kuitenkin suomalaisia miehiä".¹⁴³ Ruotsinkieliselle veljesjärjestölle aikakausi on kuitenkin merkittävä, sillä kuten vapaamuurari Pertti Jotuni toteaa he laskevat järjestönsä syntyajankohdan alkuperäisistä perustamisvuosistaan.¹⁴⁴

Vapaamuurarijärjestön toiminta Suomessa ei kuitenkaan kestänyt pitkään, sillä Suomen joutuminen osaksi Venäjän keisarikuntaa katkaisi vapaamuuraritoiminnan Suomessa. Toiminnan lakkaaminen Suomessa on eräs suomalaisen vapaamuurarihistorian merkittäviä hetkiä ja siihen palataan luvussa kolme. Seuraavaksi tarkastellaan suomenkielisen vapaamuurariuden syntyä 1920-luvulla.

---

¹⁴¹ Kolehmainen 1989, s. 83–85. Kolehmaisen tutkimus osoittaa selvästi, että Suomessa 1700-luvun lopulla toimineet vapaamuurarit kuuluivat pääsääntöisesti aateliin tai muuhun säätyläistöön. Sotilaiden ja virkamiesten osuus jäsenistössä on ajanjaksolla 1762–1809 pienimmillään 61% ja suurimmillaan 88%.

¹⁴² Ranskassa toimii nykyisin lukuisia vapaamuurarillisia järjestöjä, joiden joukossa myös vapaisiin ja oikeutettuihin muurareihin kuuluva järjestö.

¹⁴³ Sisto 1988, s. 9.

¹⁴⁴ Jotuni 1982b, s. 25.

2.3. VAPAAMUURARIUDEN TOINEN TULEMINEN

Suomenkielisen vapaamuurariuden syntyyn 1920-luvulla liittyy varsin tarkka ja yksityiskohtainen historia. Kuten jo aiemmin on todettu, vapaamuurarius antaa suuren painoarvon alkuperälle ja historiankirjoitukselle. Tämä näkyy erinomaisen selvästi siinä huolellisuudessa, jolla vapaamuurariuden "toista tulemista" Suomessa on kuvattu. Toisaalta ja ehkä juuri siksi alkuperään liittyy vahvasti romantisoituja ja siloteltuja käsityksiä.

Suomalaisen vapaamuurariuden alkuperän romantisoinnista voidaan antaa lukuisia esimerkkejä. Esimerkiksi vuonna 1923 vapaamuurariuden paluuta Suomeen kuvattiin seuraavalla tavalla:

Oli luonnollista, että heti sen jälkeen kuin Suomi sai tilaisuuden luoda päältään vuosisataiset kahleensa ja esiintyä itsenäisenä maana, ajatus, elvyttää vapaamuurarius Suomessa jälleen henkiin, tuli vireille.

Sodan ja kapinan aiheuttama taloudellinen sekasorto eikä vähemmän vakavat valtiolliset olot viivyttivät kuitenkin ajatuksen toteuttamista aina vuoteen 1921, jolloin New-Yorkin suurloosin myötävaikutuksella maamme pääkaupunkiin perustettiin vapaamuurari-loosi, nimellä Suomi-loosi I. On merkille pantavaa, että sen perustaminen tapahtui niin valtiollisesti kuin taloudellisesti maailman mahtavimman vallan Amerikan myötävaikutuksella ja tasan 150 vuotta Suomen kuuluisimman vapaamuurarin Augustin Ehrensvärdin kuolemasta.¹⁴⁵

On huomattavaa kuinka tekstissä sitoudutaan kansallismielisyyteen ja kansalaissodan jälkeen vallinneeseen voittajien historiankirjoitukseen. Venäjän valta näyttäytyy väärytenä ja kansalaissota katsotaan yksioikoisesti kapinaksi. Katkelmassa mainittu Augustin Ehrensvärdin syntymän yhtymäkohta vapaamuurariuden paluuseen on ulkopuolisen näkökulmasta täysin tarkoitushakuinen. Mainittakoon vielä, että Amerikan ylistäminen selittyy osittain kun muistetaan, että juuri sieltä odotettiin apua oman suurloosin perustamiselle. Vapaamuurariudella on myös pitkä ja merkittävä historia Yhdysvalloissa. Järjestöllä oli läpi koko 1800-luvun huomattavaa yhteiskunnallista vaikutusvaltaa, jonka voidaan ajatella jatkuneen vielä pitkälle 1900-luvulle.¹⁴⁶ Huomautettakoon myös, että vuonna 1923 julkaistu kirjanen on omistettu New Yorkin valtion suurloosille ja suurvaltiain Arthur S. Tompkinsille. Edelleen samoilla linjoilla, mutta merkittävästi edellistä isänmaallisemmissa tunnelmissa, liikkuu myös Risto Enarvi, joka Suomen vapaan ja oikeutetun suurloosin viisikymmenvuotis-historiikissa vuodelta 1974 kertoo seuraavaa:

---

¹⁴⁵ Viljanen 1923, s. 19–20.

¹⁴⁶ Ks. Bullock 1996. Erityisesti luku 8.

Maamme oli itsenäistynyt. Sen nuoria miehiä kiinnostivat ajatukset työstä isänmaan hyväksi. Kaksin verroin kiehtoivat ne niitä, jotka olivat sortoajan laittomia asevelvollisuuskutsuntoja paenneet kaukaiseen länteen ja jotka nyt saivat mahdollisuuden palata takaisin synnyinseuduilleen. Kun itsestään yhdistyivät heidän ajatuksiinsa Amerikassa opitut vapaamurariuden jalot tavoitteet niihin huomenlahjoihin, joita haluttiin antaa vapaata taivaltaan aloittelevalle Suomelle. Näin selkiytyi päämäärä, jonka hyväksi kannatti työskennellä ja uhrautua.¹⁴⁷

Enarvin käsityksen mukaan vapaamurarius on lahja, jonka miehet halusivat vaivoista huolimatta antaa vasta itsenäistyneelle Suomelle. Enarvin tekstiä voidaan pitää tyyliltään kritiikittömänä ja ylevyyteen pyrkivänä, mikä johtunee osittain julkaisun luonteesta. Maltillisemmin alkuperää kuvaa Kosti Sisto, jonka mukaan:

Ajatus vapaamurariuden tuomisesta Suomeen oli syntynyt usealla taholla. Eräät ulkomailla usein matkustaneet kansalaiset olivat joutuneet kosketuksiin sikäläisten vapaamurariiden kanssa. Kotimaahan palattuaan heidän mielissään kangasteli ajatus vapaamurariuden saamiseksi myös Suomeen. Tilaisuutta eikä mahdollisuutta tähän kuitenkaan ollut maamme ollessa vieraan vallan alaisena.

Hedelmällisimmäksi muodostui kuitenkin niiden suomalaisten miesten toiminta, jotka olivat liittyneet vapaamurariin Chicagossa [...]¹⁴⁸

Reijo Ahtokari on vuonna 1990 julkaistussa teoksessa *Kirjoituksia vapaamurariudesta I* kuvannut vapaamurariuden tuloa Suomeen seuraavasti:

Itsenäistyneen Suomen aamussa heräsi ajatus vapaamurari toiminnan aloittamisesta uudelleen; tässä tarkoituksessa oltiin yhteydessä mm. Ruotsin suureen maaloosiin ja Tanskan suurloosiin. Aloitteentekijöinä olivat eräät Amerikasta Suomeen palanneet miehet, jotka Amerikanvuosinaan olivat tutustuneet murariuteen.¹⁴⁹

Edellisten kanssa pääosiltaan yhtenevä kertomus vapaamurariuden tulosta Suomeen löytyy teoksesta *Näkymättömän temppelin rakentajat*, jossa lainataan vapaamurari J. E. Tuokkolan muistelmia. "Tulevaisuuden kuvia luotaessa virisi myös ajatus, että jos suinkin mahdollista, me perustaisimme vapaamurari loosin Suomeen ja näin saattaisimme oman kansamme tämän veljeskunnan yhteyteen."¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ Enarvi 1974, s. 14.

¹⁴⁸ Sisto 1988, s. 54.

¹⁴⁹ Ahtokari 1990, s. 5.

¹⁵⁰ Ekman 2004b, s. 32.

Esitetyistä katkelmista voidaan havaita, että suomalaisen vapaamuurariuden alkuperän historia on patrioottisesti väritynyttä. Kansallismielinen pohjavire on yksi suomalaisen vapaamuurarillisen historiakuvan piirre, joka liittyy suurella todennäköisyydellä vapaamuurariuden uuden tulemisen ajankohtaan. Vapaamuurariutta ryhdyttiin rakentamaan pian Suomen itsenäistymisen ja kansalaissodan jälkeen. Nuoren tasavallan identiteetin etsintä ja kansallistunteen voimakas esiintyminen yhteiskunnassa lienevät vaikuttaneet vapaamuurarillisen historiakuvan sävyyn. Näkemyksen puolesta puhuu historiantutkija Kari Mäkinen, jonka mukaan ulkomaisia vaikutteita ei erityisemmin toivottu vasta itsenäistyneessä maassa. "Nationalistinen rakennustyö vieroksui outoja, epäkansallisiksi luokittelemiaan virtauksia."¹⁵¹ Mäkinen toteaa lisäksi, että "oikeistolaiset ja keskustalaiset korostukset muodostivat yhdessä kansallisen arvopohjan, jonka merkeissä pyrittiin rakentamaan kansallista kiinteyttä ja siten synnyttämään yhtenäisen ja vahvan valtion ja kansan".¹⁵² Tätä kansakunnan rakentamisen taustaa vasten nähtynä vapaamuurarillisen historiakuvan patrioottinen lataus tulee ymmärrettäväksi.

2.3.1. GRANATENHJELMIN SÄÄTIÖ JA SUHDE RUOTSALAISEEN MUURARIUTEEN

Vapaamuurariuden uuteen tulemiseen Suomessa liittyy poliittisia sävyjä. Osaltaan näitä sävyjä ilmentää väitetyksi vuonna 1908 ensimmäistä kertaa kokoontuneen Granatenhjelmin seuran toiminnan kuvaus.¹⁵³ Granatenhjelmin seuran jäsenet muodostuivat Suomessa asuvista ruotsinkielisistä vapaamuurareista, jotka kuuluivat ruotsalaisiin looseihin. Konsuli Ernst A. Hjeltin kerrotaan kutsuneen Suomessa asuvia ruotsinkielisiä vapaamuurareita yhteiseen kokoukseen toukokuun 1. päivänä 1908. Joukon sanotaan laskeneen seppelleen majuri Fredrik Granatenhjelmin haudalle Kaisaniemen puistossa.¹⁵⁴ Majuri Fredrik Granatenhjelm oli ruotsalainen sotilas, joka palveli Sveaborgin (Suomenlinna) linnoituksessa 1700-luvun jälkipuoliskolla. Häntä pidetään eräänlaisena vapaamuurarillisena esikuvana, vaikka todisteita hänen muurariudestaan ei ole. Myöskään todisteita siitä, että hänet olisi todella haudattu Kaisaniemen puistoon, ei löydy.¹⁵⁵ Erkki Leimun tutkimus tulkitsee Granatenhjelmin seuran toiminnan taustoja vuosisadan alun Suomessa.

---

¹⁵¹ Mäkinen 1989, s. 47–48.

¹⁵² Mäkinen 1989, s. 51.

¹⁵³ Vuosi 1908 esiintyy vapaamuurarillisissa julkaisuissa seuran ensimmäisen kokoontumisen päivänä. Ks. mm. Leimu 2011; Häme 2011; Ekman 2004b; Ahtokari 2000.

¹⁵⁴ Bergroth 2003, s. 76; Ekman 2004, s. 29.

¹⁵⁵ Dahl 1972, s. 9.

Leimun mukaan tsaarinajan sortopolitiikka rajoitti suomalaisten elämää ja tiukentui vuonna 1908. Lisäksi santarmilaitos ja tsaarin salainen poliisi Ohrana valvoivat salaseurakieltoa jatkuvasti.¹⁵⁶ Leimu jatkaa toteamalla:

[...] Tällaisessa moninaisten rajoitusmääräysten luomassa ilmapiirissä kyti kuitenkin aktiivisten kansalaisten protestihenki, jota osoitti Ruotsin Helsingissä toimiva konsuli E. A. Hjelt, ruotsalaisen VI asteen vapaamuurari. Hän kutsui vuonna 1908 pienen joukon, kaikkiaan 13, Suomessa asuvia Ruotsin vapaamuurarilooseihin liittyneitä ruotsin-kielisiä veljiä, porvarillisen yläluokan edustajia, vapunpäivänä yhteiseen kokoukseen.¹⁵⁷

Leimu näkee Granatenhjelmin seuran toiminnan eräänlaisena protestina tsaarinvallan rajoitteille. Näin seuran toiminta saisi, jos ei nyt aivan kansallismielistä sävyä, niin selkeästi poliittisen sävyn. Mielenkiintoisesti Leimu ei mainitse tekstissään mitään seuran mahdollisesta pyrkimyksestä vapaamuuraritoiminnan aloittamiseksi Suomessa. Leimun tulkinta poikkeaaakin Eero Ekmanin näkemyksestä, jonka mukaan:

Säätiön tarkoituksena ilmoitettiin olevan Kaisaniemessä sijaitsevan ns. "Vapaamuurarin haudan" hoito, mutta sen varsinaisena tavoitteena – joskin salaisena sellaisena – oli vapaamuuraritoiminnan käynnistäminen Suomessa heti, kun ulkoiset olosuhteet sen sallisivat.¹⁵⁸

Ekmanin tulkinta on osittain yhtenevä Uno Dahlin tulkinnan kanssa, mutta pitää sisällään merkittävän eron. Dahlin mukaan "säätiön tarkoituksiksi tuli v. 1920 Suomen itsenäistyttyä, perustaa ruotsalaisen systeemin vapaamuurariloosi Helsinkiin".¹⁵⁹ Ekmanin tulkinta antaa ymmärtää, että toiminnan tarkoituksena oli heti alusta alkaen vapaamuuraritoiminnan elvyttäminen Suomessa. Dahlin näkemys taas sijoittaa pyrkimyksen huomattavasti myöhäisemmälle ajalle. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö olisi mahdollista, että toiminnan päämääränä olisi alusta alkaen ollut vapaamuurariuden palauttaminen Suomeen. Erikoista kuitenkin on, että myös Leimu jättää mainitsematta seuran "salaisen" tavoitteen. Leimun mukaan seuran tehtävänä oli kokoontua vappuna vuosittain laskemaan seppeleen Granatenhjelmin haudalle.¹⁶⁰ On toki mahdollista, että seuran "salainen" tehtävä käsitetään vapaamuuraripiireissä ilmiselvänä, mutta järjestön

---

¹⁵⁶ Leimu 2011, s. 63. FM Erkki Leimu on Turun Yliopistosta valmistunut historianopettaja sekä kirjantekijä. Leimu on myös vapaamuurari.

¹⁵⁷ Leimu 2011, s. 63.

¹⁵⁸ Ekman 2004b, s. 29. Seura perusti vuonna 1913 säätiön nimellä *Granatenhjelms stiftelse*.

¹⁵⁹ Dahl 1972a, s. 21.

¹⁶⁰ Leimu 2011, s. 63.

historiankirjoituksessa kuva näyttäytyy osittain ristiriitaisena ja epäselvänä. Historiakuvan kannalta merkittävää kuitenkin on seuran toiminta tsaarin vallan alaisessa Suomessa. Tällä toiminnalla voidaan nähdä edellä mainittuja protestisävyjä, ja sen voidaan myös nähdä kertovan kyseisten miesten omistautumisesta järjestöille. Lisäksi voidaan ajatella, että Granatenhjelmin seuran "salainen" ja laitton toiminta tsaarin valvovan silmän alla luo tiettyä jännitystä vapaamuurariuden uuteen tulemiseen, joka muutoin on varsin byrokraattinen järjestöhistoriallinen kertomus.

Vapaamuuraritoiminnan elvyttämiseen Suomessa liittyvät hankalat ja jopa kylmät välit ruotsinkielisten sekä suomenkielisten muurarien välillä. Aihe on varsin vähän tutkittu ja laajemmalle yleisölle tarkoitetuissa teoksissa pääosin kokonaan sivuutettu. Esimerkiksi Marko Nenonen on Reijo Ahtokarin väitöskirjaa koskevassa arvostelussaan todennut, että Ahtokari käsittelee "hyvin häveliäästi" Ruotsin vapaamuurarijärjestöjen suhdetta muurariveljien järjestäytymiseen Suomessa 1920-luvulla.¹⁶¹ Vastaavasti teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat* on aihe lähes kokonaan sivuutettu. Tutkimusloosi Minervan teksteissä aihetta on kuitenkin käsitelty jonkin verran.

Kosti Sisto on kirjoittanut vapaamuuraritoiminnan elvyttämisestä teoksessaan *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta*. Siston tekstistä voidaan päätellä, että kenties merkittävimpiä puuhamiehiä hankkeessa olivat diplomi insinööri J. E. Tuokkola sekä amerikansuomalainen asianajaja Toivo H. Nekton.¹⁶² Näistä kahdesta erityisesti Nekton on suomalaisen vapaamuurariuden historiassa merkittävä hahmo. Suomenkielisten ja ruotsinkielisten muurarien välestä Sisto kirjoittaa seuraavasti:

Vaikka suomen-ruotsalaiset veljet, heistä innokkaimpana insinööri Oscar Lönnroth, olivat Tuokkolan suunnitelmien takana, Ruotsin suuri Maaloosi - sen puoleen kääntyessä - ei ollut innostunut ajatuksesta. Tarkempaa syytä tähän ei tiedetä, mutta osaltaan lienee vaikuttanut Vapaussodan aikana sattunut ns. Ahvenanmaan selkkaus, joka oli kylmentänyt Suomen ja Ruotsin välisiä suhteita, sekä mahdollisesti ja todennäköisemmin se Granatenhjelmin säätiön päätös, jonka päämääränä oli Ruotsin Suuren Maaloosin alaisen loosin perustaminen Suomeen.¹⁶³

---

¹⁶¹ Nenonen 2000, Vapaamuurareiden salat ja valat väitöskirjassa.
[<http://www.uta.fi/laitokset/historia/noitanetti/vapaamuurarit.html>]. Luettu 9.1.2012.

¹⁶² Sisto 1988, s. 54.

¹⁶³ Sisto 1988, s. 54.

Siston teksti antaa ymmärtää, että Ruotsin ja Suomen tapauksessa vapaamuurarillinen veljeys ei auttanut löytämään yhteisymmärrystä poliittisten kiistojen ohitse. Mielenkiintoista on, että keskusteluyhteydet ruotsalaisiin muurareihin ovat ilmeisesti olleet vielä vuonna 1988 sellaiset, että virallista selitystä yhteistoiminnasta kieltäytymiselle ei ole voitu tai haluttu esittää.

Siston tekstiä vastaavaan analyysiin ei Ekman teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat* ole ryhtynyt. Myös Ekmanille sisällissota näyttäytyy valkoisesta näkökulmasta, kun hän kertoo "Vapaussodan" päättymisen luoneen edellytykset toimien aloittamiselle. Ekman jatkaa kertomalla, että amerikansuomalaisten yhteydenotot ja pyrkimykset yhteisen vapaamuurariloosin perustamisesta Ruotsin vapaamuurarijärjestön yhteyteen epäonnistuivat. Ekmanin sanoin: "Syystä tai toisesta nämä neuvottelut kuitenkin katkesivat".¹⁶⁴ Vapaamuurareista viimeisimpänä on aihetta käsitellyt Erkki Leimu. Hän tulkinnut välejä Ruotsalaiseen muurariuteen kieliriidan ja Ahvenanmaan tapauksen valossa. Leimun mukaan "vaikka Ahvenanmaan kieli / kansallisuuskiista Suomen ja Ruotsin välillä ratkesikin kompromissilla, naapurimaiden keskinäisiä suhteita rasittivat edelleen kireys ja kylmäkiskoisuus, jopa arvovaltanäkökohdat".¹⁶⁵ 1920-luvulla Suomen ja Ruotsin välejä hiersivät edellä mainitut kiistat ja ne heijastuivat Leimun mukaan myös sisäpolitiikkaan. Leimun toteaa, että "poliittisesti kiihkeän kielitaistelun käänneet heijastuivat myös vapaan kansalaistoiminnan tasolle, kun päästiin neuvottelemaan 1920-luvun alussa vapaamuuraritoiminnan muodoista ruotsinkielisten ja suomenkielisten kesken".¹⁶⁶ Neuvotteluja oli ilmeisesti käyty J.E. Tuokkolan toimesta Granatenhjelm-säätiön puheenjohtajan Oscar Lönnrothin kanssa. Pyrkimyksenä oli Leimun mukaan ollut käynnistää kaksikielinen, suomalais-ruotsalainen loosi Suomessa. Säätiön päätökseksi kuitenkin tuli "kohteliaasti, mutta päättäväisesti torjua pyyntö". Perusteluiksi todettiin amerikkalaisten ja ruotsalaisten käytäntöjen sekä kielten eroavuudet. Leimu kuitenkin näkee taustalla "kansallisuus/kielipoliittisen ilmapiirin viilenemisen Suomessa".¹⁶⁷ Tapahtuma valottuu lisää Leimun jatkaessa:

Yhteistyön edellytysten hiipumiseen oli ilmeisesti vaikuttanut etenkin Tukholmassa Ruotsin Suuren Maaloosin kannanotto, jonka mukaan USA:sta kotiutuneiden "sinisten" mestarimuurareiden pitäisi käydä läpi uudelleen S:t Johannes loosin kolme ensimmäistä astetta ruotsalaisen rituaalin mukaan päästäkseen kaksikielisen loosin jäseniksi. Tämä olisi merkinnyt ainakin kaksi vuotta uudelleen

---

¹⁶⁴ Ekman 2004b, s. 29.

¹⁶⁵ Leimu 2011, s. 65.

¹⁶⁶ Leimu 2011, s. 66.

¹⁶⁷ Leimu 2011, s. 70.

koulutusta, mitä pidettiin suomenkielisellä taholla toteuttamiskelvottomana, implikoidusti peräti "kyvytyksenä". Niinpä sitten suhteet Ruotsiin katkesivatkin.¹⁶⁸

Leimun tekstistä voidaan selvästi lukea Ruotsin Suuren Maaloosin (Svenska Frimurare Orden) yhteistyöhaluttomuus suomalaisten vapaamuurarien kanssa. Samalla esiin tulee suomalaisten muurarien ilmeisen kielteinen suhtautuminen Ruotsin muurarien kantaan. Leimun tekstissä on myös havaittavissa selvä tieteellisen historiankirjoittamisen ote. Suhdetta ruotsinkieliseen järjestöön onkin Leimun tekstissä analysoitu selkeästi aikaisempia tutkijoita kriittisemmällä otteella. Osaltaan tämä lienee linjassa vapaamuurarillisen tutkimuksen tieteellistä historian tutkimusta lähentyneestä linjasta, ja toisaalta Leimun historian tutkijan koulutuksesta. On kuitenkin huomattava, että vaikka yhteistyön kariutuminen näyttää pääosin ruotsalaisten syynä, on myös suomalaisilla muurareilla ilmeisesti osuutta asiaan. Tämän puolesta puhuu Nektonin kirje Tuokkolalle 1922, jota Leimu lainaa. Leimun mukaan Nekton viittaa muurariuden "siemenen" saamiseen jostakin ulkopuolelta ja toteaa, että "Venäjällä sitä ei ole, *Ruotsista te ette sitä halua* ja muun Euroopan järjestöt ovat vanhanaikaisuutensa takia verrattain epäkäytännöllisiä ja synnynnäisen aristokratian kontrollin alaisia".¹⁶⁹ Vapaamuurarillisessa historiakuvassa ei juuri ole tarkasteltu suomenkielisten muurarien halukkuutta yhteistoimintaan ruotsalaisten kanssa. Vallitsevan kuvan mukaan halukkuutta löytyi, mutta Nektonin toteamus antaa olettaa jotakin muuta. Ainakaan vielä vapaamuurarillisessa historian tutkimuksessa ei ole isommin löytynyt halua tarkastella vuosisadan alun suomenkielisten vapaamuurarien suhdetta Ruotsiin ja ruotsinkielisyyteen.

2.4. MONIULOTTEINEN ALKUPERÄ

Valaisevan esimerkin vapaamuurarillisesta historiankirjoituksesta sekä suhteesta alkuperään tarjoaa M. E. Sorvola, joka toteaa muurariuden historiasta seuraavaa: "Vaikka muurareita tarvittiin ennen 1200-lukua ja muuallakin kuin Englannissa ja vaikka meidänkin tarunomainen historiamme ulottuu vaikka kuinka kauas, olemme tavallaan sopineet siitä, että vapaamuurarius on peräisin saarivaltakunnasta".¹⁷⁰ Sorvolan toteamuksessa voidaan nähdä kiteytyvän jotakin vapaamuurarilliselle historiakuvalle merkittävää. Vapaamuurarillinen historiakuva on nimittäin osittain tiedostetun myyttinen. Siihen liittyy Sorvolan toteamia ikään kuin sanattomia sopimuksia,

---

¹⁶⁸ Leimu 2011, s. 70–71.

¹⁶⁹ Leimu 2011, s. 71. Kursivointi Sami Lauri.

¹⁷⁰ Sorvola 1983, s. 51.

joiden voidaan katsoa juontuvan liikkeen historiasta, rakenteesta ja luonteesta. Tämä ei sinällään ole millään tavoin poikkeuksellista, sillä voitaneen väittää, että lähes kaikki historiakuvat pitävät sisällään myyttisiä aineksia. Lisäksi historiakuvan rakentuminen on prosessi, johon vaikuttavat sekä yhteisöt itse että historialliset syyt. Vapaamuurariuden historiakuvasta on kuitenkin havaittavissa piirteitä, jotka poikkeavat vaikkapa kansallisesta historiakuvasta.

Muurarillisesta historiankirjoituksesta voidaan havaita vapaamuurareille ominainen alkuperän arvostaminen. Henrik Bogdanin mukaan alkuperä voidaan liittää läheisesti kysymykseen legitimitetistä sekä auktoriteetista. Lisäksi muinaiseksi katsotun alkuperän voidaan katsoa tuovan arvokkuutta sekä mystiikan tuntua. Tätä mielikuvaa tuetaan muun muassa käyttämällä ilmaisuja kuten "ikimuistoinen aika" tai "ikivanha". Voidaan myös väittää, että vapaamuurarillisiin oppeihin läheisesti liittyvät legendat ja symbolit vastaavat osaltaan tästä mystifioinnista. Raamatun tekstien sekä erilaisten legendojen analysointi ja referointi ilman selkeää lähdekritiikkiä luo vaikutelman tarunomaisesta historiakuvasta. Kysymykseksi jää missä määrin tarinat tunnustetaan taruiksi ja legendat legendoiksi?

Suomalainen vapaamuurarillinen historiankirjoitus on säännönmukaisesti sillä kannalla, että vapaamuurariuden juuret ovat keskiajan rakentajakilloissa. Näkemys on yhtenevä, kuten jo edellä on todettu, ulkomaisen vapaamuuraritutkimuksen kanssa. Tämä ei sinällään ole yllättävää, mutta osoittaa suomalaisten vapaamuurarien seuraavan alkuperään liittyvässä tutkimuksessaan ja historiakuvassaan kansainvälistä kaanonia. Keskiaikaisen alkuperän kohdalla on kuitenkin oleellista huomata, että historiakuva on tältä kohdilta varsin monimutkainen. Toisaalta usein viitataan järjestön keskiaikaiseen alkuperään, mutta samalla on todettu, että keskiaikaiset rakentajat ovat toimineet lähinnä esikuvina. Tämä tiedostetun myyttinen piirre on ominainen vapaamuurariuden alkuperän historiakuvalle.

Vapaamuurariuden alkuperään liittyy keskeisesti muutos operatiivisesta muurariudesta puhtaasti spekulatiiviseksi muurariudeksi. Muutoksen historia on pääosin epäselvä, mutta sen juuret ovat 1600-luvun Skotlannissa ja Englannissa. Syy muutokseen piilee mahdollisesti paikallisen kiltalaitoksen kriisissä, mutta ainakaan vapaamuurarillisen historian laajemmalle yleisölle suunnatuissa teksteissä ei kiltalaitoksen kriisiä mainita. Sen sijaan viitataan vain kiltojen nauttimaan yhteiskunnalliseen arvostukseen ja kiinnostaviin salaisuuksiin.

Vapaamuurariuden historiakuvalle keskeistä on myös näkemys valistuksesta vapaamuurariuden synnyttäjänä sekä merkittävänä vaikuttajana. Vapaamuurarius liitetään näin läheisesti paitsi modernin tieteellisen maailmankuvan syntyyn, mutta myös valistuksen vapauden, veljeyden ja tasa-arvon aatteisiin. Huomiota herättävää on, että vain harvoissa teksteissä mainitaan ajalle ominainen magian, tieteen ja uskonnon välinen yhteys. Vaikuttaa jopa siltä, että vapaamuurariuden esoteerista alkuperää on suomalaisessa vapaamuurarien historiakuvassa jopa vähätelty.

Kansallisilla painotteilla on osansa vapaamuurarillisessa historiakuvassa. Suomalaisen vapaamuurariuden alku 1920-luvulla saa kuvauksissa vahvasti kansallismielisiä sävyjä, joissa painotetaan itsenäistymistä ja Venäjän vallasta vapautumista. Lisäksi on huomattava suomenkielisten vapaamuurarien ja ruotsinkielisten vapaamuurarien väliset varsin kylmät välit. Vaikka näitä välejä on jälkikäteen siloteltu, tapahtumia voidaan tulkita kansallismielisestä perspektiivistä. Liikkeellä vaikuttaa olevan varsin vahva kansallismielisen ideologian perintö. Edellistä näkemystä tukee myös kansalaissodan nimittäminen kapinaksi. Tämä antaa olettaa, että ainakin vuosisadan alun vapaamuurarius Suomessa oli historiakuvaltaan liitoksissa vallitsevaan valkoisten historiankirjoitukseen. Tämä ei sinällään ole yllättävää, kun otetaan huomioon vapaamuurareiden jäsenistön perinteisesti yhteiskunnan eliittiin keskittyneen luonteen.

Historiakuvan kannalta kenties merkittävimpanä piirteenä voidaan pitää käsitystä katkeamattomasta ketjusta, jonka avulla alkuperäinen oppi on välittynyt meidän päiviimme saakka. Omaksumalla tämän historiakuvan jokainen vapaamuurari voi kokea kuuluvansa osaksi katkeamatonta veljien ketjua. Ketjua, joka jatkuu aina "muinaisuuteen" saakka. Tämä alkuperään liittyvä piirre on oleellinen, sillä se paljastaa vapaamuurariuden erään keskeisen päämäärän. Tämä päämäärä on vapaamuurarillisen tiedon välittäminen eteenpäin tuleville muurareille. Väitteet ja pyrkimykset autenttisen sekä mahdollisimman alkuperäisen tiedon välittämiseksi voidaan nähdä osaksi tradition rakentamista ja länsimaiselle esoterismille tyypillistä välittäjien ketjua. Lisäksi autenttisuus ja katkeamattomana välitetty oppi voidaan liittää kysymykseen legitimitetistä ja auktoriteetista.

3. VAPAAMUURARIUDEN HISTORIAALLINEN ILMENEMINEN

Kuinka ja missä yhteyksissä vapaamuurarius ilmenee historiassa, on merkittävä osa järjestön historiakuva. Ilmeneminen liittyy oleellisesti kysymykseen siitä, minkälainen historiakuva järjestölle on haluttu rakentaa. Kuten jo johdantoluvussa on todettu, niin historiakuva on erilaisten tarinoiden kokonaisuus. Se mitä tarinoita kerrotaan, ja miten, on ratkaisevaa kokonaisuuden kannalta. Painottamalla tiettyjä tapahtumia ja näkökulmia, voidaan vaikuttaa historiakuvan muotoutumiseen toivotun kaltaiseksi. Vapaamuurariuden historiakuvan kohdalla on lisäksi syytä muistaa, että kyseessä on järjestön historiakuva. Tämä tarkoittaa sitä, että järjestöhistorioille mahdolliset intoutumisen ja tunnustuksellisuuden piirteet on syytä tiedostaa ja pyrkiä tuomaan näkyville.

Vapaamuurariuden historiallinen ilmeneminen on nähtävissä osana tradition rakentamisen prosessia. Historiankirjoituksen avulla on pyritty todistamaan järjestön legitimiys. Henrik Bogdanin mukaan kysymys legitimiydestä on ollut keskeinen vapaamuurarillisessa maailmassa alusta alkaen.¹⁷¹ Bogdanin mukaan diskurssin osalta tämä näkyy niin, että traditioon liitetään käsityksiä legitimiydestä, autenttisuudesta, jatkuvuudesta, auktoriteetista ja pyhästä.¹⁷² Tämä näkyy suomalaisen vapaamuurariuden osalta syntyhistorian pikkutarkkana kirjaamisena ja tutkimisena. Suomalainen vapaamuurarius painottaa toiminnan uudelleen aloittamisessa oikeaa prosessia ja vapaamuurarillisen tradition ehjää siirtymistä Suomeen. Lisäksi suomalaiseen vapaamuurarilliseen historiantutkimukseen lienee vaikuttanut suomalaisen vapaamuurariuden kansainvälisesti lyhyehkö historia. Toiminnan verrattainen lyhytaikaisuus on voinut vaikuttaa siihen mitä on haluttu liittää osaksi järjestön historiakuva, ja kuinka kaukaa järjestön historiaa on pyritty jäljittämään.

3.1. HISTORIAKUVALLE KESKEISET TAPAHTUMAT JA ILMIÖT

Keskeisenä historiakuvassa voidaan Katja-Maria Miettusen mukaan pitää ilmiöitä, eli niitä piirteitä jotka tekevät kyseisestä historiakuvasta omanlaisensa. Miettusen mukaan historiakuvan luomisessa onkin kyse "omien ilmiöiden" korostamisesta sekä toisten korostamien ilmiöiden vähättelystä.¹⁷³ Vapaamuurarillisen historiakuvan *ilmiöt* ovat näin ollen sellaisia historiallisia tapahtumia,

---

¹⁷¹ Bogdan 2010, s. 221, 235.

¹⁷² Bogdan 2010, s. 235.

¹⁷³ Miettunen 2009, s. 57.

henkilöitä tai kehityksiä, jotka ovat merkityksellisiä juuri tietyn historiakuvan kannalta. Keskeisiksi koetut tapahtumat ja ilmiöt kertovat lisäksi siitä mitä on haluttu nostaa esiin ja muistaa. Ne tavat, joilla näitä tapahtumia ja ilmiöitä on tutkimuksissa arvioitu sekä esitetty, kertovat paljon historiakuvan rakentamisen päämääristä. Samalla ne kertovat paljon kyseisen yhteisön arvomaailmasta sekä identiteetin kannalta oleellisiksi koetuista rakennusaineista.

Suomalaisen vapaamuurariuden historiakuvan kannalta merkittäviksi koetut hetket ovat osaksi kansainvälisen vapaamuurariuden ja osaksi kotimaisen vapaamuurariuden merkittäviä hetkiä. Alkuperän yhteydessä on jo edellä käsitelty ensimmäisen suurloosin perustaminen 1717 sekä Anderssonin perussäännön julkaiseminen 1723. Molemmat tapahtumat ovat myös historiakuvan kannalta keskeisiä, mutta kuuluvat käsittelyn osalta lähinnä liikkeen alkuperään. Seuraavassa käsitellään vapaamuurarien viimeisenä pidettyä kokoontumista vuonna 1809. Lisäksi tarkastellaan vapaamuurarillisen toiminnan lakkauttamista vuonna 1813, toiminnan uudelleen aloittamista 1920-luvulla, sekä järjestön kasvua Suomessa 1920-luvulta 1980-luvulle asti. Huomiota kiinnitetään myös järjestön toiminnan keskeyttämiseen II maailmansodan ajaksi. Edellä mainitut tapahtumat ja ilmiöt pyritään näkemään osana laajempaa historiakuvan kokonaisuutta.

3.1.1. VIIMEINEN KOKOONTUMINEN 1809 JA TOIMINNAN LAKKAUTTAMINEN 1813

Vapaamuurarillisessa historiakuvassa annetaan paljon painoa vapaamuuraritoiminnan lakkauttamiselle Suomen sodan päättyessä ja Suomen siirtyessä osaksi Venäjän keisarikuntaa. Kysymykset siitä, kuinka ja miksi vapaamuuraritoiminta lakkasi Suomessa 1800-luvun alussa, ovat merkittäviä vapaamuurarillisen historiakuvan kannalta. Analysoimalla toiminnan keskeyttämisestä kerrottua tarinaa voidaan nähdä kuinka vapaamuurarit selittävät järjestön toiminnan lakkauttamisen. Lakkauttamiseen liittyy läheisesti viimeisenä vapaamuurarillisena kokoontumisena pidetty tapahtuma Suomen sodan aikana vuonna 1809.

Eero Ekman kirjoittaa *Näkymättömän temppelin rakentajissa*, että "koska useimmat S:t Augustin -veljet olivat upseereja, katkesi kaikki vapaamuurarityö Suomen sodan sytyttyä vuonna 1808. Normaalia loosityöskentelyä ei luonnollisesti sodan oloissa voitu ajatellakaan. Kerran kuitenkin kokoonnuttiin yhteiselle päivälliselle, Kaarlen päivänä 28.1.1809, kenraali af Klerckerin

majapaikassa Torniossa".¹⁷⁴ Tätä kokousta Kosti Sisto on kuvannut varsin yksityiskohtaisesti. Sisto lainaa tekstissään R. Danielssonin teosta *Suomen sota ja Suomen sotilaat 1808–1809* seuraavalla tavalla:

[...] Läsnaolijat olivat vapaamuurareita, Helsingissä ennen sotaa toimineen Augustinolaislooshin jäseniä. Klercker avasi kokouksen huomauttaen ettei loosi vielä koskaan ollut jättänyt suurinta juhlaansa, 'korkeimmin, valistuneen Salomon sijaisen', Södermanlannin herttuan nimipäivää viettämättä. Nyt oli sota ajanut jäsenet eri tahoille, ainoastaan pieni määrä veljiä oli hänen ympärillään eikä aika eivätkä olosuhteet sallineet sääntöjen mukaista juhla-istuntoa. Vaan sittenkin hän oli katsonut velvollisuudekseen kehottaa heitä täyttämään muuraritehtävänsä ja toivottamaan Jumalan siunausta Salomon sijaiselle. Tavanmukaiset maljat kuninkaan, kuningattaren y.m. onneksi juotiin. Vapaaehtoisesti kerätyt rahat määrättiin pahimmin haavoitetuille sotamiehille, jotka eivät enää kyenneet sotapalvelukseen".¹⁷⁵

Siston lainaama katkelma kuvaa vapaamuurareita Suomen sodan keskellä varsin juhlavissa ja jopa romantisoiduissa sävyissä. Tekstistä on luettavissa kuinka veljeyden yhdistämät miehet olivat ankarista olosuhteista huolimatta päättäneet ylläpitää muurariuden ihanteita. Päällikkönsä Klerckerin johdolla he nostivat maljat paitsi kuninkaan ja kuningattaren kunniaksi, mutta ennen kaikkea "Salomon sijaisen" Södermanlannin herttuan kunniaksi ja siunaukseksi. Kaiken lisäksi nämä miehet keräsivät vapaaehtoisesti varoja pahimmin haavoittuneille sotamiehille.

Huomattavaa on, että vaikka Sisto lainaakin Danielssonia pitkästi, esittää hän myös epäilyjä kokouksen tarkoista yksityiskohdista ja luonteesta. Sisto lainaa S:t Augustin loosin matrikkelin johdantoa, jonka mukaan vapaamuurarit kokoontuivat eversti, vapaaherra Leijonhufvudin asunnossa. Lisäksi vapaamuurareita olisi ollut 14, ei 15 kuten Danielssonin teksti väittää. Sisto myös hämmästelee sitä, että kokousta johti Klercker, jolla ei ollut samaa asemaa vapaamuurareissa kuin Leijonhufvudilla. Sisto esittääkin mahdollisuutena, että kyseessä ei ehkä sittenkään olisi ollut "varsinainen istunto" vaan pikemminkin kokous nimipäivien vieton merkeissä.¹⁷⁶ Siston esittämät epäilykset ovat varsin poikkeavia vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa, jonka tyyli on pääosin ollut varsin kritiikitöntä. Tässäkään tapauksessa kritiikki ei ole erityisen ankaraa, mutta kyseenalaistaa kuitenkin tapahtuman puhtaasti vapaamuurarillisen luonteen.

---

¹⁷⁴ Ekman 2004, s. 28.

¹⁷⁵ Sisto 1988, s. 44–45.

¹⁷⁶ Sisto 1988, s. 45.

Vapaamuurarillinen toiminta lakkasi Suomessa vuonna 1813. Riippuu näkökulmasta mielletäänkö seurannut yli 100 vuoden ajanjakso taukona toiminnassa vai toiminnan lopettamisena. Kysymys on historiakuvan kannalta oleellisesta tulkinnasta, sillä mikäli toiminta katsottaisiin vain keskeytyneeksi eikä lopetetuksi, olisi tuloksena mahdollisesti merkittävästi pidempi yhtäjaksoinen historia. Pertti Jotuni on todennut, että "periaatteessa vuonna 1813 tehty toiminnan lopettamisen päätös ei merkinnyt vapaamuurarijärjestön eikä loosin toiminnan lakkauttamista". Jotunin mukaan kyseessä oli pikemminkin "pakastaminen", eikä hänen mukaansa eron tekeminen varsinaiseen lakkauttamiseen ole saivartelua. Jotuni katsoo, että eron tekemisellä on periaatteellinen merkityksensä, sillä Ruotsin suurloosin alaiset loosit ovat laskeneet historiansa alkuperäisistä perustamisvuosistaan eivätkä vuodesta 1924.¹⁷⁷

Toisin kuin ruotsinkielinen vapaamuurarius, suomenkielinen vapaamuurarius katsoo toiminnan loppuneen vuonna 1813. Toiminnan lopettamisesta kertoo muun muassa Ekman, joka toteaa "maan poliittisen aseman muuttuneen täydellisesti" kun Suomi liitettiin osaksi Venäjän keisarikuntaa.¹⁷⁸ Vapaamuurarien toiminta näyttää Suomen sodan jälkeen muodostuneen mahdottomaksi, sillä kuten Sisto kirjoittaa:

Kun Suomi Haminan rauhansopimuksella 17.9.1809 kokonaisuudessaan joutui Venäjän vallan alle, miltei kaikki siteet entiseen emämaahan katkesivat. S:t Augustin loosin jäsenet hajautuivat ympäri valtakunnan. Osa heistä jäi Ruotsiin ja osa joutui Venäjälle. Näin loosienkin toiminta kävi mahdottomaksi. Myös ajateltiin, että oli parempi lopettaa toiminta kuin ärsyttää uutta esivaltaa aiheuttamalla epäluuloa ja paheksuntaa.¹⁷⁹

Eräs merkittävä piirre Siston tulkinnassa on sen sisältämä negatiivisuus suhteessa Venäjään. Tämä näyttäytyy Siston sanavalinnoissa kuten esimerkiksi Suomen "joutumisessa Venäjän vallan alle" sekä osan muurariveljistä "joutumisesta Venäjälle". Tätä voitaneen selittää ainakin Siston mahdollisesti omaksumalla varhaisella itsenäisen Suomen nationalistisella historiankirjoituksella. Huomionarvoista on myös se, että toiminnan lakkauttaminen pyritään lisäksi näkemään osittain vapaaehtoisena. Toisaalta kyllä todetaan, että toiminnan jatkaminen olisi ollut mahdotonta, mutta samalla mainitaan ajatellun paremmaksi lopettaa toiminta ennemmin kuin ärsyttää uutta esivaltaa. Myös Ekman jakaa Siston näkemyksen lakkauttamisen syistä, mutta merkittävästi diplomaattisemmin ilmaistuna. Ekmanille oleellista on, että siteiden katkeaminen emämaahan teki

---

¹⁷⁷ Jotuni 1982b, s. 25.

¹⁷⁸ Ekman 2004b, s. 28.

¹⁷⁹ Sisto 1988, s. 46.

toiminnan jatkamisen mahdottomaksi. Ekmanin mukaan "ilman tunnustetun suurloosin antamaa tukea ei suomalaisilla vapaamuurareilla luonnollisesti ollut vähimpiäkään edellytyksiä työn jatkamiseen".¹⁸⁰ Vastaavasti Erkki Leimu on todennut, että "loosien toimintaa ei ollut poliittisesti viisasta jatkaa enää syksyllä vuonna 1809 Haminassa solmitun rauhansopimuksen jälkeen, kun Suomi joutui liitetyksi Venäjään ja kun luonteva perinteinen yhteys Ruotsiin katkesi".¹⁸¹ Näin myös Leimu katsoo toiminnan lopettamisen olleen ikään kuin ennakoivaa ja vapaaehtoista.

Risto Enarvi summannut toiminnan lakkauttamisen yksinkertaisesti toteamalla, että "Suomi liitettiin 1809 osaksi Venäjää ja tsaari Aleksanteri I tavallaan lakkautti vapaamuurariuden koko maassa 1820-luvulla kieltäessään virkamiesten osallistumisen siihen. Täten päättyi S:t Augustin loosin toiminta".¹⁸² Uno Dahl taas on todennut tsaarin kiellosta, että "vaikka tämä kielto oli musertava isku Suomen vapaamuurareille, on huomattavaa että se koski vain virkamiehiä; muut Suomen kansalaiset saattoivat siis tulla vapaamuurareiksi ainakin ulkomailla".¹⁸³ Dahlin kuva tsaarin kiellosta ei näin ollen ole täysin mustavalkoinen. Kuitenkin tsaarin kielto eittämättä merkitsi kuoliniskua vapaamuurarien toiminnalle, sillä kuten jo aiemmin on todettu, virkamieskunnan edustus jäsenistössä oli merkittävä.

Edellisestä hieman poikkeavan kuvan antaa Pertti Jotuni artikkelissaan *Vapaamuurariuden "pimeä vuosisata" tutkimuskohteena*, jossa todetaan:

Sinänsä vapaamuuraritoiminnan lakkaaminen meillä tuon kauden alussa ei perustunut hallitsijan antamaan kieltoon, sillä sen julisti tsaari Aleksanteri I vasta vuonna 1822; Suomessa sitä ennen toimineet ja luonnollisesti Ruotsin suurloosin alaisuuteen aina perustamisestaan lähtien kuuluneet loosit olivat sen sijaan vapaaehtoisesti päättäneet toimintansa keskeyttämisestä jo vuonna 1813 [...]¹⁸⁴

Myös Jotuni korostaa tekstissään toiminnan lopettamisen vapaaehtoista luonnetta. Hän kuitenkin tarjoaa toiminnan lopettamisen taustalle toista mahdollisuutta tsaarin kiellon sijaan. Jotunin mukaan on mahdollista, että ajan vapaamuurareista olisi tuntunut vieraalta jatkaa toimintaa vieraan valtion alueella, varsinkin kun kyseessä oli Venäjä, jonka kanssa Ruotsilla on perinteisesti ollut kahnauksia. Jotunin mukaan on mahdollista, että "tsaarin hallitsemassa maassa toimiva osa Ruotsin suurloosia

---

¹⁸⁰ Ekman 2004b, s. 28.

¹⁸¹ Leimu 2011, s. 62.

¹⁸² Enarvi 1974, s. 13.

¹⁸³ Dahl 1968, s. 36.

¹⁸⁴ Jotuni 1982, s. 24.

tuntui "mahdottomalta" ajatella".¹⁸⁵ Näin vapaamuurarillisen toiminnan lakkaaminen Suomessa olisi ollut lähinnä muuttuneiden olosuhteiden sekä aikalaisten tilanteesta tekemän tulkinnan tulosta.

Vaikka toiminnan lakkauttamisen mahdollisista syistä ja motivaatioista on erilaisia näkemyksiä, niin lakkauttamisen yhteydessä harjoitetusta hyväntekeväisyydestä kuva on pääosin yhtenäinen. Siston mukaan looseille oli kertynyt varoja, joiden käytöstä oli toiminnan lopettamisen yhteydessä päätettävä. Päätöksen johdosta "S:t Augustin ja Phoenix loosien mestari, Axel Gabriel Leijonhufvud, teki suurmestarille, kuningas Kaarle XIII:lle joulukuun 13 päivänä 1813 esityksen, että kertyneet varat, n. 3000 riikintaalera luovutettaisiin Helsingin kaupungille rahastoksi, josta jaettaisiin varoja käytettäväksi köyhäinhoitoon".¹⁸⁶ Pieniä eroavaisuuksia löytyy Ekmanin ja Siston kertomuksissa luovutettujen varojen lopullisesta kohtalosta. Siston mukaan "luovutetut varat rahastoitiin Helsingin kaupungin haltuun, joka muodosti niistä rahaston 'Finska frimurarelogernas fund'. Rahasto toimi aina 1950-luvulle asti, jolloin sen toiminta varojen vähäisyyden vuoksi lopetettiin".¹⁸⁷ Ekman taas kertoo, että rahasto "jakoi avustuksia aina 1950-luvulle asti, jolloin sen toiminta loppui, kun vähäiset varat sulautettiin useiden muiden pikkurahastojen kanssa yhteen suurempaan".¹⁸⁸ Rahaston historiakuvan kannalta oleellinen merkitys aukeaa tarkasteltaessa Ekmanin yhteenvetoa rahastosta. Ekmanin mukaan "suomalaisten vapaamuurarien rahasto on oiva muistutus siitä hyväntekeväisyyden ja avuliaisuuden lupauksesta, jonka jokainen kokelas vapaamuurarijärjestöön tullessaan antaa".¹⁸⁹

Historiakuvan kannalta mielenkiintoista on, että vapaamuurarius tulkinnasta riippuen joko muuttuu mahdottomaksi, lakkautetaan tsaarin toimesta tai vapaamuurarit itse päättävät lopettaa toimintansa esivallan toiveita ennakkoiden. Tältä osin historiakuva ei ole erityisen yhtenäinen, mutta muuttuu yhtenäisemmäksi ajallisesti uudemman tutkimuksen kohdalla. Vapaamuurariuden "ensimmäisen kauden" päättymisessä korostuu myös voimakkaasti vapaamuurarien hyväntekeväisyystoiminta, joka nostetaan tapahtumien keskiöön. Tämä luonnollisesti korostaa järjestön hyviä tarkoituspäriä. Kiintoisan juonteen toiminnan päättymisessä tarjoaa lisäksi ruotsinkielisen vapaamuurariuden suhtautuminen Venäjän vallan aikaan. Tulkitsemalla ajanjakson vain toiminnan väliaikaiseksi "pakastamiseksi" saa ruotsinkielinen järjestö merkittävästi lisää historiaa Suomessa. Vaikka

---

¹⁸⁵ Jotuni 1982, s. 24.

¹⁸⁶ Sisto 1988, s. 46.

¹⁸⁷ Sisto, 1988, s. 46.

¹⁸⁸ Ekman 2004b, s. 28.

¹⁸⁹ Ekman 2004b, s. 28.

suomenkielinen järjestö ei laskekaan historiaansa 1700-luvulta alkaen, on historiakuvassa silti merkittävä paikka näillä alkuvuosilla.

3.1.2. SUOMILOOSI I:N JA SUOMEN SUURLOOSIN PERUSTAMINEN

Jotta vapaamuurariuden asettuminen Suomeen tulisi paremmin ymmärrettäväksi, on syytä lyhyesti tarkastella aikakauden henkistä ilmapiiriä. Noin puolen vuosisadan ajanjakso ennen I maailmansotaa oli Euroopassa poikkeuksellisen voimakkaan taloudellisen ja tiedollisen kasvun kautta. Länsimainen kulttuuri, jota voidaan luonnehtia teollis-tekniseksi, muutti nopeasti ihmisten henkistä ja aineellista elämänympäristöä. Historiantutkija Kari Mäkinen toteaa, että ”teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttamat sosiaaliset muutokset toivat mukanaan kokemusta irrallisuudesta, epävarmuudesta ja vieraantumisesta, jotka olivat omiaan lisäämään kiinnostusta uskonnollisiin ja auktoritatiivisiin hengensuuntiin”. Lisäksi Mäkisen mukaan monin paikoin sosiaaliset rakenteet, joihin kristillisyyks oli perinteisesti sidoksissa, olivat murentuneet. Tässä tilanteessa kristilliset kirkot eivät aina kyenneet vastaamaan uusien tilanteiden tarjoamiin haasteisiin.¹⁹⁰ Mäkisen sanoin ”uskonnon merkitys elämän ja maailman selityksenä sekä moraalisen järjestyksen ylläpitäjänä väheni”.¹⁹¹

Vapaamuurarius rantautuu Suomeen tilanteessa, jossa ihmiskeskeinen ja järkeen luottava maailmankuva oli epäilyksen alaisena. Kari Mäkinen kertoo, että ”jo vuosisadan lopulla älymytöissä heräsi tyytymättömyyttä tieteellis-teknisen kulttuurin yksipuolista rationalismia ja sitä kannattanutta positivistista ajattelua kohtaan, joka oli alkanut saada deterministisiä sävyjä. Sen täydennykseksi haettiin erilaisia henkimaailmaan viittaavia elämyksiä samalla, kun yleensä idealistiset virtaukset kokivat renessanssia”.¹⁹² Pertti Karkaman mukaan ”kaipaus löytää yleispätevä ratkaisu modernisaation tuomiin ristiriitoihin eli sivistyneistön ja kulttuuriälymytöiden piirissä voimakkaana sekä Venäjällä että Suomessa. Kaivattiin aatetta, joka antaisi vastauksen nykyaikaistumisen synnyttämiin vierauden ja kodittomuuden kokemuksiin ja tunteisiin”.¹⁹³ Vapaamuurariuden lähtökohtia 1920-luvun Suomessa tulee tarkastella osana edellä esitettyä henkistä ilmapiiriä, jossa monet ihmiset etsivät perinteistä uskonnonharjoittamista täydentäviä kokemuksia.

---

¹⁹⁰ Mäkinen 1989, s. 26.

¹⁹¹ Mäkinen 1989, s. 27.

¹⁹² Mäkinen 1989, s. 27.

¹⁹³ Karkama 2010, s. 43–44.

Suomiloosin I:n perustamisessa keskeisessä roolissa näyttäytyvät jo aiemmin mainitut J. E. Tuokkola ja Toivo H. Nekton. Tuokkola ja Nekton neuvottelivat New Yorkin suurloosin kanssa mahdollisuudesta perustaa Suomeen loosi New Yorkin suurloosin alaisuudessa. Eero Ekman kertoo Nektonin ehdottaneen jo varhain muutaman muunkin loosin perustamisesta Suomeen, "jotta niistä kaikista voitaisiin sitten aikanaan muodostaa Suomen vapaamuuraritoimintaa johtava ja valvova itsenäinen suurloosi". Ekmanin mukaan Nekton ehdotti New Yorkin suurmestarille, että tämä voisi muodostaa Suomesta oman piirinsä, jonka "johtoon hän voisi asettaa henkilökohtaisen edustajansa valvomaan, että kaikki tapahtuu perinteisen vapaamuuraritoiminnan mukaisesti". Tehtävään valikoitui Nekton itse, niin kuin hänen kerrotaan etukäteen arvelleenkin. Perustamisprosessin aikana Nekton oli ilmeisesti jatkuvassa kirjeenvaihtoyhteydessä Tuokkolaan. Mielenkiintoista on, että Ekman kertoo Nektonin painottaneen sitä, "ettei mitään vapaamuuraritoimintaa voi – eikä saa – aloittaa ilman jonkin täysivaltaisen suurloosin lupaa, koska se muussa tapauksessa johtaisi tällaisen toiminnan julistamiseen vapaamuurarillisessa mielessä laittomaksi".¹⁹⁴

Keskeisellä sijalla vapaamuurariuden tulossa Suomeen oli varsinaisen vapaamuurarirituaalin kääntäminen suomenkielelle. Rituaalin käännöstä ja alkuperää on käsitelty vapaamuurarien parissa varsin laajasti ja yksityiskohtaisesti.¹⁹⁵ Kuten jo luvussa kaksi on todettu, on rituaalin autenttisuudella suuri merkitys suomalaisen vapaamuurariuden legitimitetin kannalta. Esimerkiksi Reijo Ahtokarin tutkielmassa *Suomalaisen vapaamuurarirituaalin synty* hän toteaa, että "suomalainen rituaali pohjautuu New Yorkin valtion suurloosin alaisissa looseissa yhä tänään käytössäolevaan tekstiin". Merkittäväksi nousee kysymys siitä onko rituaali alun perin kulkeutunut Yhdysvaltoihin Englannista vai Skotlannista. Varmaan tulokseen ei Ahtokari päädy, mutta arvelee rituaalin olevan lähtöisin Englannista.¹⁹⁶ Tämä arvelu on linjassa suomalaisen vapaamuurariuden historiakuvassa esiintyvän englantilaisen vapaamuurariuden arvostamisen kanssa.

Eero Ekmanin mukaan rituaalin kääntämisen otti vastuulleen Nekton, sillä New Yorkin suurloosi vaati, että rituaalin käännöksen oli oltava sanatarkka. Tähän työhön Nekton katsoi olevansa ainoa pätevä.¹⁹⁷ Vaikka rituaali myöhemmin muuttuikin vastaamaan paremmin suomalaisia vaatimuksia,

---

¹⁹⁴ Ekman 2004b, s. 34–35.

¹⁹⁵ Ks. mm. Räikkönen & Stenberg & Laine 1986; Ahtokari 1990.

¹⁹⁶ Ahtokari 1990, s. 6.

¹⁹⁷ Ekman 2004b, s. 34.

niin Nektonin alkuperäisen käännöstyön merkitys on yhä keskeinen. Ahtokarin mukaan "meillä on täysi syy muistaa hänen suurtyötään suurella nöyryydellä, kiitoksella ja kunnioituksella".¹⁹⁸

Itsenäisen Suomen ensimmäinen vapaamuurari-istunto on vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa ja historiakuvassa merkittävä tapahtuma. Istunnossa Suomeen perustettiin väliaikainen loosi. Kosti Sisto kertoo:

Elokuun 14. päivänä 1922 Toivo H. Nekton, New Yorkin valtion suurloosin valtuuttamana kutsui silloin Helsingissä olevat, amerikan-suomalaiset mestarimuurarit koolle J. E. Tuokkolan asuntoon. Siellä hän, suurvaltiashenkirjan myöntämisen väliaikaisen lupakirjan nojalla, perusti loosin, joka tilaisuuteen kokoontuneiden veljien päätöksellä sai nimen Suomi Maja I, V. ja O.M.¹⁹⁹

Väliaikaisen loosin johtoon nimitettiin Tuokkola ja Suomesta tehtiin New Yorkin suurloosin vapaamuurariyhdistys, jonka sijaisuurvaltiaksi nimettiin Nekton. Ekman kertoo, että "elokuun 14. päivän tilaisuudessa voitiin sitten esitellä yli 30 pyrkijää, joista valittiin 27; heistä tuli ensimmäiset itsenäisessä Suomessa vapaamuurariasteensa saaneet veljet". Ekman painottaa pyrkijöiden korkeaa statusta toteamalla, että "joukko oli todella arvovaltainen, sillä mukana oli valtionhallinnon, liiketoiminnan ja teollisuuden johtohenkilöitä samoin kuin taiteilijoihinkin". Erityisesti Ekman mainitsee "säveltäjämeestari Jean Sibeliuksen".²⁰⁰ Näin ollen itsenäisen Suomen ensimmäiset vapaamuurarit olivat kertomuksen mukaan selkeästi yhteiskunnan eliittiä.

Suomi Loosi I:n ensimmäisten jäsenten valikoitumiseen on Reijo Ahtokarin mukaan vaikuttanut merkittävässä määrin edellä mainittu Juho Erland Tuokkola. Ahtokari kertoo, että Nekton pyrki "ohjailemaan jäsenvalintaa laajempiin kansalaispiireihin", mutta "Tuokkola piti välttämättömänä, että ainakin ensimmäiset kymmenen vuotta kantajoukon tulee olla 'intelligentimpää' kuin tavallisen keskitason amerikkalaisen vapaamuurariloosin".²⁰¹ Tuokkolan linja johti ilmeisesti siihen, että loosin poliittinen ilmasto asettui hyvinkin oikealle. Tuokkola totesi marraskuussa 1922 kirjeessään Nektonille, että "samoin alkaa mielipiteet loosissa olla vastaan miltei jokaista, jonka tiedetään kuuluvan vallankin maalaisliittoon ja osaksi myös edistysmielisiäkkin vastaan, puhumattakaan sosialisteista tai kommunisteista, joiden pääsy on mahdotonta".²⁰² Vahvasti poliittisesti oikealle

¹⁹⁸ Ahtokari 1990, s. 39.

¹⁹⁹ Sisto 1988, s. 55. Huomautettakoon, että ennen nykyisten muotojen vakiintumista loosi kulki nimellä maja ja mestaria nimitettiin valtiaksi.

²⁰⁰ Ekman 2004b, s. 37.

²⁰¹ Ahtokari 2000, s. 120.

²⁰² Tuokkolan kirje Nektonille 26.11.1922. Lainaus Ahtokari 2000, s. 120 mukaan.

kallistumisen puolesta puhuu myös se, että mitä ilmeisimmin presidentti Ståhlbergia pidettiin poliittisesti liian vasemmalle päin suuntautuneena, että hänen jäseneksi ottoaan olisi voitu ajatella.²⁰³

Kosti Sisto on kuvannut ensimmäisen istunnon merkitystä ja historiallista taustaa seuraavasti:

Näin päättyi tasan sata vuotta kestänyt vapaamuuraritoiminnan Suomessa kieltänyt kausi. Aluksi niin sympaattinen ja Suomen erikoisaseman ymmärtänyt keisari Aleksanteri I muuttui täydellisesti ja hänen hallituskautensa päättyi epäluuloisuuteen ja suvaitsemattomuuteen. Häntä seuranneet Venäjän keisarit ja Suomen suuriruhtinaat kohtelivat Suomea hänen jättämänsä epävakaisen perinteen mukaan. Vuosisadan vaihde alkoi kuitenkin tuoda uusia ajatuksia ja uusia virtauksia Suomen ja Venäjän välille. Suomen heräävä, pitkään ja hitaasti kehittynyt kansallistunto sekä itsenäisyyden kaipuu ja toiselta puolelta keisarillisen Venäjän pyrkimys venäläistää alaisuudessaan elävät vähemmistöt, lähestyivät vääjäämättömästi kohti purkautuvaa katastrofia. Onneksi Suomelle oli tuolloin jo syntynyt päteviä miehiä tieteiden, eri taidemuotojen ja poliittisen elämän johtajiksi, jotka luotsasivat maamme lopulliseen suvereenisuuteen, itsenäisyyteen. Näin oli vapaamuurariudellekin jälleen avautunut vapaan maan vapaat elämänmuodot, suvaitsevaisuuteen ja ihmisrakkauteen perustuvat kanssakäymisen mahdollisuudet.²⁰⁴

Siston tekstistä käy ilmi kuinka vapaamuurariuden historiakuva on vahvasti kansallismielinen. Sitoutuminen kansalliseen historiankirjoitukseen on ilmeinen muun muassa puhuttaessa Suomen erityisasemasta, Suomen hitaasti heräävästä kansallistunnosta sekä itsenäisyyden kaipuusta. Kansalliseen historiankirjoitukseen sitoutumisesta kielii myös suurmiesten toiminnan korostaminen, jotka "luotsasivat maamme lopulliseen suvereeniuteen". Suurmiesten aseman korostaminen lienee selitettävissä myös vapaamuurarillisen järjestön luonteella nimenomaisesti miesten järjestönä. Samalla Siston tulkinta näkee vapaamuurariuden vastustajan Venäjän tsaarin ennen kaikkea vapauden, suvaitsevaisuuden ja ihmisrakkauden vihollisena.

Edellä mainittujen 27 pyrkijän varsinainen vihkiminen tapahtui 18.8.1922. Suomeen oli saapunut vihkimistä varten vapaamuurarillisesti erittäin arvovaltainen seurue, jota johti New Yorkin suurloosin suurmestari Arthur S. Tompkins. Eero Ekman kertoo, että "loosin avasivat kolmannessa asteessa loosin väliaikaiset virkailijat, mutta varsinaisen astetyön suorittivat amerikkalaisvieraat englanniksi". Kaikki kolme astetta annettiin kokelaille saman päivän aikana, jonka jälkeen

---

²⁰³ Ahtokari 2000, s. 120.

²⁰⁴ Sisto 1988, s. 56.

"vieraiden poistuttua voitiin ryhtyä uuden, virallisen vapaamuurariloosin perustamisen edellyttämiin toimiin, mm. tulevan virkailijakunnan valintaan". Vuoden 1922 mestariksi valittiin Axel Solitander.²⁰⁵ Varsinaisen loosin vihkiminen tapahtui tämän jälkeen amerikkalaisten vieraiden palattua. Kosti Sisto kertoo, että "kello 19.00 istunto alkoi jälleen. Suurvaltias seurueineen saapui loosiin ja otettiin vastaan tosimuinaiseen tapaan suurkunnianosoituksella 3x3". Suurvaltias vihki loosin "tosimuinaiseen tapaan" ja asetti virkailijat toimiinsa.²⁰⁶ Vihkimisen jälkeen vetäydyttiin hotelli Kaisaniemeen veljesaterialle. Ekmanin mukaan tätä ennen olisi käyty laskemassa seppelä Granatenhjelmin haudalle, mutta Sisto ei seppelän laskua mainitse.²⁰⁷

Pian amerikkalaisten vieraiden lähdettyä kotimatalle alkoi varsinainen vapaamuurarityö. Eero Ekman toteaa, että "juhlia seurasi arki ja sen mukana kiireet". Tehtävää oli ilmeisen runsaasti. Ekman mainitsee rituaalin käännoistyön loppuunsaattamisen, työohjelman suunnittelemisen, kokelaita koskevien kriteerien sopimisen ja loosityöskentelylle sopivien tilojen löytämisen.²⁰⁸ Sisto on listannut edellisten lisäksi vielä joukon "kiireellisimpiä lähtäviä". Näitä olivat vähintään kahden uuden loosin perustaminen, oman suurloosin perustaminen, ruotsinkielisen rituaalitekstin laatiminen sekä hyväntekeväisyystyön koordinoiminen. Lisäksi Sisto mainitsee uuden loosin tarpeen ottaa kantaa "siihen, miten suhtautua Ruotsin aikeeseen perusta loosi Helsinkiin" ja tarpeen "selvittää Pohjoismaiden suurloosien suhtautuminen suomalaiseen vapaamuuraritoimintaan". Kaiken tämän lisäksi oli vielä pidettävä yhteyttä Amerikkaan "jatkuvasti esiin tulevien pulmakysymysten ratkaisemiseksi".²⁰⁹ Tehtävää oli siis runsaasti ja tätä seikkaa on painotettu muurarillisessa historiankirjoituksessa, samalla kun on haluttu korostaa kiitollisuutta ensimmäisiä suomalaisia muurareita kohtaan.

Itsenäisen suurloosin perustaminen Suomeen, oli Siston mukaan suunnitelmissa jo varhaisessa vaiheessa. Hänen mukaansa Tuokkola ja Nekton olivat luultavasti keskustelleet asiasta New Yorkissa ja asettaneet tavoitteeksi toiminnan nopean itsenäistymisen. Edellytyksenä tälle oli muinaisaikaisiin rajapylväisiin liittyvä tapa, jonka mukaan "kun itsenäiseen maahan tai valtioon, joka ei ennestään kuulu minkään toisen suurloosin valta-alueeseen, jonkun suurloosin toimesta on perustettu kolme v. ja o.m. loosia, on näillä looseilla oikeus perustaa oma suurloosi". Uusien

---

²⁰⁵ Ekman 2004b, s. 37.

²⁰⁶ Sisto 1988, s. 59.

²⁰⁷ Ekman 2004b, s. 38.

²⁰⁸ Ekman 2004b, s. 39.

²⁰⁹ Sisto 1988, s. 60.

loosien perustaminen lankesi jälleen Tuokkolan harteille.²¹⁰ Loosit perustettiin ja vihittiin Tampereelle (Tammer Loosi II) ja Turkuun (Phoenix Lodge II) vuonna 1923. Suomeen oli vuoden 1923 aikana syntynyt näin ollen itsenäisen suurloosin perustamiseen vaadittava määrä looseja.

Eero Ekman kertoo varsinaisen suurloosin perustamista varten kokoustetun Nektonin johdolla kolme kertaa. Kokouksissa keskusteltiin perustamiseen liittyvien kysymysten lisäksi tulevasta perussäännöstä. Ensimmäisessä kokouksessa päätettiin myös perustaa väliaikainen suurloosi "kunnes New Yorkista olisi saatu lupa muodostaa virallinen suurloosi". Ekman kertoo, että New Yorkin suurloosi käsitteli asiaa 7. toukokuuta 1924, "ja suurmestari W.A. Rowan ilmoitti myönteisestä tuloksesta Suomeen kirjeitse". Ekman toteaa lisäksi, että "tällaista päätöstä oli osattu odottaakin – olihan Nekton jo pitkään pohjustanut asiaa ja päätös oli siten ikään kuin jo ennalta selvä".²¹¹

Eero Ekman mainitsee varsinaisen suurloosin vihkimisen tapahtuneen 9. syyskuuta 1924. Tuolloin "palvellut suurmestari Arthur S Tompkins ja James Kilby asettivat uudet suurvirkailijat juhlallisesti virkoihinsa. Sitten he muinaisaikaisia tapoja noudattaen vihkivät suurloosin antaen sille täten virallisen ja täysivaltaisen suurloosin aseman".²¹² Jo luvussa kaksi kuvattua kiistaa Ruotsin vapaamuurarijärjestön kanssa kuvaa hyvin se, että Ruotsi ei ollut vihkimispäivänä virallisesti edustettuna.²¹³ Sisto kuvaa tapahtuman merkitystä toteamalla, että "Suomen nuori vapaamuurarius oli näin saavuttanut lyhyessä ajassa itsenäisen aseman muiden maiden vapaamuurarijärjestöjen rinnalla".²¹⁴ Historiakuvan kannalta Suurloosin perustamisen kannalta keskeiseksi nousee uuden suurloosin tunnustaminen, ja erityisesti tunnustuksen saaminen Englannin yhdistyneeltä suurloosilta. Tunnustuksen merkitystä on kuvannut Eero Ekman, jonka mukaan "kansainvälisen käytännön mukaan eri maissa toimivien suurloosien keskinäinen yhteydenpito perustuu siihen, että ne ns. tunnustavat toisensa eli antavat hyväksymisensä toistensa toiminnalle".²¹⁵ Sisto toteaa, että "ilman tunnustusta kaikkinaisen yhteistoiminta ja ennen kaikkea vierailuoikeus maailman muiden vapaamuurariloosien ja veljien kanssa olisi mahdotonta". Sisto jatkaa korostamalla, että "tämän asian Suomen Suurloosi käsitti jo alusta lähtien".²¹⁶

---

²¹⁰ Sisto 1988, s. 61.

²¹¹ Ekman 2004b, s. 46.

²¹² Ekman 2004b, s. 48.

²¹³ Bergroth 2003, s. 85.

²¹⁴ Sisto 1988, s. 78.

²¹⁵ Ekman 2004b, s. 50.

²¹⁶ Sisto 1988, s. 79; Sisto 1992, s. 71.

Suomen itsenäisen suurloosin tunnusti ensimmäisenä New Yorkin osavaltion suurloosi. Tätä seurasivat pian monien muiden Suurloosien tunnustus, mutta kuten Ekman toteaa "yksi, tärkein, puuttui yhä".²¹⁷ Tom Bergroth onkin todennut, että "tärkeintä koko vapaamuurarimaailmassa on Englannin Yhtyneen Suurloosin tunnustus".²¹⁸ Vastaavasti Siston mukaan "Suomessa tiedettiin, että tärkein tunnustus koko vapaamuurarimaailmassa oli Englannin Yhtyneen Suurloosin. Jos tämä saataisiin, avautuisivat portit kaikkialle maailmaan".²¹⁹ Tunnustuksen saamiseksi asetettiin 1925 kolmihenkinen toimikunta. Toimikunnan työ jäi kuitenkin käytännössä yksin suurkirjuri Toivo Kontion harteille.²²⁰ Tunnustuksen saaminen osoittautui kuitenkin varsin monimutkaiseksi ja aikaa vieväksi prosessiksi. Englannin Yhtyneen Suurloosin hyväksyntä saatiin vasta vuonna 1927. Osasyllisenä tunnustuksen saamisen pitkittymiseen näyttää olleen Ruotsin Suuri Maaloosi, jonka toimintaa Bergroth on analysoinut Sistoon tukeutuen. Bergrothin mukaan:

Kuten oli tapana, Englannin Suurloosin kirjuri oli ollut kirjeenvaihdossa Ruotsin Suuren Maaloosin suurkirjurin kanssa. Ruotsin Suuri maaloosi oli pitkittänyt asiaa, koska haluttiin saada varmuus siitä, että Suomen Suurloosin taholta ei tulisi asettamaan minkäänlaisia esteitä ruotsalaisen järjestön tulevalle kehitykselle Suomessa.²²¹

Vaikuttaa siltä, että Suomen ja Ruotsin muurarien välit olivat viileät vielä pitkään. Tämän puolesta puhuu myös se, että Ruotsin suuri maaloosi tunnusti Suomen Suurloosin vasta 1949. Reijo Ahtokarin mukaan tunnustuksen viipyminen selittyy poikkeuksellisilla sotavuosilla sekä ruotsalaisten vapaamuurarien "ylimmän johdon" toive saada kaikki suomalaiset vapaamuurarit saman organisaation ja rituaalin piiriin. Ahtokarin mukaan mikään ei viittaa "jonkinlaiseen valtopolitiikkaan" eli pyrkimykseen alistaa suomalainen vapaamuurarius pohjoismaiseen kaavaan.²²² Merkillepantavaa on myös se, että teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat* Eero Ekman jättää koko Ruotsin Suurloosin osuuden tunnustamiskysymyksessä käsittelemättä. Sen sijaan Ekman kuvaa pitkällisiä selvitystöitä, joita Englannin Yhtynyt Suurloosi suomalaisilta ennen tunnustusta vaati. Näitä selvitystöitä olivat muun muassa suomalaisten käyttämän rituaalin englanninkielinen käännös, "luettelo Suomessa toimivista suurloosin alaisista looseista jäsenmäärineen ja perustamispäivämäärineen sekä tiedot Suomessa mahdollisesti työskentelevistä

---

²¹⁷ Ekman 2004b, s. 50.

²¹⁸ Bergroth 2003, s. 85.

²¹⁹ Sisto 1988, s. 79.

²²⁰ Ekman 2004b, s. 51; Sisto 1988, s. 79.

²²¹ Bergroth 2003, s. 85.

²²² Ahtokari 2000, s. 131.

muihin suurlooseihin kuuluvista looseista".²²³ Vielä lisää selvityksiä vaadittiin ennen kuin Englannin Yhtynyt Suurloosi tunnusti Suomen Suurloosin 6.6 1928. Näistä lisäselvityksistä kenties merkittävimpänä oli New Yorkin osavaltion suurloosin suhde Ranskan Grand Orientiin, jonka tunnustus oli peruttu ateistisuuden vuoksi. Kun selvisi, että myös New Yorkin suurloosi oli perunut tunnustuksensa Grand Orientille, vaadittiin vielä "Suomen Suurloosin vakuutus, ettei se aseta esteitä sille, jos joku englantilainen haluaa perustaa maahan Suomen suurloosin alaisuudessa englannin kielellä toimivan vapaamuurariloosin ja antaa sen toimia englantilaisen järjestelmän sääntöjen mukaan".²²⁴ Kun tähän suostuttiin, saatiin tunnustus virallisesti edellä mainittuna päivänä vuonna 1928.

Huomionarvoista on, että suomalaisen muurariuden synty on pikkutarkasti dokumentoitu ja kirjoitettu. Tämä voidaan nähdä osana jo aiemmin mainittua tradition ja legitimitietin rakennusta. Oleellista on tradition siirtyminen Suomeen oikealla ja hyväksyttävällä tavalla. Näin muurarillisten salaisuuksien ja tiedon välittyminen on historiakuvan kannalta korostetun varmistettu. Vastaava painoarvo on havaittavissa Suomen Suurloosin tunnustamista koskevissa teksteissä. Erityisasemaan nousee Englannin Yhdistyneen Suurloosin tunnustuksen saaminen, joka voidaan nähdä eräänlaisena muurarillisena aitouden takeena. Vapaamuurarillisesta historiakuvasta kertoo myös laajempaan levitykseen tarkoitettu *Näkymättömän temppelin rakentajista* pois jätetty ongelmallinen suhde Ruotsin vapaamuurareihin. Aiheen korostaminen ei ymmärrettävästi sovi vapaamuurarilliseen veljeyden henkeen, eikä puhu liikkeen politiikkaan sekaantumattoman luonteen puolesta. Pienemmälle piirille suunnatuissa tutkimusloosi Minervan kirjoituksissa aihetta on kuitenkin jonkin verran käsitelty.

3.1.3. TOIMINNAN KESKEYTTÄMINEN II MAAILMANSODAN AJAKSI

Suuren painoarvon saanut tapahtuma suomalaisen vapaamuurariuden historiassa on toiminnan keskeyttäminen sotavuosien ajaksi. Keskeisiksi kysymyksiksi historiakuvan kannalta nousevat toiminnan lakkauttamisen syyt sekä kysymys siitä, käsitetäänkö tapahtunut nimenomaisesti lakkauttamiseksi vai keskeyttämiseksi. Jälkimmäinen kysymys saattaa vaikuttaa saivartelulta, mutta kysymys on oleellinen toiminnan yhtäjaksoisuuden kannalta. Jos toiminnan katsotaan lakaneen

---

²²³ Ekman 2004b, s. 51.

²²⁴ Ekman 2004b, s. 52. Ks. myös Sisto 1988 ja 1992a; Bergroth 2003.

sodan ajaksi, niin vapaamuurarijärjestö ei voi puhua lähes sadan vuoden yhtäjaksoisesta toiminnasta Suomessa.

M E Sorvola on kuvannut loosin toiminnan lakkauttamista tutkielmassaan *Loosi sanan vapaamuurarillinen käyttö*. Sorvolan mukaan:

Loosin toiminnan lopettamisen syyt on määrätty perussäännössä. Omasta aloitteestaan voi loosi pyytää lakkauttamistaan, jos siinä ei ole kahdeksaa virkoihin pätevää ja halukasta jäsentä. Tällaisesta ei meidän suurloosimme piirissä ole kokemusta. Niinikään ei yksikään loosimme ole pyytänyt lupaa tilapäisesti keskeyttää toimintaansa. Tällainen tapahtuma oli tavallaan toiminnan keskeyttäminen toisen maailmansodan ajaksi ja ruotsalaisen veljesjärjestön osalta ajanjakso 1809...1923.²²⁵

Sorvolan mukaan toiminnan lakkauttamisessa oli kyse vain toiminnan keskeyttämisestä, koska lupaa toiminnan lakkauttamiseksi ei suurloosilta pyydetty.²²⁶ Sorvolan kanta edustaa vapaamuurarijärjestön virallista kantaa, sillä vuonna 2009 vietettiin järjestön 85-vuotisjuhlaa. Näin ollen Suomen vapaat ja oikeutetut murarit katsovat järjestönsä historian jatkuneen keskeytyksettä perustamisestaan lähtien. Kysymys toiminnan keskeyttämisestä sitoutuu kiinteästi kysymykseen keskeyttämisen syistä. Tässä tapauksessa vapaamuurarit ovat painottaneet toiminnan keskeyttämisen vapaaehtoista luonnetta.

Keskeyttämispäätöksestä on kertonut henkilökohtaisesti paikalla ollut Uno Dahl jo vuonna 1968. Dahl kuvaa tapahtumia seuraavalla tavalla:

Sotien välisen lyhyen välirauhan aikana kokoontui Helsingissä silloisen Sijais-Suur-Mestari Harry Backbergin johdolla joukko Suur-Loosin jäseniä ja eräitä paikallisloosien edustajia, yhteensä 27 veljeä, epäviralliseen neuvottelukokoukseen helmikuun 14. päivänä 1941; allekirjoittanut oli kutsuttu tähän tilaisuuteen pitämään pöytäkirjaa. Kokouksen puheenjohtaja ilmoitti, että valtiovallan taholta oli, kuten pöytäkirjassa sanottiin, isänmaan etuja silmällä pitäen, lausuttu toivomus, että Suur-Loosin ja sen alaisten loosien toiminta keskeytettäisiin. Lisäksi hän ilmoitti että neuvotteluissa viranomaisten kanssa oli saatettu näiden tietoon, että kaikkien loosien toiminta vapaaehtoisesti keskeytetään tai oikeammin sanoen oli jo käytännössä keskeytynyt. – Keskustelun jälkeen todettiin Suur-Loosin ja kaikkien sen alaisten loosien toiminnan keskeytyminen, mikä merkittiin pöytäkirjaan.²²⁷

---

²²⁵ Sorvola 1983, s. 55.

²²⁶ Sorvola 1983, s. 55.

²²⁷ Dahl 1968, s. 52.

Dahlin kertomuksen mukaan valtiovallan toimesta oli esitetty toivomus, johon vapaamuurarit vapaaehtoisesti suostuivat. Dahl painottaa vielä myöhemmin, että "V. 1941 tapahtui siis loosien toiminnan keskeyttäminen eikä loosien lakkauttaminen, kuten joskus kerrotaan tapahtuneen".²²⁸ Myös Kosti Sisto jakaa Dahlin näkemyksen toiminnan keskeyttämisen vapaaehtoisuudesta. Sisto Lainaa Tammer Loosin pitkäaikaista mestaria Adolf Taivaista, jonka mukaan "lojaalisena maan hallitukselle Suur-Loosi päätti kokouksessaan toistaiseksi keskeyttää aktiivisen virallisen toiminnan". Sisto jatkaa painokkaasti toteamalla, että "tämä toimenpide oli siten muodollisesti vapaaehtoinen; kysymyksessä ei ollut järjestömme lakkauttaminen, kuten joskus on erheellisesti esitetty".²²⁹

Einari Marvia on hakenut lakkauttamispäätöksen syytä Suomen ja Saksan välisistä yhteyksistä. Marvian mukaan "kun Suomi oli joutunut Saksan sotilaalliseen vaikutuspiiriin, Saksa alkoi kiinnostua myös Suomen poliittisista oloista". Marvia kertoo jo vuonna 1939 P. Johannes loosin vuosikertomuksessa enteillen Saksan ja erityisesti kansallissosialismin vaikutusta vapaamuurariuteen. Marvia siteeraa vuosikertomusta, jonka mukaan "siellä, missä uusi taisteleva maailmankatsomus on saavuttanut voittoja, on vapaamuuraritoiminta lopetettu. Sen vuoksi saamme lähiaikoina valmistua siihen, että meidänkin toimintamme täällä kaukana Pohjolassa mahdollisesti lopetetaan". Marvian mukaan erityisesti viimeinen siteerattu lause herättää hämmästyä. Hän kuitenkin selittää lausahdusta kertomalla, että apulaissuurmestari Harry Backberg oli "tunnetusti saksalaismielinen mies". Marvia olettaakin, että vuosikertomuksen "pahaenteiset" sanat pohjasivat Backbergin poliittisiin käsityksiin.²³⁰

Harry Backberg näyttäytyy varsin ristiriitaisessa valossa vapaamuurarillisen toiminnan keskeyttämisen yhteydessä. Backbergin kerrotaan jo ennen helmikuun 14. päivän 1941 kokousta ilmoittaneen toiminnan lopettamisesta Turun Phoenix loosin virkailijoiden installaatiomenojen yhteydessä 30.1.1941. Sisto toteaa, että "toiminnan lopettamisesta ei silloin vielä ollut olemassa mitään virallista päätöstä, mikä merkitsee sitä, että Backberg toimi asiassa omalla vastuullaan". Sisto myös huomauttaa, että viranomaisen tietoon saatettu toiminnan lakkauttaminen oli Backbergin itsensä ilmoittamaa.²³¹ Backbergin ilmoitusta Phoenix loosin tapaamisessa voidaan Einari Marvian mukaan pitää "tyrmistyttävänä" erityisesti siksi, että Risto Rytin kerrotaan

---

²²⁸ Dahl 1968, s. 52.

²²⁹ Sisto 1988, s. 100.

²³⁰ Marvia 2004a, s. 106–107.

²³¹ Sisto 1988, s. 99–100.

nimenomaan ilmoittaneen, että kysymyksessä ei ollut kielto.²³² Backbergin toiminta näyttäytyy kielteisessä valossa myös helmikuun 14. päivän kokouksen osalta. Marvia on katsonut Backbergin ansioksi suurloosin ja paikallisloosien edustajille lähetetyn kutsun, jossa "loosien mestarit velvoitettiin ottamaan mukaansa kaikki loosin tai sen alaisten yksityisten veljien hallussa olevat rituaalit sekä esittämään yksityiskohtainen ja tarkka selostus loosin taloudellisesta asemasta ja kaikista sen yhteydessä olevista seikoista". Marvia toteaa, että "kirjeen sävyä ei myöskään voi sanoa juuri veljelliseksi; se oli pikemminkin käskykirje". Marvia myös kysyy miksi oli tuotava paikalle loosien ja yksityisten veljien hallussa olevat rituaalit? Marvia esittää kysymyksen "oliko ne tarkoitus takavarikoida"?²³³

Backbergin asema on mielenkiintoinen siksi, että hänen selkeä saksalaismielisyytensä ja määrätietoinen, mutta paikoitellen varsin kovakourainen toimintansa vaikuttavat tehneen hänestä muurarillisen persona non gratan. Einari Marvia selventää Backbergin vapaamuurarillista asemaa vielä lisää kertomalla, että Backbergin nimeä ei toiminnan keskeyttämisen jälkeen veljeskunnan asiakirjoissa esiinny. Marvia painottaa vielä, että "Backberg ei ollut eronnut, vaan että hänet oli *erotettu* veljeskunnasta". Syynä olivat "epäselvät asiat", jotka "eivät kuitenkaan liity veljeskunnan asioihin".²³⁴ Marvia päättää Backbergia käsittelevän osuuden kuitenkin puolustuspuheenvuoroon, jossa hän katsoo Harry Backbergin olleen "varmasti suuri patriotti", mutta "sen perusteella, mitä on voitu todeta tapahtumien kulusta, voidaan Harry Backbergin toimista veljeskunnan toiminnan yhteydessä kuitenkin muodostaa selvä kuva". Marvia päättää toteamukseen, jonka mukaan "vapaamuurarina hän toimi Rytin joulukuussa 1940 esittämien toivomusten mukaisesti, tosin omalla tavallaan".²³⁵

Einari Marvia on tutkinut toiminnan lakkauttamiseen johtaneen valtiovallan taholta tulleen pyynnön taustoja teoksessa *Näkymättömän tempelin rakentajat*. Marvian mukaan pyynnön taustalla ei ollut saksalaisten suunnalta tullut painostus saati virallinen pyyntö. Kyseessä oli hänen mukaansa Suomen silloisiin presidentinvaaleihin liittyvä Risto Rytin vapaamuurariyhteyksien silottelu ja Saksan linjan myötäily saksalaisten tuen saamiseksi. Lisäksi tarkoituksena oli Marvian arvelun mukaan poistaa tulevalta yhteistyöltä "tämäkin mahdollinen pieni ideologinen hankauskohta".

---

²³² Marvia 2004a, s. 116.

²³³ Marvia 2004a, s. 118.

²³⁴ Marvia 2004a, s. 123–124. Kursiivi alkuperäinen.

²³⁵ Marvia 2004a, s. 125.

Tässä tavoitteessa Marvia katsoo Rytin onnistuneen.²³⁶ Marvia summaa näkemyksensä tapahtumista ja Risto Rytistä seuraavalla tavalla:

Velvollisuutensa täyttäneen tyyneydellä Ryti suhtautui kaikkiin ratkaisuihinsa välttelemättä vastuutaan tekemistään päätöksistä. Risto Ryti teki tämän, hänelle vaikean toiminnan keskeyttämistä koskevan päätöksen kansamme olemassaolon eräänä ratkaisevimpana ajankohtana. Rytin ja veljeskunnan yhteistyö oli ehyttä, eikä mikään ollut sumentamassa keskinäistä suhdetta.²³⁷

Marvian näkemys vaikuttaa vahvasti kansalliseen historiankirjoitukseen sitoutuvalta ja Rytin toimintaa ymmärtävältä. Rytin ja veljeskunnan suhde kuvataan eheäksi ja ongelmattomaksi. Näiltä osin ja edellä esitetyn valossa voidaan todeta, että vapaamuurarius ei problematisoi Rytin toimintaa millään tavoin, vaan asettuu ikään kuin kansakunnan vapaaehtoiseksi uhriksi vaikeina aikoina. Tätä kuvaa tukee Marvian toteamus, jonka mukaan "suostumalla toimintansa keskeyttämiseen veljeskunta oli joka tapauksessa täyttänyt ne velvollisuudet, joita se vaatii jokaiselta jäseneltään: olla uskollinen lailliselle hallitukselle ja rehellinen maalle".²³⁸ Osaltaan tämä uhrautuminen on nähtävissä yhteensopivana vapaamuurariuden yhteiskuntasuhteen kanssa. Vaikuttaa nimittäin siltä, että vapaamuurariuden suhde ympäröivään yhteiskuntaan on paikoitellen varsin ongelmallinen. Tähän liittyy historiakuvan kannalta selkeää vapaamuurariliikkeen uhrin aseman korostamista.

3.1.4. UUTEEN KUKOISTUKSEEN 1945–1980

Toisen maailmansodan jälkeinen aika aina 1980-luvulle saakka on vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa nähty kehityksen ja vakaantumisen aikana. Kosti Sisto kertoo, että "miltei välittömästi sodan päättymisen ja välirauhan solmimisen jälkeen Suomen Suurloosin taholta oltiin yhteydessä valtiovallan edustajiin ja tiedusteltiin mahdollisuuksia toiminnan aloittamiseen".²³⁹ Eero Ekmanin mukaan "jo syksyllä 1944 eräät suurloosin jäsenet olivat kokoontuneet käsittelemään helmikuussa 1941 tehtyä keskeytyspäätöstä". Ekman jatkaa kertomalla, että "keskustelun tuloksena päätettiin suurloosin jäsenet kutsua uuteen kokoukseen 17. päiväksi tammikuuta 1945 harkitsemaan toiminnan jatkamista". Kokouksessa 17. päivänä päätettiin sitten toiminnan uudelleen

---

²³⁶ Marvia 2004a, s. 112–114.

²³⁷ Marvia 2004a, s. 125.

²³⁸ Marvia 2004a, s. 125.

²³⁹ Sisto 1988, s. 103.

aloittamisesta. Ekmanin sanoin "yksimieliseksi päätökseksi tuli, että vapaamuurarityötä oli ryhdyttävä jatkamaan välittömästi siinä laajuudessa kuin se oli mahdollista."²⁴⁰

Toiminnan uudelleen aloittaminen ei kuitenkaan ollut niin aivan ongelmatonta. Lukuisia veljiä oli kuollut sodan aikana ja loosihuoneistoja menetetty. Ekman toteaa melkein pä runollisesti, että "loosien jäsenten oli muinaisten veljiensä tapaan pystytettävä temppelinsä uudelleen hävityksen jäljiltä. Täysin tyhjästä heidän ei kuitenkaan tarvinnut lähteä; perusta oli toki jäljellä".²⁴¹ Siston mukaan oli myös "saatava yhteys kaikkiin veljiin ja todettava heidän valmiutensa". Lisäksi oli hankittava loosien kalusto, hankittava varoja ja löydettävä kaikki tarvittavat asiakirjat.²⁴² Mielenkiintoisena huomautuksena voidaan todeta, että Sisto mainitsee lyhyesti Tammer Loosin polttaneen suuren osan arkistoistaan toiminnan keskeyttämisen yhteydessä. Onneksi Siston mukaan arvokkaita istunokertomuksia ei hävitetty, vaan ne piilotettiin.²⁴³ Epäselväksi jää miksi vapaamuurarit kokivat tarpeelliseksi polttaa arkistonsa väliaikaiseksi tarkoitetun toiminnan keskeyttämisen yhteydessä.

1950-lukua koskien Ekman on todennut, että "sotaa seuranneiden vuosien vapaamuurarihistoria on lähinnä paikallisloosien historiaa. Kaiken takana oli kuitenkin suurloosi, joka aloitti viralliset istuntonsa jo toukokuussa 1945".²⁴⁴ Tätä paikallisloosien historiaa ei historiakuvan kannalta ole tarpeen käsitellä. Riittää kun todetaan sen olevan tyypiltään historiikkimaista. Sen sijaan keskitytään järjestön historian laajempiin linjoihin ja niistä tehtyihin tulkintoihin. Historiakuvan kannalta merkittävänä näyttäytyy vapaamuurariliikkeen laajentuminen sodan jälkeisinä vuosina. Tätä kuvaa hyvin Kosti Siston tulkinta, jonka mukaan "1950-luvun alkupuolella vilkas ja runsas astetyö antoi leimansa koko järjestömme toiminnalle".²⁴⁵ Ekman taas kertoo, että 1950-luvun puolessa välissä "alkanut muurarillinen ekspansio levitti seuraavan vuosikymmenen aikana vapaamuurariaatteen yli koko Suomenniemen".²⁴⁶

Sodan jälkeiseen aikaan liittyy historiakuvan rakentamisen kannalta oleellinen kehitys, joka synnytti vapaamuurarillisen tutkimuksen yhdistyksen Humanitas Seuran. Ekman kertoo *Näkymättömän temppelin rakentajissa*, että:

---

²⁴⁰ Ekman 2004b, s. 126.

²⁴¹ Ekman 2004b, s. 126.

²⁴² Sisto 1988, s. 104.

²⁴³ Sisto 1988, s. 101.

²⁴⁴ Ekman 2004b, s. 127–128.

²⁴⁵ Sisto 1988, s. 107.

²⁴⁶ Ekman 2004b, s. 138.

Kun vapaamuuraritoiminnan käytännön puitteet oli saatu toimiviksi, oli ryhdyttävä vahvistamaan vapaamuurariuden aatteellista puolta veljeskunnan piirissä. Vapaamuuraritutkijain kerhon perustava kokous pidettiin 20. helmikuuta 1951; yhdistyksen nimeksi hyväksyttiin Humanitas Seura – Sällskapet Humanitas ja sen työkentäksi määriteltiin vapaamuurarihistorian ja vapaamuurariuden aatesisällön tutkiminen, koti ja ulkomaisen vapaamuuraritoiminnan seuraaminen sekä vapaamuurarillisen opetustyön harjoittaminen.²⁴⁷

Ekmanin mainitsema vapaamuurarillisen aatteellisen puolen vahvistaminen voidaan nähdä historiakuvan luomisen kannalta oleelliseksi. Kosti Sisto kertoo tutkimusloosi Minervan 30-vuotis historiikissa, että "systemaattista tutkimustyötä ei kuitenkaan saatu aikaan, sillä seuran toiminta jakautui moneen muuhunkin vapaamuurarilliseen kohteeseen". Siston mukaan "kehittyneeseen tilanteeseen eivät tutkimustyötä kaivanneet veljet olleet tyytyväisiä. Niinpä eräät Humanitas Seuran jäsenet tekivät v. 1955 aloitteen varsinaisen tutkijain loosin perustamiseksi".²⁴⁸ Tämä tutkijainloosi tuli lopulta kantamaan nimeä V. ja O.M. Tutkijaloosi Minerva 27, jonka merkitys vapaamuurarillisessa historiakuvan rakentamisessa on ollut 1960-luvulta alkaen keskeinen. Minerva sai peruskirjansa 8.5.1962 ja sen nimi muuttui vuonna 1968 Tutkimusloosi Minerva Nro 27:ksi.

1950-luvulla syntyi toinen vapaamuurarillisen historiakuvan rakentumisen kannalta oleellinen laitos. Eero Ekman toteaa, että "vuosi 1955 merkitsi käännekohtaa maamme vapaamuurarillisessa tiedotustoiminnassa. Silloin nimittäin ilmestyi Risto Enarvin toimittamana *Koilliskulma*-lehden näytenumero". Ekman kertoo Enarvin perustelleen lehden tarpeellisuutta pääkirjoituksessa toteamalla, että lehteä tarvitaan "yhdyssiteeksi eri puolilla maata asuviin veljiin", sekä "yhdyssiteeksi niihin, joiden ikä ja terveys eivät enää salli kokouksiin osallistumista".²⁴⁹

1960-luvulla vapaamuurarijärjestö ylsi Ekmanin sanoin "siihenastisen historiansa hienoimpiin saavutuksiin". Edellisellä Ekman viittaa kasvun jatkumiseen koko 1960-luvun ajan. Kahdentuhannen jäsenen raja ylitettiin vuonna 1968. Jäsenmäärä kaksinkertaistuikin jo 1960-luvun alussa verrattuna 1950-lukuun. Kaiken lisäksi 1960-luvun lopulla taloudellinen tilanne alkoi helpottua, kun "asianmukaiset loositilat ja niiden rahoitusjärjestelytkin oli saatu kuntoon".²⁵⁰ 1960-luvun muurarihistorian keskeisiä tapahtumia ovat muun muassa jo edellä mainittu Tutkimusloosi

---

²⁴⁷ Ekman 2004b, s. 139.

²⁴⁸ Sisto 1992b, s. 3.

²⁴⁹ Ekman 2004b, s. 139.

²⁵⁰ Ekman 2004b, s. 148.

Minervan perustaminen, Suurloosin museon avaaminen vuosikymmenen lopulla sekä Sompalan seminaaritoiminnan käynnistyminen. Eräs merkittävä ilmiö 1960-luvun vapaamuuraritoiminnassa oli lisääntynyt yhteydenpito ulkomaisten veljien kanssa. Ekman toteaa 1960-luvun olleen "massaturismin läpimurron vuosikymmen". Ekmanin mukaan "tällä oli tärkeä merkitys myös vapaamuurarijärjestöjen kansainvälisten kontaktien hoidossa sekä yksittäisten vapaamuurariveljien kokemusten lisääjänä".²⁵¹ Erityisesti "yhteydenpito amerikkalaisiin vapaamuurariveljiin oli koko 1960-luvun varsin vilkasta". Huomautettakoon vielä, että "vierailut ruotsalaisen järjestelmän mukaan Suomessa toimiviin looseihin olivat 1960-luvun alkuun saakka jääneet varsin vähälle". Ekman kuitenkin toteaa, että "suhteet kummankin veljesjärjestön välillä olivat jo edellisen vuosikymmenen alusta lähtien olleet asialliset".²⁵²

1970-luku jatkui vapaamuurarijärjestön kasvun merkeissä. Ekman kertoo, että "vuoden 1975 alussa oli looseissa yhteensä 2964 muurariveljeä, mikä merkitsi 781 veljen lisäystä vuodesta 1969".²⁵³ Muita merkittäviä tapahtumia olivat Suomi loosi N:o 1:n 50-vuotisjuhla 1972 sekä Suomen suurloosin 50-vuotisjuhla 1974. Vuosikymmenen loppupuolella 1978 alkoi historiakuvan kannalta merkittävä "erityisesti vasemmiston lehdistössä järjestöä kohtaan suunnattu parjauskampanja".²⁵⁴ Tätä "parjauskampanjaa" sekä 1980-luvulla muurariutta kohdannutta negatiivista julkisuutta käsitellään seuraavassa luvussa.

Voidaan todeta, että vapaamuuraritoiminnan uudelleen käynnistämisen jälkeinen aika 1970-luvun loppuun saakka, on historiakuvan kannalta merkittävän kasvun aikaa. Vasta 1970-luvun lopulla kerääntyvät tummat pilvet järjestön ylle. Muutoin ajanjakso 1945–1980 on pääosin paikallisloosien historiaa.

3.2. VAINOTUT

Lukuisat vapaamuuraritutkijat ovat käsitelleet teksteissään kirkon, kansan ja viranomaisten suhtautumista järjestöön. Pelkästään Suomesta materiaalia riitti kokonaisen väitöskirjan aineistoksi. Reijo Ahtokarin väitöskirja *Salat ja valat: Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756-1996* kuvaa erinomaisella tavalla kuinka merkittäväksi vapaamuurarit ovat

---

²⁵¹ Ekman 2004b, s. 151.

²⁵² Ekman 2004b, s. 155.

²⁵³ Ekman 2004b, s. 169.

²⁵⁴ Tupala 2004, s. 176.

oman julkisuuskuvansa ja yhteiskuntasuhteensa kokeneet. On ymmärrettävää, että vapaamuurarit kokevat julkisuuskuvansa merkittäväksi. Onhan vapaamuurarius oman luonnehdintansa mukaan yhteiskuntaan sekä vallitsevaan yhteiskuntajärjestykseen kiinnittyvää ja sen toimintoja tukevaa.²⁵⁵ Tämä käy ilmi muun muassa vapaamuurarillisen historiankirjoituksen tavassa kuvata järjestöä yhteiskunnalle hyödyllisenä ja valtarakenteita kunnioittavana.

Historiakuvan kannalta suhde yhteiskuntaan on merkittävä. Yhteisöille, kuten yksilöillekin, muiden käsitys itsestä on merkittävässä osassa identiteetin luomisen prosessia. Vapaamuurarien käsitys ulkopuolisten mielipiteistä sekä mielikuvista suhteessa vapaamuurariuteen on tärkeä historiakuvan rakennusaine. Tämä käsitys vaikuttaa olennaisesti historiakuvan sävyyn. Näin syntyy osa vapaamuurarillisen historian tulkinnan kehystä. Vapaamuurariuden yhteiskunnallinen asema määrittää osaltaan järjestön toimia sekä niistä tehtäviä tulkintoja. Tämä on johtanut siihen, että ulkopuolisten käsitykseen on myös pyritty aktiivisesti vaikuttamaan. Esimerkiksi Reijo Ahtokari on todennut vapaamuurarilehdistä, että "suomalaisten vapaamuurarilehtien yleispyrkimyksenä on ollut edistää vapaamuurariutta".²⁵⁶ Näin ollen seuraavaksi tarkastellaan vapaamuurariuden historiallisen ilmenemisen kannalta oleellisia suhteita ympäröivään yhteiskuntaan sekä kartoitetaan vapaamuurarillisen historiakuvan sävyä.

3.2.1. PALJASTUSKIRJOITUKSET

Vapaamuurariuden ja ulkopuolisen eli profaanin maailman suhde on ollut monimutkainen heti järjestön varhaisista vaiheista alkaen. Pertti Jotuni on vuonna 1982 pohtinut vapaamuurariuteen kohdistuvaa julkisuuden painetta, jonka voidaan katsoa koventuneen Hymy-lehden vuonna 1978 julkaisemien nimelistojen jälkeen.²⁵⁷ Jotunin mukaan julkisuuden paine ei ole uutta, vaan sen varhaisempana muotona voidaan hänen mukaansa pitää jo 1700-luvulla tapahtuneita paljastuskirjojen julkaisuja. Näistä paljastuskirjoista merkittävimmät ovat Jotunin mukaan 1730 ilmestynyt Samuel Pritchardin *Masonry Dissected* ja 1760 ilmestynyt *Three Distinct Knocks*.²⁵⁸

Edellä mainituista kahdesta teoksesta erityisesti *Masonry Dissected* on saavuttanut merkittävän aseman muurarillisessa historiakuvassa. Pritchardin teos on merkittävä siksi, että

---

²⁵⁵ Enarvi 1974, s. 13.

²⁵⁶ Ahtokari 2000, s. 18.

²⁵⁷ Vapaamuurariuden julkisuuskuvan kasvavasta paineesta lehdistössä ks. Ahtokari 2000, s. 255-273.

²⁵⁸ Jotuni 1982c, s. 49-50.

vapaamuurarillisessa historiakuvassa teoksella voidaan nähdä kaksi oleellista roolia. Ensiksi teos on malliesimerkki paljastuskirjoituksesta, jonka tehtävänä on ollut koko järjestön vahingoittaminen. Toiseksi teos on nähty osoituksena vapaamuurariuden vahvuudesta ja siitä, että järjestöä vahingoittamaan pyrkineet ovat epäonnistuneet. Pritchardin teosta on nimittäin sanottu ostetun lähinnä vapaamuurarien itsensä toimesta siksi, että kuvaukseltaan ilmeisen tarkkaa kirjaa käytettiin ajan looseissa rituaalin opiskeluun. Paljastuskirja saavutti näin ollen aivan erilaisen tuloksen kuin tekijä oli kaavaillut.²⁵⁹ Olli Kiiskilä tiivistää Pritchardin kirjoituksen vaikutukset seuraavasti:

Vaikka Samuel Prichard oli tarkoittanut kirjansa pahansuovaksi paljastukseksi tuottamaan vahinkoa vapaamuurariudelle ja ehkä myös sen ohessa taloudellista hyötyä hänelle itselleen, Masonry Dissected kuitenkin vahingonteon sijasta vaikutti myönteisellä tavalla englantilaiseen ja osin eurooppalaiseenkin muurariuteen selkeyttämällä ja yhdenmukaistamalla työtä looseissa sekä tuomalla rituaaliin uutta ulottuvuutta. [...] Näin tekijä on tahtomattaan tullut merkittävällä tavalla edistäneeksi sen veljeskunnan toimintaa, jonka hän sanoi olevan kaikista ihmisyyttä vastaan tehtävistä petoksista hulluin.²⁶⁰

Vastaavaa näkemystä edustaa myös Risto Härmän kirjoitus, jonka mukaan "kaikesta paljastamisesta huolimatta, jota on kestänyt jo kaksisataa vuotta, vapaamuurarius edistyy koko maailmassa vetäen puoleensa hyväätarkoittavia, terveen arvostelukyvyn omaavia miehiä".²⁶¹ Pritchardin teoksen merkityksestä kertoo myös se, että teos on julkaistu Suomessakin kokonaisuudessaan vuonna 1992, vuosikirjassa *Annales Minervae 11*.

Heikki Oinonen on kirjoittanut merkittävästä paljastuskirjailijasta Gabriel Jorgand-Pagèsista (1853–1907), joka tunnettiin paremmin salanimellä Leo Taxil. Oinosen mukaan Taxil oli alkujaan jesuiittojen kasvatti, mutta omaksui "jyrkän uskonnonvastaisen kannan". Aikuisiällä Taxil kirjoitti roomalaiskatolisen uskon vastaisia kirjoituksia ja hän liittyi vapaamuurareihin vuonna 1881. Taxil kuitenkin erotettiin "pian tämän jälkeen, koska hänen loosinsa veljet pitivät hänen uskonnonvastaista toimintaansa liian räikeänä". Oinonen jatkaa kertomalla, että "kostona Taxil käänsi kirjoittelunsa vapaamuurareita vastaan onnistuen tässä niin hyvin, että sai paavi Leo XIII:lta yksityisen audienssin v. 1887". Oinonen katsoo, että Taxilin toiminnan huipentuma oli hänen julkaisemansa puhe, jota Taxil väitti kansainvälisen vapaamuurariuden korkeimman johtajan pitämäksi.²⁶² Oinonen lainaa mainittua puhetta seuraavasti:

---

²⁵⁹ Antila 1983, s. 35; Jotuni 1982c, s. 50; Kiiskilä 1992, s. 197–198.

²⁶⁰ Kiiskilä 1992, s. 197–198.

²⁶¹ Härmä 1985, s. 39.

²⁶² Oinonen 2002, s. 71.

Se mitä meidän tulee sanoa laumalle on, että me kunnioitamme Jumalaa, mutta onko se Jumala, jota kunnioitetaan ilman taikauskoa. Teille sovereign Inspector Generalit (Suurpääatarkastajat) sanomme tämän ja te voitte toistaa sen 30.-, 31.- ja 32. asteen veljille, muurarillisen uskon pitäisi olla teillä kaikilla korkeiden asteiden perehtyneillä Luciferin doktriinin puhtauden ylläpito. Jos Lucifer ei olisi jumala, panettelisiko Adonai (=kristittyjen Jumala), jonka tarpeet todistavat hänen julmuuteensa, petollisuutensa, ihmisvihansa, barbarisminsa ja vihamielisyytensä tiedettä kohtaan. Kyllä, Lucifer on jumala ja siitä seuraa, että Adonai on myös jumala. Ikuisten lakien mukaan ei voi olla valoa ilman varjoa, kauneutta ilman rumuutta, valkeaa ilman mustaa. Absoluuttisesti voi olla vain kaksi jumalaa. Pimeys on tarpeellinen valon taustana. Siten satanismin doktriini on harhaoppisuus, oikea ja puhdas filosofinen uskonto Luciferista Adonain vastaisena, valon ja hyvän jumala kamppailee inhimillisyyden puolesta Adonaita pimeyden ja pahan jumalaa vastaan.²⁶³

Oinonen perustelee koko puheen lainaamista sillä, että "se tulee Internetissä totuudeksi väitettynä vastaan kymmeniä kertoja".²⁶⁴ Onkin merkittävää huomata, että vapaamuurareille ja heidän historiakuvalleen on oleellista toistaa esitettyjä syytöksiä yhä uudelleen. Tämän voidaan nähdä vahvistavan ja ylläpitävän omaksuttua historiakuva, mutta myös kouluttavan veljiä vastaamaan mainittuihin syytöksiin.

Ahtokari on alunperin Fraternitas-lehdessä julkaistussa artikkelissaan kirjoittanut S. Niluksen nimellä tunnetusta antimuurarista, jonka nimiin juutalaisvihamielinen ja muurarivastainen *Siionin viisaitten pöytäkirjat* on laitettu. Myöhemmin on paljastunut, että ilmeisesti Sergei Nilus -niminen lakimies ja kreikkalaiskatolinen munkki oli plagioinut ranskalaisen Maurice Jylyn tekstiä *Machiavellin ja Montesquieun keskusteluja helvetissä* ja lisännyt siihen myös omia näkemyksiään. Tuloksena oli vuonna 1905 Venäjällä ilmestynyt antisemiittinen teos *Suuri asia pienessä asiassa*, joka myöhemmin sai nimen *Siionin viisaitten pöytäkirjat*. Teoksen merkitys vapaamuurareiden kannalta on sen sisältämässä väitteissä vapaamuurariudesta maailmanvaltaa tavoittelevien juutalaisten tehokkaimpana aseena.²⁶⁵ Ahtokari kirjoittaa:

Siionin viisaitten Pöytäkirjat levisi kuin kulovalkea ympäri maailman. Se käännettiin monille kielille ja siitä julkaistiin lyhennelmiä ja sitä lainattiin maailman lehdistössä. The British Museumin kirjastossa on

---

²⁶³ Oinonen 2002, s. 71–72.

²⁶⁴ Oinonen 2002, s. 72.

²⁶⁵ Ahtokari 2010, Siionin viisaitten pöytäkirjat.

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 19.1.2012.

28 erilaista Siionin Viisaitten Pöytäkirjojen versiota kaikilta maailman kulmilta yksinomaan vuodelta 1930. On luonnollista, että nopeaa vauhtia orastavalle natsismille ja fasismille Siionin Viisaitten Pöytäkirjoista tuli paras mahdollinen lyömäase juutalaisia ja vapaamuurareita vastaan. Hitler, Mussolini ja Franco eivät parempaa asetta ehkä olisi voineet löytääkään.²⁶⁶

Ahtokarin kirjoituksessa on oleellista huomata, että *Siionin viisaiden pöytäkirja* liitetään fasismiin sen eri muodoissa. Varsinaiseen laajempaan ilmiöön eli eurooppalaiseen antisemitismiin ei kirjoituksissa juurikaan viitata. Mielenkiintoisesti vapaamuurarius joutuu jälleen uhrin asemaan. Ahtokari toteaaakin, että huolimatta jesuiittaisä Pierre Charlesin vastakirjoituksesta "viha juutalaisia ja vapaamuurareita vastaan oli kuitenkin niin Saksassa, Italiassa kuin Espanjassakin jo ilmiliekeissä eikä mikään selittely voinut sitä sammuttaa. Sen vapaamuurareille aiheuttamat hirvittävät vahingot ovat tiedossamme".²⁶⁷

Näyttää siltä, että vapaamuurarillisessa historiakuvassa riittää tilaa vastustajille ja että heitä muistellaan varsin monessa yhteydessä. Tämä vastustajien sekä vastusten muisteleminen voidaan nähdä osana historiakuvan rakentamista. Vapaamuurareille on ilmeisen tärkeää muistaa vanhat vastukset, sillä vihollisista muistuttaminen paitsi luo yhtenäisyyttä, myös rakentaa kuvaa väärinkohdellusta järjestöstä. Samalla viholliskuvat voivat toimia kuvana siitä mitä muurari ei ole. Toisin sanoen viholliskuvilla voidaan nähdä myös identiteettiä rakentava opettavainen tehtävä.

3.2.2. SUHDE KRISTINUSKOON SEKÄ VALTAKIRKKOIHIN

Vapaamuurariuden suhde kristinuskoon on mielenkiintoinen eikä aina suoraan ilmaistu. Uskonnosta ja vapaamuurarijärjestöstä on tehty tutkimusta vapaamuurarien parissa jonkin verran. Suoranaisesti historiallisia tutkimuksia kristinuskon liitoksista järjestöön ei lähdeaineistossa ole montaakaan. Sen sijaan suhdetta kristillisiin kirkkoihin on puitu lukuisissa tutkielmissa. Jotta vapaamuurariuden ja valtakirkkojen suhde sekä historiakuvan uskontoon liittyvät osat tulisivat ymmärrettäviksi, on aluksi tarkasteltava vapaan ja oikeutetun muurariuden suhdetta kristinuskoon opillisella tasolla.

---

²⁶⁶ Ahtokari 2010, Siionin viisaitten pöytäkirjat.

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 19.1.2012.

²⁶⁷ Ahtokari 2010, Siionin viisaitten pöytäkirjat.

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 19.1.2012. Siionin viisaiden pöytäkirjoista ja antisemitismistä esittää yhteneviä näkemyksiä myös Lumme 2004, s. 63.

Vapaamuurari Aulis Levä mainitsee kunnianarvoisan mestarin puheessa vuodelta 1996, "että vapaamuurarius ei ole uskonto eikä uskonnon korvike. Istunto ei ole myöskään jumalanpalvelus, eikä istuntoihin osallistuminen tuo ketään veljeä lähemmäksi Jumalaa tai iankaikkisuutta, ellei ajan vääjäämätöntä kulumista oteta huomioon".²⁶⁸ Toisaalta myöhemmin Levä toteaa, että "VM-rituaali ja sen opetukset perustuvat sanallisesti ja sisällöllisesti raamattupohjaiseen jumaluskoon".²⁶⁹

Vapaamuurarit ovat toistuvasti painottaneet sitä, että vapaamuurarius ei ole uskonto.²⁷⁰ Vapaamuurariudella on kuitenkin uskonnollinen pohja, joka käy ilmi tarkasteltaessa vapaamuurariuden kolmea ryhmää. Nämä ryhmät ovat Ahtokarin mukaan niin sanottu sininen eli universaali vapaamuurarius (Craft), kristillinen vapaamuurarius sekä tunnustukseton vapaamuurarius. Näistä ensin mainittu eli sininen vapaamuurarius "edellyttää pyrkijältä uskoa yhden Korkeimman Voiman (käytetään myös nimityksiä Jumala, Luoja, Ylin Olevainen, Maailmankaikkeuden Korkein Arkkitehti) olemassaoloon ja uskoa iankaikkiseen elämään". Kristillinen vapaamuurarius taas vaatii jäseniään tunnustamaan Kolmiyhteisen Jumalan, Jeesuksen sovintokuoleman ja iankaikkisen elämän ja kaiken muun mitä kristillinen uskontunnustus edellyttää. Tunnustukseton vapaamuurarius taas ei kuulu osaksi vapaata ja oikeutettua muurariutta, eikä Suomen suurloosi tai mikään sen tunnustama suurloosi ole missään suhteissa tunnustuksettoman vapaamuurariuden kanssa.²⁷¹

Kuten edellä mainittiin, niin huolimatta vapaamuurariuden uskonnollisesta perustasta, sekä vapaamuurariuden korkeampien asteiden kristillisestä pohjasta, ei vapaamuurarillisten tutkimusten joukkoon ole mahtunut juurikaan uskontoa käsittelevää tutkimusta. Tämä johtunee siitä, että niin sanottu sininen muurarius pitää sisällään vaatimuksen uskosta, mutta ei selkeästi kristillisestä uskosta. Lisäksi on otettava huomioon se, että vapaamuurarillinen pyrkimys veljeyteen ja sovun säilyttämiseen vaikuttanee siihen, että vapaamuurarit välttelevät uskonasioiden esiin tuomista sisäisessä keskustelussaan. Tämän puolesta puhuu se, että tämän tutkimuksen lähdemateriaaleissa uskontoa käsiteltiin lähinnä kirkkojen kautta.

Suhdetta roomalaiskatoliseen kirkkoon on muurarillisessa historiantutkimuksessa puitu laajasti. Aihe nousee toistuvasti esiin, ja jo vuonna 1968 Uno Dahl käsitteli vapaamuurariuden ja katolisten kirkkokuntien suhdetta. Uno Dahl toteaa artikkelissaan paljon puhuvasti, että "mehän tiedämme,

---

²⁶⁸ Levä 1997, s. 22.

²⁶⁹ Levä 1997, s. 22.

²⁷⁰ Ahtokari 2000, s. 25, 58–59.

²⁷¹ Ahtokari 2000, s. 57.

että paavit ovat antaneet yhteensä lähes 20 bullaa ja encyclicaa vapaamuurareita vastaan". Dahl tarkentaa toteamustaan kertomalla, että "ensimmäisen tällaisen bullan antoi paavi Clemens XII jo v. 1738 (in eminenti apostolatus specula), jossa katolisilta kiellettiin yhteys uskonnollisiin lahkoihin. Vapaamuurariuden sanottiin olevan valtiolle vaarallinen, ja siihen kuuluminen kiellettiin kuolemanrangaistuksen uhalla".²⁷² Dahl jatkaa vielä seuraavalla tavalla:

Viimeiset tällaiset kiellot antoi Paavi Leo XIII, nimittäin v. 1884 encyclican Humanum genus, v. 1892 epistolan Inimica vis, v. 1894 encyclican Praeclara gratulationis sekä v. 1896 breven Annum ingressi. Näissä tuomittiin vapaamuurarius paholaisen aikaansaannoksena ja kehoitettiin piispoja mm. hävittämään tämä siivoton rutto. Mutta vielä vv. 1925 ja 1929 Paavi Pius XI antoi julistuksen mm. kirkon maallistumista vastaan lausuen vapaamuurariudessa olevan helvetin voimaa.²⁷³

Dahl siteeraa vielä yksityiskohtaisemmin katolisen kirkon omaa lakikirjaa, mutta siirtyy sitten lähemmäksi omaa aikaansa ja vapaamuurariuden sekä kirkon sen hetkistä suhdetta. Dahl kuvaa toiveikkaasti vuoden 1965 II ekumeenista kirkolliskokousta:

Vatikaanin 5.11.1965 päättyneessä II ekumeenisessa kirkolliskokouksessa Roomassa näet käsiteltiin katolisen lakikirjan uudistusesityksiä. Ne eivät tosin vielä johtaneet näkyviin tuloksiin, mutta siellä oli kuitenkin roomalaiskatolisen kirkon piiriin ilmennyt uutta, vapaamielisempää henkeä, joka jäi kytemään ja kypsymään edelleen; tulokset tulevat ilmeisesti aikanaan näkyviin tämän uudistustyön yhteydessä. Odotettiin, että mainitussa kirkolliskokouksessa, jossa oli huomioitsijoina saapuvilla edustajia toisistakin kirkkokunnista, olisi ainakin lievennetty vapaamuurareita koskevia kieltoja, mutta näin ei ainakaan vielä virallisesti tapahtunut.²⁷⁴

Tekstistä voidaan lukea toive yhteistyöstä ja kirkon linjan muuttumisesta. Suomalaisille vapaamuurareille vaikuttaa hieman yllättäen olevan varsin merkittävää se, kuinka katolinen kirkko järjestöön suhtautuu. Täytyy nimittäin muistaa, että Suomessa katolisen kirkon jäsenmäärä ja vaikutus on vähäinen. Aihepiirin laajaa käsittelyä voidaan kuitenkin ymmärtää, kun muistetaan, että suuri osa kansainvälistä vapaamuurariutta toimii katolisen kirkon voimakkaasti vaikuttamilla alueilla. Esimerkiksi Coil's Masonic Encyclopedia käsittelee katolista kirkkoa laajasti otsikon Anti-Masonry (anti-muurarius) alla. Lisäksi on hyvä muistaa, että merkittävä osa suomessa tehtyä vapaamuurarillista tutkimusta on tehty kansainvälisen vapaamuuraritutkimuksen pohjalta. Voidaan

---

²⁷² Dahl 1968, s. 24.

²⁷³ Dahl 1972b, s. 24.

²⁷⁴ Dahl 1972b, s. 25.

olettaa, että osin katolilainen maa Saksa, on oman tutkimusloosinsa *Forschungsloge Quatuor Coronati* toimesta tuottanut lukuisia vapaamuurariuden ja katolisen kirkon välejä analysoivia tutkimuksia. Lisäksi Englannin yhdistyneen suurloosin alainen *Quatuor Coronati Lodge No. 2076* lienee tehnyt samoin. Näin ollen suomalainen vapaamuuraritutkimus on tältä osin sitoutunut osaksi kansainvälistä vapaamuurariuden historiakuva. Väitteen puolesta puhuu se, että katolista kirkkoa käsitelleet veljet ovat lähdeaineistoissaan nojanneet vahvasti juuri saksalaiseen tutkimukseen.²⁷⁵

Edellä esitettyyn tuo lisävaloa muun muassa Aarre Heinon artikkeli *Jesuiittajärjestöt ja vapaamuurarit*. Heinon mukaan:

Kun vapaamuurarijärjestö nykyisessä muodossaan perustettiin 1700-luvulla, se esiintyi johdonmukaisesti valistuksen, vapauden, veljeyden ja tasa-arvoisuuden kannattajana ja kaikenlaisen dogmaattisuuden vastustajana. Jesuiitat heitettiin heti taisteluun tätä uutta - kuten asia haluttiin nähdä - lahkoa vastaan. Rooman kuuria tulkitsi vapaamuurarijärjestön jonkinlaiseksi humanitääriseksi vastakirkoksi, jonka keskeisenä tehtävänä oli humaniteetin temppelin rakentaminen.²⁷⁶

Heinon artikkeli liittää valistuksen ideaalit ja katolisen kirkon vapaamuurariuden vastustamisen toisiinsa. Tämä paljastaa kenties sovittamattoman historiakuvaan liittyvän näkemyseron vapaamuurariuden ja katolisen kirkon välillä. Katolisen kirkon vastustava suhtautuminen vapaamuurariuteen voidaan nähdä peilautuvan käsitykseen valistuksesta kirkon vastavoimana. Kirkko näyttäytyy tässä yhteydessä vanhoillisena ja epäluuloisena instituutiona, joka pyrkii pitämään kiinni vallastaan. Toisin sanoen muurariuden vahva liittäminen valistukseen tarkoittaa vapaamuurariliikkeen historiankirjoituksen kannalta vastakkainasettelua katolisen kirkon kanssa.

Syitä katolisen kirkon torjuvaan asenteeseen on tutkinut Timo Setälä, joka artikkelinsa loppupäätelmissä toteaa:

Vapaamuurarijärjestön julistaminen pannaan v. 1738 oli osa paavin taistelua katolisen kirkon vallan säilyttämiseksi. Sikäli voisimme sanoa vapaamuurareiden olleen ajan onnettomien olosuhteiden uhreja. Näyttää kuitenkin myös siltä, että looseille tuotti tuolloin vaikeuksia pysyä erillään valtiollisista ja uskonnollisista valtariidoista ja vehkeilyistä.²⁷⁷

---

²⁷⁵ Ks. Setälä 1972, s. 69–70; Enkovaara 1989, s. 35; Heino 1986, s. 53 ja Koski 1992, s. 148. Poikkeuksena Uno Dahl, jonka ruotsinkielisyys lienee vaikuttanut hänen lähdeaineistoissaan hallitsevana olevaan ruotsinkieliseen aineistoon.

²⁷⁶ Heino 1986, s. 51.

²⁷⁷ Setälä 1972, s. 68.

Setälän teksti esittää vapaamuurarit pääosin "onnettomina olosuhteiden uhreina", mutta mainitsee myös loosien sotkeutuneen ajan valtapolitiikkaan. Tämä ei sinällään ole yllättävää, kun otetaan huomioon aatelisten ja muiden valtaapitävien merkittävä osuus ajan muurarien joukossa. Katolinen kirkko on kuitenkin Setälän mukaan pääasiallinen syyppä ongelmiin. Tätä kuvaa tukee myös Antti Enkovaara, jonka mukaan "1700-luvun järjestöviidakossa pyrkivät jesuiitat vaikutus ja tiedustelumielessä soluttautumaan kaikkialle, mm. eri muurarillisiin järjestöihin".²⁷⁸ Enkovaara jatkaa toteamalla, että "valistusoppien kannattajat epäilivät ja vastustivat kaikkea auktoriuutta. Tämä oli luonnollisesti 'myrkyä' ennen kaikkea katoliselle kirkolle, mikä yli vuosituhannen ajan oli valvonut opetustointia sekä valtioiden hallintoa".²⁷⁹ Vastaavasti Jaakko E. J. Koski toteaa artikkelissaan *Saksan vapaamuurariuden vaiheet* :

Paavi ja Saksan katoliset piispat ovat aina olleet ongelmallisia saksalaisille vapaamuurareille. Paavi Clemenz XI julisti vm:t pannaan bullallansa 1738, eli juuri kun ensimmäinen saksalainen loosi oli edellisenä vuonna perustettu Hampuriin. Tämän jälkeen seitsemän paavia on kironnut vm:t pannabullin ja muin kirouksin.²⁸⁰

Kosken tekstissä katolisen kirkon kohtuuttomuus vapaamuurareita kohtaan aktualisoituu kun hän toteaa, että kirkon kanta vaikuttaa koko vapaamuurarin perheeseen. Vapaamuurareille ei esimerkiksi suoriteta kirkollisia vihkimisiä, he eivät saa käydä kirkossa eivätkä vapaamuurarien lapset pääse kirkon ylläpitämiin lastentarhoihin. Ongelmallista tämä on erityisesti siksi, että Saksassa ei kirjoittajan mukaan ole kaupungin ja valtion lastentarhoja kuten Suomessa.²⁸¹ Vieläkin kohtuuttomampana katolisen kirkon suhtautuminen näyttäytyy Aarre Heinin vuonna 1986 julkaistussa artikkelissa, jossa hän toteaa, että "kuluvalle vuosikymmenellä sopua on vapaamuurareiden taholta odoteltu oikeastaan kaiken aikaa". Heino jatkaa varsin merkittävällä toteamuksella, jonka mukaan "näyttääkin siltä, että vapaamuurarit ovat olleet aina valmiita yhteyksien luomiseen, eivätkä he ole koskaan asettaneet ehtoja katoliselle kirkolle tai väheksyneet sen oppeja".²⁸² Heinin toteamus esittää vapaamuurarit sopua tavoittelevana ja väärinkohdeltuna järjestönä. Katolinen kirkko taas vaikuttaa, kuten jo edellä mainittiin, kohtuuttomalta, vanhoilliselta ja jopa pahansuovalta. Muurarillisissa kirjoituksissa on havaittavissa, jopa katkeruutta katolista kirkkoa kohtaan. Tästä hyvän esimerkin antaa Heikki Oinosen tutkielman katolista kirkkoa käsittelevän osion päätös:

---

²⁷⁸ Enkovaara 1989, s. 26.

²⁷⁹ Enkovaara 1989, s. 25.

²⁸⁰ Koski 1992, s. 144. Koski tarkoittanee paavi Klement XII:ta, sillä Klement XI kuoli jo vuonna 1721.

²⁸¹ Koski 1992, s. 144.

²⁸² Heino 1986, s. 51.

Kun otetaan huomioon edellä kuvatut paavien käsittämättömät ja perustelemattomat hyökkäykset vapaamuurariutta vastaan, on selvää, että maissa joissa roomalaiskatolisella kirkolla on tai on ollut vahva asema, eivät ne voi olla vaikeuttamatta vapaamuurarien asemaan. Tämä roomalaiskatolisen kirkon menneiden vuosisatojen kanta, jonka perussyynä on ollut pelko Vatikaanin vallan heikentymisestä vapaamuurariuden markkinoiman suvaitsevaisuuden johdosta, on vaikuttanut myös muiden kristittyjen kirkkokuntien suhtautumiseen vapaamuurareihin, ja niinpä monet Yhdysvaltojen fundamentalistien vapaamuurariuteen kohdistamat kärkevät väitteet ovat alunperin lähtöisin Pietarin istuimen haltijoilta, joilta pitäisi voida odottaa ehdotonta rehellisyyttä.²⁸³

Oinosen tekstistä on luettavissa vahva identifioituminen uhrin asemaan. Katolinen kirkko ja eritoten paavit nähdään epärehellisinä ja valta-asemaansa pelokkaasti tarraavina. Tutkielmansa loppupuolella Oinonen hyökkää katolista kirkkoa vastaan vielä uudelleen. Hän kertoo erityisesti Yhdysvaltojen mormonien, kveekarien ja Jehovan todistajien esittävän vapaamuurarit "vihollisinaan ja monesti Saatanan palvelijoina". Tämä on Oinosen mukaan pitkälti katolisen kirkon syytä, sillä "roomalaiskatolisella kirkolla on nykyisinkin vahva asema Yhdysvalloissa, joten taustalla piilee paavien vuosisataisen aivopesun ainakin alitajuista vaikutusta". Oinonen jatkaa vielä toteamalla, että "ovathan monet käsittämättömmistä syytteistä kuten vaikkapa vapaamuurarien kommunisteiksi syyttäminen alkuisin paavien pannoista".²⁸⁴

Suhde luterilaiseen kirkkoon on myös suomalaisen vapaamuurarillisen tutkimuksen suuria kiinnostuksen kohteita. Tätä kiinnostusta voidaan vuosisadan alun osalta selittää papiston ja luterilaisen kirkon merkityksellä vapaamuurarien edustaman yhteiskuntaluokan kannalta. Historiantutkija Kari Mäkisen mukaan 1920-luvulla Suomessa "sitä henkeä ja niitä arvoja, joiden nimissä maata pyrittiin rakentamaan, muovasi ensi sijassa kansalaissodan voittaneen puolen ajattelu".²⁸⁵ Mäkinen jatkaa toteamalla, että "tässä tilanteessa valkoista Suomea edustavat piirit näkivät kirkon varsin myönteisessä valossa. Kirkon yleistä arvostusta oli nostanut ajankohdan yleiseurooppalainen antipositivistinen, uskonnolle suojeleminen".²⁸⁶ Papiston kansalaissodan aikana valkoisille osoittama tuki suuntasi porvaristoa uskomaan siihen, että kirkko toimisi yhdistävänä tekijänä sekä voimana kovia kokeneelle kansalle. Mäkinen huomauttaa, että "voimakkainta kirkolle annettu tuki oli kokoomuspuolueen piirissä".²⁸⁷ Papiston linjaus

---

²⁸³ Oinonen 2002, s. 82.

²⁸⁴ Oinonen 2002, s. 84.

²⁸⁵ Mäkinen 1989, s. 51.

²⁸⁶ Mäkinen 1989, s. 52.

²⁸⁷ Mäkinen 1989, s. 52.

kielikysymyksessäkin oli yhtenevä suomenkielisen vapaamuurariuden kanssa, sillä kuten Mäkinen toteaa, oli papisto 1800-luvun puolivälin jälkeen suureksi osaksi samaistunut fennomaaneihin.²⁸⁸

Unto Tupalan mukaan tiettävästi ensimmäinen luterilaiselta kirkolta vaadittu kannanotto suhteessa vapaamuurariuteen on jo vuodelta 1769. Tupala lainaa Porvoon tuomikapitulin anomusta valtiopäivien pappissäädylle teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat*. Tupala kertoo, että Porvoon tuomiokapituli "pyytää alamaisimmin kiinnittämään valtiopäivien pappissäädyn huomion vapaamuurariuteen, tähän salaperäiseen järjestöön, joka on saanut jalansijaa Suomessa, jossa osa papistoa on liittynyt järjestöön".²⁸⁹ Tämän jälkeen Tupala siirtyy käsittelemään 1930-luvun tapahtumia ja luterilaisen kirkon suhtautumista ajan tapahtumiin. 1930-luvun tapahtumista on kirjoittanut Tupalaa laajemmin Uno Dahl.

Vapaamuurarillisen historiankirjoituksen valossa vaikuttaa siltä, että 1930-luvulla luterilaisen kirkon piirissä heräsi huoli vapaamuurariuden ja kirkon suhteesta. Uno Dahl kirjoittaa Viipurin hiippakunnan vuonna 1932 pitämästä lakimääräisestä synodaalikokouksesta (pappeinkokous), jossa Haminan rovastikunta ehdotti keskustelukysymykseksi papin jäsenyyden salaseuroissa. Dahl lainaa tekstissään kysymyksen alustanutta Hannu Haahtia, joka kirjoittajan mukaan esitti toimenpiteitä kirkkolain muuttamiseksi niin, että tehtäisiin säännös joka estäisi pappeja kuulumasta salaseuroihin erottamisen uhalla.²⁹⁰ Dahlin mukaan:

Alustuksessaan Haahti kertoi mm. että vapaamuurarijärjestön jäsenen tuli kauhealla valalla sitoutua henkensä menettämisen uhalla olemaan ilmaisematta mitään järjestöä koskevia asioita, mutta sitä vastoin esimiehillensä ilmoittamaan salaisimmatkin tietonsa sekä ehdottomasti tottelemaan esimiehiään kaikessa. Kun nämä olivat tuntemattomia ja ylimmät kokonaan ulkomaalaisia, eräiden tietojen mukaan pääasiassa juutalaisia, ymmärtää itsestään miten suuria vaaroja maalle ja kansalle saattaa koitua tällaisen järjestön kautta, johon pappi ei voi eikä saata kuulua ollakseen kuuliainen vain jumalalle, omalletunnolleen ja maan laeille.²⁹¹

Esitys meni pappeinkokouksessa läpi lähes yksimielisesti, ja siirtyi yhdennelletoista yleiselle kirkolliskokoukselle vuodelle 1933, jossa asia päätettiin lähettää valmistusvaliokuntaan.

---

²⁸⁸ Mäkinen 1989, s. 35.

²⁸⁹ Tupala 2004, s. 192.

²⁹⁰ Dahl 1968, s. 43. Samasta aiheesta kirjoittaa myös Kosti Sisto *Acta Minervaen* numerossa VII, joka käsittää kokonaisuudessaan Siston magnum opuksen *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta*. Sisto lainaa teoksessaan sanataarkasti Dahlia. Ks. myös Marvia 2004a, s. 78–80; Tupala 2004, s. 192.

²⁹¹ Dahl 1968, s. 43.

Kirkolliskokous kuitenkin "päättyi siihen, että ei näyttänyt olevan riittävää perustetta ehdotuksessa tarkoitettun kiellon säätämiseen – ja katsoi ettei ko. ehdotus antanut aihetta enempiin toimenpiteisiin".²⁹² Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että jäi kunkin papin omaan harkintaan kuuluako vapaamuurareihin vai ei. Einari Marvia kertoo, että "kirkon toimenpiteet vapaamuurariutta vastaan 1930-luvun alussa tuntuvat kovin liioitelluilta. Järjestöön kuului ennen sotia vain yksi pappisveli, vuonna 1924 asteensa Suomi loosissa saanut rovasti Väinö Forsman, ja hänkin erosi veljeskunnasta 1933; Dahl olettaa, että kirkolliskokouksen päätöksestä huolimatta papiston taholta oli asiassa esiintynyt 'melko voimakasta' painostusta"²⁹³

Luterilaisen kirkon suhtautumiseen palataan uudelleen 1980-luvulla, kun vapaamuurarius nousee uudelleen negatiivisesti otsikoihin. Kosti Siston mukaan 1981 paljastunut italialaisen P2 loosin skandaali nostatti maailmanlaajuisen kohun.²⁹⁴ Suomessa vapaamuurarit pyrkivät korjaamaan tilannetta. Siston mukaan "eräänä tärkeänä toimenpiteenä nähtiin oikean informaation antaminen lehdistölle. Toiseksi oli saatava asiat kuntoon kirkon ja puolustusvoimien kanssa, sillä joukossamme oli useita pappeja ja suuri joukko puolustusvoimissamme palvelevia upseereita, jotka joutuivat aiheettomasti kärsimään vallitsevasta tilanteesta".²⁹⁵ Tilannetta kirkon kanssa ryhdyttiin korjaamaan perustamalla neuvottelukunta, jossa käytyjen keskustelujen sekä vapaamuurarien luovuttamien aineistojen pohjalta teologian tohtori Harri Heino laati tutkimuksen. Heino tutkimuksen pääkohtia on esitelty muun muassa Siston ja Tupalan teksteissä. Lisäksi Reijo Ahtokari on käyttänyt väitöskirjassaan *Salat ja valat* runsaasti tilaa Heino tutkimuksen esittelyyn sekä analysointiin. Sisto toteaa Heino "ryhtyneen tarmokkaasti työhön ja kesäkuun 11. päivänä 1986 julkistettiin tutkimuksen tulos".²⁹⁶ Tulos oli vapaamuurariuden kannalta myönteinen, sillä kuten Unto Tupala toteaa, "tutkimus päättyi siihen, että vapaamuurarius ei ole uskonto eikä uskonnon korvike. Suomalainen vapaamuurarius on eettinen ja yleisuskonnollinen veljestö, eikä se esitä mitään systemaattisesti analysoitavaa kristinuskon tulkintaa sen enempää kuin jumalyhteyteen johtavaa pelastusjärjestystäkään".²⁹⁷ Sisto summaa Heino tutkimuksen merkityksen kertomalla, että "tämä asiallinen ja puolueeton tutkimustyö rauhoitti melkoisesti tilannetta, joskin tri Harri Heino joutui itse vuorostaan kollegojensa kanssa kiusallisiin ja turhiin lehti- ym. väittelyihin".²⁹⁸

---

²⁹² Dahl 1968, s. 45.

²⁹³ Marvia 2004a, s. 80. Myös Marvia nojaa vahvasti Dahlin tutkimukseen vuodelta 1968.

²⁹⁴ Sisto 1988, s. 117. P2-loosi kytkettiin lukuisiin rikoksiin ja siihen kuului monia yhteiskunnallisesti merkittäviä henkilöitä.

²⁹⁵ Sisto 1988, s. 118–119.

²⁹⁶ Sisto 1988, s. 119.

²⁹⁷ Tupala 2004, s. 193.

²⁹⁸ Sisto 1988, s. 119.

Edellä esitetty osoittaa kuinka vapaamuurarillisessa historiakuvassa luterilaisen kirkon toiminta 1930-luvulla näyttäytyy liioiteltuna ja kohtuuttomana. Luterilaisen kirkon "painostus" voidaan myös nähdä Suomen vapaamuurarien historiakuvassa eräänlaisena karaisevana ja vahvistavana kokemuksena sekä merkittävänä osana myöhemmin käsiteltäviä 1930-luvun vaikeita vuosia. Seuraavaksi on syytä tarkastella vapaamuurariuden ja maamme toisen merkittävän kirkon suhdetta.

Suhde ortodoksikirkkoon on myös omalla tavallaan ongelmallinen. Aihetta on käsitelty varsin niukasti, mutta vuodelta 1972 löytyy jo edellä siteerattu Uno Dahlin kirjoitus *Katolisten kirkkokuntien nykyinen suhtautuminen vapaamuurariuteen Suomessa*. Dahl muistuttaa alkuun, että ortodoksisella kirkolla ei ole mitään tunnettua ylintä johtajaa, joka vastaisi roomalaiskatolisen kirkon paavia. Hän myös huomauttaa Konstantinopolin patriarkan olevan vain ensimmäinen vertaistensa joukossa.²⁹⁹ Yhtenäisen johdon puuttumisen voidaan nähdä vaikuttaneen vapaamuurarien ja ortodoksisen kirkon suhteeseen. Tämä selvenee entisestään kun Dahl jatkaa toteamalla, että kunkin maan ortodoksiset kirkot muodostavat joko itsenäisiä kirkkokuntia, tai liittyvät jonkin toisen maan vastaavaan kirkkoon joko puoleksi itsenäisinä tai tämän alaisina. Dahlin mukaan Suomen ortodoksinen kirkko on autonominen, vaikka onkin kanonisessa suhteessa Konstantinopolin patriarkan alainen. Suomen ortodoksinen kirkkokunta muodostaakin oman arkkipiispakunnan. Dahl toteaa, että "näin ollen ortodoksisen kirkon suhtautuminen vapaamuurareihin eri maissa voi olosuhteista riippuen jonkin verran vaihdella, koska tällä kirkolla ei nykyisin ole yhteisiä vapaamuurareihin eikä salaseuroihin kohdistuvia määräyksiä, eikä sellaisia ole annettu vuosisatoihin". Dahl kuitenkin muistuttaa, että "ortodoksisella kirkolla on yleisiä kirkolliskokouksia eli ekumeenisia synodeja, joissa vahvistetaan kaikkia ortodoksisia kirkkoryhmiä koskevia ohjeita ja määräyksiä".³⁰⁰ Esiin nousee vuoden 451 Kalkedonin ekumeeninen synodi, jossa hyväksyttiin 18. kanoni, jota Dahl toteaa käytetyn myös vapaamuurareita vastaan. Dahlin saaman tiedon mukaan kanonin sanamuoto kuitenkin viittaa "lähinnä poliittisluontoisiin salaliittoihiin ja salaseuroihin, joihin ortodoksisen kirkon jäsen ei saanut kuulua".³⁰¹

Vapaamuurariuden suhteesta Suomen ortodoksiseen kirkkoon on Dahlilla selkeä näkemys. Dahl kertoo, että "nykyisin ei Suomen ortodoksinen kirkko kiellä jäsenensä liittymistä vapaamuurarijärjestöön eikä vapaamuurarin liittymistä tämän kirkkokunnan jäseneksi." Dahl päätelee ortodoksisen kirkon ilmeisesti todenneen, "että pohjoismaiset vapaamuurarijärjestöt eivät

---

²⁹⁹ Dahl 1972b, s. 22.

³⁰⁰ Dahl 1972b, s. 22–23.

³⁰¹ Dahl 1972b, s. 23.

ole poliittisluontoisia, kuten asian laita on ollut eräissä etelän maissa." Dahl kuitenkin muistuttaa, että "ortodoksisen kirkon hengellisen säädyn jäsenet ja viranhaltijat eivät saa liittyä vapaamuurarijärjestöihin, sillä silloin heidän on erottava säädystään tai virastaan. Kuitenkin voivat he silti jäädä edelleen kirkkonsa jäseniksi."³⁰²

Suhde ortodoksiseen kirkkoon vaikuttaa kuitenkin epäselvältä Dahlin tekstiä yli kymmenen vuotta myöhemmin julkaistussa Risto Härmän kirjoituksessa. Härmä kommentoi kirjoituksessaan aikaisempaa ortodoksista kirkkoa käsitellyttä esitelmää. Härmä toteaa, että "esitelmän perusteella tulee siihen käsitykseen, ettei vapaamuurariuden ja ortodoksisuuden välillä olisi mitään ristiriitaa. Tietävästi sitä kuitenkin on." Hän jatkaa vielä toteamalla, että "omassakin maassamme olemme saaneet siitä joitakin selviä esimerkkejä."³⁰³ Härmä siteeraa vielä *Quatuor Coronatin* entistä mestaria Pastori N. Barker Creyeriä, joka kertoo vuonna 1933 neljän kreikkalaisen piispan muodostaman toimikunnan esittäneen tutkimustensa tulokset Kreikan piispainkokoukselle. Piispat päättelivät, että "vapaamuurarius on mysteeriuskonto, joka on hyvin erilainen, erillinen ja vieras kristinuskolle". Piispat myös pitivät vapaamuurariutta vääränä ja antikristillisenä järjestelmänä. Tämän johdosta Ateenan arkkipiispa Chrysostom julisti, että "koska vapaamuurarius sallii myöskin juutalaisten ja muslimien osallistua, eivät ortodoksiset papit saa kuulua tähän seuraan". Lisäksi Chrysostomin kerrotaan korostaneen, että ei "ole sallittua kuulua samalla kertaa Kristuksen seurakuntaan ja etsiä pelastusta ja moraalista täydellistymistä Kristuksen ulkopuolelta". Härmä päättää kommenttinsa kysymällä kuinka esitetty suhteutuu Suomen ortodoksiseen kirkkoon ja vieläkö esitettyjen kaltaiset väitteet ovat päteviä esimerkiksi Kreikan kirkossa?³⁰⁴ Mielenkiintoista on se, että huolimatta Dahlin 1972 julkaistusta kirjoituksesta, ei vuonna 1988 ainakaan Härmällä vaikuta olleen täyttä selvyyttä ortodoksisen kirkon suhtautumisesta vapaamuurareihin. Tätä kenties selittää Dahlin edellä avaama ortodoksisen kirkon organisaatio, joka antaa alueellisille kirkkoille päätösvaltaa suhteessa vaikkapa muurarillisiin organisaatioihin.

Heikki Oinonen on kirjoittanut vuonna 2002 ilmestyneessä tutkielmassaan *Miksi tänäkin päivän kristityt näkevät vapaamuurariuden "mörkönä"* lyhyesti suhteesta ortodoksiseen kirkkoon. Oinosen mukaan:

---

³⁰² Dahl 1972b, s. 23.

³⁰³ Härmä 1989b, s. 195.

³⁰⁴ Härmä 1989b, s. 195.

Ortodoksikirkolla ei ole ollut yhteistä kantaa vapaamuurariuteen. Kannat ovat olleet piispojen tai piispainkokousten lausumia. Bostonin ja Toronton arkkipiispojen yhteisessä kannanotossa todetaan, että kirkon jäsen ei saisi olla vapaamuurari, sillä Yhdysvaltaisten vapaamuurarien kirjoitusten perusteella vapaamuurarius on pakanallinen luonnonuskonto, jolla on oma kolminaisuusoppi jumalien ollessa JAHBULON, siis JAHVE, BAAL, ja OSIRIS. Kirkon maallikkojäseniin ei useinkaan oteta tiukkaa kantaa, mutta pappi ei saisi missään tapauksessa olla vapaamuurari.³⁰⁵

Merkittävää Oinosen tekstissä on se, että ortodoksikirkko käsitellään kokonaisuudessaan edellä esitetyllä kappaleella. Kun suhteutetaan tätä Oinosen ja muiden muuraritutkijoiden katolista kirkkoa käsittelevien tekstien laajuuteen ja sävyyn, niin voidaan helposti päätellä katolisen kirkon asema vapaamuurariuden pääasiallisena vastustajana. Ortodoksikirkko ei näin ollen vaikuta esittävän kovinkaan merkittävää osaa suomalaisen vapaamuurariuden historiakuvassa.

Edellä esitetty tukee myös päätelmää siitä, että suomalainen vapaamuurarillinen historiankirjoitus on osittain vahvasti sitoutunut kansainväliseen, ja erityisesti Yhdysvaltojen ja Englannin vapaamuurarilliseen historiankirjoitukseen. Katolisen kirkon vahva vaikutus ulkomailla heijastuu näin ollen vahvasti suomalaiseen vapaamuurarilliseen historiakuvaan.

3.2.3. SUHDE PUOLUSTUSVOIMIIN

Vapaamuurarijärjestön suhde yhteiskunnan merkittäviin instituutioihin on koettu merkittäväksi läpi koko järjestön historiankirjoituksen. Uno Dahl on kirjoittanut 1930-luvulla heränneestä keskustelusta, jossa kyseenalaistettiin upseerien kuuluminen vapaamuurarijärjestöön. Dahlin mukaan "kysymys upseerien kuulumisesta vapaamuurarijärjestöön herätti 1930-luvulla paljon kohua". Dahl jatkaa toteamalla, että "v. 1931 tämä kysymys kuului keskeisimpiin Suomen Upseeriliiton johtokunnan käsittelemiin asioihin". Kysymystä upseerikunnan suhtautumisesta vapaamuurareihin ehdotti everstiluutnantti Paavo Susitaival, joka nousee 1930-luvun lopulla uudelleen esiin vapaamuurariuden vastustajana. Einari Marvian mukaan "kysymyksen takana oli nimenomaan nuori upseeristo".³⁰⁶ Dahl kertoo, että "vuosikokous hyväksyi ponnen, jonka mukaan liitto katsoi periaatteellisista syistä suomalaiselle upseerille vähemmän sopivaksi kuulua

---

³⁰⁵ Oinonen 2002, s. 82.

³⁰⁶ Marvia 2004a, s. 72.

vapaamuurarijärjestöön". Lisäksi "kysymys alistettiin erityisen ei-vapaamuurareista kokoonpannun valiokunnan harkittavaksi".³⁰⁷

Valiokunnan tehtävässä keskeiseksi muodostui Marvian mukaan "selvitys siitä, voiko vapaamuurarivala johtaa upseerin ristiriitaan upseerivalan kanssa". Valiokunnan johtoon nimettiin Upseeriliiton puheenjohtaja ja yleisesikunnan päällikkö kenraalimajuri K. L. Oesch, jonka valinnan Marvia katsoo osoittavan, että "asialle annettiin suuri periaatteellinen merkitys".³⁰⁸ Valiokunta totesi Dahlin mukaan, että "vapaamuurarilupaus ei sinänsä tosin näyttänyt sisältävän mitään sellaista velvoitetta, joka olisi ollut ristiriidassa upseerivalan kanssa, mutta tosiasiaksi valiokunnan mielestä jäi myös että se, mitä luvattiin ja minkä kaikkien asioiden ja päämäärien hyväksi lopullisesti sitouduttiin toimimaan, pysyi salaperäisyyden verhossa". Dahl kertoo valiokunnan kiinnittäneen "erityisesti huomiota vapaamuurariuden kansainvälisyyteen, sen poliittiseen luonteeseen sekä eri maiden loosien suhteeseen ja riippuvaisuuteen toisistaan".³⁰⁹ Myös Marvia nostaa keskiöön kysymyksen vapaamuurariuden kansainvälisyydestä. Marvia kertoo, että "vaikka valiokunnalle selvitettiin, että vapaamuurariudella ei ollut mitään poliittista luonnetta ja että järjestö oli päätöksissään täysin itsenäinen ja riippumaton, valiokunnan mielestä upseeri sitoutui vapaamuurarivalassa velvoituksiin, joita hän ei etukäteen täydellisesti tuntenut ja joiden kantavuutta hän ei etukäteen voinut arvostella" Lisäksi Marvia toteaa, että "valiokunta oli sitä mieltä, että upseeri osallistui vapaamuurarina sellaisenaan salassa pidettyyn toimintaan ja menoihin, joilla ei ollut mitään yhteyttä hänen ammattinsa ja upseerikutsumuksensa kanssa".³¹⁰

Valiokunnan lausunto käsiteltiin seuraavassa vuoden 1932 Upseeriliiton vuosikokouksessa. Marvia kertoo, että kokouksessa "päätettiin esittää sotaväen päällikölle, että upseereilta kiellettäisiin oikeus liittyä ja kuulua vapaamuurarijärjestöihin ja että Suomen Upseeriliiton jäsenet eivät saa kuulua vapaamuurarilooseihin".³¹¹ Dahl mainitsee vielä, että kokouksessa käyty keskustelu oli "lyhyt".³¹² Kokouksen päätöksestä huolimatta, ja vaikka päätöksestä tiedotettiin myös puolustusministerille ja suojeluskunnan ylipäällikölle, ei asiassa ryhdytty toimenpiteisiin. Marvia Arvelee tämän johtuneen siitä, että puolustusvoimien päällikkö kenraalimajuri Aarne Sihvo oli muistelmiensa mukaan saanut samoihin aikoihin tiedonannon hänen "henkilökohtaista arvonantoaan nauttivalta suomalaiselta

---

³⁰⁷ Dahl 1968, s. 40. Sisto seuraa teoksessaan *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta* Dahlia sanatakkasti aina tähän saakka.

³⁰⁸ Marvia 2004a, s. 72.

³⁰⁹ Dahl 1968, s. 40–41.

³¹⁰ Marvia 2004a, s. 72.

³¹¹ Marvia 2004a, s. 72.

³¹² Dahl 1968, s. 41.

upseerilta ja vapaamuurarilta". Tämä tiedonanto oli ollut kirjallinen selostus "salaseuraisuudesta vapaamuurariloosien keskuudessa". Marvia olettaa, että tiedonannon sisällön olleen "niin positiivisia, että Sihvo saattoi niiden perusteella pitää vapaamuurariuden väitettyä vaaraa upseereille liioiteltuna". Marvia myös huomauttaa, että Sihvo oli keskustellut asiasta jo vuonna 1927 presidentti Relanderin kanssa, eikä "tämäkään keskustelu ollut johtanut toimenpiteisiin veljeskuntaa vastaan". Lisäksi Marvia toteaa, että "järjestössä oli näinä vuosina useitakin korkeita upseereja, joten Sihvolla ei ollut vaikeuksia saada vapaamuurariudesta luotettavia tietoja".³¹³

Vaikka mitään virallista kieltoa ei annettukaan, niin kiiri vapaamuurareille tieto siitä, että puolustusvoimien päällikkö aikoi kuitenkin kieltää upseereita siitä lähtien liittymästä vapaamuurarijärjestöihin.³¹⁴ Marvian mukaan Upseeriliiton taholta toimiin ryhdyttiin "odottamatta sotaväen päällikön reagoitua". Hänen mukaansa Upseeriliitto erotti vuosikokouksen päätöksen perusteella liiton jäsenyydestä tunnetut vapaamuurariupseerit. Liitto meni Marvian mukaan vielä pidemmälle "kehottaessaan niitä upseereja, joiden edellisten lisäksi epäiltiin kuuluvan vapaamuurarijärjestöihin, vapaaehtoisesti eroamaan liitosta". Marvia toteaa kuitenkin lähes ylpeästi, että "myös tämän uhan edessä useimmat upseeriveljet pysyivät uskollisina veljeskunnalle".³¹⁵ Joitakin upseereja vapaamuurarijärjestöstä kuitenkin erosi. Marvian mukaan kaikkiaan seitsemän, joiden eroamistapausten ilmeisenä syynä Marvia pitää "Upseeriliiton tai yksityisten upseeritoverien" taholta tullutta painostusta.

Marvia kertoo, että vuonna 1934 heinäkuussa sotaväen päällikkö kenraalimajuri Hugo Österman lähetti henkilökohtaisen kirjeen, jossa hän "suoranaisesti kielsi alaisiaan, vakinaisessa palveluksessa olevia upseereja ja toimihenkilöitä kuulumasta vapaamuurarijärjestöön". Marvia jatkaa toteamalla, että "tähän yksiselitteiseen kieltoon – joka tuli suurloosin vuosikertomuksen mukaan järjestölle täytenä yllätyksenä – upseeriveljien oli luonnollisesti alistuttava".³¹⁶ Uno Dahl korostaa, että kyseessä ei kuitenkaan ollut "julkinen päiväkäsky, ja siitä toimitettiin jakeluun vain 27 kpl puolustuslaitoksen johtoportaisiin". Dahl myös huomauttaa, että "tietävästi ei tämän "määräyksen" noudattamista lie valvottu".³¹⁷ Historiakuvan kannalta merkittävää kuitenkin on, että Marvia kertoo käskyä noudatetun "tinkimättä". Hänen mukaansa Suomen suurloosi ilmoitti paikallislooseille loosien tulevan "vapauttamaan jäsenyydestään kaikki armeijan ja suojeluskuntain vakinaisessa

---

³¹³ Marvia 2004a, s. 74.

³¹⁴ Dahl 1968, s. 41; Sisto 1988, s. 89. Ilmeisesti Sisto ja Dahl viittaavat tässä yhteydessä vuonna 1933 nimitettyyn uuteen sotaväen päällikköön kenraalimajuri Hugo Östermaniin.

³¹⁵ Marvia 2004a, s. 74.

³¹⁶ Marvia 2004a, s. 75.

³¹⁷ Dahl 1968, s. 42.

palveluksessa olevat henkilöt". Kaikkiaan eronneita on Marvian mukaan ollut noin kaksikymmentä. Marvia lainaa tapauksen yhteydessä Suomi loosin vuosikertomusta vuodelta 1934:

Suurin sisäinen surumme – upseeriveljiemme kohtalo. Tapaus on käsittämätön, ja toivoa sopii, että tällainen tosiasiaintuntemattomuus sotaväen päällikön taholta tulee tulevaisuudessa selvitetyksi ja veljeskuntamme ja upseeriveljiemme maine puhdistetuksi.³¹⁸

Lainaus kuvaa hyvin kuinka vapaamuurarit kokivat armeijan johdon toiminnan epäoikeudenmukaiseksi ja oman maineensa turhaan tahratuksi. Suhtautumisessa syytöksiin ja vapaamuurarien vastaisiin toimiin on jälleen piirteitä väärinkohdellun uhrin osaan samaistumisesta. Lohdullisesti Marvia toteaa lopuksi vielä, että "monet järjestöstä vapautetut tai siitä omasta pyynnöstään eronneet upseeriveljet palasivat aikanaan takaisin".³¹⁹

Jo aiemmin mainittu everstiluutnantti Paavo Susitaival nousee esiin uudelleen vuoden 1939 syyskuussa. Tuolloin kansanedustajana toiminut Susitaival jätti eduskunnalle toivomusaloitteen, jossa Kosti Siston mukaan esitettiin, että "hallitus kiireellisesti toimittaisi tyhjentävän julkisen tutkimuksen vapaamuurariudesta Suomessa". Lisäksi toivottiin, että hallitus "valmistaisi voimassa olevaan yhdistyslakiin sellaisen selvennyksen, että vapaamuurariuden toiminta Suomessa nimenomaan kielletään ja tehdään käytännössä mahdottomaksi".³²⁰ Sisto kertoo lisäksi, että:

Pitkän aloitteen lopussa Susitaival väitti vielä, että useassa maassa, jossa vapaamuurariuden toiminta viime aikoina (v. 1939) oli joutunut viranomaisten seikkaperäisemmän tutkimuksen kohteeksi (kuten Italiassa, Saksassa, Unkarissa, Turkissa, Puolassa, Espanjassa ja Itävallassa), olisivat näiden tutkimusten tulokset poikkeuksetta johtaneet vapaamuurariuden toiminnan kieltämiseen ko. maissa valtiolle vahingollisena ja vaarallisena ilmiönä ja että näiden tutkimusten tuloksia oli myös saatettu julkisuuteen.³²¹

Susitaipaleen aloite eteni lakivaliokuntaan, joka kuitenkin ehdotti, että eduskunta hylkäisi aloitteen. Siston mukaan eduskunta otti toivomusaloitteen käsittelyyn 23.4.1940, jossa "eduskunta yhtyi lakivaliokunnan ehdotukseen toivomusaloitteen hylkäämisestä". Asia oli Siston mukaan näin

---

³¹⁸ Marvia 2004a, s. 77.

³¹⁹ Marvia 2004a, s. 77.

³²⁰ Sisto 1988, s. 91; Dahl 1968, s. 46.

³²¹ Sisto 1988, s. 91.

"loppuun käsitelty".³²² Susitaipaleen nimi nousee vielä esiin niin sanotun Tattarisuon jutun yhteydessä, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Vapaamuurariuden historiakuvalle vaikuttaa olevan tyypillistä toistaa järjestöä vastaan tehtyjä perusteettomiksi koettuja syytöksiä. Merkillepantavaa on myös se, että armeijan toimintaa ei kuitenkaan tuomita lähellekään niin kovin sanoin kuin katolisen kirkon toimintaa. Tätä suhtautumista voitaneen selittää ainakin järjestön kansallismielisellä orientoitumisella ja vahvalla sitoutumisella kuuliaisuuteen suhteessa lailliseen esivaltaan. Huomionarvoista on myös se, että suhdetta puolustusvoimiin ei ole ilmeisesti tarvinnut merkittävästi pohtia enää 1930-luvun jälkeen. Seuraavassa kappaleessa keskitytään niihin vapaamuurariuden historiakuvan kannalta merkittäviin ajanjaksoihin, joihin liikettä vastaan on hyökätty laajasti yhteiskunnan taholta.

3.2.4. 1930-LUVUN VAIKEAT VUODET JA 1980-LUVUN NEGATIIVINEN JULKISUUS

1930-luku näyttäytyy suomalaisessa vapaamuurarillisessa historiakuvassa merkittävänä ajanjaksona. Esimerkiksi teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat* Einari Marvia nimittää ajanjaksoa nimityksellä "koettelemusten vuosikymmen". Vastaavasti Kosti Sisto kutsuu teoksessaan *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta* ajanjaksoa "painostuksen vuosiksi". Jo edellä on kuvattu joitakin niistä vastuksista, joita vapaamuurarit liittävät 1930-luvun vaikeisiin vuosiin. Näistä vastuksista erityisesti kirkon ja armeijan tahoilta tullut epäluulo on koettu vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa vakavana "painostuksena".³²³ Ajanjaksolla on vahva symbolinen asema vapaamuurarillisessa historiakuvassa. Historian käytölle tyypilliseen tapaan tapahtumia voidaan verrata 1930-lukuun kun pyritään arvioimaan tilanteen mittasuhteita. Tästä kertoo esimerkiksi Pertti Jotunin kirjoitus *Annales Minervaen* numerossa 3 vuodelta 1982. Jotuni viittaa kirjoituksensa alussa 1930-lukuun seuraavalla tavalla:

[...] vapaamuurarius on meillä viime kuukausien kuluessa ollut esillä julkisessa keskustelussa kenties enemmän kuin koskaan 1930-luvun jälkeen. Nyt aiheutunut julkisuus ei kuitenkaan mitoiltaan sen enempää kuin aggressiivisuusasteeltaankaan ole ollut verrattavissa vajaan puolen vuosisadan takaisiin

---

³²² Sisto 1988, s. 92.

³²³ Ks. Marvia 2004a, s. 72, 78.

aikoihin. Se antaa kuitenkin ehkä tavallista enemmän aihetta tarkastella vapaamuurariuden kohtaamaa julkisuuspainetta yleisenä ilmiönä sekä yrittää tutkia sen eri ilmenemismuotoja.³²⁴

Edellä lainatusta katkelmasta voidaan havaita kuinka vapaamuurarit hyödyntävät omaa historiakuvaansa osana järjestön selviytymisstrategioita. 1930-luvun osalta historiakuvalla voidaan näin ollen nähdä oma tehtävänsä vapaamuurariliikkeen vahvistajana. Tämä vahvistaminen tapahtuu paitsi kertomalla menneistä vaikeammista ajoista joista on selvitty, mutta myös kertomalla ulkopuolisille aikaisemmista vääristä syytöksistä. Erityisen merkittävänä piirteenä voidaan nähdä 1930-luvun vainoihin liitetyt selitykset ja taustatekijät. Seuraavaksi tarkastellaan sitä kuinka 1930-luvulla vapaamuurareihin kohdistuvia vainoja on vapaamuurarillisessa historian tutkimuksessa selitetty, ja kuinka nämä vainot muutetaan osaksi vahvistavaa historiakuva. Vastausta edelliseen voidaan hakea esimerkiksi Reijo Ahtokarin 1930-lukua käsittelevästä veljesateriapuheesta. Ahtokarin mukaan:

1930-luku merkitsi jyrkkää ilmapiirin muutosta; useiden ulkopuolisten tähän saakka vapaamuurariutta kohtaan osoittama hyväntahtoinen välinpitämättömyys muuttui nopeasti kielteisyydeksi – jopa avoimeksi vihamielisyydeksi. Pääsyyinä oli Suomeen eri teitä kulkeutunut kansallissosialistien Saksasta käsin lietsoma juutalaisuuden ja vapaamuurariuden vastainen henki. [...] Nopeasti Suomessa herännyt vapaamuurariuden vastaisuus oli siis fasismin ja natsismin luomaa tuontitavaraa, joka monissa piireissä otettiin vastaan kritiikittä. Suomalaista vapaamuurariutta vastaan hyökkäsivät 1930-luvulla niin ns. yleinen mielipide (esim. Tattarisuon juttu), kirkko (Viipurin ja Turun kokoukset) kuin puolustuslaitoskin (Upseeriliiton vapaamuurarikielto). Oman hyökkäyskiilansa muodostivat äärioikeistolaisista ja kansallissosialistista suuntausta edustavat lehdet [...]³²⁵

Vaikuttaa siltä, että Ahtokari näkee 1930-luvulla Suomessa esiintyneen vapaamuurarivastaisuuden puhtaasti fasismin ja natsismin luomana ilmiönä. Ahtokarin näkemykseen yhtyy Risto Enarvi, jonka mukaan kansallissosialismin ja fasismin "esimerkki innoitti ihmisiä myös muissa maissa". Enarvi toteaa Isänmaallisen Kansanliikkeen omaksuneen "natsilaisuuden aatteen".³²⁶ Myös Einari Marvia on todennut, että "historiasta tiedämme, että yksinvaltiut ei ole juuri koskaan sietänyt vapaamuurariutta, ja sama koskee myös tämän vuosisadan totalitaarisia valtioita". Marvia jatkaa kertomalla, että "Mussolini murskasi vapaamuurariuden Italiassa häikäilemättömin ottein jo 1920-

---

³²⁴ Jotuni 1982c, s. 49.

³²⁵ Ahtokari 2004b, s. 19–20.

³²⁶ Enarvi 1974, s. 33.

luvun alussa, ja samoin järjestö lakkautettiin Hitlerin Saksassa".³²⁷ Vapaamuurari Jaakko E. J. Koski on huomauttanut, että Saksassa vapaamuurari saattoi joutua muurariutensa vuoksi jopa keskitysleirille.³²⁸ Risto Enarvin mukaan "sotia ennen olleista 80 000 saksalaisesta vapaamuurarista tuhoutui viitenätoista vainon ja taistelun vuotena noin 90%".³²⁹ Edellä esitetty osoittaa kuinka muurarillisessa historiakuvassa natsismi, fasismi ja yksinvaltius asettuvat vastakkain vapaamuurarijärjestön kanssa. Peilaamalla järjestöä edellä mainittuihin vahvan negatiivisen latauksen omaaviin ilmiöihin, näyttäytyy vapaamuurariuden kaiken edellä esitetyn vastakohtana. Näin edellä mainittujen ilmiöiden pahuuden voidaan katsoa ikään kuin puhdistavan vapaamuurariuden, ja asettavan järjestön epäilyksen tuolle puolen.

Vapaamuurarillisessa historiakuvassa fasistisen vapaamuurarien vastaisen ilmapiirin leviämisestä 1930-luvulla oli vastuussa pääosin lehdistö. Pertti Jotuni on todennut, että "1930-luvun alussa Suomessa virinnyt, vapaamuurariudelle kielteinen mieliala sai kiittää vaikutuksestaan ja laajuudestaan suurelta osalta lehdistöä, joka silloin meillä ensimmäistä kertaa merkittävässä mitassa osallistui vapaamuurariuteen kohdistuneen julkisuuden paineen toteuttamiseen".³³⁰ Myös Ahtokari on nähnyt painetun sanan merkittävässä osassa vapaamuurariuden vastaisen mielialan leviämisessä. Ahtokarin tarkentaa kuitenkin näkemystä toteamalla, että "kansallissosialistisia ajatuksia esiintyi joissakin päivälehdissä silloin tällöin, mutta varsinaisesti niiden tarjoilusta vastasivat tarkoitusta varten perustetut lehdet".³³¹ Sisto taas toteaa kirjallisen propagandan olleen "räikeää", ja sitä edustaneen esimerkiksi "sellaiset julkaisut kuin Siniristi, Tapparamies ja Nationen".³³² Vapaamuurariuden julkisuuskuvaan ja vapaamuurariuden kohtaamaan "painostukseen" palataan uudelleen 1980-luvulla virinneen lehdistössä esiintyneen kirjoittelun myötä.

Edelleen vahvistavaa historiakuvaa 1930-luvun osalta rakentaa Einari Marvia, jonka mukaan "ulkonainen painostus kohdistui yhtäläisesti molempiin Suomessa toimiviin järjestöihin, ja siten on ymmärrettävää, että niiden kesken syntyi myös veljellistä toimintaa yhteisen uhan torjumiseksi".³³³ Marvian toteamus löytää painostuksesta vapaamuurareita yhdistävän tekijän, mutta Marvia ei

---

³²⁷ Marvia 2004a, s. 59.

³²⁸ Koski 1992, s. 145.

³²⁹ Enarvi 1974, s. 33.

³³⁰ Jotuni 1982c, s. 56.

³³¹ Ahtokari 2004b, s. 20.

³³² Sisto 1988, s. 88.

³³³ Marvia 2004, s. 80.

kuitenkaan mainitse tarkemmin mitä muotoja tämä yhteistyö ruotsinkielisen veljesjärjestön kanssa sai.

Lamakausi, joka sai alkunsa 1920-luvun lopulla Yhdysvalloissa vaikutti myös Suomen vapaamuurareihin. Marvia kertoo, että "lamakaudella oli vuosikymmenen alkupuoliskolla loosien rahatalouteen luonnollisesti erittäin raskas vaikutus". Marvia jatkaa selventämällä, että "välitön seuraus oli jäseniltä saatavien maksujen supistuminen".³³⁴ Tilanne luonnollisesti paheni 1930-luvulla, kun laman koko vaikutus alettiin tuntea myös Suomessa. Marvia kertoo, että "monilta veljiltä jäivät vuotuiset jäsenmaksut 1930-luvulla kokonaan maksamatta, minkä vuoksi heitä jouduttiin vapauttamaan loosien jäsenyydestä". Vapaamuurarillisen toiminnan sisällön kannalta Marvia on nähnyt ongelmalliseksi sen, että lamakausi veti erityisesti liike-elämän palveluksessa olevia veljiä eroon vapaamuuraritoiminnasta. Marvian mukaan veljet joutuivat "kiinnittämään yhä enemmän huomiota toimeentulonsa turvaamiseen, mikä oli omiaan vieraannuttamaan heitä henkisiä arvoja korostavasta loosityöstä".

Marvian edellä lainattu toteamus liittyy kenties vuonna 1931 sattuneeseen valitettavaan kiinteistökauppaan, jonka tuloksena kaksi veljeä erotettiin ja kymmenen kerrotaan kärsineen yli 10 miljoonan markan tappion.³³⁵ Marvia kertoo tapauksen taustoista, että vaikeista ajoista huolimatta veljet "yrittivät hankkia veljeskunnalle pääkaupungissa oman tyyssijan kaupungin keskustaan rakennettavasta Atlas-pankin talosta Aleksanterinkadun varrella". Varsin häveliäästi Marvia toteaa, että "hanke, johon liittyi eräitä valitettaviakin piirteitä, oli kuitenkin liian suurisuuntainen toteutettavaksi, ja suunnitelmien kaatuessa monet veljet menettivät huomattavasti varoja". Marvia mainitsee myös lyhyesti, että "tapaus johti kahden jäsenen erottamiseen".³³⁶ On merkillepantavaa, että Sisto teoksessa *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta* sekä Marvia *Näkymättömän temppelin rakentajissa* jättävät tapahtuman tarkemman kuvaamisen tekemättä. Kumpikaan ei myöskään mainitse syytä sille, miksi kaksi veljeä erotettiin tapahtuneen seurauksena. Tältä osin vapaamuurarillinen historiakuva sortuu tyypilliseen järjestöhistorialliseen kuoppaan, jossa omaa pesää ei liata. Historiakuvan kiillottamisen kannalta tämä on tietenkin tarkoituksenmukaista, mutta herättää valistuneemmassa lukijakunnassa helposti kysymyksiä historiakuvan luotettavuudesta.

---

³³⁴ Marvia 2004a, s. 60.

³³⁵ Sisto 1988, s. 94; Marvia 2004a, s. 61. Erikoista on, että Ahtokarin mukaan miesten menetykset olivat vain 600 000 markkaa. Vrt. Ahtokari 2000, s. 134.

³³⁶ Marvia 2004a, s. 61. Ks. myös Sisto 1988, s. 94.

1980-luvun negatiivinen julkisuus saa Unto Tupalan mukaan alkunsa jo 1978 kun "erityisesti vasemmiston lehdistössä" aloitettiin "parjauskampanja". Tupala lisää, että "myös jäsenyyttä koskevat ns. paljastuskirjoitukset tulivat taas muotiin". Kirjoittelu kiihtyi ja oli Tupalan mukaan "pahimmillaan vuonna 1981".³³⁷ Kosti Sisto taas kutsuu 1980-luvun alun vuosia nimityksellä "uudet ahdistuksen vuodet". Siston mukaan "on hämmästyttävää todeta, että samanlainen, mutta vielä paljon rajumpi ja laajempi vapaamuurariutta mustaava kampanja kuin 1930-luvulla, lähti liikkeelle 1980-luvun alussa".³³⁸ Siston mukaan "kaikki alkoi vyöryä keväällä 1981 siitä, että Forlanin hallitus Italiassa kaatui". Syynä hallituksen kaatumiseen oli Siston mukaan "vapaamuurariskandaali", jonka taustalla oli järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytketty Propagandaloosi 2. Tilannetta ei Siston mukaan rauhoittanut edes, "Italian suurloosin ilmoitus, jonka mukaan P2-loosi ja sen 'suurmestari' Licio Gelli oli erotettu jo v. 1976 järjestöstä". Siston mukaan "maailma kohahti ja tieto 'vapaamuurariskandaalista' kiiri eri tiedotuskanavien kautta kaikkialle".³³⁹ Sisto kuvaa tiedotusvälineiden toimintaa seuraavasti:

Utisköyhän kesän piristämiseksi aikakaus- ja sanomalehdet repäisivät suuria otsikoita ja julkaisivat mitä mielikuvituksellisimpia vapaamuurariutta halventavia juttuja. Ns. keltaisen lehdistön ohella siihen syllistyivät myös arvovaltaiset mielipidelehdet.³⁴⁰

Siston kuvauksessa vapaamuurarius joutuu lehdistön perusteettoman ja pahantahtoisen hyökkäyksen kohteeksi, jonka ainoana motiivina vaikuttaa olevan pyrkimys lisätä lehtien myyntiä. Vastaavasti Tupala kertoo, että ajanjaksolla 1981–84 käyty "herjauskampanja" oli "ainakin määrällisesti ennennäkemätön". Suurloosin PR-toimikunta laski Tupalan mukaan 1.1.1982–30.11.1984 välisenä aikana "noin 280 eri tavoin ja perustein vapaamuurareihin kielteisesti suhtautuvaa artikkelia".³⁴¹

Siston mukaan "kaikki nämä todella raflaavat lehtikirjoitukset ja 'sensaatiopaljastukset' antoivat aiheen kansanedustaja Heli Astalan (SKDL) 2.6.1981 eduskuntakyselyyn".³⁴² Unto Tupalan mukaan kommunisteihin lukeutuvan Astalan kysymyksen aiheena oli "onko hallituksen käsityksen mukaan mahdollista, että tuomarin tai muun virkamiehen jäsenyys vapaamuurarijärjestössä vaikuttaisi tämän virkatoimintaan, ja jos on, aikooko hallitus ryhtyä joihinkin toimenpiteisiin

---

³³⁷ Tupala 2004, s. 176.

³³⁸ Sisto 1988, s. 117.

³³⁹ Sisto 1988, s. 117.

³⁴⁰ Sisto 1988, s. 117.

³⁴¹ Tupala 2004, s. 182.

³⁴² Sisto 1988, s. 117.

vapaamuurarijärjestön sekä sen jäseninä olevien virkamiesten toimenpiteiden tutkimisen suhteen". Astalan kysymys ei kuitenkaan johtanut muuhun kuin oikeusministerin antamaan vastaukseen, jossa todettiin muun muassa, että "Suomen viranomaisten tietoon ei ole tullut sellaisia seikkoja, jotka antaisivat aihetta puuttua Vapaamuurarit-järjestöön tai sen jäsenten toimintaan".³⁴³

On merkillepantavaa ja kysymyksiä herättävää todeta, että vapaamuurarillinen historiankirjoitus ei keskity enemmän Suomen hallituksen taholta osoitettuun kohtuullisuuteen ja malttiin. Näin varsinkin siksi, että yleisen ilmapiirin vapaamuurarivastaisuus olisi voinut kuvitella johtavan edes jonkinasteisiin selvitystoimiin hallituksen puolelta. On myös syytä huomata, että vapaamuurarillisen historiakuvan kannalta myös kommunismi näyttelee yhtä lukuisista vastustajista. Tämä johtunee osittain järjestön vahvasta sitoutumisesta yhteiskunnan eliittiin ja sitä kautta poliittiseen oikeistoon. Toisaalta syynä voidaan nähdä myös kommunististen maiden perinteisesti negatiivinen suhtautuminen vapaamuurariuteen.

1980-luvun alun negatiivinen julkisuus vaimeni vuosikymmenen loppua kohden. Vapaamuurarijärjestön kannalta kirjoittelun ja muun negatiivisen julkisuuden vaikutukseksi jäi Tupalan mukaan jäsenmäärän lisäyksen pieneneminen. Lisäksi Tupala mainitsee kuin ohimennen, että kirjoittelun vaikutukset "näkyivät selvästi myös sisäisenä kritiikkinä jäsenistön keskuudessa".³⁴⁴ Arveluiden varaan jää se, minkälaista tämä kritiikki oli, ketkä sitä harjoittivat ja mitä vaikutuksia sillä mahdollisesti oli? Vaikuttaa siltä, että tässäkin tapauksessa vapaamuurarillinen historiankirjoitus ei halua puhua mahdollisista kiistoista veljeskunnan sisällä.

3.3. MERKITTÄVIÄ MIEHIÄ ELI MUURARILLISET ESIKUVAT

Oma historiallisen tutkimuksen alueensa on muurarillisesti merkittävien henkilöiden tutkimus. Harisalo, Hätönen ja Ruippo toteavat erääksi muurarilliseksi tutkimuskohteeksi "muuraripersonat, jotka ovat tehneet merkittävän päivätyön liikkeessä ja siihen omat jälkensä." Heidän merkittävyytensä kumpuaa edellä mainittujen vapaamuurarien mukaan siitä, että "he ovat vaikuttaneet konkreettisesti vapaamuurariuden kehitykseen".³⁴⁵ Vapaamuurariuden kannalta merkittäviä miehiä on kymmeniä, ellei satoja. Näin ollen edes murto-osaa ei tämän tutkielman

---

³⁴³ Tupala 2004, s. 178.

³⁴⁴ Tupala 2004, s. 176.

³⁴⁵ Harisalo & Hätönen & Ruippo 2001, s. 92.

puitteissa voida käsitellä. Seuraavassa esitellään muurarillisen historiakuvan kannalta merkittäviä miehiä. Lisäksi analysoidaan tapaa jolla, heitä on muurarillisessa historiantutkimuksessa kuvattu, sekä asetetaan muurarilliset henkilöhistoriat osaksi historiakuvan kokonaisuutta.

Vapaa ja oikeutettu muurarius on miesten järjestö. Näin ollen ei ole yllättävää todeta, että vapaamuurarien historia on lähes yksinomaan miesten historiaa. Vapaamuurareita on pääsääntöisesti kiinnostanut järjestönsä jäsenten toiminta, eikä tutkimusaiheiden joukkoon ole naisia mahtunut. Tämä on ymmärrettävää kun keskitytään miesten toimiin sekä järjestö- että henkilötasolla. Vaarana kuitenkin on mahdollisesti se, että jokin näkökulma muurariuteen jää tutkimatta. Mielenkiintoista olisi esimerkiksi tietää kuinka muurareiden elämänkumppanit ovat kokeneet miestensä harrastuksen? On myös hyvä huomata, että vapaiden ja oikeutettujen muurarien joukossa on ilmeisesti ollut ainakin joitakin naisia. Lähin esimerkki löytyy Ruotsista, jossa on dokumentoitu naispuolisia vapaamuurareita 1770-luvulta 1800-luvun alkuun. Kyseessä olivat Kaarle XIII vaimo Hedvig Elisabet Charlotta sekä joukko aatelin naisia.³⁴⁶

Kansainvälisesti merkittäviä muurareita ovat suomalaisille olleet muun muassa Wolfgang Amadeus Mozart, Benjamin Franklin sekä George Washington. Atro Karimaa kertoo teoksessaan *Taikahuilu ja egyptiläiset mysteerit* Mozartista, että hän "liittyi ystävänsä vapaaherra Otto von Gemmingen'in esityksestä vuonna 1784 loosiin". Karimaa lisää, että "Ignaz von Born, luonnontieteilijä, minerologi, geologi ja kaivosinsinööri, aikansa kuuluisimpia tiedemiehiä, ihmisenä vertaansa vailla oleva, kaikkien kunnioittama henkilö" oli myös Mozartin ystävä ja vapaamuurari. Karimaan mukaan Mozart vieraili usein edellä mainitun ystävänsä loosissa, johon kuului "korkeata virkamiehistöä, upseereita, liikemiehiä, kirjailijoita ja runoilijoita sekä tiedemiehiä ja korkeampaa aatelistoa, musiikkimiehistä on ensimmäisenä mainittava Joseph Haydn". Karimaa selittää, että "tuona aikana oli erittäin arvokasta kuulua vapaamuurarijärjestöön siitakin huolimatta, että Itävalta oli katolinen maa." Mozartin kannalta oleellista oli, että hän joutui "heti järjestöön liittymisensä jälkeen tekemisiin Itävallan johtavien henkilöiden kanssa kaikilta aloilta keisarin lähipiiristä asti. Keisari Josef II oli erittäin myötämielinen vapaamuurarien toimintaa kohtaan".³⁴⁷

---

³⁴⁶ Lekeby 2010, s. 175–191.

³⁴⁷ Karimaa 1984, s 6.

Vapaamuurariuden historiakuvassa Mozart on paitsi merkittävä henkilö, jonka vapaamuurarius tuo arvostusta järjestölle, myös henkilö johon vapaamuurarius syvästi vaikutti.³⁴⁸ Karimaa näkee Mozartin oopperan Taikahuilun synnyn seuraavalla tavalla:

On hyvin todennäköistä, kun hänellä oli tilaisuus heti järjestöön liittymisensä jälkeen lukemalla ja monien tiedemiesten kanssa keskustelemalla tutustua eri uskontojen mysteeriöihin, että hänessä syntyi ajatus toteuttaa mysteeriöitä oopperan muodossa. Voimme arvella hänen vähitellen kypsyneen "Taikahuilun" säveltäjäksi ja luojaaksi. Ei näin valtavaa teosta voi luoda ja säveltää kuin sellainen henkilö, joka itse on kokenut ja kypsytännyt sen ainekset omassa itsessään useamman vuoden kuluessa.³⁴⁹

Karimaan mukaan vapaamuurarien parissa käydyt keskustelut ja järjestön kautta avautuneet eri uskontojen mysteerit synnyttivät Mozartissa ajatuksen oopperasta. Karimaa tosin toteaa, että "varmoja tietoja oopperan syntyhistoriasta ei ole, kaikki perustuvat olettamuksiin. Oletamme nyt siis, että Mozart esitteli ooppera-ajatuksiaan loosissa ja loosiveljien keskeisissä keskusteluissa". Keskeistä Karimaan päätelmissä on, että Taikahuilun libreton tekijäksi mainittu Emil Schikaneder ei ehkä varsinaisesti luonut libreton tekstejä. Hän tai hänen työtoverinsa Karl Giesecke olisivat toimineet "paremminkin oopperan puhtaaksikirjoittajana Mozart'in antamien ohjeiden mukaan".³⁵⁰ Karimaan tulkinta antaa näin ollen mahdollisuuden ajatella, että Mozartin Taikahuilun libreton ilmeisesti vapaamuurariudesta vaikutteita ammentanut teksti olisi mahdollisesti säveltäjän itsensä käsialaa. Tämä luonnollisesti lisää säveltäjämestarin sädekehän kirkkautta entisestään. Mielenkiintoisesti Einari Marvia ei jaa Karimaan näkemystä, jonka mukaan Mozart olisi itse sanellut libreton. Marvia pitää libreton vapaamuurarillista symboliikkaa Schikanederin vapaamuurariudesta johtuvana seikkana.³⁵¹ Näkemyserosta huolimatta kummassakin tapauksessa taustalla vaikuttivat tekijöiden muurarilliset kokemukset.

Vastaavasti George Washington ja Benjamin Franklin ovat kansainvälisen vapaamuurariuden kannalta merkittäviä henkilöitä. Reijo Ahtokari mainitsee *Näkymättömän temppelin rakentajissa*, että Yhdysvalloissa "yli puolet itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajista oli vapaamuurareita, esimerkiksi Benjamin Franklin ja George Washington".³⁵² Jo vuonna 1923 V. M. J. Viljanen kertoo, että "muiden muassa kuulu valtiomies Benjamin Franklin oli aikoinaan erään sikäläisen

³⁴⁸ Ks. esimerkiksi Marvia 2004b, s. 239–240.

³⁴⁹ Karimaa 1984, s. 8.

³⁵⁰ Karimaa 1984, s. 9–10.

³⁵¹ Marvia 2004b, s. 240.

³⁵² Ahtokari 2004a, s. 13.

vapaamuurari-suurloosin suurvaltiaana. Myöskin Amerikan Yhdysvaltain luoja ja ensimmäinen presidentti Yrjö Washington oli vapaamuurari".³⁵³ Eero Ekman kertoo Benjamin Franklinista, että "Franklinin ura on klassinen esimerkki siitä, miten köyhästä pojasta voi tulla suurmies. Kirjanpainajan oppilaasta tuli ensin sanomalehden julkaisija, sitten kirjapainon omistaja. Varsinaisen elämäntyönsä hän kuitenkin suoritti valtiomiehenä".³⁵⁴

Toisesta merkittävästä valtiomiehestä George Washingtonista kertoo Eero Ekman, että hän oli "maansa johtaja vapaussodassa ja Amerikan Yhdysvaltojen ensimmäinen presidentti" ja lisäksi hän oli myös "harras vapaamuurari". Ekmanin mukaan "vapaamuurarityössä Washington osoitti hänelle ominaista vaatimattomuutta pysytellen koko ajan loositasolla, eikä esimerkiksi ottanut vastaan suurmestarin tehtävää, silloin kun sitä hänelle tarjottiin". Ekman kertoo Washingtonin olleen vapaussodan aikana "usein nähty vieras armeijansa yhteydessä toimivien sotilasloosien istunnoissa".³⁵⁵ Washingtonia kaavailtiin myös suunnitellun Amerikan suurloosin suurmestariksi, mutta suunnitelmasta ei kuitenkaan tullut mitään. Tärkeänä vapaamuurarien historiakuvan kannalta voidaan pitää sitä, että "presidentti Washington ei kaihtanut esiintymistä vapaamuurarina julkisuudessaan". Tästä Ekman kertoo esimerkin, jonka mukaan 18. syyskuuta 1793 Washington muurasi Capitolin peruskiven pukeutuneena loosin mestarin regaaleihin.³⁵⁶

Edellä mainitut Amerikkalaiset merkittävät muurarihenkilöt ovat saaneet huomiota suomalaisessa vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa oletettavasti siksi, että suomalainen vapaamuurarius on ollut vahvasti sidoksissa amerikkalaiseen muurariuteen. Toisaalta Yhdysvaltojen asema suurvaltana, ja myös muurariuden kannalta merkittävänä maana, lienee osaltaan vahvistanut amerikkalaisten muurarien asemaa muurarillisessa historiakuvassa.

Kotimaisista muurarillisista merkkihenkilöistä kenties kaikkein juhlituin on Jean Sibelius. Hänen asemansa kotimaisena säveltäjämestarina ja kansallisena suurmiehenä on vahvasti esillä vapaamuurarien historiankirjoituksessa. Esimerkiksi Einari Marvia on analysoinut Sibeliukselta tilattua rituaalimusiikkia kokonaisen vuosikirjan verran. Vastaavasti *Näkymättömän temppelin rakentajat* omistaa kokonaisen luvun Sibeliuksen rituaalimusiikille. Kaikkiaan Sibeliuksesta oli vuonna 1982 pidetty useita kymmeniä eri esitelmiä lukuisissa eri looiseissa.³⁵⁷ Jean Sibelius liittyi

---

³⁵³ Viljanen 1923, s. 19.

³⁵⁴ Ekman 1987, s. 120.

³⁵⁵ Ekman 1987, s. 123.

³⁵⁶ Ekman 1987, s. 124–125.

³⁵⁷ Marvia 1984, s. 193.

Suomi loosin perustajajäseniin 1922. Hänet nimitettiin Suomi loosin kunniajäseneksi 1927 ja hänelle myönnettiin Suomen suurloosin ensimmäinen suuransiomerkki 1947. Lisäksi Sibelius on saanut osakseen lukuisia muita muurarillisia kunnianosoituksia.³⁵⁸ Sibeliuksen suurimpana vapaamuurarillisena ansiona pidetään edellä mainitun rituaalimusiikin säveltämistä. Sävellystyöstä oli ilmeisesti sovittu jo hyvin varhaisessa vaiheessa, sillä Suomi loosin valmistelevista kokouksista löytyy pöytäkirjasta merkintä, jonka mukaan "seuraavat kokelaat vapautetaan sisäänkirjautumismaksusta sekä ensimmäisen vuoden jäsenmaksusta heidän tulevaisuudessa suoritettavien erikoisten palvelusten vuoksi: Jean Sibelius, joka tulee säveltämään loosille omintakeisin, aito suomalaisen musiikin".³⁵⁹

Sibeliukseen liittyy toinen suomalaisen vapaamuurariuden kannalta merkittävä henkilö, nimittäin Toivo H. Nekton, jonka roolia vapaamuurariuden uudessa tulemisessa on jo edellä käsitelty. Einari Marvia arvuuttelee teoksessaan *Sibeliuksen rituaalimusiikki* sitä, "kuka oli amerikansuomalaisten perustajaveljien joukossa se, joka jo tuossa vaiheessa näki, miten paljon musiikki saattoi tuleville muurariveljille merkitä menojemme juhlistajana ja mielemme herkistäjänä"? Marvian mukaan "meillä on pätevää syytä olettaa, että tämä veli oli Toivo H. Nekton, maamme ensimmäinen Sijais-Suur-Valtias. Hän oli suuri musiikin ystävä ja innokas kuoromies". Marvia myös toteaa, että "Nektonilla oli henkilökohtaistakin kosketusta Sibeliukseen; hän tunsu mestarin hyvin ja vierailikin tämän luona silloin tällöin".³⁶⁰ Myöhemmin julkaistussa *Näkymättömän temppelin rakentajissa* Marvialla on jo varmempi käsitys Sibeliuksen ja Nektonin suhteesta. Marvia kirjoittaa, että "se henkilö, joka jo tässä vaiheessa oivalsi, miten paljon musiikki saattoi suomalaisille muurariveljille merkitä, oli ilmeisesti Toivo H. Nekton, järjestön ensimmäinen sijaisuurvaltias. Hän oli innokas kuoromies, ja sitä paitsi hän oli Sibeliuksen ystävä".³⁶¹ Näin ollen Nekton saa Marvialta kunnian olla primus motor rituaalimusiikin takana. Erikoista kyllä, Risto Enarvi ei mainitse Nektonin osuudesta mitään *Suomen suurloosin 50-vuotis historiikissa*. Enarvi mainitsee vain "tulieluisten Wäinö Solan", jolla Enarvin mukaan oli osuutensa rituaalimusiikin synnyssä.³⁶²

Sibeliuksen nauttima arvostusta ja asemaa vapaamuurarillisessa historiakuvassa edustaa erinomaisella tavalla Marvian teoksen historiaosuuden epilogi. Marvia kirjoittaa muun muassa, että:

---

³⁵⁸ Ks. tarkemmin Marvia 1984, s. 194–196.

³⁵⁹ Marvia 1984, s. 9.

³⁶⁰ Marvia 1984, s. 9. Marvia viittaa Sibeliuksen ja Nektonin suhteesta muurariveljeltään Tapani Juvoselta saatuun tietoon, jonka mukaan Nekton olisi vierailut Sibeliuksen luona.

³⁶¹ Marvia 2004b, s. 240.

³⁶² Enarvi 1974, s. 31.

Vaikka Jean Sibeliuksen mittava elämäntehtävä ei sallinut hänen kovin usein henkilökohtaisesti viipyä luonamme, niin sitäkin enemmän hän viipyi veljeskunnan piirissä ajatuksissaan ja sydämessään. Sillä muuta ei voi merkitä hänen pitkän elämänsä loppuun asti kestänyt lämpö ja kiintymys ja vilpityn harrastus veljeskuntamme edustajia kohtaan, joiden käynnit Ainolassa saattoivat olla niin tiheitä, että ne varmaan vastasivat muiden veljien istuntojen määrää. Näin meidän kunnioitettu veljemme, jolla totisesti oli oikeus ylhäiseen yksinäisyyteen ja *otium sapienseen*, itse asiassa oli hyvinkin elävästi ja aidosti mukana myös käytännön vapaamurariudessa, sen tarmokkaassa arjessa, sen nöyrässä palvonnassa ja sen loistokkaissa juhlahetkissä. Sibeliuksen henkinen vitaliteetti ja hänen harvinaisen aktiivinen kiinnostuksensa kaikkia elämän ilmiöitä kohtaan ympärillään – eräs hänen pitkän elämänsä salaisuuksia – ei ole voinut jättää häntä välinpitämättömäksi myöskään sille, mitä vapaamurarius sekä käytännön toimenpiteinä, että aatteellisena voimakenttänä on hänelle merkinnyt.³⁶³

Edellä lainattu katkelma kertoo Sibeliuksen asemasta järjestön arvostamana suurmiehenä, jolle annetaan anteeksi poissaolo varsinaisesta vapaamurarityöstä. Samalla käsitys Sibeliuksen ja vapaamurariuden suhteesta on pitkälti paras mahdollinen. Suomalaisen vapaamurariuden kohdalla kaikkein ilmeisin suurmiehen kuvan rakentaminen on tapahtunut juuri Jean Sibeliuksen kohdalla. Sibeliuksesta rakennettu kuva vastaa monin tavoin perinteisiä kritiikittömiä kansallisia suurmieskuvia. Korostamalla Sibeliuksen merkitystä vapaamurariuden voidaan katsoa samalla vaativan osaa Sibeliuksen kunniaa itselleen. Tämä tapahtuu korostamalla vapaamurariuden vaikutusta Sibeliuksen kokemusmaailmaan sekä hänen taiteelliseen inspiraatioonsa.

Vapaamurariuden historiakuvalle ominaista on erityisesti liikkeen alkuperän kohdalla historiakuvan tiedostettu myyttisyys. Tämä sama piirre näkyy myös erään suomalaisen vapaamurariuden merkittävän hahmon kohdalla. Kyseessä on majuri Fredrik Granatenhjelm, jonka väitetty leposija on Kaisaniemen puistikossa. Hauta tunnetaan myös niin sanottuna vapaamurarin hautana. Edellisessä luvussa on käsitelty Granatenhjelmien merkitystä vapaamurariuden uuden tulemisen kohdalla Suomessa. Seuraavassa keskitytään siihen mitä Granatenhjelm vapaamurariudelle edustaa. Jo ensimmäisessä suomenkielisessä vapaamurariuden historiaa käsittelevässä kirjasessa, V. M. J. Viljasen *Vapaamurariudesta Suomessa ja Venäjällä*, on kertomus Granatenhjelmistä. Viljasen mukaan Granatenhjelm oli syntyjään ruotsalainen ja saapui Ruotsin armeijan mukana Suomenlinnaan rakennustöiden aikana. Viljasen mukaan Granatenhjelm oli "kaikesta päättäen Ehrensvärdin vapaamurariystävä".³⁶⁴

---

³⁶³ Marvia 1984, s. 101. Kursivointi alkuperäinen.

³⁶⁴ Viljanen 1923, s. 16.

Myöhempi käsitys Granatenhjelmin vapaamuurariudesta on kuitenkin toinen. Uno Dahl on todennut, että "me tiedämme kuka majuri Frederik Granatenhjelm oli. Tiedämme myös ettei hänen nimeään ole tavattu Ruotsin eikä Suomen vapaamuurarien matrikkeleista, joten Granatenhjelm kaikesta päättäen ei ollut vapaamuurari".³⁶⁵ Keskeistä Granatenhjelmissä on kenties se, mitä hän vapaamuurareille edustaa, eikä se oliko hän vapaamuuri vai ei. Viljanen kertoo Granatenhjelmin olleen "syvästi uskonnollismielinen ja rehellinen".³⁶⁶ Lisäksi Viljanen kertoo tarinan, jonka mukaan hän pysyi uskollisena Ruotsin kuninkaalle ja säädyille antamalleen valalle Kustaa III:n tekemän vallankaappauksen yhteydessä. Paitsi uskollinen oli Granatenhjelm myös antelias ja hyväsydäminen, sillä hänen kerrotaan myös harrastaneen hyväntekeväisyyttä "kaikissa muodoissa".³⁶⁷

Granatenhjelmin merkitystä vapaamuurareille valottaa osaltaan Juhana Hämeen alun perin *Koilliskulmassa* julkaistu kirjoitus. Häme kertoo Kaisaniemen puistikon vapaamuurarinhaudasta seuraavaa:

Niin vain on käynyt, että maailma tietää erinomaisesti, kuka siinä lepää. Hän on majuri Fredrik Granatenhjelm, joka tunnettiin urhoollisena soturina sekä suurena köyhien ja kurjien hyväntekijänä. Hän on saanut jälkimaineen myös vapaamuurarina, ja siten hänen hautansa on tehnyt arvokasta vapaamuurarien suhdetoimintaa vuosisadasta toiseen. Hänen nimeään ei kuitenkaan löydy vapaamuurarimatrikkeleista Suomesta eikä Ruotsista, ja nykykäsityksen mukaan hän ei ilmeisesti ollut lainkaan vapaamuurari.³⁶⁸

Hämeen toteamus Granatenhjelmin suhdetoiminnasta on varsin osuva, sillä historiakuvan kannalta Granatenhjelm vaikuttaa olevan samanaikaisesti sekä vapaamuurari että vapaamuurarillisia ihanteita edustanut profaani. Granatenhjelmiin suhtaudutaan historiakuvassa näin ollen verrattain samoin kuin vapaamuurariuden myyttiseen menneisyyteen.

Merkittävällä osalla vapaamuurarillisissa henkilöhistorioissa ovat myös arvokkaan vapaamuurarityön tehneet miehet, joiden asemaa ei Sibeliuksen tai maailmanhistorian merkkihenkilöiden tavoin glorifioida ylenpalttisesti. Tämän kaltaisia henkilöitä ovat Suomessa

---

³⁶⁵ Dahl 1972a, s. 9.

³⁶⁶ Viljanen 1923, s. 16.

³⁶⁷ Viljanen 1923, s. 17.

³⁶⁸ Häme 2011. Kolme nimetöntä "vapaamuurarin hautaa".

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta/>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 14.2.2012.

muiden muassa vapaamuurarijärjestön merkittävät puuhamiehet Toivo H. Nekton, J. E. Tuokkola, Aulis Kauppinen ja Wäinö Sola. Lukuisista muistakin valtakunnallisella ja paikallistasolla merkittävistä muurareista on kirjoitettu lyhyehköjä historioita. Nämä tarinat ovat luonteeltaan asiapitoisia ja keskittyvät pääosin kyseessä olevan henkilön perustietojen ja tekojen kuvaamiseen.³⁶⁹ Lisäksi vastaavia lyhyitä henkilöhistorioita on kirjoitettu myös ulkomaisista vapaamuurareista, joista kenties merkittävin on James Andersson, joka muistetaan 1723 julkaistusta perussäännöstä.

Keskeistä vapaamuurarillisissa henkilöhistorioissa on, että ne ovat luonteeltaan selkeästi kritiikittömiä kertomuksia muurariuden kannalta merkittävistä henkilöistä. Huolimatta ilmeisten suurmieskuvien rakentamisesta, voidaan vapaamuurariuden henkilöhistorioissa myös nähdä pyrkimys vapaamuurarien työn muistamiseen ja arvostamiseen. Lukuisten järjestössä aktiivisesti toimineiden miesten lyhyehköt henkilöhistoriat voidaan nähdä myös eräänlaisena pyrkimyksenä ikuistaa miesten työ ja näin luoda jokaiselle vapaamuurarille mahdollisuus sekä keino tulla muistetuksi.

4. PAIKKA HISTORIASSA

Historiakuvan kokonaisuuden kannalta on oleellista tarkastella niitä vaikutuksia, joita vapaamuurarit katsovat järjestöllään historiallisesti olleen. Vapaamuurariuden historiallisen merkityksen voidaan nähdä osaltaan rakentavan järjestön identiteettiä ja tarkoitusta. Historiallisen merkityksen sanallistaminen vastaa osaltaan kysymykseen mikä on meidän toimintamme tarkoitus? Samalla historiallinen merkitys liittyy tradition rakentamiseen ja järjestön tulevaisuuteen tähtäävään toimintaan. Mikäli järjestöllä nähdään arvokas historiallinen rooli ja merkitys, on toiminnan mielekkyys, jatkaminen sekä turvaaminen perusteltua.

Vapaamuurariuden historiallisen merkityksen rakentaminen ei kuitenkaan ole helppo tehtävä. Lähdeaineistossa ei ole tämän kaltaista synteesiä järjestön historiasta ole esitetty. Näin ollen käsitys vapaamuurariuden historiallisesta merkityksestä täytyy rakentaa erilaisista historiakuvaan liitetyistä tarinoista. Tarinat, joista historiakuva rakentuu, paljastavat vapaamuurariuden merkityksen liittämällä vapaamuurariuden osaksi laajempia historiallisia kehityskulkuja.

---

³⁶⁹ Ks. esim. Ekman 2004b, s. 130, 167; Tupala 2004, s. 179; Ahtokari 1990, s. 24–29.

4.1. VALISTUKSEN, VAPAUDEN, VELJEYDEN JA TASA-ARVON PUOLESTA

Vapaamuurarillinen historiakuva näkee järjestön paitsi valistuksen synnyttämänä, myös sen aatteita eteenpäin vievänä. Samalla vapaamuurariuden katsotaan vaikuttaneen, muiden valistusjärjestöjen ohella, merkittävässä määrin valistuksen ideaalien sekä tieteellisen maailmankuvan leviämiseen. Aarre Heinon mukaan "Kun vapaamuurarijärjestö nykyisessä muodossaan perustettiin 1700-luvulla, se esiintyi johdonmukaisesti valistuksen, vapauden, veljeyden ja tasa-arvoisuuden kannattajana ja kaikenlaisen dogmaattisuuden vastustajana."³⁷⁰ Tältä osin keskustelu liittyy myös jo edellä käsiteltyyn vastakkainasetteluun katolisen kirkon kanssa. Heino kuvaa suhdetta katoliseen kirkkoon varsin värikkäästi kertomalla, että:

Taistelu oli katkeraa, mutta 1700-luvun valistus oli voimakas ase vapaamuurareiden käsissä vallankin, kun suuri joukko Euroopan mahtavimpia miehiä liittyi vapaamuurarijärjestöön. Paavi Clemens XII suuntasi 4.5.1738 bullansa vapaamuurarijärjestöä vastaan; tämän bullan uudisti paavi Benedictus XIV vuonna 1751. Mielenkiintoisen lisän tähän taisteluun tuo se, että kun jesuiittajärjestö lakkautettiin, joukko jesuiittoja hakeutui heti vapaamuurarijärjestöön".³⁷¹

Heinon kuvaus antaa ymmärtää, että vapaamuurarijärjestö "taisteli" valistuksen aatteiden puolesta vanhoillista kirkkoa vastaan. Samalla se herättää mielikuvia, joissa tarkemmin määrittelemättömät "mahtavat miehet" liittyivät osaksi järjestön taistelua kirkon taantumuksellisuutta vastaan. Lisäksi voidaan katsoa, että tämän taistelun oikeutuksen tunnustavat epäsuorasti Heinon tulkinnassa myös jesuiitat.

Aarre Heinon aiemmin mainitsemat ideaalit vapaus, veljeys ja tasa-arvo ovat nähtävissä keskeisinä vapaamuurariuden identiteetille ja historiakuvalle. Vapaamuurariuden saavutuksena nähdään muun muassa tasa-arvoisuuden edistäminen eri yhteiskuntaluokkien välillä. Kosti Siston mukaan "Yhdessä vapauden ja valistusajan inhimillisyyksikäsitteiden kanssa myös vapaamuurarius avasi mahdollisuudet eri ihmisryhmien ja säätyluokkien avarampaan kanssakäymiseen".³⁷² Mies Reenkola on nähnyt tällä kanssakäymisellä mahdollisesti merkittäviä vaikutuksia länsimaisen kulttuurin muovautumisessa. Reenkola arvelee, että "kenties vapaamuurarilooseilla, joissa eri säätyiset miehet saattoivat tutustua läheisesti toisiinsa, oli oma osuutensa demokraattisten virtausten

---

³⁷⁰ Heino 1986, s. 50.

³⁷¹ Heino 1986, s. 51.

³⁷² Sisto 1988, s. 46.

voimistajina".³⁷³ Reenkola toteaa myös, että 1700-luvulla "loosien viehäytys perustui Lontoossa siihen, että niissä eri puolueitten ja uskontokuntien miehet saattoivat tavata toisensa, vaikka julkista seurustelua vieraan leirin kanssa olisi pidetty kompromettoivana". Vastaavasti Heikki Helenius on katsonut, että "yhteiskunnalliset raja-aidat murtuivat looseissa porvariston ja aatelin edustajien seurustellessa keskenään pelkkinä ihmisinä". Helenius toteaaakin, että "vapaamuurarilooseilla on ollut ilmiselvä vaikutuksensa Euroopan poliittiseen ja henkiseen kehitykseen".³⁷⁴

Tapani Graae puolestaan katsoo, että pohjoismaiden osalta "vapaamuurariudesta tuli 1700- ja 1800-luvuilla aatelittomalle keskiluokalle tie sosiaaliseen arvostukseen. Sen kautta tunnustettiin keskiluokan sivistyksellinen tasavertaisuus". Graae jatkaa toteamalla, että "jotkut tutkijat ovat sanoneet, että aatelisten panos vapaamuurariuteen oli aateliston itsemurha vapaamuurariuden kautta".³⁷⁵ Graaen toteamus on sikäli merkittävä, että siinä vapaamuurarius nähdään yhtenä tekijänä sääty-yhteiskunnan hajoamisen taustalla. Samalla se antaa vapaamuurariudelle varsin suuren roolin yhteiskunnallisen tasa-arvon rakentamisessa.

Historiallisesti merkittävää roolia vapaamuurariudelle on hahmotellut myös vapaamuurari Bertil Blomqvist. Blomqvistin vuonna 2006 postuumisti julkaistussa tutkielmassa *Tolstoi ja vapaamuurarius* hahmotellaan vapaamuurariudelle keskeistä roolia 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun Venäjällä. Blomqvist katsoo, että vaikka vapaamuurarius ehti toimia Venäjällä ennen lakkauttamistaan "vain puolisen vuosisataa", niin "ei ole epäilystäkään siitä, että se ehti merkittäväällä tavalla vaikuttaa silloisiin poliittisiin ja sivistyksellisiin olosuhteisiin". Blomqvistin mukaan "monet senaikaiset tapahtumat tulevat oikeaan ympäristöön ja valoon vapaamuurarihistorian kautta".³⁷⁶ Blomqvist jatkaa seuraavalla tavalla:

Se, että vapaamuurarius epäonnistui Venäjällä, eikä päässyt venäläiseen maaperään juurtumaan, johtui maan alhaisesta sivistystasosta, jolloin venäläinen kevyt, ei-rakentava luonne pääsi etualalle. Sitä paitsi sillä ei ollut tilaisuutta päästä toimimaan kansallisella pohjalla, joka on vapaamuurarityön välttämätön edellytys. Vieraat ainekset pääsivät vaikuttamaan ja sekoittamaan liikkeeseen omia pyrkimyksiään ja päämääriään. Sen tähden jää kuva venäläisestä vapaamuurariudesta lyhyeksi ja voitaneen sanoa murheelliseksi.³⁷⁷

---

³⁷³ Reenkola 1968, s. 57.

³⁷⁴ Helenius 2000, s. 147–148.

³⁷⁵ Graae 2002, s.102.

³⁷⁶ Blomqvist 2006, s. 37.

³⁷⁷ Blomqvist 2006, s. 37.

Blomqvistin näkemyksessä keskeistä on, että vapaamuurarius voi parhaiten juurtua sivistyneeseen, kansalliseen maaperään. Näin käsitys vapaamuurariudesta sivistyneen kansanosan liikkeenä vahvistuu, samoin kuin vapaamuurariuden liitos kansallisuusaatteeseen. Lisäksi syy epäonnistumisesta lepää Blomqvistin mukaan lähinnä ulkopuolisten vaikutteiden varassa.

Kuten jo edellä on todettu, tasa-arvo koetaan ilmeisen keskeiseksi vapaamuurariuden historiallisen merkityksen juonteeksi. Tämän puolesta on puhunut myös Risto Enarvi vuonna 1974 julkaistussa teoksessa *Viisikymmenvuotias Suomen V. ja O.M. Suur-Loosi*. Enarvi kertoo muurariuden alkuaikojen jäsenistön yhteiskunnallisesta asemasta seuraavasti:

Ulkomailla, etenkin Yhdysvalloissa, jakauma on huomattavasti laajempi. Siellä voi puutarhuri olla puhetta johtamassa maan presidentin istuessa tavallisten jäsenten tuolilla, kuten kerrotaan. Pyrkimyksenä tietysti on, että kunnan miehet kaikista yhteiskuntaluokista voisivat tavata ja vaihtaa mielipiteitä veljinä keskenään.³⁷⁸

Enarvin kertomus antaa ymmärtää, että Yhdysvalloissa vapaamuurariuden sosiaalinen pohja on huomattavasti laajempi kuin Suomessa. On hieman ristiriitaista huomata, että varsin vahvasti tasa-arvoon historiankirjoituksessaan sitoutuva järjestö on Suomen kohdalla kaikesta huolimatta ilmeisen kapea-alainen sosiaaliselta pohjaltaan.³⁷⁹ Lisäksi on muistettava, että muurarillinen historiankirjoitus painottaa lukuisissa tapauksissa jäsentensä korkeaa yhteiskunnallista statusta. Esitetty historiakuva on kuitenkin selkeästi ristiriidassa suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden sosiaalisen pohjan rakentumisen kanssa. Kuten edellä on esitetty, vapaamuurarius Suomessa rakentui pitkälti valkoiselle ja oikeistolaiselle pohjalle. Näin ollen käsitys vapaamuurariuden eri yhteiskuntaluokkia syleilevästä tasa-arvoisuudesta ei ainakaan Suomen kohdalla ole ongelmaton.

Teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat* Reijo Ahtokari summaa vapaamuurariuden merkityksen 1700-luvun osalta seuraavasti: "Muurariudella oli suuri vaikutus vapauden ja inhimillisyyden aatteiden leviämiseen; voidaan sanoa, että sen merkitys oli korvaamaton Yhdysvaltain demokraattisen perustuslain ja ihmisoikeuksien julistuksen laatimisessa ja orjuuden lopettamisessa".³⁸⁰ Näin Ahtokari näkee vapaamuurariuden merkittävässä osassa länsimaisen kulttuurin ja historian muovautumista. Vapaamuurariuden ihanteilla, jotka mielletään jo edellä

---

³⁷⁸ Enarvi 1974, s. 26.

³⁷⁹ Tämä sosiaalisen pohjan kapeus tulee ilmi johdantoluvun kohdassa 1.2.1.

³⁸⁰ Ahtokari 2004a, s. 13.

esitetyiksi valistuksen ihanteiksi, nähdään selkeästi positiivinen vaikutus. Samalla käsitteet kuten vapaus ja inhimillisyys jätetään tarkemmin määrittelemättä, jolloin niiden sisältö jää lukijan käsitysten varaan. Merkillepantavaa on sekin, että vapaamuurarius liittyy historiakuvansa osalta myös orjuuden lakkauttamiseen.

Valistuksen ja muurariuden suhdetta on pohtinut myös Matti Hokkanen, joka nojaa tutkimuksessaan osittain historiantutkija Sisko Haikalan näkemykseen, jonka mukaan "nykytutkimus korostaa uusien valistusajan järjestöjen suurta merkitystä modernisaatiokehitykselle. Ancien régimeen sääty- ja ammattikorporaatioista tai uskonnollisista lahoista poiketen porvarilliset valistuspäivät saattoivat näissä uudenaikaisissa yhteisöissä kohdata ylempien säätyjen edustajia periaatteellisesti tasa-arvoisina. Näin luotiin edellytyksiä uuden säätyrajan ylittävän eliitin synnylle ja kehitykselle".³⁸¹

Hokkanen tutkimus edustaa poikkeuksellista vapaamuurarillista tutkimusta, sillä se asettaa vastakkain vapaamuuraritutkijoiden ja akateemisten historiantutkijoiden näkemykset. Tuloksena on näkemys, joka esittää "ettei yksiselitteistä kokonaiskuvaa 1700-luvun vapaamuurariuden merkityksestä suhteessa valistukseen voida muodostaa". Hokkanen kuitenkin toteaa, että "tutkimuksen piirissä vallinnee silti laaja konsensus monesta perusasiasta". Esimerkkeinä Hokkanen mainitsee muun muassa vapaamuurariuden kasvun ja "aluevaltausten" liittymisen henkilökontakteihin. Lisäksi Hokkanen katsoo, että sekä valistus että vapaamuurarius "olivat aidosti kosmopoliittisia liikkeitä".³⁸² Vapaamuurariuden suosiota Hokkanen selittää edellä mainitulla tasa-arvoisuudella, mutta myös Sisko Haikalan näkemyksellä, jonka mukaan "kysymyksessä olisivatkin olleet valistuksen yksipuolisuuksia korjaava ilmiö, siis väistämätön vastareaktio valistuksen yksisilmäistä rationalismia ja kristinuskon kritiikkiä kohtaan". Hokkanen jatkaa Haikalan näkemyksellä, jonka mukaan vapaamuurarius toi "näkyväksi valistukselle ominaisen uskon siihen, että 'tieto luo hyvettä'. Toisin sanoen ihmisen moraalinen kasvu on mahdollista tiedon avulla".³⁸³

Edellä esitetty Hokkanen käsitys on sikäli kiintoisa, että se esittää vapaamuurariuden paranneltuna valistusaatteena, joka korjaa valistuksen yksipuolisuudet ja ylilyönnit. Näin vapaamuurarius yhdistää valistuksen tieteellisen maailmankuvan parhaat ainekset omiin hengellisiin ja esoteerisiin aineksiinsa. Päätelmän voidaan katsoa kuvastavan hyvin myös valistuksen ja vapaamuurariuden

---

³⁸¹ Hokkanen 2009, s. 19.

³⁸² Hokkanen 2009, s. 25.

³⁸³ Hokkanen 2009, s. 26.

pohjimmiltaan ristiriitaista suhdetta, joka järjestön historiankirjoituksessa on jätetty lähes kokonaan problematisoimatta. Vapaamuurariuden historiakuvan kannalta tämä on merkinnyt valistuksen määrittelyistä lähes yksinomaan siihen liitettyjen positiivisiksi koettujen arvojen kuten vapauden, veljeyden ja tasa-arvon kautta. Vapaamuurarillisessa käsityksessä valistuksesta voidaan nähdä puuttuvan voimakas järkeen ja vain sitä kautta hankittuun tietoon perustuva maailmankuva. Kuitenkin suomalainen vapaa ja oikeutettu muurarius sitoutuu historiakuvassaan osaksi valistuksen modernia tieteellistä maailmankatsomusta. Samalla se jättää esoteerisen tiedon merkityksen vain sisäpiirin pariin.

Edellä esitetyistä tulkinnoista huolimatta vapaamuurariuden laajempi historiallinen merkitys on Hokkaselle selvä. Hokkanen kirjoittaa, että "uskottavalta tuntuu tulkinta, että valistus oli vasta siirtymäkautta 'traditionaalisen' ja 'modernin' välillä. Tästä huolimatta vapaamuurarius oli mielestäni valistuksen rinnalla kääntämässä läntisen Euroopan kehitystä modernia maailmaa kohti".³⁸⁴ Näin Hokkanen rinnastaa vapaamuurariuden ja valistuksen toisiinsa ja näkee vapaamuurariuden liitoksissa modernin maailman syntyyn. Tämä luonnollisesti liittää vapaamuurariuden osaksi tieteellisen maailmankuvan syntyä, joka on elimellinen osa hallitsevaa mielikuvaa modernista maailmasta.

Hieman edellisistä poikkeavaa näkökulmaa vapaamuurariuden suhteesta tasa-arvoon sekä valistukseen esittää Esa Puolamäki vuonna 2009 julkaistussa tutkielmassaan *Kuninkaallinen tie – Vapaamuurarit ja empirismin nousu*. Puolamäki kirjoittaa tutkielmansa vapaamuurariuden syntyä käsittelevässä osuudessa seuraavasti:

Huomionarvoista on kuitenkin vapaamuurareille ominainen jäsenten yhdenvertaisuus, joka ei ehkä ollut todellista tasa-arvoa sanan valistuksen aikaisessa tai nykyaikaisessa merkityksessä, mutta piti kuitenkin sisällään ajatuksen että filosofi ja käsityöläinen yhdessä saattoivat etsiä tietoa ja kummallakin oli tähän etsintään jotain annettavaa.³⁸⁵

Puolamäki pohjaa näkemyksensä David Stevensonin teokseen *The Origins of Freemasonry, Scotland's Century, 1590–1710*. Näin myös Puolamäki näkee tasa-arvon edistämisen yhtenä keskeisenä vapaamuurariuden historiallisena merkityksenä. Puolamäen tulkinnan erona vallitseviin tulkintoihin voidaan pitää sitä, että hän tarkastelee vapaamuurariuden parissa esiintynyttä tasa-

---

³⁸⁴ Hokkanen 2009, s. 28.

³⁸⁵ Puolamäki 2009, s. 43.

arvoisuutta kriittisemmin. Keskeiseksi anniksi kuitenkin jää se, että vapaamuurarius edisti myös Puolamäen näkemyksen mukaan tasa-arvoisuutta. Tämän Puolamäki vielä alleviivaa toteamalla, että "vapaamuurarius on alkuvaiheissaan ollut myös edistysellinen näkemyksissään tasa-arvosta. Kaikilla miehillä rotuun ja yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta on ollut lupa osallistua rakennustyöhön. Osaaminen ja taito ovat olleet virallisina pääkriteereinä jäseniä hyväksyttäessä".³⁸⁶

Edellä lainattu Esa Puolamäen teksti liittyy osaksi vapaamuuraritutkija fyysikko Robert Lomasin kiistanalaista näkemystä, jonka mukaan vapaamuurarit olivat perustamassa Englannin tiedeakatemiaa (Royal Society).³⁸⁷ Tutkielmansa johtopäätöksissä Puolamäki toteaa, että hänen oma tulkintansa "vahvistaa näkemystä vapaamuurariuden ja tiedeakatemian vuorovaikutuksesta yhteisten jäsenten kautta".³⁸⁸ Näkemys antaa osan Englannin tiedeakatemian perustamisen kunniaa vapaamuurarijärjestölle.

4.2. HYVÄNTEKIJÄT

Varhaisesta 1700-luvun lopulla Suomessa toimineesta vapaamuurariudesta ja S:t Augustin loosin toiminnasta on jäljellä ilmeisen vähän tietoja. Eräästä hankkeesta on kuitenkin olemassa useampia lähteitä. Tämä hanke on Suomeen kaavailtu vapaamuurarien rahoittama lastenkoti. Kenties juuri muiden lähteiden puutteen vuoksi on juuri tätä hanketta tutkittu varsin paljon. Toisaalta hanke on myös erinomainen esimerkki vapaamuurarien hyvistä tarkoituspäätöksistä ja näin ollen myönteistä historiakuvaava rakentava esimerkkitapaus.

Kosti Sisto on kuvannut lastenkotihanketta teoksessaan *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta*. Sisto kertoo lastenkotihankkeen esikuvana toimineen Tukholmaan vuonna 1753 perustetun lastenkodin. Tukholman lastenkoti perustettiin prinsessa Sofia Albertinan syntymän kunniaksi. Siston mukaan S:t Augustin loosin piirissä päätettiin ryhtyä vastaavaan yritykseen.³⁸⁹ Eero Ekman asettaa lastenkotihankkeen keskiöön vapaaherra Hans Boijen. Ekmanin mukaan "loosissa oli herännyt ajatus perustaa ruotsalaisen esikuvan mukainen lastenkoti Helsinkiin. Boije aloitti tarmokkaasti varojen keräyksen saatuaan siihen luvan vuonna 1762 Ruotsin

---

³⁸⁶ Puolamäki 2009, s. 59.

³⁸⁷ Ks. tarkemmin Lomas 2009.

³⁸⁸ Puolamäki 2009, s. 58.

³⁸⁹ Sisto 1988, s. 39. Ks. myös Sisto 1968, s. 10–11.

vapaamuurarijärjestön silloiselta suojelijalta, kuningas Aadolf Fredrikiltä".³⁹⁰ Uno Dhal kertoo keräyksen menestyneen hyvin. Hänen mukaansa "myös Ruotsissa toimeenpannalla keräyksellä saatiin kokoon melkoisesti varoja: tarkoitusta varten kertyi yhteensä 60377 kuparitaalaria".³⁹¹ Keräys oli ilmeisen tuottoisa, sillä Ekman painottaa yli 60 000 kuparitaalarin olleen "todella huomattava rahasumma tuohon aikaan".³⁹²

Lastenkodin rakentaminen jäi kuitenkin haaveeksi, sillä kuten Dahl ja Sisto kirjoittavat:

Kun Ehrensvärdin johtamat Viaporin rakennustyöt pysähtyivät sen johdosta, etteivät Ruotsin v:n 1765 valtiopäivät enää myöntäneet varoja tarkoitusta varten, loppuivat myös linnoitustöiden alaisuudessa olleet po. lastenkodin rakennustyöt.³⁹³

Vastaavasti Ekman kuvaa lastenkotihankkeen epäonnistumista näin:

Hanketta ei kuitenkaan saatu toteutetuksi, sillä Pommerin sodan päätyttyä Euroopassa alkanut lamakausi levisi Ruotsi-suomeenkin ja monesta tärkeästä suunnitelmasta oli luovuttava. Valtion varoja ei saatu edes suomalaisten suunnitteleman lastenkodin rakentamiseen.³⁹⁴

Lastenkotihankkeen epäonnistuminen ei kuitenkaan ollut täydellinen katastrofi vapaamuurarillisen hyväntekeväisyyden kannalta. Ekman toteaaakin, että "loosi päätti silloin käyttää jo kerättyjä varoja Viaporissa sotilaiden lapsille perustetun koulun tukemiseen; koululle annettiin tukea vuosina 1778–1808".³⁹⁵ Dahl ja Sisto kertovat:

Lastenkodin rakentamista ja ylläpitoa varten kerätyistä varoista muodostettu rahasto jakoi vv. 1778–1808 avustuksia Viaporin sotamiesten lasten koululaitokselle sekä varattomien lasten kristinuskon opetukseen niissä suomalaisissa rykmenteissä, jotka aikaisemmin olivat lahjoittaneet varoja lastenkodin rakennusrahastoon. Lisäksi annettiin avustuksia varattomien ja hädänalaisten lasten rokatusta ym. terveydenhoitoa varten.³⁹⁶

---

³⁹⁰ Ekman 2004a, s. 25.

³⁹¹ Dahl 1972a, s. 18.

³⁹² Ekman 2004, s. 25.

³⁹³ Dahl 1972a, s. 19; Sisto 1988, s. 39.

³⁹⁴ Ekman 2004a, s. 25.

³⁹⁵ Ekman 2004a, s. 25.

³⁹⁶ Dahl 1972a, s. 19; Sisto 1988, s. 39.

Vaikuttaa siltä, että varhaisten Suomessa toimineiden vapaamuurarien hyväntekeväisyystoiminta on rakentunut merkittäväksi osaksi vapaamuurarillista historiakuva. Tämän huomion puolesta puhuu muun muassa Risto Enarvin toteamus *Suomen V. ja O.M. Suurloosin viisikymmenvuotis juhlaulkaisussa*. Enarvi toteaa vapaamuurariuden alkuvaiheista Suomessa, että "ehkä merkittävin toteamus on, että jo ensimmäisinä vuosinaan S:t Augustin koetti perustaa lastenkotia Helsinkiin".³⁹⁷ Enarvin painotus on myös nähtävissä osana vapaamuurarillisen hyväntekeväisyystoiminnan merkitystä.

Hyväntekeväisyys nähdään vapaamuurariuden historiankirjoituksessa elimellisenä osana järjestön toimintaa ja identiteettiä. Jo edellä on osoitettu kuinka varhaiset suomessa toimineet vapaamuurarit harjoittivat hyväntekeväisyystoimintaa, ja kuinka vapaamuurarien ihailema majuri Granatenhjelmin harjoitti samaista toimintaa. Kosti Sisto on kirjoittanut vuonna 1988 julkaistussa *Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta* järjestön harjoittamasta hyväntekeväisyydestä. Siston mukaan "kun seuraa Suomi Loosi 1:n alkuaikojen historiaa, huomaa pian, että hyväntekeväisyystoiminta oli lähellä veljeskuntaa ja sen periaatteita". Sisto kuitenkin valittelee sitä, että 1920- ja 1930-luvuilla "oman toiminnan liikkeellepano ja toisaalta alkanut vapaamuurariuden mustaamiskampanja vaikeuttivat myös karitatiivista puolta". Alkuaikoinaan veljeskunta oli Siston mukaan pikemminkin avun vastaanottajan kuin antajan asemassa. Lisäksi ajoittain toimittiin välittäjänä "ulkomailta saadun avustuksen toimittamisessa avustuskohteeseen".³⁹⁸

Varhaisesta hyväntekeväisyydestä Sisto kertoo kuinka Suomi Loosi 1 sai 1922 kiitoksen Mannerheimin Lastensuojeluliitolta 20 000 markan lahjoituksesta, joka oli "tehty New Yorkin Valtion Suurloosin nimenomaisesta pyynnöstä". Lisäksi Sisto toteaa, että "ennen vuoden loppua Nekton sai vielä tingittyä New Yorkin Suurloosilta 500 dollaria eli 20 000 markkaa, joka lahjoitettiin samalle rahastolle". Sisto kertoo lisäksi, että "ensimmäisen vuoden hyvät työt eivät päättyneet vielä tähänkään". Siston mukaan "Pelastusarmeijalle päätettiin jättää 100 kpl 60 markan arvoisia lahjakoreja jaettavaksi siten, että ns. kainot köyhät saavat 30 ja loput 70 jaetaan Pelastusarmeijan oman harkinnan mukaan". Lisäksi "luotsi- ja majakkalaivojen miehistöjen virkistysrahastoon luovutettiin 2000 mk jouluvirkistysten hankkimiseksi". Sisto toteaa, että "vaikka itse jouduttiin ottamaan lainaa huoneiston kunnostamista varten, riitti sentään aina roponen hyväntekeväisyyteenkin. Tällaisesta on merkintöjä istuntojen kertomuksissa".³⁹⁹

---

³⁹⁷ Enarvi 1974, s. 13.

³⁹⁸ Sisto 1988, s. 183.

³⁹⁹ Sisto 1988, s. 184.

Mielenkiintoinen huomio on, että Siston kertoman mukaan vapaamuurariuden alkuaikoina "merkittävän lahjoituksen teki veli Berndt Forsblom, joka lahjoitti 10 000 mk toivoen, että veli Jean Sibelius säveltää rituaalimusiikin. Tähän samaan lahjoitukseen liittyi vielä joukko veljiä toisella 10 000 markan lahjoituksella"⁴⁰⁰ Näin Sibeliukselle korvattiin sävellystyöstä kaikkiaan liittymismaksu, vuosimaksut sekä 20 000 silloista markkaa.⁴⁰¹

Hyväntekeväisyyden monitasoista merkitystä veljeskunnalle kuvaa hyvin Einari Marvian kertomus *Näkymättömän temppelin rakentajissa*, jonka mukaan:

Tietoisuus siitä, ettei hyväntekeväisyystyötä edes päästy aloittamaan, vaikka se oli yksi järjestön tärkeimpiä tarkoitusperiä, painoi veljien mieliä. Suurloosin vuosikertomuksessa 1934 todetaankin, että vapaamuurariuden asema on voimakkain siellä, missä sen sosiaalisia tarkoitusperiä, nuoriso- ja vanhuushuoltoa, on tehokkaasti voitu toteuttaa. Englannin ja Yhdysvaltain orpo- ja vanhustenkodit, sairaalat ja muut huoltolaitokset riittävät takaamaan vaikeinakin aikoina näiden maiden vapaamuurarijärjestöille kansalaisten arvonannon.⁴⁰²

Marvian kertomus antaa ymmärtää, että hyväntekeväisyystoiminta on vapaamuurariuden keskiössä useasta syystä. Ensimmäiseksi voidaan todeta, että toiminta on keskeisessä osassa vapaamuurariuden ideologiaa. Toiseksi voidaan katsoa, että hyväntekeväisyystoiminta tuottaa järjestölle arvonantoa. Kolmanneksi hyväntekeväisyystoiminta suojelee järjestöä "vaikeina aikoina" tuottamalla edellä mainittua arvonantoa, mutta myös todistamalla järjestön hyvät tarkoitusperät.

Vapaamuurarillisessa hyväntekeväisyystoiminnassa korostuu vapaamuurarien toisilleen antama apu. Marvia kertoo kuinka 1930-luvun taloudellisesti vaikeina aikoina New Yorkin osavaltion suurloosi "teki järjestölle suurpiirteisen 4000 dollarin lahjoituksen".⁴⁰³ Tämä lahjoitus auttoi Suomen Vientipankin konkurssin myötä vaikeuksiin joutuneita Suomi ja P. Johannes looseja. Lisäksi rahoja käytettiin "suurloosin ja Fraternitas-yhdistyksen kipeimpiin tarpeisiin" ja kustannettiin V. M. J. Viljasen kirjaa *Vapaamuurariudesta Suomessa ja Venäjällä*.⁴⁰⁴ Kosti Sisto kertoo, että "myös vapaamuuraririntamalla tapahtui välittömästi sodan jälkeen voimakas tarve auttaa pulassa olevia maailman veljiä ja heidän perheitään". Siston mukaan amerikkalaiset

---

⁴⁰⁰ Sisto 1988, s. 184.

⁴⁰¹ Vuoden 2010 euroissa noin 6478 euroa. Lähde: Tilastokeskus.

⁴⁰² Marvia 2004a, s. 84–85.

⁴⁰³ Marvia 2004a, s. 61. Noin 98 200 euroa vuoden 2010 kurssin mukaan. Lähde: Tilastokeskus.

⁴⁰⁴ Marvia 2004a, s. 61–62.

vapaamuurarit "lähettivät Suomeen lukuisia paketteja aina 1949-loppuun asti".⁴⁰⁵ Sisto lainaa muurariveljensä Jussi Rätyn *Tammer Loosin 50-vuotishistoriaa* seuraavasti:

Tämä amerikkalaisten veljiemme suomalaisiin vapaamuurareihin kohdistunut avustustoiminta on konkreettinen osoitus siitä, mitä tosi veljeys on. Tätä veljeyden osoitusta kaunistaa vielä se, että avunanto tapahtui oma-aloitteisesti, meidän sitä pyytämättä.⁴⁰⁶

Näin Sisto ja Rätty määrittelevät muurarillisen veljeyden osaksi hädänalaisten muurariveljien auttamisen. Tätä veljeyttä osoitti myös liikemies Ragnar Ekberg, jota Sisto kutsuu erääksi "merkittävimmistä lahjoittajaveljistämme". Ekbergin ensimmäinen lahjoitus tapahtui vuonna 1932 perustetulle *Lesken ropo* -rahastolle, joka jakoi hautausapurahaa loosien jäsenten vaimoille. Lahjoitus oli suuruudeltaan 100 000 mk. Toinen vastaavan suuruinen lahjoitus tapahtui vuonna 1936. Tästä rahasta muodostettiin säätiö nimeltä *Ragnar Ekbergs Stiftelse*, jonka tehtäväksi tuli Siston mukaan "avustusten antaminen turvattomaksi jääneille leskille ja isättömille lapsille Suomessa". Vaikka Ragnar Ekbergin säätiö ei ole niin sanotusti vapaamuurarillinen säätiö, niin sen hallituksen valitsee Suomen Suurloosi. Sisto kuitenkin painottaa, että "säätiön hallitukseen voidaan valita kuka hyvänsä puhdasmaineinen Suomen kansalainen".⁴⁰⁷

Pro Humanitate Säätiö nousee toiseksi merkittäväksi vapaamuurarillista hyväntekeväisyyttä harjoittavaksi säätiöksi. Säätiö perustettiin vapaamuuraritoiminnan katsotun keskeyttämisen yhteydessä 1941. Helsinkiläisten loosien sekä Turun loosin omaisuus kerrotaan varastoidun alun perin *Helmikuun 14. päivän säätiön* nimellä kulkeneeseen Pro Humanitate säätiöön. Vastaavasti Tammer Loosi sijoitti Kosti Siston mukaan varansa *Tammer säätiöön*.⁴⁰⁸ Siston mukaan Helmikuun 14. päivän säätiön tarkoituksena on "antaa avustusta sellaisten Suomen kansalaisten lapsille, joiden isä tai muu pääasiallinen huoltaja on kuollut, etupäässä n.s. sotaorvoille sekä harjoittaa muuta siihen verrattavaa avustustoimintaa". Sisto toteaa säätiön alkuvuosien toiminnasta, että "se ei - itse asiassa - ehtinyt lahjoittaa apua tarvitseville kuin joitain kymmeniätuhansia markkoja". Sisto jatkaa vielä kertomalla, että "nämäkin varat hupenivat vielä, kun osa rahoista piti palauttaa looseille toiminnan uudelleen alettua v. 1945". Sisto toteaaakin koko 50-luvun olleen säätiön kannalta "melko toimetonta aikaa".⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁵ Sisto 1988, s. 185.

⁴⁰⁶ Sisto 1988, s. 185.

⁴⁰⁷ Sisto 1988, s. 186.

⁴⁰⁸ Sisto 1988, s. 186.

⁴⁰⁹ Sisto 1988, s. 187.

Säätiön nimi muutettiin vuonna 1964 *Pro Humanitate Säätiöksi*. Risto Enarvi kertoo *Suomen Suur-Loosin viisikymmenvuotis historiikissa* vuodelta 1974, että säätiön toiminta virkistyi 1960-luvulla. Enarvin tulkinnassa "merkitykseltään mittavimmaksi uudistukseksi muodostuu sosiaalisen avustustoiminnan nousu tavoitteiden kärkipäähän". Enarvin mukaan loosien saatua omat taloutensa kuntoon "sisäisestä hyvän olon tunteesta kasvaa veljille tarve auttaa myös yhteiskunnan vähäosaisia". Näin ollen 1968 "suoritetaan suurloosin toimesta aikaisempien avustustapojen koordinoiminen", joka johtaa Pro Humanitate Säätiön asettamiseen varsinaiseksi varojen kerääjäksi, kohteiden valitsijaksi ja avustusten jakajaksi. Tärkeäksi projektiksi on nähty "Aina valoa kohti" -adressin yhteismyynti muiden muurarillisten yksiköiden kanssa. Enarvi kertoo, että "säätiö voikin muutaman vuoden aktivoituneen toimintansa jälkeen 1970 kirjata taseisiin lähes sadantuhannen markan omaisuuden ja merkitä lahjoituksikseen seitsemäntuhatta markkaa".⁴¹⁰

Kosti Sisto toteaa, että "säätiön toiminta vapautui vasta 1960-luvulla alkukankeudestaan ja -vaikeuksistaan". Sistolle "avainasemaan nousivat nimenomaan henkilöt, jotka aikaansa ja vaivaansa säästämättä tekivät työtä säätiön hyväksi". Sisto nimeää erityisesti hallituksen puheenjohtajan ja toiminnan koordinaattorin Aarne Aunolan. Lisäksi Sisto mainitsee "tarmokkaat veljet" Yrjö K.K. Talvitien, Yrjö Kokon, Emil Santalan ja Reijo Ahtokarin. Säätiön toiminta lähti käyntiin ja tukia myönnettiin muun muassa Kaunialan sotavammasairaalan potilasyhdistykselle sekä Suomen Invalidilasten Kivalakodit ry:lle. Sisto mainitsee, että "säätiölle syntyi nopeassa tahdissa seuraavat rahastot: Aarne Aunolan rahasto, Risto Enarvin rahasto, Toivo Tarjanteen rahasto ja Lesken Tuki rahasto".⁴¹¹ Siston kertomuksesta voidaan havaita kuinka vapaamuurariuden historiakuvalle ominainen veljien muistaminen nivoutuu osaksi järjestön toiminnan merkitystä. Muita merkittäviksi koettuja vapaamuurarillisia säätiöitä ovat Siston mainitsemat *Vanhusten ja Lasten Tuki säätiö* sekä *Kareliasäätiö*, jotka harjoittavat hyväntekeväisyyttä. Lisäksi on syytä mainita Sompala-seura ry, joka ylläpitää vapaamuurareiden koulutus- ja vapaa-ajan toimintaan tarkoitettua keskusta.⁴¹²

Vuonna 1999 Suomen suurloosi täytti 75 vuotta. Juhlavuoden aikana kerättiin kokoon rahasumma, joka Unto Tupalan mukaan oli miljoona markkaa. Tupala kertoo *Näkymättömän temppelin rakentajissa*, että varat "luovutettiin Helsingissä Suomen suurloosin tiloissa SOS-lapsikylä -säätiölle Kaarina suunitellun viidennen lapsikylän yhden kodin rakentamiseen". Tupala korostaa

---

⁴¹⁰ Enarvi 1974, s. 56–57.

⁴¹¹ Sisto 1988, s. 188.

⁴¹² Ks. tarkemmin Sisto 1988, s. 190–192; Enarvi 1974, s. 62.

sitä, että lahjoituksen "takana olivat kaikki suomalaiset vapaamuurarijärjestöt ja vapaamuurareita lähellä olevat säätiöt ja seurakunnat". Tämä kuvaa Tupalan mukaan "eri vapaamuurarillista yhteistoimintaa", jonka hän katsoo liittyvän silloisen suurmestarin Ilkka Runokankaan aikaan. Tupala mainitsee, että "lisääntynyt yhteistyö näkyi myös yhteiskunnallisten suhteiden tehostumisena; aikaisempaa suurempaa avoimuus esimerkiksi kirkon suuntaan hälvensi sen piirissä vielä mahdollisesti vallinnutta epätietoisuutta vapaamuurariliikkeen tarkoitusperistä ja toiminnasta".⁴¹³

Eräs ilmeisen merkittäväksi koettu hyväntekeväisyyden muoto vapaamuurariudessa on loosien omat hyväntekeväisyysrahastot. Kosti Siston mukaan "jo aivan alkuaajoista lähtien loosien istuntojen yhteydessä on koottu ns. 'Lesken ropo', jonka käytöstä loosi on voinut itse päättää". Varhaisten vuosien kertymistä ei Siston kertoman mukaan ole tietoa "sen enempää kuin niiden käytöstäkään". Sisto kertoo myös, että "alkuaikoina saattoivat loosit rahapulassaan ja tietämättömyydessään käyttää nämä varat muuhunkin kuin hyväntekeväisyyteen". Sisto kuitenkin toteaa, että "nykyisin se on mahdotonta". Siston mukaan kertyvät "Lesken rovot edustavat vuosittain erittäin huomattavaa rahasummaa, useita satoja tuhansia markkoja, jotka kaikki ovat käytettävissä järjestön ulkopuolelle suuntautuvaan hyväntekeväisyystoimintaan." Lisäksi Sisto painottaa, että vapaamuurareihin itseensä suuntautuu "rahamäärä, joka on vain alle prosentin luokkaa".⁴¹⁴

Keskeistä on, että vapaamuurariuden kerrotaan aina harjoittaneen hyväntekeväisyystoimintaa. Tämä hyväntekeväisyystoiminta nähdään elimellisenä osana vapaamuurariutta. Hyväntekeväisyys on nähty merkitykseltään suurena paitsi järjestön jäsenille, mutta myös järjestön ja ulkopuolisen yhteiskunnan suhteiden kannalta. Hyväntekeväisyystyön voidaan nähdä lunastavan vapaamuurareiden paikan yhteiskunnassa ja todistavan järjestön hyvistä tarkoitusperistä. Samalla hyväntekeväisyystyön voidaan nähdä toimivan merkittävänä identiteetin rakentamisen osana, ja peilautuvan vapaamuurariuden edellä esitettyyn uhrikuvaan. Mainitussa uhrikuvassa oleellista on vapaamuurariuden näkeminen väärinymmärrettynä ja väärinkohdeltuna järjestönä, joka pyrkii vain hyvään.

---

⁴¹³ Tupala 2004, s. 206.

⁴¹⁴ Sisto 1988, s. 193.

4.3. VAPAAMUURARIUS HENKILÖKOHTAISENA INSPIRAATION LÄHTEENÄ

Vapaamuurarien historiakuvassa itse vapaamuurariudella kokemuksena ja yksilöön vaikuttavana aatteena on suuri merkitys. Kolmannessa luvussa käsiteltiin merkittäviä muurareita, jotka muistetaan tekojensa vuoksi. Tässä yhteydessä tarkastellaan vapaamuurarillisen historiakuvan käsitystä vapaamuurariuden merkityksestä yksilötasolla. Erityisesti tarkastelu keskittyy jo edellä mainittujen niin sanottujen merkittävien muurarien yhteyteen. Vaikuttaa nimittäin siltä, että vapaamuurarillinen historiankirjoitus näkee vapaamuurariaatteen monien historiallisesti merkittävien miesten inspiraation ja toiminnan lähteenä. Lisäksi eräs mielenkiintoinen piirre vapaamuurariuden historiakuvassa vaikuttaa olevan vapaamuurariuden vaikutusten etsiminen sellaistenkin henkilöiden teoista joista tiedetään, että he eivät olleet vapaamuurareita.

Vapaamuurari Antti Arjas on mestarin puheenvuorossa vuonna 1996 pohtinut vapaamuurariuden arvomaailmaa ja tehtävää yhteiskunnan arvomaailman suunnannäyttäjänä. Puheenvuoron otsikkona on *Arvomaailma ja moraali muutoksen kourissa - vapaamuurariudestako tien näyttäjä*. Arjas toteaa seuraavaa:

Luultavasti vapaamuurariudella on jo pitkään ollut suuri vaikutus länsimaiseen sivistykseen. Näin voi ainakin olettaa. Niin moni yhteiskunnan tiennäyttäjä on ollut vapaamuurari. Me emme kuitenkaan tiedä, kuinka paljon he ovat siirtäneet vapaamuurariuden aatteita ympäristöönsä ja missä määrin he kenties itse ovat puolestaan vaikuttaneet vapaamuurariuden aatteisiin tai ainakin niiden vallitseviin tulkintoihin. Tämä jäänee ainakin toistaiseksi selvittämättä.

Ainoa tapa, millä vapaamuurarius voi toimia tiennäyttäjänä meidän aikanamme on edelleen se, että vaikuttajayksilöt saavat siitä virikkeitä ja kaikupohjaa ajatuksilleen. Aattemme ei koskaan tule olemaan avoin, suurten joukkojen tiedostama, hyväksymä ja edistämä, mutta se voi rakentaa yhteiskunnan arvomaailmaa välillisesti. Tämä edellyttää kuitenkin sen asian ymmärtämistä, ettei vapaamuurariudella voi olla mitään omia valtapyyteitä. Vapaamuurariuden nimissä ei pidä kantaa lippua, vaan vapaamuurariutta voi toteuttaa arjen ratkaisuisissa. Silloin tulee näkyviin se vahvuus nykyajan murroksessa, vahvuus, joka erottaa sen edukseen useita muista aatteista. Se ei etsi sitä mikä jakaa meidät, vaan sitä mikä yhdistää meidät.⁴¹⁵

Arjaksen puheenvuoro pitää sisällään historiakuvan kannalta merkittävän näkemyksen, jonka mukaan vapaamuurarius on yksilöihin vaikuttava aate, jonka laajempi vaikutus yhteiskuntaan on välillinen. Vapaamuurariuden nähdään vaikuttavan yhteiskuntaan juuri yksilöiden kautta, jotka

---

⁴¹⁵ Arjas 1996, s. 32.

toimivat vapaamuurarillisen aatteen inspiroimina. Arjaksen näkemys kertoo aatteeseen sisäänrakennetusta eksklusiivisuudesta, joka jo lähtökohtaisesti asettaa vapaamuurariuden harvojen aatteeksi. Arjaksen puheenvuorossa vapaamuurariuden aatteella ei ole mahdollisuutta toimia joukkojen aatteena.

Edellisessä luvussa on kuvattu kuinka vapaamuurarillinen historiankirjoitus on nähnyt vapaamuurariaatteen merkittävässä osassa Wolfgang Amadeus Mozartin *Taikahuilun* syntyprosessia. Vastaavia vaikutteita on vapaamuurarillisessa tutkimuksessa etsitty lukuisten taiteilijoiden kohdalla. Aina kyseisten taiteilijoiden ei ole edes tarvinnut kuulua vapaamuurarijärjestöön. Bertil Blomqvist on hahmotellut Leo Tolstoin ja vapaamuurariuden suhdetta. Blomqvist käsittelee muun muassa Tolstoin teosta *Sota ja rauha* ja kertoo, että "vapaamuurarius ja nimenomaan sen ensimmäinen aste ruotsalaisen järjestelmän mukaan on Tolstoin kirjassa kuvattu varsin seikkaperäisesti ja on vain kiinni lukijan uteliaisuudesta ja tiedonhalusta, paljonko hän saa siitä tietoja".⁴¹⁶ Blomqvistin tutkielma käsittelee seuraavaksi mahdollisuutta, että Tolstoi olisi kuulunut joko vapaamuurareihin tai Illuminaatteihin.⁴¹⁷ Blomqvistin päätelmä kuitenkin on, että Tolstoi tuskin oli kumpaakaan.

Oleellisemmaksi muodostuu vapaamuurariuden vaikutus Tolstoihin. Blomqvist lainaa vuonna 1932 julkaistua *Freimaurerlexikon*ia, jossa Blomqvistin mukaan mainitaan, että Tolstoi oli vuonna 1905 kirjoittanut saksalaiselle vapaamuurarikirjailijalle.⁴¹⁸ Blomqvist siteeraa teosta Tolstoin kirjeen osalta seuraavalla tavalla:

Kiitän lämpimästi lähettämästäne vapaamuurarillisesta kirjasta ja minua ilahduttaa suuresti, että olen tietämättäni ollut mieleltäni vapaamuurari. Olen lapsuudesta asti tuntenut suurta kunnioitusta tätä järjestöä kohtaan ja uskon, että vapaamuurarius on tehnyt paljon ihmiskunnan hyväksi.⁴¹⁹

Blomqvist kirjoittaa, että "totesimme jo aikaisemmin, että Tolstoi ei ollut vapaamuurari. Mutta voimakkaasti tuntevana ihmisenä vapaamuurariaate kiinnosti häntä, tai voitaneen sanoa: hän yritti sovelluttaa vapaamuurarimaailman ajatuksia omaan elämäänsä".⁴²⁰ Näin Blomqvist näkee

---

⁴¹⁶ Blomqvist 2006, s. 38.

⁴¹⁷ Blomqvist 2006, s 38–39. Blomqvist tarkoittaa tässä yhteydessä saksalaisittain nimettyä *Moderne Illuminaten*-järjestöä, jonka toiminta alkoi ilmeisesti vuonna 1906.

⁴¹⁸ Blomqvist 2006, s. 38.

⁴¹⁹ Blomqvist 2006, s. 38.

⁴²⁰ Blomqvist 2006, s. 41.

vapaamuurariuden vaikuttaneen Tolstoin ajatuksiin ja sitä kautta luonnollisesti hänen työhönsä. Tolstoin merkityksen vapaamuurariudelle Blomqvist summaa seuraavalla tavalla:

Jokaisen vapaamuurarin olisi tutkittava Tolstoin ajatuksia "Sota ja rauha" kirjassa, ei pelkästään tapahtumia kuvaavana romaanina, vaan inhimillistä uskoja, vakaumuksia, aatteita ja pettymyksiä kuvaavana teoksena. Se suuri innostus, joka ilmenee kirjan alkuosissa, vaimenee ja laimistuu kuvausten edetessä. Ja siinä on probleeman ydin jokaiselle ajattelevalle vapaamuurarille, nimittäin yksilöiden ja ihmisten aiheuttamien pettymysten voittaminen ja uskon säilyttäminen vapaamuurariuden aatteisiin ja päämääriin.⁴²¹

Blomqvist näkee Tolstoin teoksen *Sota ja rauha*, vapaamuurarillisia aatteita edustavana teoksena, josta jokaisella vapaamuurarilla olisi opittavaa. Näin Tolstoi voidaan nähdä eräänlaisena vapaamuurarillisena esikuvana, mutta myös vapaamuurariutta arvostaneena suurmiehenä.

Aivan kuten Tolstoin tapauksessa, on Herman Hessen tuotantoa ja ajattelua pohdittu vapaamuurariaatteen kannalta. Jälleen asialla on Bertil Blomqvist, jonka tutkielma *Herman Hesse: vapaamuurari ilman esiliinaa* on julkaistu *Acta Minervaen* numerona IX vuonna 1990.⁴²² Aivan tutkielmansa alussa Blomqvist kertoo, että Hesse ei ollut vapaamuurari. Tästä huolimatta hän toteaa, että "tutkiessamme yhteenvedonomaisesti Hessen teoksia vapaamuurarilliselta kannalta, voimme todeta, että hän käytti vuodesta 1918 vapaamuurarillisia ajatuksia enenevässä määrin ja tavallaan asteittain".⁴²³ Vapaamuurariloosiin kuulumattomuus ei Hessen arvoa Blomqvistin silmissä alenna. Blomqvist kirjoittaa:

On olemassa lukematon määrä ihmisiä, jotka eivät kuulu mihinkään loosiin – erilaisista syistä – mutta ylläpitävät vapaamuurarillisia ajatuksia ja elävät ja toimivat niiden mukaan. Voimme laskea Hessen tähän ketjuun ja nimitämme hänet yksinkertaisesti "vapaamuurariksi ilman esiliinaa".⁴²⁴

Näyttää siltä, että Blomqvistin mukaan henkilö voi olla aatteiltaan vapaamuurari kuulumatta järjestöön. Tämä edellyttää kuitenkin, että tieto vapaamuurarillisista ihanteista on saavuttanut ihmisen jotakin kautta. Kun muistetaan järjestön esoteerinen luonne, niin on oleellista havaita, että

---

⁴²¹ Blomqvist 2006, s. 46.

⁴²² Huomautettakoon tässä, että Blomqvistin tutkielmien merkitystä vapaamuurarilliselle tutkimukselle kuvaa paitsi se, että hänen tutkielmansa julkaistiin *Acta Minervaen* erillisenä julkaisuna, myös se, että Tolstoita käsittelevä teksti julkaistiin postuumisti.

⁴²³ Blomqvist 1990, s. 56.

⁴²⁴ Blomqvist 1990, s. 38.

tieto muurarillisista ihanteista, tai ainakin ajatteluun vaikuttaneet ideat, ovat poikkeuksetta lähtöisin vapaamuurareilta. Blomqvist kirjoittaa:

Aiemmin jo mainittiin, että Hesse ei koskaan kuulunut mihinkään vapaamuurariloosiin. Tämä on kai lähinnä selitettävissä hänen itsepäisestä individualismistaan. Radikaalissa, inhimillisessä asenteessaan hän on kuitenkin vapaamuurariutta lähellä. Tunnettua on ainoastaan Hessen ystävyys (v. 1936 alkaen) vapaamuurari Karl Kérenyin kanssa. Mutta ei ole poissuljettu ajatus, että myös eräät muutkin Hessen tuttavat niin sanotusta sisäpiiristä olisivat olleet vapaamuurareita. Kun Hessen teokset osoittavat vahvasti omaelämäkerrallisia piirteitä, on oletettavissa, että Hessellä oli ainakin suhteita vapaamuurareihin, vaikka tästä ei ole näyttöjä. Ihmeteltävää ei ole, jos ensimmäisen maailmansodan ja v. 1945 välisenä aikana ei myönnetty suhteita tai sitoutumista vapaamuurareihin, koska nämä juuri näinä aikoina olivat vihamielisyyden ja panettelun kohteina ja joutuivat myös kieltojen kohteiksi. Hessellä ei ollut tarvetta julkistaa asiaa, koska "vihityille" hänen teoksensa puhuivat selvää kieltään.⁴²⁵

Blomqvistin kirjoitus ei näin ollen tarjoa muuta kuin olettamuksia Hessen vapaamuurarillisten tietolähteiden osalta. Merkittävää on, että sotien välinen vapaamuurareihin kohdistunut epäluulo antaa tässä tapauksessa mahdollisuuden pitää lähes kenen tahansa suhteita vapaamuurareihin mahdollisena.

Voidaan katsoa, että Bertil Blomqvistin mukaan henkilö saattaa toimia vapaamuurariuden ihanteiden mukaisesti, kuitenkin olematta vapaamuurari. Näin Hesse ja edellä mainittu Tolstoi edustavat samaa kuin jo luvussa kolme käsitelty majuri Granatenhjelm. Vapaamuurarien historiakuva ikään kuin liittää nämä miehet osaksi järjestöä, samalla kuitenkin todeten, että he eivät varsinaisia vapaamuurareita olleetkaan. Miehet voidaan toki nähdä muurarillisina esikuvina, mutta tätä ei sanota suoraan. Näin ollen yksi selitys ilmiölle voidaan löytää jo aiemmin mainitusta vapaamuurarillisen historiakuvan tiedostetun myyttisestä piirteestä. Merkittäviksi koettujen henkilöiden kohdalla, jotka eivät kuitenkaan ole olleet muurareita, tämä piirre tulee ilmi eräänlaisena jälkikäteen annettuna kunniavapaamuurariutena, vapaamuurariutena "ilman esiliinaa". Näin historiallisen henkilön toiminta nähdään vapaamuurariuden ihanteita ja aatteita mukailevana, erityisesti silloin jos henkilöllä tiedetään olleen kontakteja vapaamuurariuteen.

Vastaavasti vapaamuurarillisia vaikutteita on etsitty Akseli Gallen-Kallelan kohdalla. Vapaamuurari Juhana Häme on kirjoittanut tutkielmassaan *Akseli Gallen-Kallela ja vapaamuurarit* Gallen-

---

⁴²⁵ Blomqvist 1990, s. 56.

Kallelan lyhyestä muuraripolusta. Hämeen tutkielma päätty kuitenkin tulokseen, että "Gallen-Kallelan tuotannosta ei ole löydettävissä vapaamuurariuteen viittaavia symboleja". Edelleen Häme jatkaa toteamalla, että "Gallen-Kallelan maalausten symbolikielen mahdolliset yhtymäkohdat vapaamuurareiden symboliikkaan eivät perustu vapaamuurarilliseen tietoon ja harrastukseen vaan monien symboloiden yleismaailmallisuuteen".⁴²⁶ Hämeen näkemys on kiinnostava, sillä hän ei näe Gallen-Kallelan teoksilla yhtymäkohtaa vapaamuurariuteen huolimatta siitä, että Gallen-Kallela liittyi ruotsinkieliseen vapaamuurarijärjestöön 15.5.1923. Hämeen kertoman mukaan vapaamuurarien parissa Gallen-Kallelan muurariyhteyksiä on kuitenkin ajoittain korostettu ja hänen töitään on tulkittu muurarillisessa valossa. Esimerkkeinä Häme mainitsee Alexander H. W. van Assendelftin *Koilliskulmassa* vuonna 1982 julkaistun artikkelin sekä Jukka Niemisen teoksen *Hans Boijen salaisuus*.⁴²⁷ Näin Hämeen kirjoitus on kiintoisa poikkeus vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa, joka vaikuttaa aiemmin olleen keskittynyt lähinnä todistamaan maineikkaiden henkilöiden muurariutta. Kenties Hämeen vuonna 2007 julkaistu kirjoitus kertoo osaltaan uudesta kriittisemmästä otteesta vapaamuurarillisessa historiantutkimuksessa sekä mahdollisesta muutosprosessista historiakuvassa.

Vapaamuurariuden antamia henkisiä virikkeitä ja inspiraatiota on etsitty lukuisten merkittävien vapaamuurarien töiden kohdalla. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa vapaamuurari Antti Junnilan tutkima runoilija Viktor Rydberg, jonka tuotanto sitoutuu Sibeliuksen rituaalimusiikkiin. Junnilan mukaan Viktor Rydberg (1828–1895) esiintyy Sibeliuksen rituaalimusiikissa kahden kappaleen runoilijana. Junnilan mukaan Rydberg oli itse vapaamuurari. Näin ollen Junnila pyrkii vastaamaan kysymyksiin "miten ja miksi" Sibelius valitsi Rydbergin runoja suomalaiseen rituaalimusiikkiin? Lisäksi Junnila esittää "sivutuotteena" katsauksen muurarillisiin vaikutteisiin Rydbergin tuotannossa. Junnila kuitenkin painottaa, että "johtopäätösten vetäminen vapaamuurariuden vaikutuksesta hänen mielipiteisiinsä vaatii luonnollisesti äärimmäistä varovaisuutta".⁴²⁸ Junnila löytää lukuisista Rydbergin teoksista muurarillisia vaikutteita.⁴²⁹ Junnila ei kuitenkaan löydä varmuutta kysymyksiin miksi Sibelius valitsi juuri Rydbergin runoja teokseensa, ja tiesikö Sibelius Rydbergin muurariudesta? Junnila päätty toteamaan, että "on selvää, että Sibelius on valinnut runot, koska piti niistä eikä hänellä tarvinnut olla muita motiiveja".⁴³⁰ Näin vaikka Junnila ei löydä todisteita siitä, että Sibelius olisi valinnut Rydbergin runot tämän vapaamuurariuden vuoksi, on

---

⁴²⁶ Häme 2007, s. 84–85.

⁴²⁷ Häme 2007, s. 83.

⁴²⁸ Junnila 2008, s. 16–17.

⁴²⁹ Junnila 2008, s. 23–24, 27–38.

⁴³⁰ Junnila 2008, s. 42.

keskeistä huomata, että Junnila löytää vapaamuurariuden vaikutteet Rydbergin tuotannosta. Tämä tulkinta esittää vapaamuurariuden inspiroineen Rydbergiä ihmisenä ja runoilijana, ja näin ollen toimineen historiallisesti merkittävänä vaikuttimena.

Edelleen vapaamuurari on nähty vaikuttimena jo aiemmin mainittujen amerikkalaisten merkkihenkilöiden kohdalla. Kuten Reijo Ahtokari on todennut, Benjamin Franklin ja George Washington, sekä "yli puolet itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajista oli vapaamuurareita".⁴³¹ Vaikka päätelmää ei suoraan tehdä, jää ilmeiseksi, että vapaamuurariaatteen katsotaan vaikuttaneen näiden miesten toimintaan. Vastaavasti Suomen Suurloosin verkkosivuilla todetaan, että "Vapaamuurariaate on puhutellut maailmalla isoa joukkoa kunnioitettuja ja ansioituneita miehiä".⁴³² Näin vapaamuurariaate nähdään osaltaan vaikuttamassa näiden merkittävien miesten toimintaan. Suomalainen vapaa ja oikeutettu muurari seuraa tässä merkittävien muurarien korostamisessa mahdollisesti kansainvälisen muurariuden esimerkkiä, sillä esimerkiksi Englannin yhtynyt suurloosi luettelee verkkosivuillaan yli 90 historiallisesti merkittävää muuraria.⁴³³

Vapaamuurarillisessa historiakuvassa vallitsevan käsityksen vapaamuurariuden vaikutuksesta historiallisesti merkittävien miesten toimintaan voidaan nähdä korostavan vapaamuurariuden historiallista merkitystä. Näin vapaamuurariuden historiakuva esittää vapaamuurariuden historiallisesti merkittävänä liikkeenä, jonka vaikutus maailmanhistoriaan on huomattava. Lisäksi suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva näkee vapaamuurariuden toimineen inspiraation lähteenä myös lukuisille merkittäville taiteilijoille. Näiden yksilöiden kautta vapaamuurariuden aatteen on katsottu vaikuttaneen yhteiskuntaan ja länsimaiseen kulttuuriin laajemminkin.

4.4. VAPAAMUURARILLINEN ARVOMAAILMA

Vapaamuurarillinen arvomaailma on merkittävä historiakuvan rakennuselementti, joka osaltaan määrittää vapaamuurarien identiteettiä. Vapaamuurarillista arvomaailmaa on osaltaan sivuttu kaikissa tämän luvun kappaleissa. Seuraavassa keskitytään arvomaailman mainitsematta jääneisiin

---

⁴³¹ Ahtokari 2004a, s. 13.

⁴³² Mitä vapaamuurari on? Historia. [<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Mitavapaamuurariuson/Historia>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 2.3.2012.

⁴³³ Famous masons. [<http://www.ugle.org.uk/what-is-masonry/famous-masons/>]. Englannin yhtyneen suurloosin verkkosivut. Luettu 2.3.2012.

osa-alueisiin ja pyritään rakentamaan synteesiä vapaamuurarillisesta arvomaailmasta sellaisena kuin se järjestön historiankirjoituksessa esitetään. Varsinaisia tutkimuksia vapaamuurariuden arvomaailmasta historialliselta kannalta on Tutkimusloosi Minervan artikkeleissa löydettävissä muutamia kappaleita. Muuten arvomaailma tulee esiin vapaamuurarihistoriassa välillisesti ja sivumennen mainittuna. On myös huomattava, että vapaamuurarillisen arvomaailman voidaan arvella välittyvän kokonaisuutena rituaalien avulla. Näin ollen on ymmärrettävää, että vapaamuurarillinen tutkimus ei ole käsitellyt arvoja laajasti sellaisissa julkaisuissa, jotka ovat periaatteessa järjestön ulkopuolistenkin saattavilla.

Laajin Tutkimusloosi Minervan vuosikirjoissa julkaistuista arvomaailmaa käsittelevistä tutkielmista on vapaamuurari Aatto Hosiaislouman tutkielma *Vapaamuurarillinen arvomaailma*. Tutkielma on ilmestynyt vuonna 1996. Hosiaislouma toteaa tutkielmassaan, että "vapaamuurariuus on saanut vaikutteita monista kulttuureista eri aikakausilta". Hosiaislouman mukaan voidaan puhua erityisestä vapaamuurarikulttuurista ja sen alakulttuureistakin. Väitettä Hosiaislouma perustelee sillä, että vapaamuurarikulttuuri eriytyy omaksi kulttuuri-ilmiökseen omaksumiensa arvojen perusteella. Vapaamuurarikulttuurin peruspilareina Hosiaislouma pitää yhteisesti sovittuja periaatteita, arvoja, uskomuksia, asenteita, normeja ja odotuksia. Keskeiseksi Hosiaislouma nostaa vapaan ja oikeutetun muraariuden ehdottomat ja muuttumattomat periaatteet, jotka on "vahvistettu 1723 vanhoissa käskyissä ja aiemmin vakiintuneissa muinaisaikaisissa rajapylväissä".⁴³⁴

Aatto Hosiaislouma näkee vapaamuurariuden osana länsimaista kulttuuriperintöä, jonka juuret ovat syvällä "Idässä veronneissa kulttuureissa". Hänen mukaansa "vanhan testamentin kirjojen elämänviisaudella on sijansa perusmuraariutemme opetuksessa".⁴³⁵ Hosiaisloumalle "antiikin suurten ajattelijoiden merkitys vapaamuurariuden arvomaailman kehitykseen on erittäin suuri". Myös monet muut filosofit ja koulukunnat ovat vaikuttaneet länsimaiseen kulttuuriin ja sitä kautta vapaamuurariuteen toteaa Hosiaislouma. Hänen mukaansa "viittaukset antiikin perintöön tukevat käsitystä, että veljeskuntamme on aatepohjansa osalta muinaisaikainen".⁴³⁶ Hosiaislouma jatkaa kertomalla, että:

Uuden ajan sarastaessa nousi jälleen filosofian aalto, joka lienee antanut sysäyksen myös muraariillisen ideologian kehittymiseen. Senaikaisista ajattelijoina mainittakoon René Descartes, Benedict de Spinoza, Gottfried von Leibniz ja John Locke. He olivat uuden ajan ja uuden ajattelun airueita. Samaan

---

⁴³⁴ Hosiaislouma 1996, s. 64.

⁴³⁵ Hosiaislouma 1996, s. 65.

⁴³⁶ Hosiaislouma 1996, s. 65.

aikaan hahmottui vapaamuurarillinen arvomaailma ja operatiivisesta muurariudesta kehkeytyi symbolinen eli spekulatiivinen vapaamuurarius. Vapaamuurariuden pioneerit, yhtenä heistä James Andersson, tajusivat uuden henkisen ilmapiirin mahdollisuudet. Vapaamuurareita koskevat säädökset, *The Constitutions of the Free-Masons*, kiteytyivät 1723.⁴³⁷

Vapaamuurarillinen arvomaailma lepää Hosiaisuoman mukaan näin ollen antiikin filosofian, kristinuskon ja uuden ajan alun filosofian varassa. Keskeistä on huomata, että vapaamuurarillista arvomaailmaa, kuten monia muitakin vapaamuurarillisia aiheita, on lähdetty tutkimaan nimenomaisesti historiasta käsin. Vapaamuurari Armas Järvinen on tutkinut vapaamuurarillisia hyveitä vuonna 1985 julkaistussa tutkielmassaan *Rituaalimme Vanhat Käskyt ja Jeesus Siirakin kirjan opetukset*. Järvinen kirjoittaa:

Kysymykseen mitä olemme oppineet ja keneltä, voimme vastata, että rituaalimme kardinaalihyveet ja niiden korollariot ovat samoja kuin hellenistinen ja roomalaisten oikeusoppineiden kirjoituksissa. Vastaavia opetuksia viljelivät juutalaiset kirjanoppineet, niin kuin Siirakin kirjan lainaukset osoittavat. Osa juutalaisten käytännöllisestä viisauden opetuksesta on kotoisin todennäköisesti Egyptin pakolaisuuden ja Baabelin vankeuden aikana saaduista vaikutteista, joskaan emme voi unohtaa juutalaisten omia profeettoja ja opettajia.

Lähimmäisenrakkauden ja pyyteettömän hyväntekeväisyyden velvotukset ovat samoja kuin kristilliset karsinaalihyveet. Keskeinen aatelähde on myös Kristuksen vuorisaarna.⁴³⁸

Vapaamuurarillinen arvomaailma on myös Järvisen tulkinnassa nähty liitoksissa länsimaiseen kulttuuriperintöön, jota voidaan jäljittää antiikista alkaen. Keskeiselle sijalle nousevat lisäksi kristilliset hyveet. Huomionarvoista on, että Järvisen tutkielma antaa jo nimensä puolesta ymmärtää, että vapaamuurarilliset arvot välittyvät merkittävältä osin rituaalien kautta.

Aatto Hosiaisuoman mukaan suomalaisen sinisen muurariuden perusarvot on esitetty suurloosin perussäännön 3 §:ssä.⁴³⁹ Hosiaisuoma lainaa perussääntöä seuraavalla tavalla:

"Järjestön tarkoituksena on muinaisaikaisen vapaamuurariperinteen säilyttäminen sekä sen mukaan vapaamuurarien ohjaaminen omaksumaan ja käytännössä noudattamaan arvokkaita eettisiä

---

⁴³⁷ Hosiaisuoma 1996, s. 66.

⁴³⁸ Järvinen 1985, s. 36–37.

⁴³⁹ Hosiaisuoma 1996, s. 66.

periaatteita ja moitteetonta elämäntapaa sekä suhtautumaan veljeyden ja avuliaisuuden vaatimusten mukaan lähimmäisiinsä."⁴⁴⁰

Hosiaisluoman lainaama katkelma kertoo, että vapaamuurarillinen arvomaailma on sitoutunut moitteettomaan elämäntapaan ja veljeyden sekä avuliaisuuden periaatteisiin. Mainituista arvoista veljeys on yksi vapaamuurarillisissa teksteissä kaikkein useimmin esiin tulevista arvoista. Vuoden 2004 veljesateriapuheella vapaamuurari Erkki Apajalahti on todennut veljeydestä, että:

"Katso, kuinka hyvää ja suloista on, että veljekset sovussa asuvat!" Näin alkavan otteen Raamatun tekstistä jokainen meistä on kuullut viimeistään saatuaan oppilasmuurariasteensa. Edettyämme pitemmälle vapaamuurarina kuulemme KM:n lausuvan: "...Ei ole arvokkaampaa nimitystä, ei ystävällisempää tervehdystä, ei kalliimpaa muistutusta keskinäisistä siteistämme kuin meidän tunnuksemme Veljeni." Jokainen meistä muistaa varmasti kuulleen myös seuraavat sanat: "Sinun tulee olla todellinen veli joukossamme ja yhteiskunnassamme. Ole vastuuntuntoinen toisia kohtaan. Älä puhu pahaa toisesta. Lausunto, jonka todenperäisyydestä et ole varma, saattaa olla yhtä suuri rikos kuin valheellinen parjaus. Muista, että totuus ei voi saavuttaa kiertämään päässyttä valhetta."⁴⁴¹

Yhteenvedon voidaan todeta, että vapaamuurarillisiksi arvoiksi on määritelty pääsääntöisesti kristillisiä sekä valistuksen arvoiksi miellettyjä arvoja. Arvojen alkuperää on vapaamuurarillisessa tutkimuksessa jäljitetty järjestölle luonteenomaisesti historiasta käsin. Todettakoon vielä, että vapaamuurarillisen arvomaailman vahva liitos kristilliseen arvomaailmaan selittää myös osaltaan vapaamuurarien suurta kiinnostusta järjestön ja kristillisten kirkkojen välisten suhteiden kehitykseen. Kristillisten arvojen vahva korostuminen antaa myös osaltaan olettaa, että vapaamuurariuden arvot ovat laajemminkin liitoksissa perinteisiksi miellettyihin arvoihin. Olettamuksen puolesta puhuu Suomen kohdalla myös vapaamuurariuden sosiaalinen pohja, joka painottuu vahvasti yhteiskunnassa perinteisesti konservatiivisia arvoja edustaviin sosiaaliryhmiin. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa perhe-arvoja korostava huomautus teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat*. Reijo Ahtokarin mukaan veljeskunta avaa ovensa "jokaiselle, joka hyväksyy vapaamuurariuden periaatteet ja on valmis kehittämään itseään niiden mukaan. Asian luonteeseen kuuluu, että järjestöön hakeudutaan yleensä sellaisessa elämänvaiheessa, jolloin miehen elämä on vakiintunut, opinnot ovat takana ja perhe perustettu".⁴⁴²

---

⁴⁴⁰ Hosiaisluoma 1996, s. 66. Lainausmerkit ja kursiivi alkuperäiset.

⁴⁴¹ Apajalahti 2005, s. 17. KM=Kunnianarvoisa Mestari.

⁴⁴² Ahtokari 2004a, s. 17.

5. SUOMALAISEN VAPAAN JA OIKEUTETUN MUURARIUDEN HISTORIAKUVA

Edellä on kuvattu ja analysoitu suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuvan keskeisiä kertomuksia. Kuvatut kertomukset liittyvät historiakuvan kokonaisuuden kannalta merkittäviin teemoihin, jotka ovat ilmiön alkuperä, ilmeneminen sekä merkitys. Näistä kertomuksista muodostuu liikkeen historiakuva, jonka rakentuminen on nähtävissä tietoisena prosessina. Historiantutkija Pirjo Markkola on puhunut "historian käytöstä", jolla hän on tarkoittanut tapoja nostaa esiin tiettyjä menneisyyden tapahtumia tai ilmiöitä. Markkolan mukaan kyseessä on keino kertoa ihmisille, mitkä asiat ovat muistamisen arvoisia.⁴⁴³ Vapaamuurarillista historiakuvaa voidaan tarkastella edellä esitetyn historian käytön perspektiivistä. Muistamisen arvoisiksi historiallisiksi ilmiöiksi on koettu erityisesti järjestön kohtaamat vaikeudet, liitos valistukseen, järjestöhistorialle tyypillinen paikallishistoria sekä liikkeen arvostamat historialliset henkilöt. Vapaamuurariuden historiakuvassa järjestön sisäisten ristiriitojen esittäminen on jäänyt vähäiseksi tai ne on jätetty kokonaan mainitsematta. Edelleen historiakuvassa on havaittavissa myös järjestöhistorioille tyypillistä "intoutumisen" mukanaan tuomaa ylitulkintaa.⁴⁴⁴

Vapaamuurariuden historiakuvaa voidaan pitää erikoislaatuisena. Erikoislaatuisuus selittyy osaltaan järjestön esoteerisesta luonteesta, joka tuo historiakuvaan monia tavallisesta poikkeavia aineksia. Näitä aineksia ovat muun muassa epätavalliset lähdeaineistot, sekä historian poikkeuksellisen aktiivinen käyttö osana järjestön toimintaa. Keskeistä on myös se, että vapaamuurarius näkee järjestön merkittävänä historiallisena vaikuttajana, jonka ansioksi luetaan lukuisia historiallisia positiivisiksi miellettyjä tapahtumia. Näiden tapahtumien johdosta vapaamuurariuden historiakuva toimii järjestölle profiilin kohottajana sekä omanarvontunnon myönteisenä lähteenä.

5.1. MUURARIUDEN KANSAINVÄLINEN HISTORIA

Suomalainen vapaa ja oikeutettu muurarius on historiakuvassaan sitoutunut monilta osin kansainväliseen muurarilliseen historiankirjoitukseen. Vahvimmin tämä sitoutuminen tulee ilmi järjestön suhteessa katoliseen kirkkoon sekä liikkeen alkuperään. Erityisesti alkuperän kohdalla vapaamuurariuden historiakuvaa voidaan katsoa hallitsevan pyrkimys eheän tradition rakentamiseen. Tällöin keskiöön nousevat vapaamuurariuden varhainen alkuperä sekä Suomessa ja

---

⁴⁴³ Markkola 2009, s. 471.

⁴⁴⁴ Ylitulkintaa voidaan usein selittää argumentteja tukevien alkuperäislähteiden vähäisellä määrällä sekä niiden kriittikittömällä käytöllä.

maailmalla että vapaamuurariuden keskeisen sisällön eli rituaalin eheä kulkeutuminen Suomeen. Näin suomalainen vapaamuurarius toteuttaa Henrik Bogdanin hahmottelemaa länsimaisille esoteerisille liikkeille tyypillistä tradition ja historiakuvan rakentamista, jossa järjestön legitimitetin todistaminen on keskeisellä sijalla.

Huolimatta pyrkimyksestä eheän tradition rakentamiseen, ei vapaamuurarillinen historiakuva tarjoa varmaa vastausta kysymykseen liikkeen alkuperästä. Liikkeen alkuperän etsintää värittää lukuisten myyttisten ainesten sekoittuminen vähäisiin alkuperäislähteisiin. Tätä vaikeaselkoista kuvaa vahvistaa entisestään järjestön esoteerinen luonne, jonka vuoksi tradition mukana siirtynyt tieto menneisyydestä elää osana tiedostetun myyttistä historiakuva. On tietenkin mahdollista ajatella, että muurariuden alkuperän kohdalla vapaamuurarillinen historiankirjoitus rakentaa liikkeelle pitkän historian tuomaa arvovaltaa, ja vahvistaa tarkoituksellisesti mystistä mielikuvaa liikkeen alkuperästä. Tämän puolesta puhuu muun muassa Reijo Ahtokarin toteamus, jonka mukaan "vapaamuurariuden alkuperää ei ole pystytty selvittämään, ehkä ei ole vakavissaan haluttukaan".⁴⁴⁵ Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden kohdalla on kuitenkin hyvä muistaa, että järjestöllä ei voida katsoa olleen resursseja liikkeen alkuperän vakavaan tutkimiseen. Näin ollen historiakuva on tältä osin pääsääntöisesti ulkomaisista lähteistä rakennettu.

Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuvan sitoutuminen kansainväliseen muurarilliseen historiankirjoitukseen käy ilmi myös katolisen kirkon kohdalla. Katolinen kirkko edustaa vapaamuurarillisessa historiakuvassa liikkeen pitkäaikaista ja leppymättömäksi koettua vihollista, jonka toimet vapaamuurariutta vastaan koetaan kohtuuttomina ja pahansuopina. Tämä näkökulma katoliseen kirkkoon on käytettyjen lähdeaineistojen pohjalta perua ulkomaisesta vapaamuurarillisesta tutkimuksesta. Katolinen kirkko ja käsitys tietyistä kirkon palvelijoista sekä eritoten paavista, on erinomainen esimerkki viholliskuvan rakentamisesta. Katolinen kirkko vanhoillisine edustajineen on vapaamuurarillisessa historiakuvassa mielletty ikään kuin vapaamuurariuden vastakuvaksi. Siinä missä vapaamuurarius on katsonut olevansa järjestönä edistyksellinen, tasa-arvoinen ja avarakatseinen, on katolinen kirkko usein nähty aivan päinvastaisena.

Vapaamuurarius pitää yllä käsitystä ja kantaa, jonka mukaan järjestö on aina ollut valmis yhteistyöhön katolisen kirkon kanssa. Näkemyksen mukaan on kirkosta itsestään kiinni löytykö

---

⁴⁴⁵ Ahtokari 2000, s. 33.

sopu vapaamuurariuden ja katolisen kirkon välillä. Historiakuvan kohdalla sopua lienee vaikea rakentaa, ainakin mikäli vapaamuurarillinen historiankirjoitus jatkaa katolisen kirkon esittämistä valistuksen vastavoimana ja liikkeen perivihollisena.

5.2. TIEDOSTETUN MYYTTINEN HISTORIAKUVA

Tutkielman aikana on suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva luonnehdittu tiedostetun myyttiseksi.⁴⁴⁶ Seuraavassa tiedostetun myyttisen historiakuvan käsitettä kehitetään ja määritellään tarkemmin. Tiedostetun myyttinen historiakuva voidaan määritellä diskurssin käsitteen avulla, sillä historiakuva voidaan ymmärtää diskurssina. Jorma Kalelan diskurssin määrittelyä mukailleen diskurssi puhetapojen säännöstönä määrittää sisältämänsä asiat. Diskurssi myös määrittää kuinka nämä asiat tulee esittää ja miten niistä tulee puhua.⁴⁴⁷ Tiedostetun myyttisessä historiakuvassa on mahdollista todeta, että historiakuva on osittain rakentunut myyttisistä aineksista. Nämä ainekset voidaan jopa nimetä, mutta ne silti hyväksytään osaksi historiakuva. Tiedostetun myyttisessä historiakuvassa myyttisistä aineksista on luvallista puhua, ja niitä on luvallista käsitellä aivan kuten mitä tahansa historiakuvaan kuuluvaa ainesta. Merkittävää on, että myyttisiä aineksia voidaan hyödyntää osana historiakuva ilman, että niiden myyttistä luonnetta tuodaan ilmi. Kun näin tehdään niin tiedostetun myyttisen historiakuvan diskurssi määrittää, että niihin tulee suhtautua keskustelussa kuin mihin tahansa aineistoon. Toisin sanoen ei ole vallitsevan normin mukaista kritisoida suoraan sellaista historiankirjoitusta, joka hyödyntää myyttisiä aineksia tiedostamatta tai tuomatta esiin niiden myyttistä luonnetta.

Näkemyistä voidaan selkeyttää vertaamalla tiedostetun myyttistä historiakuva tarkemmin kansalliseen historiakuvaan. Ilkka Liikanen on kirjoittanut suomalaisesta nationalismista teoksessa *Nationalismit*. Liikanen mukaan "kansakunnan syntyä on käsitelty ainutkertaisena 'kansallisen heräämisen' historiana, jota ei ole tahdottu rinnastaa muiden maiden kansallisiin liikkeisiin ja niiden saamiin poliittisiin muotoihin". Liikanen katsookin, että "Suomessa perinteiset 'kansallisten tieteiden' tulkinnat hallitsivat akateemista keskustelua aina 1960-luvulle asti ja pitkään sen jälkeenkin".⁴⁴⁸ Vastaavasti Irma Sulkunen on tutkinut kansallisen historiankirjoituksen myyttejä. Sulkusen mukaan oli yllättävää havaita, "miten epätosia, tai pikemminkin myyttisten ainesten

---

⁴⁴⁶ Ks. luku 2.4 Moniulotteinen alkuperä.

⁴⁴⁷ Kalela 2000, s. 43.

⁴⁴⁸ Liikanen 2005, s. 222–223.

läpikäsitteitä, voivat myös virallisena pidetyn historiankirjoituksen tiedot olla". Sulkusen mukaan voidaan ajatella, että "myyttisellä aineksella on tärkeä rooli yhteisöllisten, myös kansallisten ja ylikansallisten historiakertomusten muodostumisessa". Sulkunen jatkaa toteamalla, että "siinä mielessä myyttisyys on hyvinkin 'tosi' vaikkei se täytäkään historiantutkimuksellisen todennettavuuden kriteerijä". Sulkusen mukaan edellä mainittu ilmiö kertautuu myös Suomen kansallisen historian ydinkertomuksessa.⁴⁴⁹

Edellä esitetyn perusteella käsitystä "kansallisesta heräämisestä" voidaan nykytutkimuksen mukaan pitää myyttinä. Keskeistä on, että kansallinen historiakuva, jota suomalainen historiantutkimus Liikasen mukaan aina 1960-luvulle saakka tuki, ei mahdollistanut myyttisten aineiden nimeämistä myyteiksi. Vapaamuurarillisessa historiakuvassa taas on mahdollista todeta, että kertomus Salomon temppelin rakentajista on myytti, mutta toisaalta on yhtä lailla mahdollista käsitellä esimerkiksi Salomon temppelin mittoja aivan kuin temppeli todella olisi historiallisesti ollut olemassa. Tässä mielessä tiedostetun myyttinen historiakuva on kiintoisa ilmiö, sillä Pirjo Markkolan mukaan "tarina, jota arkikielessä kutsutaan myytiksi, on itse asiassa jo menettänyt myyttisen voimansa, koska se tunnustetaan keksityksi ja kuvitelluksi".⁴⁵⁰ Tiedostetun myyttisessä historiakuvassa nämä myyteiksi tunnustetut tarinat jatkavat osana historiakuvaa, eivätkä vaikuta menettävän kaikkea voimaansa. Tätä voiman säilymistä selittää diskurssin säännöstö, joka mahdollistaa myyttisten aineiden kriitikittömän käytön huolimatta siitä, että kyseiset ainekset ovat myyteiksi nimettyjä.

On muistettava, että tiedostetun myyttinen historiakuva ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikkia mahdollisia historiakuvan myyttisiä aineksia olisi sellaisiksi tunnustettu. Toisin sanoen tiedostetun myyttiseen historiakuvaan voi hyvin sisältyä myyttisiä aineksia, joiden myyttisiksi nimeäminen olisi vallitsevan diskurssin vastaista. Pirjo Markkolan mukaan "varsinaisten myyttien luonteeseen kuuluu, että niitä ei aseteta kyseenalaisiksi". Markkola jatkaa toteamalla, että myytit "esittävät todellisuuden tulkintoja tavoilla, joita pidetään todellisuuden osina, suorastaan itsestään selvinä kuvauksina".⁴⁵¹ Tässä mielessä tiedostetun myyttisessä historiakuvassa osa myyteistä jää piiloon, eivätkä vapaamuurarit sen paremmin kuin muutkaan tunne kaikkia myyttejään myyteiksi. Voidaan myös ajatella, että tiedostetun myyttinen historiakuva toimii ikään kuin suojaverhona, joka suojelee syvempään juurtuneita myyttejä paljastumiselta. Tämä tapahtuu tiedostetun myyttisen historiakuvan sisäänrakennetun tietoisuuden kautta, joka mahdollistaa historiakuvan omaksuneen henkilön kokea

---

⁴⁴⁹ Sulkunen 2006, s. 34.

⁴⁵⁰ Markkola 2009, s. 472.

⁴⁵¹ Markkola 2009, s. 472.

tiedostavansa historiakuvaansa liittyvät myytit. Näin tiedostetun myyttinen historiakuva rohkaisee tyytymään olemassa olevaan tulkintaan, sillä ovathan sen myytit väitetysti tunnistettuja. Edellä esitettyä valaisee hyvin tutkielman alkuun lainattu Aarre Heinon toteamus, jonka mukaan "vapaamuurarit tuntevat legendansa legendoiksi ja myyttinsä myyteiksi, mutta suhtautuvat niihin vakavasti".⁴⁵² Lausahdus pitää sisällään varmuuden siitä, että historiakuvan myytit ja legendat on sellaisiksi tunnistettu. On kuitenkin syytä huomata, että tiedostetun myyttisessä historiakuvassa on nimettyjenkin myyttien osalta kysymys todellisista myyteistä, sillä edellä mainittu diskurssin sisäinen sääntö suojelee niitä täydelliseltä paljastumiselta ja "myyttisen voiman" menettämiseltä.

Tiedostetun myyttistä historiakuvaa voidaan hahmotella myös antropologien sir Edmund Leach ja Marshall Sahlins tutkimusten kautta. Leach on osaltaan pohtinut myytin ulottuvuuksia artikkelissaan *Virgin Birth* vuodelta 1966. Leachin näkemyksen mukaan ihmisillä voi olla samanaikaisesti useampia vastauksia samaan kysymykseen. Leachin mukaan esimerkiksi myytti neitseellisestä syntymästä ei kristillisessä kontekstissa tarkoita sitä, että kristityt olisivat tietämättömiä fysiologisen isyyden tosiasioista. Kyseessä on pikemminkin dogma, joka vahvistaa käsitystä neitsyen lapsesta Jumalan poikana.⁴⁵³ Vastaavasti Sahlins on tulkinnut teoksessaan *Islands of History* havaijilaisten ja kapteeni Cookin kohtaamista, joka lopulta johti Cookin surmaamiseen. Sahlinsin mukaan havaijilaiset määrittelivät Cookin jumaltarustonsa jumalaksi nimeltä Lono. Oppiin Lonosta liittyi elimellisesti vuotuinen kiertokulku, jossa Lono vuosittain kuoli. Seuraavana vuonna Lono jälleen palasi ja hän myös kuoli uudelleen. Sahlins esittää, että havaijilaiset valtaapitävät määrittelivät Cookin Lonoksi ja että tämä lopulta johti Cookin surmaamiseen.⁴⁵⁴ Sahlins kuitenkin huomauttaa, "että meidän ei tarvitse olettaa kaikkien Havaijilaisten olleen vakuuttuneita siitä, että Cook oli Lono". Lisäksi Sahlins tarkentaa, että myöskään ei ole tarpeen olettaa, että käsitys Cookista Lonona olisi merkinnyt kaikille havaijilaisille samaa.⁴⁵⁵ Vastaavasti vapaamuurarillisessa tiedostetun myyttisessä historiakuvassa ei ole tarpeen olettaa, että myyteillä on sama merkitys kaikille vapaamuurareille. Myyttien käsittelyssä on kuitenkin vastaavuutta edellä esitettyjen ilmiöiden kanssa. Aivan kuten kristitty vahvistaa Jeesuksen neitseellisen syntymän ja havaijilainen vahvisti Cookin olevan Lono, voi vapaamuurari vahvistaa vaikkapa Salomon temppelin olleen olemassa, kunhan vahvistus tapahtuu tietyssä kontekstissa. Vapaamuurariuden tapauksessa kontekstina voidaan ajatella esimerkiksi osana rituaalia tai veljien välistä keskustelua.

---

⁴⁵² Heino 1986, s. 53.

⁴⁵³ Leach 1969, s. 94–95.

⁴⁵⁴ Sahlins 1987. Ks. luku 4.

⁴⁵⁵ Sahlins 1987, s. 121.

Vastaavasti useimmat edellä mainituista arvatenkin kieltävät neitseellisen syntymän, ihmisen jumaluuden ja Salomon temppelin historiallisuuden muissa yhteyksissä.

5.3. VAINOTUT HYVÄNTEKIJÄT

Suomalaiselle vapaalle ja oikeutetulle muurariudelle on ominaista laajempi käsitys järjestöstä väärinkohdeltuna ja vainottuna. Tämän näkemyksen korostaminen on tuonut historiakuvaan käsityksen järjestöstä syntipukkina ja uhrina. Näin syntynyt uhrikuva toimii osaltaan järjestön suojakilven rakennusaineena. Uhrikuva todistaa yhä uudelleen sen kuinka vapaamuurarit ovat saaneet kärsiä ilman omaa syytään. Näin uhrikuva lujittaa järjestöä ulkopuolista painetta vastaan lisäämällä joukon sisäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Kuten edellä luvussa kolme esitetään, muodostaa 1930-luku, jota muurarillisessa historiankirjoituksessa "koettelemusten vuosikymmeneksi" kutsutaan, muurarillisessa historiakuvassa aikakauden, johon nykyisiä vastoinkäymisiä verrataan. Vapaamuurariuden historiakuvan käsitys 1930-luvusta voidaan nähdä varoittavana esimerkkinä, joka järjestön piirissä oikeuttaa varovaisen suhtautumisen ulkopuolisiin. Edelleen 1930-luvun muurarivastaisuus nähdään käänteisenä todisteena muurariuden hyvistä aikeista. Korostamalla 1930-luvulla valtaan nousseiden diktaattorien ja totalitaaristen hallintojen negatiivista suhtautumista vapaamuurariuteen luodaan järjestöstä kuvaa pahan vastakohtana. Tätä kautta 1930-luku voidaan mieltää osana vapaamuurariuden suojakilpeä, jonka merkittäviä rakennusaineita ovat vapaamuurariutta vastaan esitetyt väärinä pidetyt syytökset.

Vapaamuurarillisessa historiakuvassa 1930-luvun kohdalla voidaan puhua myös historiallisesta traumasta. Historiantutkija Katalin Miklóssy on todennut, että "historialliset traumat ovat sellaisia sosiaalisia konstruktioita, jotka on irrotettu henkilökohtaisesta kokemustaustasta, siirretty yhteisön yhteiseksi henkiseksi omaisuudeksi ja korotettu yhteisöä määritteleväksi avainkokemukseksi". Miklóssy summaa edellisen näkemykseen, jonka mukaan "se joka jakaa meidän traumamme, kuuluu meihin".⁴⁵⁶ Näin 1930-luku muodostaa vapaamuurarillisessa historiakuvassa merkittävän episodin, jota muistellaan yhteisön kokemana kollektiivisena väärytenä. Kokemus siirretään historiankirjoituksen avulla aina seuraavalle sukupolvelle, sillä Miklóssyn mukaan "yhteisön

---

⁴⁵⁶ Miklóssy 2009, s. 336.

olemassaolon tulevaisuus on riippuvainen siitä, kuinka identiteetin ydinmäärittelijät pystytään muuttuvassa maailmassa säilyttämään".⁴⁵⁷ Käsitystä 1930-luvusta merkittävänä traumana on pidettävä yhtenä suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden identiteetin ydinmäärittelijänä.

Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuvassa painottuu lisäksi järjestön käsitys muurariudesta hyväntekeväisyysjärjestönä. Tämä puoli vapaamuurariudessa liittyy osaltaan järjestön yhteiskunnalliseen sitoutumiseen, joka näyttäytyy ulkopuoliselle helposti ristiriitaisena, sillä onhan järjestö luonteeltaan varsin poissulkeva. Vapaamuurariuden aatesisällölle ja järjestöidentiteetille on kuitenkin ilmeisen oleellista nähdä järjestö osana ympäröivää yhteiskuntaa. Veljeskunta katsoo tukevansa laillista esivaltaa sekä yhteiskuntaa laajemminkin. Todisteena tästä järjestön historiankirjoitus korostaa tehtyä hyväntekeväisyyttä sekä uhrivalmiutta milloin sitä järjestöltä on isänmaan etujen vuoksi vaadittu.

Vapaamuurarillista historiakuvaa värittää myös vahva sitoutuminen kansallismielisyyteen, joka näyttäytyy kansallisen historiankirjoituksen myötäilemisellä muun muassa Suomen sotien kohdalla. Kansallismielisyys ja suomalaisen yhteiskunnan hallitsevien luokkien historiakäsitys vaikuttaa olevan vapaamuurarillisessa historiakuvassa haastamaton paradigma. Näin vapaamuurarillinen historiakuva sitoo liikkeen osittain porvarillisen Suomen historiakuvaan. Tässä historiakuvassa sosialismi ja vasemmistolaisuus näyttäytyvät uhkana yhteiskunnalle ja tätä kautta vapaamuurarijärjestölle. Liitos kansalaissodan jälkeiseen valkoiseen kansallismieliseen historiankirjoitukseen on tässä kohdin ilmeinen. Lisäksi järjestön historiakuva sekä jäsenistön yhteiskunnallinen asema antaa olettaa, että vapaamuurari Suomessa on pitkälti sitoutunut Suomen poliittisen keskustan ja oikeiston ideologioihin. Olisikin mielenkiintoista tutkia poliittisen suuntautumisen vaikutuksia muun muassa vapaamuurariuden jäsenistön kohdalla. Esimerkiksi kuinka järjestön perustaneiden miesten poliittiset käsitykset ja näiden järjestöön mahdollisesti tuoma poliittinen pohjavire on vaikuttanut vapaamuurarien jäsenistön sosiaaliseen jakaumaan. Alustavien viitteiden valossa vaikuttaa siltä, että poliittiset käsitykset ja järjestön perinteinen varovaisuus ovat pitäneet suomalaisen muurariuden sosiaaliselta pohjaltaan varsin kapeana, ainakin verrattuna Yhdysvaltoihin. Tämä on luonnollisesti vaikuttanut myös järjestön historiakuvaan, josta sitoutuminen tietyn yhteiskunnallisen ryhmän historialliseen näkökulmaan kertoo.

---

⁴⁵⁷ Miklóssy 2009, s. 336.

Historiakuvan sitoutumisesta kansalliseen historiankirjoitukseen kertoo myös vapaamuurariuden harjoittama suurmiehiä rakentava historiankirjoitus. Irma Sulkusen mukaan "kaikista metodisista muutoksista huolimatta kansallinen historiankirjoitus on jatkuvasti pyrkinyt palautumaan henkilökeskeisiin tulkintoihin".⁴⁵⁸ Vapaamuurariuden historiakuvassa on havaittavissa selkeää henkilökeskeisyyttä. Lukuisat järjestöä kohdanneet ilmiöt on käsitelty ennen kaikkea yksilöistä lähtöisin olevina tapahtumina. Esimerkkeinä mainittakoon vaikkapa Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistuksen synty sekä erilaiset paljastuskirjoitukset. Näistä erityisesti jälkimmäiset on nähty yksilöiden toimina, eikä niiden syntyä ole useinkaan sidottu laajempaan yhteiskunnalliseen ja historialliseen kontekstiin. Sulkunen on todennut, että henkilökeskeisen "jäsenystävän rinnakkaisilmiönä ovat eläneet enimmäkseen miehiset sankarihahmot, joihin yhteistä historiallista muistia on kiteytetty ja joiden kautta erilaisten yhteisöjen, myös kansakuntien, jäsenet ovat toisaalta määrittäneet omaa identiteettiään, toisaalta sisäistäneet historiakuvien kautta välittyviä valtahierarkioita".⁴⁵⁹ Vapaamuurarillisen historiakuvan voidaan nähdä toteuttavan mainittua identiteetin rakennusta sekä valtahierarkioiden välittymistä. Vapaamuurarillinen historiakuva muun muassa korostaa järjestön historian merkitystä tärkeänä osana järjestön päätöksentekoa. Näin historiakuvan sisältämä traditio osaltaan määrää järjestön tulevaisuuden mahdollisuuksia.

Kuten kappaleessa 3.3 todettiin, on vapaamuurarillinen historia ennen kaikkea miesten historiaa. Tämä ei sinällään ole mitenkään yllättävää tai edes tuomittavaa, onhan kyseessä yksinomaan miesten järjestö. Merkillepantavaa kuitenkin on se, että vapaamuurarillisessa historiassa toimijoita ovat miehet. Naiset eivät näyttele juuri minkäänlaista osaa vapaamuurarillisessa historiakuvassa. Tämä on merkittävää erityisesti silloin kun käsitellään laajempia historiallisia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä. Naiset ovat vapaamuurariuden historiakuvan marginaalissa harvoin mainittuina, eivätkä juuri koskaan toimijoina. Voitaneen perustellusti katsoa, että tällaisena järjestön historiakuva välittää vanhoillisiksi miellettyjä sukupuolirooleja, käsityksiä sekä valtahierarkioita. Näin ollen olisi mielenkiintoista tutkia vapaamuurariuden historiakuvaa myös sukupuolen kannalta. Kenties naistutkimuksella olisi tarjota lisää näkökulmia nimenomaisesti sukupuoleen sidotun järjestön historiakuvan analysointiin. Näin vapaamuurariuden historiakuvaa voitaisiin analysoida myös sukupuolen pohjalta, ja entisestään syventää ymmärrystä järjestön historiakuvasta.

---

⁴⁵⁸ Sulkunen 2006, s. 33.

⁴⁵⁹ Sulkunen 2006, s. 33.

5.4. VALISTUKSEN SANANSAATTAJAT

Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden vahva liitos valistukseen on selkeästi havaittava osa liikkeen historiakuva. Keskeiseksi tässä liitoksessa nousee järjestön käsitys valistuksesta, sillä tämä käsitys värittää järjestön historiakuva ja käsitystä itsestään. Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuvassa hallitseva käsitys valistuksesta historiallisena ilmiönä on erittäin positiivinen. Valistus mielletään vapauden, veljeyden ja tasa-arvon aikakautena, jolloin luotiin perusta modernille maailmalle tieteen ja järjen avulla. Vapaamuurarius on nähty tämän poikkeuksellisen aikakauden tuotteena ja sen aatteiden levittäjänä.

Osana valistusta vapaamuurariudelle on luotu merkittävä historiallinen rooli. Vapaamuurarius voi historiakuvassaan laskea ansiokseen modernin yhteiskunnan syntyyn vaikuttamisen. Tätä kautta vapaamuurarius mielletään osaksi tieteellisen maailmankuvan syntyä. Tämä käsitys pitää sisällään merkittävän arvovalinnan. Onhan nimittäin niin, että valistuksen synnyn aikoihin ja jo aiemminkin tiede, uskonto ja magia olivat pitkälti toisiinsa kietoutuneita. Tieteen ja uskonnon yhteydestä on kirjoittanut muun muassa Kaspar von Greyerz, jonka mukaan luontoa ja Jumalaa koskeva tutkimus saattoi yhä olla läheisesti liitoksissa toisiinsa 1700-luvun alussa.⁴⁶⁰ Von Greyerz katsoo, että nykyisen käsityksen mukainen rationaalisi-tieteellinen ajattelu ei ollut läheskään yhtä selkeästi erotettavissa maagisista tai alkemistisistä käsityksistä kuten traditionaalinen tieteenhistoria on perinteisesti esittänyt.⁴⁶¹ Kaspar von Greyerzin mukaan vasta valistus 1700-luvun aikana erotti käsitteet toisistaan.⁴⁶²

Kun muistetaan vapaamuurariuden esoteerinen luonne ja järjestön synnyn ajankohta 1600- ja 1700-luvun taitteessa, on huomattavaa kuinka kaikenlainen esoteerinen ja okkulttinen kytkeytyneisyys on jäänyt lähes kokonaan käsittelemättä järjestön alkuperän kohdalla. Esoteerista ja okkulttista sisältöä ei muussakaan vapaamuurarillisessa historiankirjoituksessa juuri käsitellä. Tämä voidaan nähdä varsin tietoisena linjauksena, jossa suomalainen vapaa ja oikeutettu muurarius on halunnut profiloitua nimenomaisesti osaksi tieteellistä maailmankuvaa. Syynä linjaukseen on mahdollisesti ollut suomalaisen yhteiskunnan tuen ja arvostuksen tavoittelu, mutta mahdollisesti myös jäsenistön omaksuma tieteellinen maailmankuva, joka kykenee kuitenkin olemaan olemassa yhtä aikaa muurariuden esoteerisen oppisisällön kanssa.

---

⁴⁶⁰ Von Greyerz 2008, s. 15.

⁴⁶¹ Von Greyerz 2008, s. 14.

⁴⁶² Von Greyerz 2008, s. 15, 20.

Valistuksen kohdalla vapaamuurarius liittyy itsensä vahvasti vapauteen ja tasa-arvoon. Vapaamuurarillinen tasa-arvo vaikuttaa historiankirjoituksen kohdalla tarkoittavan lähinnä miesten keskinäistä tasa-arvoa loosissa ja loosin ehdoilla. Mitä vapauteen tulee, niin sen varsinainen merkitys jää hämärän peittoon. Vaikuttaa siltä, että vapaus käsitetään vapaamuurarillisessa historiakuvassa lähinnä vapautena totalitarismista ja yksinvaltiudesta. Liitos orjuuteen on myös ilmeinen, varsinkin kun suomalainen vapaa ja oikeutettu muurarius on katsonut vapaamuurariuden vaikuttaneen ilmiön lakkauttamiseen. Näin vapaus vaikuttaa olevan jotakin myönteistä ja osittain määrittelemätöntä.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman pyrkimyksenä on ollut esittää suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva sellaisena kuin se vapaamuurarijärjestön omissa historiaesityksissä ilmenee. Samalla on tarkasteltu niitä elementtejä, joista historiakuva rakentuu. Edelleen on pyritty kokoamaan ja analysoimaan järjestön historiakuvan rakentumisen prosessia. Kuten johdantoluvussa todettiin, pyrkimyksenä ei ole ollut löytää tapahtumien todellista luonnetta tai kritisoida vapaamuurarillista historian tutkimusta ja sen tuottamaa historiakuva itsetarkoituksellisesti.

Tutkielman keskeisimpänä tutkimustuloksena voidaan pitää suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuvan tiedostetun myyttistä luonnetta. Tämä tutkielman aikana rakentuva käsite pitää sisällään käsityksen historiakuvasta diskurssina. Diskurssina ymmärretty historiakuva pitää sisällään säännösten, joka määrittelee mistä asioista tulee puhua ja kuinka. Keskeistä tiedostetun myyttiselle historiakuvalle on myös käsitys myytistä. Myytti ymmärretään tässä tapauksessa niin, että kyseessä ei ole yksinomaan alkuperää koskeva kertomus tai toden vastakohta, vaan pikemminkin tekniikka, joka tukee todellisuuden selittämistä. Lisäksi myytit rakentavat yhteenkuuluvuutta yhteisössä. Vapaamuurarillinen historiakuva sisältää lukuisia tiedostettuja myyttejä, joilla on monta merkitystä ja käyttötarkoitusta. Toisin kuin vaikkapa kansallisessa historiakuvassa, pysyvät nämä myytit merkittävinä huolimatta siitä, että ne on sellaisiksi nimetty. Esitetty pitää sisällään myös käsityksen siitä, että kaikkia myyttejä ei ole tiedostetun myyttisessä historiakuvassa sellaisiksi tunnistettu. Tämä on yhteistä kaikille historiakuville, sillä voidaan perustellusti katsoa, että kaikki historiakuvat sisältävät myyttejä. Poikkeuksellisen tiedostetun myyttisestä historiakuvasta tekee joidenkin myyttien pysyvyys sekä vaikuttavuus huolimatta siitä,

että ne on nimetty. Vapaamuurariuden historiakuvan tiedostetun myyttinen luonne tarkoittaa käytännössä sitä, että liikkeen historiankirjoitukseen on sulautunut ja sulautuu jatkossakin myyttisiä elementtejä. Näin vapaamuurarillinen historiakuva näyttäytyy ulkopuolisille, sekä mahdollisesti osalle muurareita, lähes tarunomaisena ja mystisenä kokonaisuutena.

Toinen merkittävä tulos on käsitys suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuvan rakentumisesta. Suomalaisten vapaamuurarien historiakuva on rakentunut lukuisten eri vaikutteiden kautta. Järjestön historiakuvalle ominainen kansallismielinen piirre on jäljitettävissä 1920-luvulle, jolloin Suomessa rakennettiin kansallista identiteettiä. Samalla valkoinen sisällissodan voittanut osapuoli kirjoitti historiaa, jota lähdettiin purkamaan vasta toisen maailmansodan jälkeen. Tämä valkoisten voittajien historiankirjoitus näkyy vapaamuurarillisessa historiakuvassa erityisesti 1900-luvun alun osalta. Järjestön historiokuvaan on vaikuttanut erityisesti alkuperää koskevien aiheiden osalta lähdeaineistojen puute. Tämä on johtanut historiakuvan muotoutumiseen kansainvälisen muurarillisen historiankirjoituksen suuntaan. Erityisinä vaikuttajina voidaan mainita Yhdysvallat, Saksa ja Englanti.

Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuvaa voidaan tutkielman esityksen perusteella pitää pääosin yhtenäisenä. Suurimpana ristiriitaisuutena voidaan pitää järjestön rakentamaa kuvaa vapaamuurariudesta epäpoliittisena organisaationa. Kuva vaikuttaa ristiriitaiselta kun otetaan huomioon suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden sosiaalinen pohja, ja tarkastellaan järjestön varhaista historiankirjoitusta, joka selkeästi sitoutuu valkoisten voittajien historiankirjoitukseen. Järjestön liitoksista politiikkaan kertoo myös vapaamuurarillisen toiminnan keskeyttäminen toisen maailmansodan ajaksi. Kyseessä on moniulotteinen tapahtuma, joka historiakuvan osalta korostaa muurarien valmiutta uhrautua ja toimia laillisen esivallan tukena. Oleelliseksi nousee kysymys siitä keskeytettiinkö toiminta vai lakkautettiin se kokonaan? Suomalaisen vapaamuurarillisen historiakirjoituksen yksimielinen näkemys on, että toiminta vain keskeytettiin. Tämä tarkoittaa järjestön kannalta sitä, että se voi katsoa historiansa jatkuneen lakkaamatta 1920-luvulta saakka. Vapaamuurarien esittämä näkemys on varsin ymmärrettävä, varsinkin kun otetaan huomioon järjestön historialle ja traditiolle asettama suuri painoarvo. Mahdollisen jatkotutkimuksen kannalta mielenkiintoiseksi nousee kysymys siitä miksi toiminta keskeytettiin toisen maailmansodan ajaksi. Vapaamuurarien historiankirjoituksessa tapahtuman taustalla on nähty Harry Backbergin omatoimisuus. Selitys jää kuitenkin hieman ontuvaksi ja tutkimuksen puolesta todistusvoimaltaan varsin vähäiseksi.

Suomalaisen vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva on erityisen yhtenäinen käsityksessään valistuksesta järjestölle merkittävänä aikakautena. Syitä valistusajan merkitykselle on monia. Ensiksi spekulatiivisen muurariuden synty ajoitetaan pääosin valistuksen aikaan. Toiseksi valistus käsitetään vapaamuurarien historiakuvassa myönteisenä vapauden, veljeyden, tasa-arvon sekä tieteellisen maailmankuvan synnyn aikakautena. Kolmanneksi vapaamuurarius katsoo edustavansa valistuksen arvoja ja ihanteita.

Historiakuvassaan vapaamuurarius myös esittää, että vapaamuurariudella on ollut merkittävä rooli historiallisena vaikuttajana. Vapamuurarius on nähty länsimaisen modernin yhteiskunnan synnyn taustatekijöiden joukossa. Vapaamuurariuden vaikutuksesta tapahtuneina historiallisina tapahtumina ja kehityksinä on nähty etenkin tasa-arvon lisääntyminen sääty-yhteiskunnan hajoamisen myötä, orjuuden lakkauttaminen ja Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistuksen allekirjoittaminen. Näin vapaamuurariuden historiakuva asettaa järjestön varsin merkittävälle paikalle länsimaisen kulttuurin vaikuttimena.

Vapaamuurareille historia on merkittävä työkalu. Se toimii identiteetin rakennusaineena, liikkeen kokoavana voimana ja keinona kertoa mikä menneisyydessä, ja sitä kautta myös nykyisyydessä sekä tulevassa, on merkityksellistä. Vapaamuurariudelle historia on myös opetuksen väline, jota kautta järjestön oppisisältö avautuu jäsenille. Vain harva järjestö kirjoittaa ja tutkii yhtä aktiivisesti historiaa kuin vapaamuurarijärjestö. Vapaamuurarien kohdalla historiakuvan merkittävyttä yhteisölle voitaneen verrata lähinnä joidenkin kansallisten instituutioiden tai kansakunnan historiakuvan merkitykseen.

Vapaamuurarius sisältää liikkeen luonteen ja arvojen vuoksi paljon menneisyydestä juontuvia toimintatapoja sekä käsityksiä. Tästä syystä on ymmärrettävää, että liikkeen historiakirjoitus on ollut osittain tyyliltään vanhahtavaa, eikä uusia historian tutkimuksen metodeja ja aiheita ole päästy järjestön historian tutkimuksessa soveltamaan. Historian ja tradition painottaminen lienee osaltaan vaikuttanut siihen, että vapaan ja oikeutetun muurariuden historiakuva on huomattavan eheä. Ainoan suuren poikkeuksen tekee liikkeen ja sen oppien alkuperää käsittelevä historian tutkimus, jossa kaksi koulukuntaa elää rinnakkain. On kuitenkin syytä huomata, että suomalainen vapaa ja oikeutettu muurarius on lähivuosina kääntynyt hitaasti kohti tieteellisen historian tutkimuksen metodeja ja käytäntöjä. Onko tämä pysyväksi jäävä suuntaus vai hetkelliseksi jäävä kokeilu jää nähtäväksi. Mikäli suuntaus jatkuu, on tekijän mielestä oletettavaa, että vapaamuurarillisessa historiakuvassa tulee tapahtumaan muutoksia lukuisten hallitsevien tulkintojen kohdalla.

7. LÄHTEET

VUOSIKIRJAT

Annales Minervae 1–27 (Annales)
Acta Minervae I–X (Acta)

PAINAMATTOMAT ALKUPERÄISLÄHTEET

Sisto, Kosti (1992b). Tutkimusloosi Minerva No 27: 30 vuotta. Minerva. Painamaton käsikirjoitus.

PAINETUT ALKUPERÄISLÄHTEET

Ahtokari, Reijo (1990). Suomalaisen vapaamuurarirituaalin synty. Teoksessa Ahtokari Reijo (toim.) (1990). Kirjoituksia vapaamuurariudesta. Koilliskulma oy, Helsinki.

Ahtokari, Reijo (2004a). Vapaamuurarius: Mystiikan pimeydestä tiedon valoon. Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia. Otava, Helsinki.

Ahtokari, Reijo (2004b). Kansallissosialismi ja vapaamuurarius Suomessa. Annales Minervae 21. 19–24.

Ahtokari, Reijo (2004c). Suomen muinainen ja oikeutettu riitti. Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia. Otava, Helsinki.

Antila, Pentti (1977). Veljesateria - sen luonne ja ohjeellinen toteutus. Annales Minervae 1. 61–87.

Antila, Pentti (1982). Jäseneksi otosta loosiin. Annales Minervae 3. 114–147.

Antila, Pentti (1983). Mestarimuurarin aste. Annales Minervae 5. 30–40.

Apajalahti, Erkki (2005). Vapaamuurariveljeys, onko se vain kuvitelmaa?. Annales Minervae 22. 17–20.

Arjas, Antti (1996). Arvomaailma ja moraalitieteen muutoksen kourissa - vapaamuurariudesta tien näyttäjä. Annales Minervae 14. 29–32.

Bergroth, Tom, C (1985). Några historiska data om det svenska frimureriets uppkomst och utveckling fram till 1760-talet. Annales Minervae 7. 62–63.

Bergroth, Tom, C (2003). Vapaamuuraritoiminnan elvyttäminen Suomessa 1918–22. Annales Minervae 20. 75–97.

Blomqvist, Bertil (1990). Herman Hesse: *vapaamuurari ilman esiliinaa*. Acta Minervae IX.

- Blomqvist, Bertil (2006). Tolstoi ja vapaamuurarius. *Annales Minervae* 23. 33–46.
- Coil, Henry Wilson (2011). *Coil's Masonic Encyclopedia*. Macoy Publishing & Masonic Supply Company, New York.
- Dahl, Uno (1968). Virallinen suhtautuminen vapaamuurareihin Suomen itsenäisyyden aikana II maailmansotaan saakka. *Acta Minervae* I. 36–53.
- Dahl, Uno (1972a). Majuri Fredrik Granatenhjelmin haudan salaisuus. *Acta Minervae* II. 9–21.
- Dahl, Uno (1972b). Katolisten kirkkokuntien nykyinen suhtautuminen vapaamuurariuteen Suomessa. *Acta Minervae* II. 22–27.
- Ekman, Eero (1987). Vapaamuurariuden historia: *Osa länsimaista kulttuuriperintöä*. *Acta Minervae* VIII.
- Ekman, Eero (2004a). Vapaamuurariuden ensimmäinen kausi Suomessa (1756-1813). Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). *Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia*. Otava, Helsinki.
- Ekman, Eero (2004b). Suomen vapaiden ja oikeutettujen muurarien suurloosin ja sinisten loosien historia. Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). *Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia*. Otava, Helsinki.
- Enarvi, Risto (1974). Kuljettu taival. Teoksessa Enarvi, Risto & Karimaa, Atro & Vöry, Jaakko (toim.) (1974). *Viisikymmenvuotias Suomen V. ja O.M. suur-loosi*. *Acta Minervae* V.
- Enkovaara, Antti (1989). Illuminati–Valistusajan vapaamuurariutta. *Annales Minervae* 9. 25–35.
- Erolin, Sakari (2004). Royal Arch muurarius Suomessa. Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). *Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia*. Otava, Helsinki.
- Graae, Tapani (2002). Vapaamuurariuden kehitys Itämeren maissa. *Annales Minervae* 19. 93–158.
- Harisalo, Risto (1998). Luottamus vapaamuurariudessa. *Annales Minervae* 16. 116–146.
- Harisalo Risto & Hätönen Seppo & Ruippo Lauri (2001). Passiivinen osallistuminen vapaamuurariudessa. *Annales Minervae* 18. 90–125.
- Haywood, H, L (1973). *The Newly-Made Mason: What He and Every Mason Should Know About Masonry*. Macoy publishing and Masonic Supply Co., Inc., Virginia.
- Heino, Aarre (1986). Jesuiittajärjestöt ja vapaamuurarit. *Annales Minervae* 8. 49–53.
- Helenius, Heikki (2000). Mozart ja vapaamuurarius. *Annales Minervae* 17. 146–170.
- Hokkanen, Matti (2009). Vapaamuurarius ja valistus uusimman historiantutkimuksen valossa. *Annales Minervae* 26. 14–32.

- Hosiaislouma, Aatto (1996). Vapaamuurarillinen arvomaailma. *Annales Minervae* 14. 61–87.
- Huovinen, Kalevi (2004). Merkkimestarimuurarius Suomessa. Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia. Otava, Helsinki.
- Häme, Juhana (2007). Akseli Gallen-Kallela ja vapaamuurarit. *Annales Minervae* 24. 72–92.
- Härmä, Risto (1985). Vakuutustemme symboliset rangaistukset. *Annales Minervae* 7. 38–45.
- Härmä, Risto (1989a). Operatiivisesta spekulatiiviseksi: *Puheenvuoro veli Ouraman esitelmän johdosta istunnossa 107, 23.4.88*. *Annales Minervae* 10. 133–134.
- Härmä, Risto (1989b). Ortodoksinen uskonto ja vapaamuurarius: *Mielipide Oksan ja Pesosen esitelmästä istunnossa 109, 17.12. 1988*. *Annales Minervae* 10. 195.
- Jotuni, Pertti (1982a). Merkkimestarimuurariudesta eri maiden vapaamuurarijärjestöissä. *Annales Minervae* 3. 6–22.
- Jotuni, Pertti (1982b). Vapaamuurariuden "pimeä vuosisata" tutkimuskohteena. *Annales Minervae* 3. 24–29.
- Jotuni, Pertti (1982c). Vapaamuurariuteen kohdistuvasta julkisuuden paineesta. *Annales Minervae* 3. 48–59.
- Järvinen, Armas (1985). Rituaalimme Vanhat Käskyt ja Jeesus Siirakin kirjan opetukset. *Annales Minervae* 7. 27–37.
- Karimaa, Atro (1984). Taikahuilu ja egyptiläiset mysteerit. *Acta Minervae* VI.
- Karjalainen, Kauko (2009). Meidän ja muiden silmin. *Annales Minervae* 26. 9–10.
- Kiiskilä, Olli (1992). Samuel Prichardin paljastuskirjoitus v. 1730 *Masonry Dissected*. *Annales Minervae* 11. 190–198.
- Kolehmainen, Antti (1989). Ensimmäiset suomalaiset vapaamuurarit aikansa taustaa vasten. *Annales Minervae* 9. 81–88.
- Koski, Jaakko E, J (1992). Saksan vapaamuurariuden vaiheet. *Annales Minervae* 11. 129–148.
- Kyti, Rafael (1989). Inhimillisen tiedon olemuksesta. *Annales Minervae* 10. 10–23.
- Lammin-Soila, Reino (1986). Pylväisiin liittyvää historiaa ja symboliikkaa. *Annales Minervae* 8. 37–48.
- Leimu, Erkki (2011). Sinisen muurariuden tulo Suomeen 1918–1923. *Annales Minervae* 27. 58–80.
- Levä, Aulis (1997). Vapaamuurarius, usko ja rukous. *Annales Minervae* 15. 22–26.

- Liimatainen, Risto (1996). Talous aatteen ja toiminnan tukena - Sinisten loosien talouden järjestelyistä. *Annales Minervae* 14. 88–133.
- Lukkarinen, Vilho (1977). Installaatiomenoista. *Annales Minervae* 1. 43–44.
- Lumme, Toivo (2004). Vapaamuurarius ja sen väitetty kytkeä juutalaisuuteen. *Annales Minervae* 21. 59–77.
- Marvia, Einari (1984). Sibeliuksen rituaalimusiikki. *Acta Minervae* III.
- Marvia, Einari (2004a). Suomen vapaiden ja oikeutettujen muurarien suurloosin ja sinisten loosien historia. Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia. Otava, Helsinki.
- Marvia, Einari (2004b). Sibeliuksen rituaalimusiikki. Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia. Otava, Helsinki.
- Oinonen, Heikki (2002). Miksi tämänkin päivän kristityt näkevät vapaamuurariuden "mörkönä": *Tutkielma Internetissä kristittyinä vapaamuurariutta vastustavien ryhmien motiiveista*. *Annales Minervae* 19. 70–88.
- Penttilä, Kalevi (1989). 25-vuotis-iltajuhla. *Annales Minervae* 9. 13–14.
- Puolamäki, Esa (2009). Kuninkaallinen tiede – Vapaamuurarit ja empirismin nousu. *Annales Minervae* 26. 33–65.
- Rauhala, Jukka-Pekka (2005). Raamatun yhteyksiä vapaamuurarirituaaliin. *Annales Minervae* 22. 23–43.
- Reenkola, Mies (1968). Barokin ja rokokoon heijastumia vapaamuurariuden historiassa. *Acta Minervae* I. 54–65.
- Räikkönen, Raimo & Stenberg, Raimo & Laine Simo E-W (1986). New Yorkin valtion suurloosin ja oman rituaalimme vertailua. *Annales Minervae* 8. 22–33.
- Salo, Lauri (1977). Valtaköydestä - taustaa ja tulkintoja. *Annales Minervae* 1. 45–60.
- Setälä, Timo (1972). Vuoden 1738 pannabulla. *Acta Minervae* II. 61–70.
- Sisto, Kosti (1968). Ruotsalainen vapaamuurarijärjestö. *Acta Minervae* I. 7–35.
- Sisto, Kosti (1988). Piirteitä Suomen vapaamuurariuden historiasta. *Acta Minervae* VII.
- Sisto, Kosti (1989). 25 vuotta vapaamuurariuden tutkimusta Suomessa. *Annales Minervae* 9. 89–99.
- Sisto, Kosti (1992a). Miten Englannin Suurloosin tunnustus ja lisäästeet saatiin. *Annales Minervae* 12. 68–120.
- Sorvola, M, E (1983). Loosi-sanan vapaamuurarillinen käyttö. *Annales Minervae* 5. 48–58.

Takki, Tapio (1993). Varhaisista muurariorganisaatioista Manner-Euroopassa. *Annales Minervae* 12. 55–67.

Tupala, Unto (2004). Suomen vapaiden ja oikeutettujen muurarien suurloosin ja sinisten loosien historia. Teoksessa Ahtokari, Reijo & Ekman, Eero (toim.) (2004). *Näkymättömän temppelin rakentajat: Suomalaisen vapaamuurariuden historia*. Otava, Helsinki.

Viljanen, V, M, J (1923). *Vapaamuurariudesta Suomessa ja Venäjällä*. Suomiloosi I, Helsinki.

Walin, Tapani (1982). Vilja, viini ja öljy. *Annales Minervae* 3. 63–73.

Wegge, Tommy (2011). Vapaamuurarius ja parisuhde. *Annales Minervae* 27. 19–39.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahtokari, Reijo (2000). Salat ja valat. *Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756-1996*. SKS, Helsinki.

Alapuro, Risto & Stenius, Henrik (1987). Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.), *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Helsinki.

Aunesluoma, Juhana & Torsti, Pilvi (2009). Historian käyttö yhteiskunnassa ja tutkimuksessa. *HAik*, 3/2009, 276–279.

Bogdan, Henrik (2007). *Western Esotericism and Rituals of Initiation*. SUNY, New York.

Bogdan, Henrik (2010). The Sociology of the Construct of Tradition and Import of Legitimacy in Freemasonry. Teoksessa Kilcher, Andreas B (toim.), *Constructing Tradition: Means and Myths of Transmission in Western Esotericism*. Brill Academic Publishing, Leiden.

Bullock, Steven C (1996). *Revolutionary Brotherhood: Freemasonry and the Transformation of the American Social Order, 1730–1840*. University of North Carolina Press, Chapel Hill.

Eklund, Dan & Svensson, Sten & Berg, Hans (toim.) (2010). *Hertig Carl och det svenska frimureriet*. Svenska Frimurare Orden, Uppsala.

Faivre, Antoine (1994). *Access to Western Esotericism*. SUNY, New York.

von Greyerz, Kaspar (2008). *Religion and Culture in Early Modern Europe 1500–1800*. Oxford University Press, Oxford.

Hanegraaff, Wouter J (toim.) (2006). *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism*. Brill Academic Publishing, Leiden.

- Holm, Nils G (2008). Freemasonry and Its Social Position in Finland. Teoksessa Ahlbäck, Tore (toim.), *Western Esotericism: Based on Papers Read at the Symposium on Western Esotericism held at Åbo, Finland, on 15-17 August 2007*. Donner Institute, Turku.
- Kalela, Jorma (2001). Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. Teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.), *Jokapäiväinen historia*. SKS, Helsinki.
- Kalela, Jorma (2000). *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Karkama, Pertti (2010). Ihmiset vallan varjossa: *Tolstoilaisuutta suomalaisessa kulttuurielämässä 1800- ja 1900-luvun vaihteessa*. Teoksessa Turtiainen, Minna & Wahlroos, Tuija (toim.), *Maaemon lapset: Tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa*. SKS, Helsinki.
- Leach, Edmund (1969) [1966]. *Virgin Birth, Henry Myers Lecture, Proceedings of the Royal Anthropological Institute*. Teoksessa Leach Edmund, *Genesis as Myth and Other Essays*. Cape, Lontoo.
- Lekeby, Kjell (2010). Kvinnligt frimureri. Teoksessa Eklund, Dan & Svensson, Sten & Berg, Hans (toim.), *Hertig Carl och det svenska frimureriet*. Svenska Frimurare Orden, Uppsala.
- Lévi-Strauss, Claude (1969) [1962]. *The Savage Mind*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Liikanen, Ilkka (2005). Kansallinen yhtenäisyys ja kansanvalta - suomalainen nationalismi. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen Pasi (toim.), *Nationalismit*. WSOY, Helsinki.
- Lomas, Robert (2009). *The Invisible College: The secret history of how the Freemasons founded the Royal Society*. Corgi Books, London.
- Markkola, Pirjo (2009). Suomen historian käyttökelpoisuus. HAik, 4/2009, 471–474.
- Miettunen, Katja-Maria (2009). Menneisyys ja historiakuva. *Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. SKS, Helsinki.
- Miklóssy, Katalin (2009). Traumojen käyttöarvo historiapolitikoinnissa. HAik 3/2009, 336–337.
- Mäkinen, Kari (1989). Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta: *Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924–1930*. SKHS, Helsinki.
- Nenonen, Marko (2011). Voiko salaisuuksia tutkia? *Vapaamuurarius historiantutkimuksen kohteena*. *Annales Minervae* 27. 160–170.
- Rossi, Paolo (2010). *Modernin tieteen synty Euroopassa*. Vastapaino, Tampere.
- Sahlins, Marshall (1987). *Islands of History*. Chicago University Press, Chicago.
- Sulkunen, Irma (2006). Mikä historiassa on totta? *Kansallisen historian myytit ja todellisuus*. HAik, 1/2006, 30–35.
- Torsti, Pilvi (2008). Historiapoliittikkaa tutkimaan. Historian poliittisen käytön typologian kehittelyä. *Kasvatus ja aika*, 2/2008. 61–71.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Ahtokari, Reijo (2010). Siionin viisaitten pöytäkirjat.

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta/>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 19.1.2012.

Famous masons.

[<http://www.ugle.org.uk/what-is-masonry/famous-masons/>]. Englannin yhtyneen suurloosin verkkosivut. Luettu 2.3.2012.

Hakala, Heikki (2008). Usko ja tieto.

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta/>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 9.1.2012.

Hanegraaff, Wouter J. (1999). Some Remarks on the Study of Western Esotericism.

[<http://www.esoteric.msu.edu/Hanegraaff.html>]. Esoterica verkkosivut. Luettu 22.3.2012.

History of Freemasonry.

[<http://www.ugle.org.uk/what-is-masonry/history-of-freemasonry/>]. Englannin yhtyneen suurloosin verkkosivut. Luettu 27.12.2011.

Häme, Juhana (2011). Kolme nimetöntä "vapaamuurarin hautaa".

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta/>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 14.2.2012.

Härmä, Risto (2010). Mitä muurarius on.

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Suurloosinalaistatoimintaa/Koilliskulmalehti/Kirjoituksiavapaamuurariudesta/>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 24.11.2011.

Mikä vapaamuurarijärjestö on?

[<http://www.vapaamuurarit.fi/Suomeksi/Useinkysytyä/tabid/11062/language/en-US/Default.aspx>]. Suomen suurloosi ry:n verkkosivut. Luettu 22.12.2011.

Nenonen, Marko (2000). Vapaamuurareiden salat ja valat väitöskirjassa.

[<http://www.uta.fi/laitokset/historia/noitanetti/vapaamuurarit.html>]. Luettu 9.1.2012.

What is a Mason?

[<http://www.nymasons.org/freemasonry/what-is-a-mason.html>]. New Yorkin osavaltion suurloosin verkkosivut. Luettu 22.12.2011.

8. LIITTEET

Liite 1

Vapaamuurarien ammattijakautuma

25 yleisintä ammattia 1939–96 (% jäsenistöstä)

Toimitusjohtaja 14,4 %	Hammaslääkäri 1,5 %
Dipl.insinööri 5,4 %	Professori 1,3 %
Johtaja 4,3 %	Eversti 1,3 %
Ekonomi/Dipl.ekonomi 4,2 %	Rakennusmestari 1,0 %
Ylilääkäri/Lääkäri 4,1 %	Asianajaja/Lakimies 0,7 %
Insinööri 4,0 %	Kapellimestari 0,6 %
Varatuomari 3,6 %	Osastopäällikkö 0,6 %
Pankinjohtaja 2,9 %	Aluejohtaja/Piirijohtaja 0,4 %
Rehtori/Opistonjohtaja 1,8 %	Valtiotiet. maisteri 0,4 %
Lehtori/Opettaja 1,8 %	Markkinointipäällikkö 0,4%
Myyntipäällikkö 1,6 %	Kauppaneuvos 0,3 %
Metsänhoitaja 1,6 %	Edustaja 0,3%
Arkkitehti/Dipl.arkkitehti 1,5 %	

Lähde: Reijo Ahtokari (2000). Salat ja valat: Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996.

Tarkennus

Ahtokari huomauttaa, että ammattinimikkeet ovat asianomaisten itsensä antamia ja kertovat hänen mukaansa erittäin vähän asianomaisen henkilön koulutuksesta, tehtävästä ja asemasta. Luetteloa on Ahtokarin mukaan pidettävä ainoastaan suuntaa antavana. 25:n yleisimmän ammattinimikkeen alle sopi vuonna 1939 78,9 % jäsenistöstä, vuonna 1967 73,4 %, vuonna 1983 55,6 % ja vuonna 1996 66,2 %. Ahtokarin mukaan luvut ovat viitteellisiä.